

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

**MASALIN YENİ DİLİ: PINAR SELEK'İN SEÇİLMİŞ ÜÇ
MASALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike KAYGAN

Danışmanı: Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA

İzmir – 2016

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

MASALIN YENİ DİLİ: PINAR SELEK'İN SEÇİLMİŞ ÜÇ
MASALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike KAYGAN

Danışmanı: Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA

Prof. Dr. Aylin NAZLI

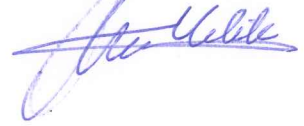
Yrd. Doç. Dr. Gülgün MEŞE

İzmir – 2016

YEMİN TUTANAĞI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ė¼'ne sunduė¼m "Masalın Yeni Dili: Pınar Selek'in Seğilmiş Üç Masalı" adlı y¼ksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandıė¼nı, tezimde yararlandıė¼m kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda g¼sterdiė¼mi onurumla doė¼rularım.

Melike KAYGAN

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : MELİKE KAYGAN
Numarası : 92110005687
Anabilim Dalı : KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
Tez Başlığı (Türkçe) : MASALIN YENİ DİLİ: PINAR SELEK'İN SEĞİLMİŞ ÜÇ MASALI
Tez Başlığı (İngilizce) : A NEW LANGUAGE IN FAIRY TALE: THREE SELECTED FAIRY TALES
Tez Savunma Tarihi : 18.10.2016
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Serife Jalıncıkaya
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Aylin Nazlı
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Gülşin Meşe
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Pınar Selek'in Su Damlası adlı masalıdır beni masal konusunda tez yazmaya iten. Daha önce başka bir konuda tez yazmaya karar vermişim ve bu konu üzerinde bir seneyi aşkın bir süre çalıştım. Ama hayat bana hiç aklımda olmayan yeni bir rol sundu, bu rolü diğer rollerimin üzerine koydum ve artık bir çocuğun 'anne'si olan bir kadındım.

Yıllardır kendimi feminist bir kadın olarak tanımlıyordum ve anne olmamla birlikte yıllardır dönüşümü ve yıkımı için mücadele ettiğim tüm cinsiyet rol kalıpları karşımda duruyordu hem de 'anneliğimin kutsanması' adı altında dayatılıyordu tüm bu kadına ait görülen roller ve ben hayatımda çoktan geride bıraktığıma inandığım kişisel mücadeleme yeni baştan başlamak zorundaydım. İşte bu süreçte anneliğin kadın öznelliği üzerindeki etkileri üzerine düşünüyordum ki elime geçen bu kitap beni bambaşka bir konuya götürdü. Bu masalın özelinde "kız kardeş"liği düşünmeye başladım. Yaşadığım bu yeni tecrübelerde yanımda hep bir kız kardeşim vardı, onlarla sağılıyordum, düşsem ayağa kaldıran ya da benimle düştüğüm yerden konuşan bir kız kardeşim vardı. 'Bir elin nesi var iki elin sesi var' diyorlar ya, işte benim ne zaman bir elim yok olsa hemen iki fazladan elim oluyordu.

Elimden tutan tüm kadınlar, tüm kız kardeşlerim için çalışmalıydım, üretmeliydim. Yalnız üzerinde çok kafa yorduğum konu beni artık tatmin etmiyordu, ihtiyacım olan başka bir şeydi, hiç de yeni olmayan bir konu olsa da benim düşünce dünyamda yeni yer edinmiş bir konuya odaklanmaya karar verdim. Beni heyecanlandıran, durmadan yeni sorular sorduran, cevaplayabilmek için onlarca kitap okuyup bir cümle üzerinde günlerce düşündüğüm bir konuydu bu, masal. Daha önceki yıllarda okuduğum makale ve kitaplar toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algımızın daha çocukluk yıllarında oluştuğunu ve bu algıların yerleşmesinde masalların işlevine ilişkin bilgiler veriyor olsa da ben 'anne' olana dek sade bir masal okurundan öteye geçmemiş, klasik masallardaki cinsiyet sunumlarını eleştirmek ötesine geçememişim. İşte insanların düşünce ve davranışlarının, dünya ve insanlarla nasıl ilişki kuracaklarının

alt yapısının oluştuğu çocukluk dönemi masallarına odaklanmamı sağlayan Pınar Selek'in 'feminist yazın' örneği olan bu masalları sayesinde olmuştur. Çünkü bu masallar da klasik masallar gibi periler ülkesine ait anlatılardı ama çok büyük bir farkla, bu masallarda cinsiyet rolleri ya altüst ediliyor ya da kalıplaşmış roller eleştiriliyordu. Bu masalların önemi sadece cinsiyet rollerini sorunsallaştırmasından ileri gelmiyordu, erkek egemen sistemin tüm ötekileri bu masallarda ses buluyordu. İşte bu seslerin klasik masalların sesinden daha yüksek çıkmasını sağlamak için elimden geleni yapmaya karar vermiştim. Başta kendi kızım da dâhil olmak üzere tüm kız ve tabii ki erkek çocukları için ve erkek karşısında ikincil konumlandırılmış tüm kız kardeşlerim için 'feminist yazın' örneği oluşturabilecek yaratıcılığa sahip olmasam da yaratılmış olanlara bir nebze ışık tutabilmeliydim.

Bu masalların yazarı olan Pınar Selek'in -ki kendisinin haberi olmasa da- hayatımdaki yeri de beni klasik masallar üzerine değil ataerkil sistemin dayattığı tüm cinsiyet rollerini altüst eden, cinsiyetsiz bir dil ile yazılmış 'kadın dili'nin imkânlarını gözler önüne seren bu 'yeni masal'lar üzerine çalışmaya itmiştir. Su Damlası adlı masalın hemen ardından okuduğum Siyah Pelerinli Kız masalı ise beni daha derin okumalara sürüklemiş ve günlerce etkisinden kurtulamadığım bir düşünceyle bu tezi yazma isteğimi perçinlemiştir. Kara Peçe'lerimizin ardında erkek egemen sistemin görünmez, sessiz, adı olmayan kadınlarına inat 'kadının adı var' diye haykırmanın bir yoluymu aynı zamanda bu tez. Yalnızlaştırılan, ev-içine kapatılan, ataerkil ideolojinin sonsuz korumasıyla kendilerini üst-insan, gerçek özne olarak kurmuş erkeklerin sistematik şiddetine maruz kalan, bedeni üzerinden sürekli siyasetin nesnesi konumuna getirilen, anneliğiyle varlık ve statü kazanacağına inandırılarak kadın olarak sessizliğe gömülen, anne olmayı reddeden kadınların 'yarım' olmakla itham edildiği tüm kadınlar için 'feminist yazın' örneği olan bu masalların görünür olmasını önemli buluyoruz.

İşte bu çalışmayı hayatımdaki tüm kadınlar için yine tüm bu kadınların desteğiyle yazıyorum. Öncelikle eğer annem sağlıklı ve dört bir yanımda olmasa, iki elini benim ellerime sorgusuz katıp dört elim olmasaydı bu tezi yazamazdım. O yüzden

eğer Şu an bu satırları yazabiliyorsam annem Elif Geçgel teŐekkürlerin en büyüğünü hak ediyor.

İkinci teŐekkürüm ise kızım Eylül Kaygan'a. Senin çocukluğunda kendi çocukluğumu tamir etmeme izin verdiğın, sahip olduğın doğal ve sonsuz merakınla benim körelen ve isteksizleşen merak duygumu pekiştirdiğın, istediğın Şeye ulaşabilmek için ürettiğın çözümlerde hayal etmenin yerini hatırlattığın, insanlar arasındaki iletişimin ortak bir dile ihtiyaç duymadığımı gösterdiğın için, sevginin 'sadece sevmek' olduğunu öğrettiğın için sadece kızım değil potansiyel kız kardeşim de olduğın ve yorulduğumda elimi tuttuğın için teşekkür ediyorum.

Tez danışmanım, kahve arkadaşım, kız kardeşim Doç. Dr. Şerife Yalçınkaya, kızıl saçlı ağlarken bile gülen Hocam... Verdiğim tüm kararlarda yanımda olduğunuz, yapamayacağımı düşündüğüm, yazmaktan soğudum her anda paylaştığınız anılarınızla beni gaza değil kendime getirdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Otuz senelik hayatımda okuduğım, gördüğüm, konuştuğım, dokunduğım, beraber büyüdüğüm, beni büyüten tüm kadınlara, kız kardeşlerime teşekkür ediyorum ve bu tezi sizlere ithaf ediyorum.

Melike Kaygan
İzmir, Eylül 2016

KISALTMALAR

Akt.: Aktaran

A.g.e: Adı Geçen Eser

A.g.m: Adı Geçen Makale

A.g.t: Adı Geçen Tez

C.: Cilt

ev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Drg.: Dergi

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

s.: Sayfa

S.: Sayı

vd.: Ve diğeri

Yay.: Yayınları

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	i
YEMİN TUTANAĞI	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ARAŞTIRMA AMAÇ, ÖNEM VE YÖNTEM	x
1. TEZİN AMACI	x
2. TEZİN ÖNEMİ.....	xi
3. TEZDE KULLANILAN YÖNTEM.....	xiv
3.1 Feminist Edebiyat Eleştirisi.....	xv
GİRİŞ: EVVEL ZAMAN İÇİNDE... ..	1
1. TANIMLAMASI ZOR BİR TÜR: MASAL	2
2. MİTDEN MASALA: UZUN BİR YOLCULUK.....	8
3. DİLİN BÜYÜLÜ DÜNYASINDA MASAL.....	12
3.1 Dilin İşlevi Üzerine: Öznellik İnşası	13
3.2 Feminist Söylemin Dil Eleştirisi.....	18
3.2.2 Fransız Feministlerinin Dil Eleştirisi.....	20
3.3 Klasik Masalların Dili	29
4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN VÜCUT BULDUĞU ALAN: KLASİK MASALLAR.....	31
4.1 Masallarda Toplumsal Cinsiyet İnşası	31
4.1.1 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	32
4.1.2 Klasik Masallarda Toplumsal Cinsiyet.....	35
4.2 Kadın Temsiliyeti Açısından Klasik Masallar	36
4.2.1 Anne/Üvey Anne Olarak Kadın.....	37
4.2.2 Cadı'dan Peri Kızı'na Olağanüstü Kadınlar	38
4.2.3 Ataerkil Toplumun İki Uç Noktası: Bağımlı Kadın, Bağımsız Kadın.....	41
4.2.4 Fiziksel Özellikleri İle Masal Kadınları.....	42

4.3 Feminist Kuramın Masal Eleştirisi	43
BÖLÜM I: SU DAMLASI MASALININ FEMİNİST ANALİZİ	48
I.1 Masal Karakterleri	49
I.1.1 Su ya da Gece Saçlı Peri.....	49
I.1.2 Damla	50
I.1.3 Zehra	51
I.1.4 Anne	52
I.1.5 Masalın Erkekleri.....	53
I.2 Masalın Feminist Eleştirisi	54
I.2.1 Su'dan Gece Saçlı Peri'ye Güzellik	54
I.2.2 Zincirlerini Kiran Kızlar	56
BÖLÜM II: SİYAH PELERİNLİ KIZ MASALININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ	63
II.1 Masalarda Orman Motifi.....	63
II.2 Masal Karakterleri	65
II.2.1 Yosun	65
II.2.2 Siyah Pelerinli Kız ya da Kara Peçeli Cadı.....	65
II.2.3 Orman Karakterleri.....	67
II.2.4 Ağaç Baba	68
II.2.5 Masalda Geçen Diğer Kişiler	68
II.3 Masalın Feminist Eleştirisi	69
II.3.1 Pelerin ya da Peçe: Örtünmenin Tarihi.....	70
II.3.2 Siyah Pelerinli Kız'dan Kara Peçeli Cadı'ya: Toplumun Ötekisi Kadın.....	84
II.3.3 Yosun'dan Yosun Peri'ye: Bir Yolculuk Hikayesi	91
BÖLÜM III: YEŞİL KIZ MASALININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ	96
III.1 Eko-feminist Kuram: Kadın-Doğa, Erkek-Kültür İkiliğinin Tarihsel Planı.....	97
III.1.1 Antik Yunan'dan Günümüze İnsan (Eril)-Doğa(Dışıl) İkiliği.....	97
III.1.2 Eko-Feminizmin Doğuşu.....	99
III.1.3 Eko-Feminizm ve Edebiyat	102
III.2 Masal Karakterleri	105

III.2.1 Yeşil Kız	105
III.2.2 Yeşil Kız'ın Nenesi: Toprak Nene	106
III.2.3 Kuşlar	106
III.2.4 Yeşil Kız'ın Babası	107
III.3 Masalın Feminist Eleştirisi	107
III.3.1 Yeşil Kız'dan Toprak Nene'ye: Masalın Eko-feminist Okuması	108
III.3.2 Yeşil Kız'dan Gülen Kız'a: Özgür Bir Özne Olmak	111
SONUÇ: MASALLARIN KADINLARI, KADINLARIN MASALLARI	116
ÖZGEÇMİŞ	121
KAYNAKÇA	122
ÖZET	131
ABSTRACT	133
EKLER	135
EK-1: SU DAMLASI	135
EK-2: SİYAH PELERİNLİ KIZ	151
EK-3: YEŞİL KIZ	178
EK-4: SÜRGÜNDEKİ KADIN: PINAR SELEK	208

ARAŞTIRMA AMAÇ, ÖNEM VE YÖNTEM

1. TEZİN AMACI

Beni “Masalların yeni dili: Pınar Selek’in seçilmiş üç masalı” başlıklı bir tez yazmaya iten esaslardan tezin amacı kısmında söz etmemin okuyucuların neden böyle bir yol izlediğimi de anlamalarına yardımcı olacağı kanaatindeyim.

Öncelikle ülkemizin önemli sosyologlarından olan Pınar Selek, uzun yıllardır maalesef yaptığı çalışmalarla değil bir hukuksuzluk örneği teşkil eden Mısır Çarşısı Patlamasıyla gündeme gelmektedir. Bu süreç öncelikle kendisi ve ailesi için yıkıcı olsa da benim gibi sürecin takipçisi olan kişiler için de hem utanç verici hem de yıkıcı olmuştur. Pınar Selek’in sosyolog kimliği ile ne kadar önemli ve farklı çalışmalar yaptığını biliyor olsam da esas itibariyle sorunsallaştırdığım edebiyatın eril bir alan olarak görülmesine yıkıcı bir darbe indiren masallarını bir diğer eril alan olan akademik çevrede de görünür olmasını arzuladım. Kendisinin kadın dili ile kurduğu feminist yazın örneği olan üç masalı ataerkil söylemin cinsiyet rollerine indirilmiş bir darbe olarak karşımda dururken başka bir çalışma alanı düşünmem mümkün değildi.

Kişisel olarak toplumsal cinsiyet rollerini yıkmak için çaba harcamak boşa kürek çekmek gibiydi. Sorunu kökünden çözenin en güzel yolu cinsiyet rol kalıplarından arınmış masalarda yatıyordu. Çocukluk yıllarında nasıl edindiğimizin çok da farkında olmadan alımladığımız rol kalıplarına ilişkin yargılar oluşturmayacak metinler toplumsal değişimin temel taşı oluşturuyordu. Hayatın yordduğu dönemlerde kendimi sağaltmak adına sığındığım feminist masallar artık kendi dilimde de yazılmaktaydı ve onların devamlılığı adına yapılacak her çalışma bu dönüşüm için atılacak anlamlı bir adımdı.

Bu ilk düşünceler daha sonraları bu konuda yaptığım okumalarla gelişti ve konuyla olan bağımın güçlenmesini sağlayan başka çalışmalar hayatıma girdi. Burada onlardan bahsetmeden geçemeyeceğim. Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları

Anabilim Dalı'nın çok değerli hocalarından bir olan Prof. Dr. Dilek Direnç'in "Eski Masallar Yeni Meseller" isimli derleme çalışması, Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalında Berna Gür'ün "Masallara Feminist Bir Bakış ve Cinsiyet Meseleleri" isimli tezi ve Fulya İçöz'ün Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalında yazmış olduğu "Masalda Cadı: Ötekinin Arketipi" isimli yüksek lisans tezi bana bu çalışmada yol gösteren ilk ilhamlardır. Diğer ilhamlarım ise Simon de Beauvoir'un "Second Sex", Germain Greer'in "The Female Eunuch", Betty Freidan'ın "The Feminin Mystique"i olmuştur. Tüm bu araştırma ve çalışmaların ortak söylemlerini şöyle özetleyebilirim. Kadınlar politik ve üretim alanlarında ataerkil sistem tarafından ikincil konuma itilmiştir. Özgürlük ve oy talepleriyle, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasıyla kadınlar geçmişteki ahlak kurallarını ve romantik idealler yaratan masalları eleştirmişlerdir. Peki, bu eleştirilerin kazanımları neler olmuştur? Günümüzde kadınlar artık beyaz atlı, yakışıklı prensten gelecek ve evlilikle sonuçlanacak öpücüğün büyüüne inanmamaktadır. Bu tarzdan masal fantezileri problem çözücü değil aldattıcıdır ve en basitinden bu yönüyle masallar ataerkil söylemin şimdiye dek kabul gördüğü dişil davranışların doğrulamalarından başka bir şey değildir.

Masallardaki cinsiyetçiliği görünür kılmak için gerekli olan kadının ikincil konumunun eleştirilmesi işte yukarıda çok çok kısa olarak değindiğim feministlerin ve çalışmalarının yolunda bir adım da ben atmak istedim. İşte bu nedenle yazarının ve eserlerinin durduğu ortak nokta öncelikle ataerkil ideolojiyi yıkmak gibi güçlü bir düşünceden yola çıkan bu üç masalı çalışarak, klasik masalların yüzyıllardır çok incelikle ve gizlilikle iletildiği cinsiyetçi mesajları ve kadının erkeğe göre erkek karşısında ikincil konumlandırılmasını alt üst etmeye bir nebze olsun katkı sağlamak istedim.

2. TEZİN ÖNEMİ

Masalların esas hedef kitlesini çocuklar oluşturmaktadır. Peki, çocuk dünyası için yemek ve uyumak kadar önemli olan klasik masalları neden eleştiriyoruz? Tezimizin neden önemli olduğunu anlatabilmek için öncelikle biraz çocuk dünyasından söz

etmeliyiz. Çocukların dünyasından bahsederken bilinçdışından ve onların dil ile kurduğu ilişkiden bahsetmek de gereklidir.

İnsanın içine doğduğu dünya sınırları önceden çizilmiş, belli kuralları olan ve bu sınırlar ile kurallar içinde özgür harekete ve düşünceye çok da yer vermeyen bir yapıdır. Bu dünyada dil de yasalar dünyasının kültürel bir parçasıdır. Çocuklar ilk doğduklarında her şeyden habersizdir. İçine doğduğu dünya ilk başta ebeveynler tarafından bebek için bebeğe uygun olarak düzenlenmiş bir yapıdır. Bu yapıdan ilk çıkışı ise dil edinimiyle olmaktadır, bebek dillendiği anda dil dünyasına geçiş yapmaktadır. İşte bu dünyada çocuğu bekleyen bir sürü yasa ve yasaklar vardır. Bir nevi dünyalar arası geçiş sayılabilecek bu yeni adım biyolojik yaşamdan kültürel yaşama geçişi temsil etmektedir. Kültürel yaşam ya da yeni dünyada çocuk her istediğini yapamamaktadır. Kültür ve toplum neyi öngörüyorsa o şekilde davranmak zorundadır. Bilmemesi, konuşmaması gerekenler vardır. Çocuğun toplum tarafından oluşturulan, alkışlanan ve onaylanan davranışları zihinsel mekanizmanın bilinç kısmını geliştirirken, yasakların ötelediği duygu durumlarının bilinçdışını oluşturduğu söylenebilir. Bu yeni oluşum, gerçekte yasakçı kültürün çocuğun doğasında oluşturduğu bir yarıktır. Çocuk toplumsallaştıkça bu yarık büyümektedir.

Peki, çocuk nasıl toplumsallaşmaktadır sorusunu sorduğumuzda bu sorunun cevabının bir tez yazılacak kadar derin olduğunu biliyoruz. Bu sebeple burada konumuz gereği çocuğun toplumsallaşmasının bir parçası olarak masalları ele alıyoruz. Bu noktada masallar da bireysel üretimler değil toplumsal bilinçdışının üretimleri olarak önem kazanmaktadır. Bireyler gibi toplumların da bilinçdışı mekanizmaları bulunmaktadır. Bu mekanizmalar, bilincin yetersiz kaldığı durumlarda üretime geçerek genel kabul gören gerçeküstü öyküler üretirler. Masallar, kültürel ve toplumsal birlikte yaşama pratikleri ile ilgili söylencelerdir ve bu anlatıların çoğu da cinsiyetçi ve kadının çıkarına değildir. Toplumun eril yapısını koruyan bu bilinçdışı anlatıların kahramanları, genellikle periler, cadılar, şeytanlardır ve içlerinde dini ve ahlaki göndermeler barındırırlar. Toplumlar bu tür bilinçdışı ürünleri, kültürlerini gelecek nesillere aktarmanın aracı olarak kullanmaktadırlar. İşte kültürel genler de masallar ve mitoslar yoluyla geleceğe aktarılırlar. Bu nedenle

kadının yeri evidir, kadının yeri kamusal değil, özel alandır, kadın cinselliği baskı altına alınmalıdır aksi takdirde felaketler doğurabilir gibi düşünceler gelecek nesillere masallar yoluyla aktarılır ve yeniden üretilirler. Bu sistemde, kuşaktan kuşağa aktarılması istenen değerler, bilinçdışı yardımıyla şifrelenmiş ve masallara yüklenmiştir.

Yukarıda kısaca klasik masalların nasıl metinler olduğundan bahsederek aslında cinsiyet rollerinin yıkılması için gerekli olanın cevabını da vermiş bulunuyorum. Feminist kuramcı ve eleştirmenlerin yıllardır yapmaya çalıştığı gibi sorunun kaynaklarından bir olan klasik masallara eğilmeli ve o masalların taşıdığı cinsiyetçi mesajların çocuklara ulaşmasını engellemek adına çalışmalıyız. Bunun yollarından biri de her tür cinsiyet ayrımcılığından ve cinsiyet rollerinden arınmış, cinsiyetsiz bir dille yazılmış yeni masalların görünürlüğünü artırmak olmalıdır. Çünkü peri masallarına en yoğun ilginin görüldüğü beş ile on yaş arası çocukların klişe tipleri benimsemek konusunda değişime en açık oldukları zamandır. Bu yaştaki çocuklara her tür cinsiyetçi mesajdan, cinsiyet rol kalıplarından, kadın-erkek ikicilliğinin ortadan kalktığı masallar sunmak değişim için kaçırılmayacak fırsattır. Peki, bu değişim nasıl olacaktır? Tezimde savunduğum gibi dil ile olacaktır. Peki, bu dil nasıl bir dil olacaktır?

Fransız feministlerin savunduğu gibi ataerkil ideolojinin temelini sarsarak yani dili dönüştürerek olacaktır. Kadınların özgür birer özne olabilmeleri yani özgürleşebilmeleri için dilin tüm sembolik anlamları ve kodlamasının dönüştürülmesi gerekmektedir. Çünkü dil, ataerkil sistemin düzenini devam ettirebilmesinin en büyük sebebidir. Dil ile derdi olan ve dil ile uğraşan bu feministlere göre ataerkil dili bozguna uğratmak tüm erkek egemen sistemi yerle bir etmek demektir. Erkek ile kadını hiyerarşik ikili karşıtıklarda betimleyen, cinsiyetleri ikili sisteme indirgeyen ve kadını erkek karşısında nesne konumuna itip onu orada baskı ve kontrol altında tutan dili bozguna uğratmak demek erkek egemen sistemin dengelerini alt üst etmek demektir. Burada kısaca özetlediğim dil ile dönüşümün mümkünlüğü birlikteliği tezimde savunmaya çalıştığım ve ileri sürdüğüm dil değişirse cinsiyet kalıplarının yıkılacağı ve cinsiyetler arası eşitliğin

sağlandığı ataerkil sistemin yerle bir edildiği bir dünya mümkündür ifadesine açıklık getirmektedir diye umuyorum.

Çok küçük yaşlarda karşılaşılan ve çocukların düşünce şekilleri ve eylemleri üzerinde çok önemli olan masalların incelemeye aldığım “yeni masallar” ile yer değiştirmesi toplumsal bir devrim olacaktır. Pınar Selek’in yazmış olduğu erkek egemen kültürün dayattığı cinsiyet rol kalıplarını yerle bir eden, kadın diline sahip olduğuna inandığım bu yeni masallar ile aslında toplumsal değişime bir adım yaklaşmamızı sağlamıştır. Çocukluk çağında bu tarz metinlerle karşılaşan ve zihni ataerkil sistemin kadını ötekileştiren yargılarıyla kirletilmemiş, cinsiyetlerden bağımsız bir düşünceyle insanın kendini var edebilmesinin önünü açan, her türden ayrımcılığa karşı duran ve ayrıştırıcı değil birleştirici bir kadın dili ile büyüyen yetişkinler feministlerin özlem duyduğu dünyayı gerçekleştirebileceklerdir.

3. TEZDE KULLANILAN YÖNTEM

Tezimiz konusu bakımından kapsamlı bir giriş bölümü gerektirmekteydi, çünkü tezin esas hedefi klasik masallar olmadığı gibi klasik masalların nasıl metinler olduğundan bahsetmeden, yani tezimize eleştirdiğimiz ve yeni masallar olarak nitelendirdiğimiz feminist masal örneklerinin karşısına konuLANDIĞIMIZ klasik masallardan bahsetmemek imkânsızdı. Klasik masallarla ilgili söylemek istediğimiz her şeyin tezin girişinde yer alması tezin hedeflerine uygun düşmekteydi. Çünkü her ne kadar kendi durduğumuz noktadan hareketle klasik masallara bakıyor olsak da girişte yer alanlar bizim nasıl ve nerden neye karşı yola çıktığımızı gösteren bilgilerin idrakimiz doğrultusunda bir araya getirilmesi ve yorumlanmasını içermekteydi. Tezimizin başlangıç noktasını oturtuktan sonra inceleyeceğimiz üç ayrı masalı üç bölüm halinde incelemeye karar verdik. Tezimiz isminden de anlaşılacağı üzere masal incelemesi olsa da aslında klasik masal inceleme yöntemlerini kullanmayı tercih etmedik, çünkü bu bir halk edebiyatı tezi değil, kadın çalışmalarına ait bir tez olacaktı. Bu nedenle masallara tek bir yöntemle olmasa da esas olarak feminist eleştiri yöntemiyle yaklaştık. Masalda kullandığımız yöntemlerin detayına geçmeden

önce şekle ait birkaç konuyu daha açıklamak gerektiğine inanıyoruz. İlk masalımız “Siyah Saçlı Peri” hariç diğer iki masal metnini elimize aldığımızda masalın feminist eleştirisine geçmeden önce yer vermemiz gereken başka konular olduğunu gördük ya da masallar bize gösterdi demek daha doğru olacaktır. Yani metin bizden ne istiyor sorusunu cevaplamaya çalıştık. Bu nedenle bu masallara ait konuyu masalın feminist eleştirisine geçmeden hemen önce verdik. Bu durum masala yaklaşımımızı başkalaştırdı, şöyle ki elimizde aynı zamanda eko-feminist bir duruş sergileyen ve eko-feminizmin sorunlarını sorunsallaştıran bir metin varken bu durumu görmezden gelemezdik. Biz de bu sebeple her masalın arka planında esasen çok da arkada olmayan eleştirilerini açıklamayı yerinde gördük.

Her bir ana bölümü masal karakterleri ve masalın feminist eleştirisi ana alt başlıklarına ayırdık. Böylece okuyucu için öncelikle masala ait kişiler tanınır hale gelecekti, bundan sonra gelen eleştiri kısmında var ise arka plana yer verdikten sonra yine masalımızın feminist eleştirisi yaptık. Peki, nedir feminist eleştiri ya da feminist edebiyat eleştirisi, bu sorunun cevabını da bu bölümde vermek yerinde olacaktır.

3.1 Feminist Edebiyat Eleştirisi

Feminist kuramın cinsiyet ilişkileri analizi, biyolojik ve toplumsal olarak cinsiyetin nasıl kurulduğunu, kadın ve erkeklerin kurulu bu cinsiyeti nasıl deneyimlediğini, bireyler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu içerir. Biz tezimizde cinsiyetin toplumsal ve kültürel bir öğreti olarak aldığımız için bu noktada toplumsal cinsiyetten ne anladığımızı da kısaca verelim. Toplumsal cinsiyet, erkek egemen kültür tarafından kadın ve erkeklere yüklenen davranış kalıpları, sorumluluk alanları ve cinsiyete uygun düşünme şekilleridir. Toplumsal cinsiyet nasıl kadın ve erkek için farklı davranış ve düşünme şekilleri öngörüyorsa, bu iki cinsiyetin toplumsal temsiliyeti de farklıdır. Erkek kamusal alana akıl ve mantık gibi özelliklerle konulurken, kadın hem erkeğe göre ikincil hem de duygu ve sezgi gibi özelliklerle özel alana konumlandırılmıştır. Kısaca ataerkil ideoloji erkeği toplumun her alanında ayrıcalıklı konumlanmış ve iki cins arasında eşitsiz bir toplumsal yapı meydana getirmiştir.

Cinsiyetler arası eşitsizlik ve bu durumun yaratıcısı olarak düşündüğümüz toplumsal cinsiyeti analiz edip, sorgulayan tek bir feminist eleştiriden söz edemeyiz. Toplumun her alanında gözlemleyebileceğimiz erkeği ayrıcalıklı bir alana yerleştiren bu durum iki cins arasındaki eşitsizliği gözler önüne serer. İşte bu eşitsizliği ve arkasında yatan toplumsal cinsiyeti sorgulamada sadece tek bir feminist eleştiriden bahsetmek zordur. Belli temel argümanlar etrafında ilişkiye geçen her geçen gün de sayısı artan çoğul bir feminist eleştirinin varlığından bahsetmek kanımızca doğru olandır.

Tezimizin toplumsal cinsiyet rollerini takip ederek klasik masallardaki ataerkiyi gözler önüne serdikten sonra, feminist masallar olarak nitelendirdiğimiz masalların objektif bir şekilde feminist eleştirisini yapmaya çalıştığını düşünürsek, bizim mekânımız edebiyattır. Edebiyat da cinsiyet rollerinin inşa edilmesine ve tekrar üretilmesine imkân veren alanlardan en güçlüler arasındadır. Erkek egemen kültürün bir üretimi olarak görülen edebiyat, feminizm için önemli bir analiz ve dönüşüm alanıdır. İşte feministler birçok kuramın yol göstericiliğinde edebiyat alanında incelemeler yapmış olsa da bir süre sonra feminist edebiyat eleştirisinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

“Otuz yılı aşkın süredir edebi eleştirinin üzerinde feminizmin etkisi çok büyük ve geniş kapsamlıdır. Feminist eleştiri öğretilen kıstasları kökünden değiştirmiştir; çözümleme konusunda yeni gündem oluşturmuştur yani bu etki edebi metinler ile ilgili akademik çalışmaları dönüştürmüştür”.¹

Edebi metinlerin analizinde feminist düşünce tarafından uygulanan bilimsel bir araştırma yöntemi olan feminist edebiyat eleştirisi, Parla tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Edebiyat eleştirisinin tarihsel ve toplumsal koşullarının göz ardı edilemeyeceği; yazın metninin tarihi ve ideolojik konumuyla ilişkisinin kavranmasının o metnin okunması, incelenmesi, değerlendirilmesi ve

¹ Plain, Gill ve Sellers, Susan, A History of Feminist Literary Criticism, Cambridge University Press, UK., 2009, s.1.

*yorumlanması için kaçınılmaz olduğu; biçimle içeriğin ayırt edilemezliği, feminist eleştiri geleneği ve bu geleneğin getirdiği analitik ölçütler sayesinde tartışılmaz bir biçimde kanıtlandı. Çünkü feminist eleştiri, kendisine dek hiçbir edebi yaklaşımın metodolojisine dâhil etmeyi akıl etmediği bir analitik araç kullandı: Kültürel olarak belirlenen cinsiyet”.*²

*“Feminist edebiyat eleştirisi gözle görülür derecede ‘büyük’ edebi metinlerin yeniden okunması projesi ile bu metinlere meydan okuyarak ve otoritelerinin sorgulanmasıyla birlikte 1960’ların sonlarına doğru başlamıştır”*³ diyen Morris, feminist edebiyat eleştirisinin ‘ikinci dalga feminizm’ tartışmaları ile doğduğuna dikkat çekmiştir. İlk dönemlerinde edebiyat içerisindeki kadın-erkek eşitsizliğini ve ataerkil kültürün ürünü olan edebi metinlerde cinsiyet rollerinin tekrar tekrar üretilmesinde nasıl etkili olduğunu düşünmüşlerdir. İkinci dalga ile edebiyat içindeki yerleşik egemen söylemlere kuşku ile yaklaşmışlar ve ataerkil sistemi bozguna uğratmak için edebiyatı kullanmışlardır. Bu ilk dönem eleştirmenler, edebiyat içinde kadın yazarlar tarafından yazılmış edebi metinlerin yokluğundan erkek yazarların kadın temsilleri konusuna yoğunlaşmışlardır. *“Beauvoir tüm edebiyatın kadınlar ve erkeklerin rolleri hakkında üstü kapalı olarak toplumsal fikirlere maruz kaldığını iddia eden ilk feministtir.”*⁴

1970ler ise kadın yazar ile erkek yazarın birbirinden farkları ve ‘okur kadın’ olmanın anlamı gibi yeni sorular ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler, *“feminist çözümlemenin yazın üzerindeki uygulaması yirminci yüzyılın en etkili ve en radikal edebiyat kuramlarının ortaya çıkması ile sonuçlandı.”*⁵

² Parla, a.g.e.,2009, s.19.

³ Morris, a.g.e, 2000, s. 37.

⁴ Tolan, a.g.e, 2007, s. 326.

⁵ Tolan, a.g.e, 2007, s. 319.

GİRİŞ: EVVEL ZAMAN İÇİNDE...

Masal nedir? Kelime anlamının da ötesinde nasıl var olmuştur, kaynakları nelerdir türünden soruların cevapları üzerinde hala tam olarak bir anlaşma sağlanamamıştır. Masal araştırmalarının on dokuzuncu yüzyıl gibi geç bir tarihte başladığını düşünürsek bu durum bizi pek şaşırtmaz. Masal üzerine hemen her sözlükte, her ansiklopedide bir tanım, masal araştırmacılarının yayınlarının ilk sayfalarında masalın tanımına ilişkin paragraflarca yazı bulmaktayız. Yalnız bu kaynakların büyük bir kısmına baktıktan sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki masalın tanımı konusunda çok fazla ihtilaf bulunmaktadır. Masalın tanımı, kaynakları, masalların dili, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisi ve masallardaki kadın temsillerini giriş bölümümüz içinde vermeyi uygun görmemizin iki sebebi vardır: İlki tezimiz konusu bakımından masal çalışması gibi görünse de esas konumuzu erkek egemen söylemin dil kodlarından sıyrılmayı başarmış, masallardaki toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın temsiliyeti bakımından yeni açılımlar sağlayan ‘yeni masal’ olarak adlandırılan üç masalın feminist eleştirisini sunmaktır. Bu açıdan baktığımızda klasik masallara ilişkin teorik bilgileri tezimizde karşılaştırma yapmamıza yardım edecek kadar yer vermenin uygun olduğuna inanıyoruz. İkinci sebebimiz ise incelediğimiz birçok çalışmada esas konusuna gelene dek sayfalarca tanım ve açıklamaya yer veren kişileri eleştirmiş olmamızdır, kendimiz bilimsel bir çalışmada hata olarak değerlendirdiğimiz bu duruma düşmek istemedik. Yine de bir araştırmada çalışma yapan kişinin durduğu yeri ve konuya bakışını göstermesi açısından kavramların tanımlanmasının önemli olduğunu biliyoruz. Bu sebeple de klasik masallara ilişkin okuduğumuz kaynaklardan derlediğimiz bilgilerin tezimizin giriş bölümünde yer alması bizce uygundur, umuyoruz ki masal konusunda çalışacak araştırmacılar için de tezimiz aynı hisleri verecektir.

1. TANIMLAMASI ZOR BİR TÜR: MASAL

Diğer tüm edebi türler içinde belki de tanımlanması en zor olanı masaldır. *“Dilimize masal olarak geçen ve Arapça bir sözcük olan ‘mesel’in İngilizcesi ‘fabl’, Fransızcası ‘conte’, Almancası ise ‘märchen’dir”*.⁶ Türk Ansiklopedisi masalın tanımını şu şekilde vermiştir: *“Masal, olaylarının geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri ve cin, dev, ejderha, cadı karı, Arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen Hikâye”*.⁷ Bu tanımlamada tartışılması gereken ilk husus masalların geçtiği yerin belli olmaması konusudur. Bu tanımlama bize eksiktir, örneğin Hindistan'da geçen Yemen padişahı hakkındaki bir masal bize, masalın yeri konusunda bilgi vermektedir. O zaman bu tanımlama tüm masallar için geçerli değildir. Aynı zamanda *“peri ve cin, dev, ejderha, cadı karı, Arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen”* kısmı konusu da bizim açımızdan kabul edilemez, çünkü masallar geçmiş zamanın mitik hikâyeleriyle çağının kültürel kodlarını bir arada barındırır. Maria Tatar'ın şu tanımlaması düşüncemizi destekler niteliktedir: *“masallardaki padişahlar, sultanlar, prensler, prensesler, askerler, balıkçılar ve köylülerin kurgulanışı, feodal toplum düzenini yansıtır”*.⁸ Masal yapısı itibariyle toplumsal koşullara diğer edebi türler kadar hızlı uyum sağlayamadığı için tarihsel gerçekleri birebir aktaramazlar, yine de masalları gerçeklerden tamamen bağımsız metinler olarak göremeyiz. Eliade bu konudaki fikirlerini şöyle belirtmiştir:

“masalarda hiçbir zaman kültürün belli bir evresinin tam bir anısını bulamayız: Kültür üslupları, tarihsel çevrimler burada iç içe girip birbirine karışmıştır; ancak örnek oluşturacak bir davranışın yapısı varlığını sürdürür; yani bu davranış, çok sayıda kültür çevriminde ve tarihsel an'larda yaşanmaya elverişli bir davranıştır”.⁹

⁶ Yavuz, Helimoğlu Muhsine, Masallar: Eğitimsel İşlevleri ve Dil Öğretimine Katkıları, Ürün Yayınları, Ankara 2013, s. 9.

⁷ Sakaoğlu, Saim, Masal Araştırmaları, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 4-10.

⁸ Tatar, Maria, The Hard Facts of the Grimm's Fairy Tales, Princeton University Press, New Jersey, 1987, s. 48.

⁹ Eliade, Mircea, Mitlerin Özellikleri, Om Yay., İstanbul, 2001, s.239.

Büyük Larousse ise masalı şöyle tanımlamıştır:

*“Bütünüyle hayal ürünü olan, genellikle olağanüstü olaylara, zaman zaman da olağanüstü varlıklara (cin, peri, dev, ejderha vb.) yer verilen, olayları çoklukla belli olmayan bir yerde (masal ülkesinde), belirli olmayan bir zamanda (evvel zaman içinde) geçen ve ağızdan ağza kuşaktan kuşağa anlatılarak sürüp giden bir anlatı türü.”*¹⁰

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde ise şöyle yer almıştır: *“Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan Hikâye”*.¹¹

Bu tanımlarda büyük bir eksiklik göze çarpmaktadır. Masallar olağanüstü kişilerin olağanüstü ve gerçektışı hikâyelerini konu alan anlatılar olarak gerçeklerden tamamen soyutlanmış bir halde sunulmaktadır. Biz biliyoruz ki masallar gerçeklerden bağımsız değildir. En basit haliyle egemen ideolojinin kültürel kodlarının taşıyıcılığını yapmaktadırlar. Masallar içinde doğdukları toplumların ananelerine, devlet ideolojilerine, cinsiyet rol kalıplarına ait imajların taşıyıcılığını yüklenmiş anlatılardır. Kitabına *“Masal bir hayal disiplindir”*¹² diyerek başlayan Melek Özlem Sezer, şöyle devam etmiştir: *“klasik masal, bilinçaltı simgelerini ve genetik hafızayı kullanarak, görünür hikâyenin altına bambaşka bir hikâye, iktidara hizmet eden ideolojik bir ileti düzeni kurar”*.¹³

İşte masallar yüzyıllardır olağanüstülük içeren konuların, periler ülkesinin yarattığı hülyaların, sonunda kurtuluşa ve zafere erişen kahramanların yarattığı hayal ülkesi sebebiyle ideolojik altyapı çözümlemesine uğramamış, bu türden araştırmalar açısından fakir kalmıştır. Çünkü Tolkien'in de dediği gibi: *“Periler Diyarı tehlikeli*

¹⁰ Büyük Larousse, “Masal”, Milliyet Yay., İstanbul, 1992, C 15, s.7841.

¹¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1998, C 2.

¹² Sezer, Melek Özlem, Masallar ve Toplumsal Cinsiyet, Evrensel Basım Yay., İstanbul, 2014, s.11.

¹³ Sezer, a.g.e, 2014, s.12.

bir ülkedir ve bu diyarda ihtiyatsızlar için tuzaklar, fazla cesur olanlar için de zindanlar vardır".¹⁴

Masalın tanımını yapmak masal araştırmacılarının da ilk görevi olmuştur. Hemen hemen tüm masal araştırmacılarının masalın ne olduğuna ya da olmadığına ilişkin bir tanımlaması vardır. Burada masal konusunda önemli çalışmalara imza atmış birkaç ismin tanımı üzerinden tartışmayı yeterli görüyoruz.

"Masallar sadece hayal ve fantezi mahsulü değildir, çeşitli motiflerle nice sosyal realiteler çizgileştirilmekte ve hele çoğu insan ruhlarında yapılmış bir seyahat hissi vermektedir"¹⁵ diyen Eflatun Cem Güney, masalların işlevinin insanlar tarafından oldukça eksik anlaşılması üzerine bir açıklama yaparak, masalların yaratıldıkları kültürün aktarılması, devamlılığı ve korunmasında oynadığı role dikkat çekmiştir. Collingwood ise masal hakkında şöyle demektedir:

"Bir anlatıya masal derken, ona asıl olarak iki temel özellik atfederiz. şekline yönelik olarak, geçmişten sözel olarak aktarılan geleneksel bir anlatı olduğunu ima ederiz. İçeriğine yönelik olarak, onun zorunlu olarak perilerle ilgili olan değil de peri dünyası, peri oyunu ya da büyüleme ile ilgili olduğunu; yani onun temasının genel olarak büyü düşüncesinden doğan öğelerden oluştuğunu ima ederiz".¹⁶

Collingwood'un bu tanımı da daha önceki tanımlardakilerle paralellik göstermekte ve masalların anlatıcısının bilinmediğine, anonim olmasına vurgu yapmaktadır. Collingwood burada masal ile büyü arasındaki ilişkiye özellikle dikkat etmiştir. Buradaki büyü kelimesini orijinal dilde 'magical' olarak ifade edilmesinden dolayı olağanüstü olarak düşünmek daha doğru olacaktır ki İngilizcede magical kelimesi esasen büyü değil olağanüstü anlamına gelmektedir. Dikkat edecek olursak bu

¹⁴ Tolkien, J.J.R, Peri Masalları Üzerine, Çev. Serap Erincin, Altı Kırkbeş Yay., İstanbul, 1999, s.11.

¹⁵ Güney, Eflatun Cem, Folklor ve Eğitim, MEB Yay., Ankara, 1966, s.9.

¹⁶ Collingwood, R.G, The Philosophy of Enchantment: Studies in Folktale, Cultural Criticism and Anthropology, Oxford University Press, Oxford, 2005, s.115.

tanımda masalların gerçekte olan ilişkisi üzerinde durulmamıştır. Biz de Collingwood gibi masalların tarihsel birer kanıt olarak kullanılabilceğini ileri sürmekteyiz. Tabii bu türden bir okuma için yorumlamanın nasıl yapılacağı çok önem kazanmaktadır. Ona göre; *"onları kullanabilmek için, öncelikli olarak şu iki ilkeyi kabul etmemiz gerek; masallarda bulunan temaların onları yaratmış olan insanların örf, adet ve inançlarıyla organik bir bağı olduğunu ve örf, adet ve inançların belli bir tarihi olan şeyler olduğu"*.¹⁷

Vladimir Propp da Collingwood'la ortaklaşarak masalları oluşturan temaların tarihsel gerçeklikleri olduğunu söylemiştir. Ona göre masallar, bir kültürün ritüellerini açıklamak için söylenmiş mitlerin deformasyona uğramış şeklidir. Bu sebeple de masalların bizleri içinde yaşadığımız toplumun kültürel kodlarını anlama konusunda aydınlatacağını ileri sürmektedir.

Pertev Naili Boratav masalı, *" nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekte ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı"*¹⁸ olarak tanımlamıştır. Saim Sakaoglu, Boratav'ın masal tanımına şöyle bir eleştiri getirmiştir:

"Bu tarifteki, '...inandırmak iddiası olmayan' ibaresi müşahedelerimize pek uymamaktadır. Çünkü masalın hakikî dinleyicisi olarak kabul edeceğimiz medenî imkânlardan hemen hemen hiç istifade etmeyen, kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar; masalların gerçekten olduğuna inanıyorlar; haksızlığa uğrayan masal kahramanları için üzüyorlardı. Masalın iddiası 'inandırmamak' olsa bile, bu, anlatandan çok dinleyeni ilgilendirir. Belki kültürlü kimseler masalı dinlemek bile istemezler; ama, boş vakitlerini masal

¹⁷ Collingwood, a.g.e, 2005, s.119.

¹⁸ Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yay., İstanbul, 1978,s.80.

dinleyerek geçiren, şehir görmemiş kimseler bilhassa kadınlar; masallardaki olaylara inanmaktadır".¹⁹

Sakaoğlu'nun eleştirisi her ne kadar önyargılı ve cinsiyetçi ifadelerle donatılmış olsa da bu ifadeyi yeni bir okumaya tabii tutarak feminist eleştirinin durduğu noktaya çekebiliriz. İçinde geliştikleri toplumların geleneklerini, dini inanışlarına, devlet yapılanmalarına ve toplumsal cinsiyet kodlarına ilişkin ipuçlarını içeren ürünler olarak masallar, 'şehir görmemiş kadınlar' ve 'kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar' tarafından dinlenmekte başka bir deyişle tüketilmekteydi. Yani masallar erkek egemen kültürün nesilden nesile aktarımını bu yolla gerçekleştiriyordu.

"Evvel zaman içinde (gerçi ne benim ne sizin zamanınızdı ne de herhangi bir gerçek zamandı, ama çok hüznünlüydü) başka adamlara sırlar anlatan bir adam vardı. Ve bu adam bir Eleştirmen Kral, öteki adamlar da onun tebaasıydı. Hiçbir kadın, hiçbir zaman, bu sırları duymamıştı. Hiçbir kadın bu sırlarla ilgili kitapları okumamıştı. Ve bir gün, kız bu kitapları okuyup, sırları duydu. Sırların gerçek sırlar olmadığını, kitapların da gerçek kitaplar olmadığını gördü. Üstelik buna çok kızdı. Bu yüzden başka kadınlarla konuştu. Kadınlar geceler, günler boyunca, düşlerde ve uyanırken hep birlikte konuştular. Kral da tebaası da yaşlanıp öldüler. Kadınlar birbirlerinin altın yüzlerine bakıp, birbirlerinin altın seslerini duydular".²⁰

İşte yukarıdaki masalda geçtiği gibi cinsiyet algısını değiştirmeyi, kadının öteki konumunu altüst etmeyi, erkek egemen ideolojiyi yerinden etmeyi amaçlayan bu devrimci kadınlar, Sakaoğlu'nun 'eğitimsiz kadınları'nın torunlarıdır.

Masalın tanımlarına ve bu tanımlardan yola çıkarak kendi eleştirilerimize yer verdikten sonra masalın tanımını şöyle yapabiliriz: Olağanüstü özellikler sergileyen

¹⁹ Sakaoğlu, Saim, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s.13.

²⁰ Humm, Maggie, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Haz. Gönül Bakay, Say Yay., İstanbul, 2002, s. 17.

kahramanların yer aldığı, geçtiği zaman ve mekân genellikle belirsiz olan, yaratıldığı toplumun kültürel kodlarını taşıyan, inandırıcı olma gayesi taşımaya da dinleyici ya da okuyucuyu kendi dünyasına çeken, amaçları içinde ahlaki ve eğitici mesaj vermek olan, dili içinden çıktığı toplumun dil kodlarıyla yaratılmış olan bir anlatı türü.

2. MİTDEN MASALA: UZUN BİR YOLCULUK

Masal nedir ya da ne değildir sorusu üzerinden hareketle masalların kaynaklarına ilişkin tartışmalara geçmekte fayda görüyoruz. Araştırmacılar masallar nasıl oluşmuştur, masalın yaratıcısı kimlerdir türünden sorularla masalların kaynağına ilişkin araştırmalar yapmışlardır. Bu konu, üzerinde hala tartışmaların ve araştırmaların devam ettiği önemli sorulardan bir tanesidir. Biz de tezimizin gidişatı bakımından bu konuyu önemli bulmakta ve yine giriş bölümünde yer vermenin tezin bütünlüğü açısından doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Masalların kaynaklarına ilişkin birbirinden farklı birçok görüş vardır. Arnold Van Gennep'e ait şu görüş masalların kaynağı konusundaki tartışmalara güzel bir örnektir. Ona göre:

"...mitoloji mektebi, halk masallarını eski mitlerin parçalar halindeki bakiyeleri olarak görüyordu. Bu mektebin natüralist denilen bir şubesi, masalarda güneşe ve fecre yahut da bulutlara ve yağmura ait mitleri buluyordu. Antropoloji mektebi gösterdi ki, bizimkilerin aynı masalları vahşilerin arasında da vardır. Ve bir mitin masal safına dönüşmesine ait kesin, açık örnek gösterilemez Edebiyat mektebi ise, halk masallarının menşeyini Hint'te aramıştır. Bazı İngiliz bilginlerinin temsil ettiği ritüalist ekol de; halk masallarını, bugün terk edilmiş birtakım ritlerin son izleri ve alametleri olarak görüyor".²¹

Mitoloji mektebine göre, masal ve mitoloji aralarındaki benzerlik sebebiyle, masal mitolojiden çıkmıştır demektedir. Boratav bu görüş için, "*Hint-Avrupa dillerinin Sanskritçe ile akrabalığının keşfine yönelik çalışmaları ile alakalıdır*"²² demiştir. Bir diğer görüş de kaynak olarak yine Hint'e yönelmekte ve Pançatantra'yla ilişkilendirmektedir. Sakaoğlu'na göre bu yaklaşım masalların tarihi devirlerde

²¹ Van Gennep'den Akt. Pertev Naili Bortav'dan Akt. Naki Tezel, Türk Halk Edebiyatında Masal, Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, s.448.

²² Boratav, Pertev Naili, Folklor ve Edebiyat II, Adam Yay., İstanbul, 1982, s.273.

şekillenip dünyanın diğer bölgelerine yayıldığını ileri sürmektedir.²³ Masalların kaynaklarını mitlerde arayan bu görüşlere itiraz niteliğinde şekillenen etnografik görüşe göre, masallar kaynaklarını hayattan almaktadırlar. Yalnız bu görüş diğer görüşlerin aksi bir görüş olmaktan uzak, hatta onları destekler niteliktedir. Daha sonra detaylandırarak olsak da burada da söylemeliyiz ki, mitler de insanların ihtiyaçları sebebiyle ortaya çıkmış anlatılar olduğu için, mitlerin kaynağı da hayatın kendisidir, diyebiliriz. Masalların kaynaklarına dair kısaca değindiğimiz bu tartışmalardan çıkan fikirler üzerine mit konusunu detaylandırmak gereği hissediyoruz.

İnsanlar tarih boyunca niçin ve nasıl sorularıyla varlığı sorgulamış, anlama ilişkin cevaplar arama ihtiyacı içinde olmuştur. *"İnsan yeryüzüne fırlatılmış bir varlıktır"*²⁴ diyen Heidegger de insanın fırlatılmışlığının cevabını aradığını ima etmektedir. İnsan sadece neden fırlatıldığını değil nereden fırlatıldığının da cevabını aramaktadır. Fırlatıldığımız yer dünya olsa da nereden fırlatıldığımızın cevabı olmadığı sürece bilgimiz hep eksik kalacaktır. İşte mitler bu noktada devreye girmiştir. Kısaca mitler özellikle de ilk mitler - yaratılış mitleri - insanın bilme ihtiyacını karşılamak için anlattığı hikâyelerdir, demek yanlış olmayacaktır. Eliade mitin tanımını şöyle vermiştir:

*"Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, 'başlangıçtaki' masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir".*²⁵

Eliade'nin mitlerin insanın varlığa ilişkin cevap arayışından ortaya çıktığını destekleyen bu tanımları Heidegger'le paralellik göstermektedir. Mit insanları

²³ Sakaoğlu, a.g.e, 1999, s.4-8.

²⁴ Heidegger: Varlığın Çobanı, CogitoDrg., S. 64, YKY Yay., İstanbul, 2010.

²⁵ Eliade, a.g.e, 2001, s.15.

kaybolmuşluk hissinden kurtarır, başka bir deyişle bilinmez korkusuna kalkan görevi görür.

Mitler de masallar gibi bireysel üretim ürünü değildir, toplumun bilinçaltı ürünleri olarak kolektif bir üretdir. Toplumun bilinçaltının ürünü olan bu anlatılar, Platon'a göre 'çirkin uydurmalar'dan başka bir şey değildir ve bunların anlatılması kesinlikle kötülük getirir. Bu düşünceden hareketle 'masalcıların kollanması' ve yurttaşların 'ileride edinmelerini istediği düşüncelerle' biçimlendirilmesini öne sürmüştür: *"Masalları güzelse, bırakacağız söylensinler. Kötüyse yasak edeceğiz"*.²⁶ Platon'un 'kötü masal'la kastettiği bireylerin toplumsal yapıya karşı çıkacak düşünceler edinmesine ve egemen ideolojiyi sorgulamasına sebep olacak anlatılar olduğunu düşünebiliriz. 'Batının Cinsel Kıyısı' adlı eserinde Irvin Cemil Schick'in de dediği *"gerek kadim, gerekse modern toplumlar hikâyeler anlatarak kendilerini bilip, anlamlandırmışlardır"*.²⁷ Bu noktada masal ve mit çözümlemesine ilişkin bir diğer yaklaşım tarzından, psikolojik yaklaşımdan bahsetmek gerekliliği doğmuştur.

Freud'un ortaya koyduğu 'bilinçdışı' kavramı, psikoloji biliminden hareketle sosyal bilimlere yaptığı en büyük katkı olarak kabul görmüştür. Bilinçdışı, bireyin toplumsal yaşamda var olabilmesinin önkoşullarından biri olan toplumsal normlara uyum sağlamak zorunluluğu olduğu için, içinde taşıdığı ama bastırmak zorunda olduğu dürtülerini hapsettiği alandır. Yalnız bu kapatma bilincin kontrolünde olmayan arzu ve fantezilerle insan davranışını dolaylı da olsa belirlemeye başlar. Freud'a göre bilinçdışına ulaşmanın en güzel yolu rüyalardır. Ona göre ortaya çıkmasını istemediğimiz arzularımız rüyalarımızda görünür olmakta ve arzularımız hayali olarak tatmin edilmektedir.²⁸ Freud'a göre *"sadece rüyalar ve nevrotik semptomlar değil, mitler; hikâyeler; peri masalları, fıkralar ve günlük*

²⁶ Eflatun, Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s.68-69.

²⁷ Schick, Irvin Cemil, Batının Cinsel Kıyısı, Çev. Savaş Kılıç ve Gamze Sarı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s.6.

²⁸ Fromm, Erich, Rüyalar, Masallar, Mitoslar, Çev. A. Arıtan ve K.H. Ökten, Arıtan Yay., İstanbul, 1990, s.77.

davranışlarımızın çoğu bilinçdışı olarak arzu ettiklerimizin simgesel karşılığıdır".²⁹ Freud'un 'bilinçdışı' kavramı Jung'un 'kolektif bilinçdışı' tanımıyla daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Jung'da ego *"benliğin yalnızca bir parçası, bizim bilinçli olarak farkında olduğumuz parçasıdır. Jung için benlik aşkıdır, egodan çok daha büyüktür; özel bir mülk değil kolektiftir"*.³⁰ Jung'un kolektif bilinçaltı, kalımsal özellik göstererek nesilden nesle aktarılır. Bu noktada arketip olarak adlandırdığı, insanlığın başlangıcından itibaren evrilerek günümüze dek ulaşmış olan motifler devreye girer. Arketip *"en eski ve en evrensel düşünce biçimleri"*³¹ ve *"aynı tip sayısız yaşantının psikik kalıntıları"*³² dır. Jung'un arketip kavramını oluştururken hareket noktalarından birini *"bütün toplulukların mitoloji ve folklorunda bazı motiflerin hemen hemen aynı biçimde tekrarlanması"*³³ olgusu oluşturmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlar mitlerin masallara kaynaklık ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Tezin esasını oluşturan masallardaki cinsiyetçi söylemi, cinsiyet kalıplarına ait algıların nasıl tekrar tekrar üretildiğini, masallardaki kadın temsilini daha iyi anlayabilmek için mit ve masal arasındaki ilişkiye dair düşüncelere yer vermek bizim açımızdan zorunluluktur.

²⁹ Bock, Philip K., İnsan Davranışlarının Kültürel Temelleri, Çev. Serpil Altuntek, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.63.

³⁰ Le Guin, Ursula K., Kadınlar, Rüyalar, Ejderhalar, Çev. ve Haz. Deniz Erksan ve Diğerleri, Metis Yay., İstanbul, 2002, s.33.

³¹ Jung, Carl Gustav, Analitik Psikoloji, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınevi, İstanbul, 1997, s.145.

³² Jung, a.g.e, 1997, s.323.

³³ Jung, a.g.e, 1997, s.276.

3. DİLİN BÜYÜLÜ DÜNYASINDA MASAL

Masal dünyası ya da periler ülkesi nasıl büyülü ise masalın dili de öyle büyülüdür. Masalı dinlerken ya da okurken o büyülü dünya bizi çoktan içine çekmiştir. Dinleyici ya da okuyucu olarak bizi zaman ve mekândan bağımsız bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculuk olağanüstüdür, okuyucu/dinleyici bu olağanüstü durumu sorgulamaz çünkü olağanüstülük masalın doğası gereği normal kabul edilir. Masalın dünyası aynı zamanda değişkendir. Masalda iyi-kötü, güzel-çirkin, güçlü-zayıf birçok unsur yer değiştirebilir. Yalnız masalarda değişmeyen şeylerden en önemlisi, masalın içinde gizlenmiş duran mesajlardır ki bu mesajlardan bizi en çok ilgilendirenleri de taşıdığı cinsiyetçi mesajlardır. Bu mesajlara kadın açısından baktığımızda karşımızda duran tablo şudur: Masalarda kadınlar hep öteki, ikincil konumda ya pasif-iyi ya aktif-kötü ya kendisini kurtaracak bir prence muhtaç konumda ve de suskun. Yakışıklı prens tarafından kurtarılmayı bekleyen pasif kadın, kurtaran erkek kahramanın himayesine girerek suskunluğunun, pasifliğinin ödülünü almış olur. Bu türden cinsiyetçi/ kadını erkek karşısında ikincil konumda sabit tutan klasik masallar tekrar tekrar üretilerek cinsiyet rol kalıplarının devamlılığını sağlayan, erkek egemen toplumun normlarını sağlamlaştıran bir döngü yaratır. Erkek kendini özgür bir özne olarak konumlandırırken, kadının bir özne olma durumu kahraman erkeğe ya da kral/padişah baba figürüne bağımlı kılınmaktadır, kısaca kadın erkeğe göre konumlandırılmaktadır. Kadın erkek öznenin varlığını kanıtlayan, destekleyen bir masal nesnesi konumundadır. İşte klasik masallardaki bu türden cinsiyetçi sunumlar da dil aracılığıyla kurulmakta ve aktarılmaktadır. Klasik masalların dili de yukarıda değindiklerimizden anlaşılacağı üzere ataerkin dilidir. Masal konusu bakımından nasıl erkek egemen kültür öğeleriyle örülüyse, dili de sahip olduğu eril kültürün dil kodlarıyla örülüdür. Masallar sahip olduğu bu eril dil sayesinde cinsiyet rollerine ait kalıp yargıları da tekrar tekrar üretmektedir.

Feminist eleştiri klasik masalarda kadının ikincil ve öteki konumunu sıkça sorunsallaştırmış ve araştırma konusu edinmiştir. Feminist eleştiriye göre eril düzeni altüst etmenin en iyi yollarından biri de ataerkin dilini dönüştürmektir. Dil, ideolojik

olarak kurulan bir yapıysa ve bu ideoloji ataerkil ideolojiyse, dil de ataerkil ideolojiye hizmet eden aygıtlardan biridir. İşte bu nedenle feministler yarım yüzyıldır dil konusunda çalışmaktadır. Sıkça dile getirdiğimiz gibi masalın dili de toplumun ataerkil dilinden bağımsız bir dile sahip değildir. İşte bu nedenle feministler masalların cinsiyetçi dili üzerinde çalışıp, cinsiyetçi olmayan bir masal dili yaratmanın önemli olduğunu düşünmüşlerdir. Peki, bu neden bu kadar önemlidir? Çünkü bu cinsiyetçi dili yerinden etmek toplumsal cinsiyet rollerini de yerinden etmenin yoludur. Bu nedenle biz de klasik masallarda toplumsal cinsiyet ve kadın temsilleri konusuna geçmeden önce klasik masalın sahip olduğu cinsiyetli dili üzerinde durmayı ve feminist söylemin dil eleştirisine bakmayı tezimiz açısından gerekli görüyoruz.

3.1 Dilin İşlevi Üzerine: Öznellik İnşası

"Tahakkümün iktidar ikiliklerinden azade tek bir dile dahi sahip değiliz."

Beverly Harrison

'Sexism and the Language of Christian Ethics'³⁴

Dilin işlevi bireyler arası iletişimi sağlamak mıdır yoksa bunun ötesinde işlevleri var mıdır? Dil ile gerçeklik arasındaki bağ nedir? Bu ve daha fazlası sorular uzun senelerden beri dilbilim konusunda çalışan kişilerin ilgi alanını oluşturmaktadır. Dil, tezimizin esas odağını oluşturan masallardaki toplumsal cinsiyet inşasının kurulmasını ve bu algının devamını sağlayan en önemli unsur olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle öncelikle dil konusunda durmanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Bizler yaşamı dil aracılığıyla anlamlandırırız. Yalnız dil kişide doğuştan var değildir, içine doğduğumuz aileden başlayarak içine doğduğumuz toplumun dil kodlarıyla alımlarız dili. Weedon bu konuda şöyle demektedir:

³⁴ Harrison, Beverly Wildung, "Sexism and the Language of Christian Ethics", Making the Connections: Essays in Feminist Social Ethics, Der. Carol S. Robb , Beacon Press, Boston, 1985, s.29.

*“Aslında kişi bir seşimi olduğunun farkında değildir. Dilin işine girmek çok erken yaşlarda geręekleřir ve genellikle hşkşm sşren aile yaşamının belirli sşylemleri etrafında meydana gelir. Ayrıca birçok sşylem bişiminin tutarlı bir özelliği kendi taraflılığını inkâr etmesidir. Kişi kendi ‘doğru’ları dışında olası farklı anlamların varlığını kabul etmeyi başaramaz”.*³⁵

İnsanı bu kabulden uzak tutan şey dili sorgulamasına gerek olmadığına dair ön kabulüdür. Bu dşşncemiz Arslan tarafından şeyle desteklenmektedir:

*“Dil bir kurumdur. Birey konuşucunun arka planında daima gelenegiın devasa kaynaklarınca paylaşılmış hayat tarzlarıyla birlikte bir dil cemaati vardır. Her insan gelenekler ve kurallarla örşlmş bir sosyal pratiğin varisidir. Bu pratikten sapılabilir; fakat görmezlikten gelinemez. İnsan konuşarak doğmaz. Üstelik dil dşnyanın tarafsız bir yansıtıcısı değildir, kusursuz bir ayna değildir daha çok tahrif edilmiş bir aynadır. Dil bir gelenekler sistemidir; bir dili öğrenmek, geleneklerin belirlediği bir yaşama tarzını öğrenmektir”.*³⁶

Arslan'ın da belirttiği gibi kişi, işine doğduğu toplumun kşltşrel normlarını doğal bir öğrenme sşreci sonunda dil ile içselleştirir. Bu nedenle sorgulamaksızın kabul ettiği dil ile aslında egemen ideolojinin çıkarlarını korumaya hizmet etmektedir. Çünkü:

“dil kuşkusuz en önemli baskı araçlarından birisidir. Dil ideolojik olarak konuşlandığı yere göre tanımlamalar yaparak hizmet ettiği ideolojinin iktidarını değişmez kılmaya çalışır. Bu hegemonyayı kurabilmek için dil, tanımlamalar, metaforlar aracılığıyla

³⁵ Weedon, Chris, Feminist Practice and Poststructuralist Theory, Blackwell, USA, 1992, s.98.

³⁶ Arslan, Hşsamettin, Epistemik Cemaat, Paradigma Yay., İstanbul, 1992, s.32.

normal/anormal, doğru/yanlış ve güzel/çirkin ayrımları yaparak bu değerlendirmeleri tartışılmaz gerçekler gibi sunmak durumundadır".³⁷

Dil aynı ayrımı eril/dişil, kadın/erkek üzerinden de yapmaktadır. Dildeki bu ikili zıtlıklar, kadının/dişil olanın hep olumsuz olanlarla bir tutulmasının, ikincil ve öteki olarak konumlandırılmasının müsebbibidir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, bireyler doğdukları toplumun kültürel değerlerinin, yargılarının ve kabullerinin de içine doğarlar. Doğumlarından itibaren toplumsallaşma sürecine giren bireyler toplumsal normları da bu şekilde öğrenmektedirler. Bu noktadan hareketle toplumsal bütünlüğü meydana getiren bütün pratikler dil içinde var olduğu için, dili 'toplumsal birey'in inşa edildiği yer olarak görmek mümkündür,³⁸ diyebiliriz. Toplumsallaşmanın en önemli ögesi dildir ve toplumsal normların aktarımı da dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Birey farkındalık geliştiremediği dönemde aldığı tüm kodları doğru olarak kabul eder ve öznellik inşasını da alımladığı bu dil aracılığıyla kurar. *“Dünyanın, başkalarının ve benliğin bilgisi dil tarafından belirlenir. Dil, herhangi bir kimsenin ayrı bir varlık olarak kendinin ayırtına varmasının bir önkoşuludur”³⁹* diyen Sarup, ifademizi çok güzel özetlemiştir.

Bireyin öznelliğini dil aracılığıyla kurduğunu söyledik, ama birey öznelliğini kurarken ne kadar özgürdür ya da böyle bireylerin özgürlüklerinden söz etmek mümkün müdür ya da cinsiyetler arasında öznellik inşasında bir ayrımın olduğundan söz etmek mümkün müdür? Bireyin kurduğu öznellik dilin sınırları kadardır. Dil, birçok alanda önceden belirlenmiş anlamlarla egemen ideoloji tarafından oluşturulmuştur. Bireyin özgürlüğü dilin sınırlarının izin verdiği kadardır, bu nedenle özgür bir öznellikten söz etmek imkânsızdır. Kadınlar, erkek dilinde var olmaktadır,

³⁷ Çetinkaya'dan akt. Yağcıoğlu, S, Dil İdeoloji ve Sosyal Sınırlar, Edebiyat Eleştirileri, S.4., 1994, s.88.

³⁸ Sancar, Serpil, İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s.87.

³⁹ Sarup, Madan, Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm, Çev. Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1997, s.23.

erkek dili kadınları sadece nesne konumuna indirgemekle kalmaz, onları bu dilin parçası haline de getirir. Bu durum kadınların nesne konumuna itilmesinin getirdiği sorunların ötesinde daha derinlikli sorunlara yol açmaktadır. Sibel Irzık ve Jale Parla "Kadınlar Dile Düşünce" adlı kitaba yazdıkları önsözde bu konuda şöyle bir açıklama yapmaktadırlar:

"Dilin sunduğu 'özneleşme' imkânları, insanın kendini bir yandan dilin nesnelere, bir yandan da dilin araçlarından ayırt etmesini, her ikisi üzerinde de belli bir egemenlik kurmasını, nesnelere hakkında işaretler yoluyla konuşma becerisi kazanmasını gerektirir. Ama ataerkil toplumun dilli, kadınları çeşitli biçimlerde nesneleştirerek ve işaretleştirerek erkek öznenin kuruluşunun araçları yapmış, dilin öznesi olma sürecini kadınlar için özellikle sorunlu kılmıştır".⁴⁰

Öznelliğin tarihsel süreç içinde gelişim gösterdiğine dikkat çekerek öznelliğin inşasında bireyin dilin sınırlarından kurtulma imkânı olduğunu savunan Weedon bu konuda şöyle demiştir: "...bireyin bilinçaltında ya da bilinçli eylemlerinde sonuç gösteren öznellik bir zamansallık içerir. Doğumla başlayan ve devamlı olarak yaşam boyunca tekrarlanan bir süreç dâhilinde oluşur".⁴¹ Çünkü:

"bireyler olarak bizler tamamen dilin nesnesi değiliz aynı zamanda bireylerin bilinçlerinin yer aldığı söylemsel mücadele alanının da içindeyiz. Belirli anlamların üstünlüğünün olduğu ve öznellik uğruna yapılan bu mücadele alanında bireyi pasif olarak algılamamak gerekir. Bir hafızaya sahip olan ve zaten söylemsel olarak inşa edilmiş kimliğe sahip birey belirli bir direnç gösterebilecek ya da var olan söylemden yeni anlamlar üretecek potansiyele sahiptir. Birden fazla söylemin varlığını bilmek ve anlamın birden fazla olabileceğinin

⁴⁰ Der. Irzık, Sibel ve Parla, Jale, Kadınlar Dile Düşünce:Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.8.

⁴¹ Weedon, a.g.e, 1992, s.112.

*farkında olmak bireye seçim şansı bırakır; seçim mümkün olmadığında dahi direnme halen daha mümkündür”.*⁴²

Bu nokta Culler'in şu ifadesine de yer vermeliyiz: *"dil, hem ideolojinin somut biçimde ortaya konmasıdır -konuşmacıların düşünme yetkisine sahip oldukları kategoriler- hem de onun sorgulanma ve çözümlenme yeridir".*⁴³ Bireyler sahip oldukları bilinç ile dilin sınırlarından kurtulma imkânı buluyorsa, cinsiyetli öznellikten kurtulmak da mümkündür:

*"Cinsiyetli öznellik durumu birçok yoldan inşa edilmektedir. Birinin nasıl gözükmesi ya da davranması gerektiği gözükmeyen kurallar tarafından belirlenir. Ayrıca dişillik ve erillik ile ilgili farklı söylemlere dair hiçbir tartışma alanı bırakılmaz”.*⁴⁴

Weedon'un bu ifadesinden hareketle dilin cinsiyetli öznellik inşasındaki yerini anlamamız kolaylaşır. Dil, eril ve dişil zıtlıklar üzerinden bireylerin sahip olması gereken davranış biçimlerine anlam kazandırmak ve bunları toplumsal norm olarak öğretmektir. Örneğin birey, duygusal ile mantıklı arasındaki ayrımın kadın ve erkeğe nasıl atfedildiğini, toplumun bu iki kavram üzerinden nasıl bir kabul gerçekleştirdiğini dil sayesinde öğrenmektedir. İşte bu noktada devreye egemen ideoloji girmektedir. Morris, *"biz toplumumuzda kültürel bir hayata girdiğimizde - dile sahip olup başkalarıyla etkileşime geçmemiz ile birlikte- o kültürel yaşamdan gördüklerimiz ve özümstediklerimiz kaynaklı bir bakış açısına sahip oluyoruz. Biz fark edilemez bir şekilde bizden önce var olan ve bize çok doğal görünen karmaşık değer, varsayım ve anlatım ağlarının içine çekiliyoruz"*⁴⁵ diyerek ideolojinin bu konuda nasıl işlerlik gösterdiğini açıklamıştır.

⁴² Weedon, a.g.e, 1992, s.106.

⁴³ Culler, Jonathan, Yazın Kuramı, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2007, s.90.

⁴⁴ Weedon, a.g.e, 1992, s.99.

⁴⁵ Morris, Pam, Literature and Feminism: An Introduction, Blackwell, Oxford, 2000, s.5.

*“Egemen ideolojinin sunuculuğunu yapan dil ve o dilin cinsiyetli öznellikler kurması feminist söylem tarafından sorgulanmıştır. Çünkü feminizm eril otoriteyi ve iktidarın üstünlüğünü sağlayan ve kemikleştiren ideolojilere karşı durur”*⁴⁶ diyen Morris dilin cinsiyetli öznelliğinden kurtuluşunu feminist söylemde aramamızın haklılığını kanıtlamaktadır.

Wittgenstein'in 'Tractatus Logico-Philosophicus'u da insanı yöneten bir dil yapısından söz ediyordu. İnsan dili kullanan bir efendi olmayıp, dilin gereklerini yerine getiren bir uşaktı.⁴⁷ İnsan her ne kadar dilin uşağı olsa da dilin egemenliğinden kurtulmanın imkânı da yine insanların elindedir.

3.2 Feminist Söylemin Dil Eleştirisi

*“Feminizmin en temel saptamalarından biri, kadınların erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorunda olduklarıydı. Bunun en azından bir anlamı, kadınların sessizliğinin, sürekli olarak onlar hakkında ve onlar üzerinden, onların dolayısıyla konuşan bir dil tarafından tanımlanması ve güvence altına alınmasıdır”*⁴⁸ diyen Irzık ve Parla, feministlerin ataerkil ideolojiye karşı sürdürdükleri savaşın en etkili aracının neden dil olduğu konusunu açıkça ifade etmiştir, çünkü kadınlar hep erkeklerin dilindedir.

*“Son zamanların feminist hareketlerinin birçok değişik yönünde dil neden bu kadar önemli bir rol oynamaktadır? Kelimelere olan ilgiyi ve kullanıldığı bağlamda kültürel klişeleri ve kadınların hayatlarını sınırlayan dilin toplumsal kısıtlamalara karşı çıkışını nasıl açıklayabiliriz? Erkeklerin dil üzerinden ‘kontrol’ sahibi olmaları ya da dilin ‘kendilerine mal edilmiş’ olması ne anlama gelmektedir?”*⁴⁹

⁴⁶ Morris, a.g.e, 2000, s.5.

⁴⁷ Yakupoğlu, Mukadder, ‘Özne ve Söylem’, Söylem Üstüne Söylem içinde, Doğu Batı Yay., Ankara, 1999, s.85.

⁴⁸ Irzık ve Parla, a.g.e, 2009, s.8.

⁴⁹ Ginot, Sally McConnell, Borker Ruth ve Furman Nelly, Women and Language in Literature and Society, Greenwood Publishing, NY, 1980, s.11.

Ataerkil toplumun dili, Parla ve Irzık'ın da ifade ettiği gibi kadınları nesneleştirerek erkek öznenin kurulmasında bir araç konumuna getirmektedir. Buradan hareketle kadınlar dilin öznesi olma sürecinde de kendilerini ataerkin dili ile mücadele içinde bulurlar. Virginia Woolf'un deyişiyle bir kadının 'ben' demesi ile bir erkeğin 'ben' demesi birbirinden tamamen farklıdır, çünkü erkek 'özne' olarak ben derken, kadın erkek diliyle kurulmuş yani erkeğin karşısında konumlandırılmış ben olarak konuşmaktadır, bu ikili ilişki de iktidar sahibi olmak ve olmamak arasındaki bağın göstergesidir.

*“Feminist söylem dilin kadınların yaşamı üzerinde hem olumlu hem olumsuz imalarının olduğunu ileri sürer. Dil, iddia edilebilir ki, ‘kadınların yerini’ betimler ve çerçevelerken, ‘erkek’in dünyasının belirlenmesi ve devamının sağlanmasında önemli bir rol oynar. Bu hapsedici alandan çıkmaya çalışmada birçok kadın kendi yaşamlarının sözsel gerçeklerini değiştirmeye girişirler”.*⁵⁰

*“Gyn/Ecology’de Daly kadınlara ataerkilliğin araçlarını, din ve dil dâhil, reddetmelerini önermiştir. Onun ataerkilliğin aracı olan dile olan vurgusu ikinci dalga feminizm için de oldukça önemli hale gelmiştir. Daly kadınların patriarkal dil içinde sessiz (dilsiz) olduğuna inanır; dinin dişil özne kavramı olmadan geliştiği gibi dilde de aynı durum söz konusudur. Kadın için tek çözüm yolu ise kelime oyunu yaparak ya da anlamı parçalayarak ataerkil söylemi ortadan kaldırmaktır”.*⁵¹

Mary Daly kadınların dil ile mücadelesinin en etkili yolunun eril dili yapı söküme uğratmak olduğunu iddia etmiştir. Bu noktada Weedon'un şu ifadesi önemlidir:

⁵⁰ Ginet, Sally McConnell, Borker Ruth ve Furman Nelly, a.g.e, 1980, s.10.

⁵¹ Tolan, Fiona, 'Feminisms', Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide, Oxford University Press, USA, 2007, s.324.

*“Dili cinsel politikanın yararına etkili bir silah olarak kullanmak için, kadınlar adına politik dönüşüm yolu açacak olan ‘kadın’ ve ‘dil’i kavramsallaştırmamız gerekir. Buradaki kavramsallaştırma biyolojik dişiliğe ve dilin araçsallığına dayanamaz çünkü bu dişilliğin toplumsal bir inşa olduğu ve dilin politik bir mücadele aracı olduğu fikrini örtbas eder”.*⁵²

Erkek egemen ideolojinin tekrar tekrar üretilmesini ve kadınların bu ideoloji içinde ikincil konumunu sabitleyen dil böylelikle feministlerin mücadele aracı haline gelecek ve kadınların özgür özne olmaları adına açık bir kapı olacaktır. Feminist söylemin dil eleştirisine yer verdiğimiz bu bölümde dil konusunu başat sorun olarak gören ve bu konuyu tartışmaya açan Fransız feministlerinin dil eleştirilerine yer vermeyi de zorunluluk olarak görüyoruz.

3.2.2 Fransız Feministlerinin Dil Eleştirisi

Fransız feministlerine göre kadının özgürlük yolunda ilk yapılacak şey, kadın ve erkeği ikili karşıtlıklar üzerinden tanımlayıp, kadını ikincil/öteki olarak konumlandırıp, baskı altına alan ataerkil dili dönüştürmek ve dil üzerinden devamlılık sağlayan patriarkal düzeni bozguna uğratmaktır.

*“Cinsiyetin dilin içinde ve dil tarafından inşa edildiği görüşü Fransız feminist kuramı etkilemiştir. Değişik yollardan, Irigaray, Kristeva ve Cixous fallogocentrik (eril merkezli) sembolik düzeni döndürmek ve/ya yapı söküme uğratacak olan yeni bir dişil kimlik, dil ve yazı kurmaya çabalamışlardır. Bu şekilde kimliğin inşa edilmiş olduğu ve arzu ile istek arasındaki ilişki hakkındaki soruları ile feminist araştırmada yeni bir çığır açmışlardır”.*⁵³

⁵² Weedon, a.g.e, 1992, s.82.

⁵³ Thornham, Sue, ‘Second Wave Feminism’, The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism, Haz. Sarah Gamble, Routledge, London, 2004, s.41.

Fransız feministlerinden Julia Kristeva, Helene Cixous, Luce Irigaray hem kadının hem de erkeğin dilin mahkûmu olma durumunu Lacan'ın kuramı çerçevesinden açıklarlar.

Lacan'a göre bireyin pre-ödipal aşamadan ödipal aşamaya geçişi aynı zamanda dile hapsoluşudur; çocuk pre-ödipal aşamanın kusursuz varoluş bütünlüğünü, bu bütünlük içinde anneyle bütünleşmiş oluşu yitirir; 'ben'ini dış dünyadan ayırıştırır, öznelliğe mahkûm olur; bu kopuş kaçınılmaz olduğu kadar acılıdır da, çünkü her bireyin içinde yitirilmiş bütünlüğe bir özlem bırakır; bireyin yaşamı artık hep bir telafi yaşamı olacaktır, hep pre-ödipal aşamaya dönüp o noksansızlığı bir daha yakalamak isteyecektir. Ama bu uğurda kullanabileceği tek araç dildir, bu arzuyu bile dille ifade etmekten başka çaresi yoktur; işte bu yüzden dil de onun yaşamındaki bu müthiş boşluğu ve arzuyu yansıtır; dilin taşıdığı anlam yalnızca bu çabaya yönelik bir telafi girişimidir ve sonuçsuz kalmaya mahkûm bir girişimdir. Bu dil, aynı zamanda babanın dilidir. Bu dile ve bilince mahkûm olmakla eşzamanlı bir biçimde çocuk cinsiyet ayrımının ve bu ayrımın belirlediği farklı yaşamların da farkına varır. Erkekler bu mahkûmiyeti egemenlik kurarak telafi etmeye çalışırlar; babanın dilini benimseyerek erkek egemen söylemi kurarlar, kadınlar ise sürekli erkek egemen söyleme ulaşmaya, bir bütünlüğü barındırdığını sandıkları bu söylemin olmayan anlam olanaklarının gizini çözmeye çalışırlar. Böylece güç, söylemin sahibinde, yani erkekte kalır; dili belirleyen erkek, toplum yaşamının diğer bütün kurallarını da belirler; 'Baba Kanunu'nun (yani dilin) egemen olduğu bir dünyada kadının kültürel cinsiyeti bu söylemin keyfiliği içinde üretilir durur.⁵⁴

*“Lacancı psikanalitik eleştiride dil tarihsel olarak anlam’ı yansıtan değil onu inşa edendir; fakat cinsiyet farklılığının öncelikli göstereni olan fallus ile ilişkili patriarkal düzenin bilinçaltında yapılanmış ve daha önceden belirlenmiş bir anlam’dır bu”.*⁵⁵

⁵⁴ Winder, 'Writing like a Woman', Gender, Theory and the Canon, Akt. Jale Parla, 'Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi', a.g.e, 2009, s.31.

⁵⁵ Weedon, a.g.e, 1992, s.150.

Lacan'ın da dediği gibi kadının özgür öznelliğinden söz etmek olanaksızdır, çünkü kadın özneliği de ataerkil dil ile belirlenmiştir. Fransız feministleri de cinsiyet rollerinin belirlenişinde bu denli önem arz eden dil konusuna sessiz kalamamış ve en önemli konuları haline gelmiştir.

Fransız feminist yazar, Helene Cixous ikili karşıtlıklar üzerinden kadının ikincil konumunu sabitleyen hiyerarşik sistemin yapı-sökümünü başlangıç noktası yapmıştır. Çünkü bu ikili sistem, erkeği kadına göre üst bir konuma yerleştirip, kadını da öteki olarak ikincil konumuna yerleştirerek ataerkil sistemin cinsiyet üzerinden kurduğu iktidarın devamlılığına hizmet etmektedir.

*”Cixous ’nun çalışmaları Derrida ’nın ’yapı söküm’ünden etkilenmiştir ve Cixous logosantrizm -söz merkezilik- ve fallogosantrizm -erkek sözü merkezilik- kavramlarını birleştirir. Cixous ’ya göre eril cinselliği ve eril dil logosantrik ve fallogosantriktir. Bu durumda anlam ataerkil düzeni üreten ve devamlılığını sağlayan ’düalist düşünce biçimleri’ne dayanır. Dişilin eril kurula tabi olması ise anlamın hiyerarşikleşmesine hizmet eder”.*⁵⁶

Cixous, 1975 yılında yayımladığı Sorties adlı makalesinde de işte bu ikili karşıtlıkları irdeleyerek, bunların aynı zamanda Batı düşüncesine ve eril mantığa hizmet ettiğini vurgular. 'Kültür/doğa', 'akıl/duygu', 'iyi/kötü', 'aktif/pasif' türünden ikiliklerin 'erkek/kadın' ile ilişkili olduğunu ve bu ikili sistemde bir tarafın-ki bu sağ tarafta olanların sola üstünlüğü olarak da okunabilir- diğerine göre üst konumda olduğunu belirtir. Batı düşüncesinde kültür doğadan, akıl duygudan nasıl üstün ise erkek de kadından üstün bir konumdadır. Bu yapı hem kendi içinde bir üst/alt ilişkisi kurarken hem de üstün konumda olanlarla alt/ikincil/öteki konumda olanları birbiriyle ilişkilendirir. Bu hiyerarşik ikilik sistemi olumsuz olanı kadınla bir tutmaktadır, yani logosantrik düşüncenin ta kendisidir. “...Logocentrism düşüncelyi -tüm kavramları,

⁵⁶ Weedon, a.g.e, 1992, s. 66.

kodları ve değerleri- erkek/kadın, 'o' çift ile ilgili bir ikili sisteme maruz bırakır".⁵⁷ Sarup'un belirttiği üzere daima karşıtlıktaki terimlerden birinin bastırılmasına dayanan her kavram çifti, aralarındaki şiddetli çatışkıya bağlı olarak birbirine kenetlenmiştir. Doğa olmadan kültür anlamsızdır, buna rağmen kültür hiç durmadan doğayı değiştirmek için savaş verir.⁵⁸

Bu düşünceden hareketle hiyerarşik sistemin erkeği pozitif anlamlarla kadını da negatif anlamlarla bir tuttuğunu söyleyebiliriz. Kadının öteki olduğu bu düzende zafer eril öznenin olmuştur.

"Zaferin her zaman 'hiyerarşileştirme' ile aynı anlamına geldiğinin farkına vardık. Hiyerarşileştirme insanın tüm kavramsal düzenini etkiler. Aktiflik ve pasiflik arasında kendisini devam ettiren bir erkek ayrıcalığı vardır. Geleneksel olarak cinsiyet farklılığı sorusu aktiflik ve pasiflik karşıtlığı üzerinden gider... Felsefede ise kadın her zaman pasiflik tarafındadır".⁵⁹

Eagleton'a göre Cixous'un kadınla bir tutulan pasiflik nitelendirmesinin kadına özne olması için bir alan bırakmaz. Kadın erkek karşısında pasiftir ya da zaten hiç var olmamıştır. Eagleton, Cixous'un kuramının kadını yaşamın kaynağı olarak gördüğünü ve ataerkil sistemin devamlılığına hizmet eden bu ikili sistemin yıkılmasını sağlayan yeni bir kadın dilin selamladığını söyler.⁶⁰ İşte Helene Cixous, kadınlara erkeğin karşısında, ona göre tanımlanmadığı bir öznellik kurmalarını sağlayan bu dile 'Ecriture Feminine' demektedir.

Ecriture feminine, ataerkil düzene başkaldırı olarak okunabilir: "*Cixous tarafından önerilen dişil yazım pratiği bir anlamda direniş biçimidir; kelime oyunu, metaforlar ve cinas yapma onun üniter anlama ve 'aynı'nın mantığına karşı meydan okuma*

⁵⁷Cixous, Helene, The Laugh of the Medusa, Çev. Keith Cohen and Paula Cohen, Signs 1, 1975, s. 37.

⁵⁸Sarup, a.g.e, 1997, s.162.

⁵⁹Cixous, Helene "Extract from Sorties", Deconstruction: Critical Concepts in Literary and Cultural Studies, by Jonathan Culler, London, 2003, s. 301.

⁶⁰Eagleton, Mary, Working with Feminist Criticism, Oxford,1996, s. 148.

*niteliğindedir”.*⁶¹ Cixous, *écriture feminine*'i tanımlamaktan kaçınmıştır, ona göre bir şeyi tanımlamak onu belli bir sistemin içine sabitlemek demektir. Tabii bu tanımlamama durumu, *écriture feminine*'in olmadığını da göstermez. Peki, nedir bu *écriture feminine*? Eagleton'un dediği gibi, *écriture feminine* kadını yüceltmek ya da idealize etmek, erkeği ikincil bir konuma koyup ikili sistemin cinsiyetler arasında yer değiştirmesine sebep olmak değildir. Bu yeni dil, ataerkil düzendeki erkek üstünlüğünün devamlılığını sağlayan anlamlandırmaları bozguna uğratarak, kadına ait yeni anlamlandırmalarla, kadına özgür öznellik yaratacak bir alan açmak niyetindedir. *Écriture feminine*, kadının karşısına erkek yoktur, bu yeni dil eril olana muhalefet değildir.⁶² Kısacası bu dil, sadece dişil olanın kullanımında değildir, bu dil cinsiyet üstünlüğü tanımaz. Kadın yazarların metinlerini her zaman dişil dil ile yazmadığı gibi erkek yazarların dişillığe yer açtığı metinler vardır. *Écriture feminine* dilin kullanıcılarının değil metnin diliyle ilgilidir.

*“Ataerkil sistem içinde var olan geleneksel yazım biçimlerinde metnin dilinin cinsiyeti erildir. Buradaki eril dil “eril ideolojiye ve dünya görüşüne eklenmiştir... Bu yüzden dilde dişil farklılıklar bastırılmıştır ve sadece eril ‘norm’ yegâne ses olarak değişmeden kalır. Çünkü kadın, erkek fikrinde var olmaz, o ötekidir, farklıdır, eksiktir – konuşan özne olan kadın dilde bulunmaz. Bu yüzden Fransız feministlerce dilde dahi kadın sessizdir”.*⁶³

Cixous'un burada kastettiği şey, dişilin eril yazım içinde hiç yer almaması değildir, eril yazın içinde dişil olan vardır, lakin kendi hakkında konuşamayan, eril dilin kendisi hakkında konuştuğu, pasif özne olarak yer alır. Bundan kurtulmanın yolunun da kadınların kendi dillerinden kendileri hakkında yazmaları olduğunu savunur. Çünkü ataerkil ideolojiye karşı en büyük başkaldırı yazmaktır, kadınların özgür özne olarak yazdıkları metinlerdir. İşte kadınlar da bu yeni dil ile özgürleşecek ve

⁶¹ Eagleton, a.g.e, 1996, s. 183.

⁶² Eagleton, a.g.e, 1996, s. 175.

⁶³ Tolan, a.g.e, 2007, s. 335.

özelliklerini kendileri için kendilerine göre kuracaklardır, ötekilik duvarını yazarak atlayacaklardır.

Cixous'un dil eleştirisinden sonra Irigaray'ın dil üzerine söylediklerine bakmayı da gerekli görüyoruz. Luce Irigaray, Derrida'dan esinlenerek, kadının ikincil konumda olmasının sebeplerini Batı metafizik düşüncesinde aramaktadır. Irigaray'ın üstlendiği bu işin hiç de kolay olmadığını biliyoruz, ne de olsa Batı düşünce sistemi Platon'dan bu zamana fallus merkezli bir anlayış benimsemiştir. Irigaray, işte tam da bu sistemde kadına özne olarak yer açmak için eril merkezli Batı düşüncesinin eleştirisini yapmaktadır. Irigaray da Cixous gibi kadının dil içinde temsil edilmediğini savunmaktadır. Irigaray'ın odağı dilin cinsiyetindedir, kadının ötekileştirildiği hatta yok sayıldığı ataerkin dilidir. Cixous'la paralellik gösteren düşüncesi kadının erkek dilinden kurtulması için kadına ait bir dil kurulması gerekliliğidir.

Batı düşünce geleneğini eleştirdiğini söylediğimiz Irigaray'ın en büyük eleştirisi de cinsiyetlerin oluşumu düşünceleri sebebiyle Freud olmuştur. Freud, erkek cinsiyetini merkeze alarak 'penis'in varlığından hareket ederek kadın cinsiyetini 'penis eksikliği'ne göre açıklamaktadır. Yani Freud, kadını 'erkek olmayan' olarak tanımlayarak, kadını ikincil konumda tutmuş, erkeğin eksikliği olarak kadını aşağı bir konuma koymuştur. Irigaray'a göre *“kadın ve onun arzusu, bu cinsel ilişki kavramlaştırmasında söz konusu edilemez. Onun yazgısı, penis tek değerli cinsel organ olarak kabul edildiği sürece, ‘eksiklik’, ‘dumura uğrama’...ve ‘penis kıskançlığı’ olarak kalacaktır”*.⁶⁴ Freud, cinsiyetlerin farklılığını açıklamaya çalıştığı düşüncelerinde anatomi temelli hareket ederek fallus merkezli düşünceden kurtulamamış ve bu sebeple çok fazla eleştirilmiştir. Irigaray da Lacan'ın Freud eleştirilerinden yola çıkmıştır. Sarup Lacan'ın düşüncesini şu şekilde açıklamıştır:

⁶⁴ Mansfield 'den Akt. Özen, Ayça, 'Logocentric Gelenekte Feminist Felsefenin Olanaklılığı', Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2008, s. 61.

*”Lacan’ın görüşü ise şuydu: Biyoloji daima insan öznesince yorumlanıp dil tarafından kırılarak yansıtılır; öyleyse dilden önce ‘beden’ diye bir şey yoktur. Lacan, böylelikle tüm betimlemeleri biyolojik-anatomik bir düzeyden simgesel bir düzeye kaydırarak, kültürün anatomik parçalara nasıl olup da çeşitli anlamlar dayatabildiğini göstermiştir”.*⁶⁵

Lacan, cinsiyetlerin oluşumu düşüncesini Freud'un anatomik bakışından daha sembolik bir seviyede tartışmıştır. Sarup, Lacan'ın kuramının feministler arasında oldukça büyük bir ilgi uyandırdığını söylemiş ve bu kuramın her iki cinsin öznelliğinin üretilmesi üzerinde durarak, Freud'un yapmış olduğu gibi kadını ikincil bir konuma düşürmeden açıklama yapmanın olanaklı olduğunu belirtir.⁶⁶ Irigaray da çalışmalarında Lacan gibi dil üzerinden ilerlemektedir. Irigaray *“cinsiyet farklılığı dili belirler ve dil tarafından belirlenir”*⁶⁷ der. Her ne kadar dil konusunda Irigaray'ın Lacan'a katıldığını söylesek de, Lacan'ı dilin yanlışlığı konusuna müdahale etmediği için de eleştirmektedir. Irigaray'a göre:

*“Batı kültürü erkeğin erkekle konuştuğu tek mantıklı (monologic) ve tek cinsiyetli bir kültürdür. Batı kültürü özdeşlik, mantık ve ussallık tasarımları açısından simgesel olarak tam anlamıyla eril; kadınsa ya bu kültürün dışarısında kalmış bir boşluk ya da simgeleştirilemeyen bir kalıntıdır. Dişil kendisini bu kültürde daima bir eksiklik, bir öykünme ya da bir yoksunluk olarak tanımlar”.*⁶⁸

Kısacası Batı kültürünün fallogocentric olduğunu söylemektedir. Çünkü Batı kültürü tek cinslidir, kadın her zaman erkeğe göre eksik ve aşağıdır. O zaman bu kültürde üretilen hiçbir şeyin yansız olduğunu söylemeyiz, Batı kültürünün dili nasıl cinsiyetli ise tarihi, felsefesi, bilimi de cinsiyetlidir. O halde tüm söylemlerinin de erkek

⁶⁵ Sarup, a.g.e, 1997, s. 22.

⁶⁶ Sarup, a.g.e, 1997, s. 48.

⁶⁷ Irigaray, Luce, Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru, Çev. Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tatal, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 18.

⁶⁸ Sarup, a.g.e, 1997, s.174.

öznenin söylemi olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Peki, o zaman erkek merkezli bir sistem içerisinde kadın nasıl özne olacaktır? İşte bu noktada da Irigaray, tüm bu erkek merkezli sistemin dışında kalacak bir 'düşsel dişi' önerisi getirir.

*“Kadını eril özneye bağlı bir nesne olarak tanımlayan değersizleştirici ve küçümseyici sözcüklerden”*⁶⁹ oluşan bu eril dil de işte bu fallus merkezli kültürün ürünüdür. Irigaray bu kültürün içinde sıkışıp kalmış, özne olarak konuşamayan kadına ataerkil tahakkümden kurtulmanın yolu olarak 'kendine ait bir dil evi' kurulması önerisi getirmektedir.

“Irigaray kadınların kendilerine özgü bir dil oluşturmak zorunda olduklarını ileri sürer. Erkekler sürekli olarak hemen her yerde kendi evlerini arar ve kurarlar: yer altı odaları, barakalar, kadınlar, kasabalar, kuramlar ve dil. Kadınlar da bir dil evine gereksinim duyarlar; kendilerini esaret altında tutacak görünmez bir hapisane yerine, kendilerini gözaltında tutmayacak oturmaya elverişli bir evdir gereksinimini duydukları”.⁷⁰

Kadınlar işte bu şekilde özgür öznelliklerine ulaşabileceklerdir. Yalnız bu düşüncesi Beauvoir'in düşüncesinden şu şekilde ayrılır: Beauvoir, kadınların erkeklerle eşit haklar için mücadele alanını mevcut eril sistem içerisinde konumlamıştır. Yalnız Irigaray'a göre mevcut eril sistem içerisinde hak arayışı ve kadın öznelliği mümkün değildir. Kadının özgür öznelliğini kurabilmesi için mevcut hiyerarşik sistemden arınmış bir mekâna ihtiyacı vardır. Mevcut eril sistem içinde kadınların hak aramaları üzerinden hareket etmiştir.

“Bu bakımdan kadını erkekleştirecek hâlihazırda geçerli olan dizgenin terimlerini kabul etmek büyük bir tehlikedir onun için. Eşitliğin anlamı her neyse bunun anlamı erkek gibi olmak olmamalıdır. Eşit

⁶⁹ Özen, a.g.t., 2008, s. 65.

⁷⁰ Sarup, a.g.e, 1997, s. 77.

*ücretler ve eşit haklar için savaşmak ona göre önu sonu toplumsal ve kültürel düzenin temelinde meydan okumak gibi çok daha önemli bir mücadelenin yanında ancak ikincil bir konumdadır”.*⁷¹

Bu sebeple mevcut düzen içinde kadına bir yer açmak ile değil de kadına ait bir dil evi düşüncesi ile ilgilenmektedir Irigaray. Bu yeni dil evi tüm cinsiyetlere aynı mesafede adil eşitliklerin olduğu bir yerdir. Bu anlamda da Cixous ile benzerlikler göstermektedir. Cixous'un “écriture feminine” ile Irigaray'ın “kadına ait dil evi” arasındaki en büyük fark şudur: Cixous dişil yazını ön plana çıkarmışken, Irigaray'ın bu yeni dil evinde konuşma ön plandadır. Yani kadının kadın olarak konuşması, kendi 'ben'ini kendi üzerinden tanımlamasıdır, Irigaray'ın kastettiği.

*“Irigaray’ın dile ilişkin yaptığı çözümleme ileride gereksinim duyulacak ucu bucağı olmayan kültürel dönüşümlere işaret eder. Bu nedenle kadın gibi konuşmak ile kadın olarak konuşmak arasında keskin bir ayırım yapar, çünkü bunlardan ikincisi yalnızca psikolojik bir konumlanmayı değil, aynı zamanda toplumsal bir konumlanmayı da imler”.*⁷²

Kadınlar kendilerini ifade ederken aslında farkında olmadan eril bir dil kullanmaktadırlar, belki de sadece toplumda kabul görmek hatta ikincil konumlarının dışına çıkabilmek için belki de bilinçli bir şekilde, düşüncelerini eril dil içinde ifade etmektedirler.

“Genellikle erkek gibi konuşup yazmanın, yetenekli olmanın, anlamı denetimde tutmanın, doğruluk iddiasında bulunmanın nesnellik ve bilgi gibi konuların göstergesi olduğu söylenir; oysa kadın gibi konuşmak yeteneğin geri çevrilmesine, anlamın anlaşılması ya da değişken olmasına davetiye çıkarmak; anlamın denetimden çıkmasına,

⁷¹ Sarup, a.g.e, 1997, s. 171.

⁷² Sarup, a.g.e, 1997, s. 177.

*doğruluk ile bilginin elden kaçmasına eşdeğer görülür. Başka bir deyişle, insanın belli bir savı, anlamı ve siyasal bir konumu olması anlamına gelen iddiacı olma, iddialarda bulunma ve “dogmatik” olma durumu gerçekte kişinin cinsiyeti her ne olursa olsun “eril” bir duruşu benimsemesi demektir”.*⁷³

Irigaray işte bu eril duruştan kurtulmanın yolunun kadına ait yeni bir dil evi kurmak olduğunu söylemektedir.

3.3 Klasik Masalların Dili

Yüzyıllardır varlığını sürdüren bir tür olarak masallar, farklı kültürlere ait sözlü gelenekleri aktararak toplumun iç yüzünü ortaya koymaktadır.

*“August Nitschke’nin açıkladığı üzere, masallar tarihsel bir çağ içinde toplumsal düzenin yansımalarıdır ve kabile, cemaat ya da toplumda birlikte yaşayan insanların istek, ihtiyaç, hayal ve dileklerini sembolize ederler”.*⁷⁴

Bu açıklamadan hareketle, masalların dilinin de içinde üretildikleri toplumun kültür sembollerinden, toplumsal normlarından beslendiğini söyleyebiliriz.

“‘Evrensel’ ve ‘sınıfsız’ masallar, farklı çağ, kültür ve coğrafyalardaki insanlığa dair evrensel ikilemlerin iç yüzlerini göz önüne sererler ve aristokratların salonundaki küçük hanımefendiler, çocuk eğitimindeki dadılar ve şömine etrafında köylü çiftçiler tarafından dile getirilirler. Çeşitli ulusal kaynaklara ve yazım ile basım farklılıklarına rağmen, millet ve sınıfı aşan insanoğlunun ortak deneyimlerinin, ümitlerinin ve korkularının kanıtları olarak görülürler. Dünyanın birçok etnik

⁷³ Sarup, a.g.e, 1997, s. 178.

⁷⁴ Akt. Zipes, Jack, Breaking the magic spell: radical theories of folk and fairy tales, University Press of Kentucky, Lexington, 2002, s. 7.

*gruplaşmalara tanık olduğu bu zamanda masalların bağlayıcı bir güç sağladığı gözükmemektedir”.*⁷⁵

Yüzyıllardır masal anlatıcıları tarafından anlatılarak sözlü kültür ürünü olarak yaşayan masallar, kuşkusuz birçok değişime uğramıştır. Avrupa'da on yedinci yüzyılda ilk kez yazıya aktarılarak yazılı kültür ürünü olan masallar, artık edebiyatın sınırlarında değerlendirilmektedir. *”Anlatıcıdan dinleyiciye, yazardan okura, okurdan tekrar dinleyiciye ulaşma başarısı göstermişler. Anlatıcısını kaybetmiş ve yazıcısını bulamayan sayısız masal ise unutulup gitmiştir”.*⁷⁶

Artık yazılı kültürün bir ögesi haline gelen *”klasik masal hepimizi ortak değerler ve normlara sahip evrensel bir topluluğun parçaları gibi gösterir. Hepimizin aynı mutluluk için uğraşıyor olduğunu, aksi iddia edilemez kesin hayal ve dileklerin olduğunu ve belirli çeşit davranışların garanti sonuçlar doğuracağını öngörür”.*⁷⁷

Klasik masalların yarattığı bu sonsuza dek mutlu yaşamın mümkün olduğu dünya, aslında hiç de herkesin mutlu olduğu bir dünya değildir. Çünkü sonsuza dek mutlu yaşamak sadece hâkim söylemin dikte ettiği şekilde davranmak ve yaşamakla mümkündür. Bu noktadan hareketle klasik masalların hâkim söyleminin kadınların aleyhinde olduğunu söyleyebiliriz.

Klasik masallar eril söylemin kurduğu dişilik imgesini devam ettiren ataerkil kültür ürünleri olarak ele alınmalıdır. Bacchilega'nın belirttiği gibi masallar ideolojik yollarla birçok çeşitli toplumsal fonksiyonları yerine getirirler. Bu fonksiyonlardan biri de ataerkil ideolojinin egemenliği sürdürecektir masalların söylemlerinin belirli tipte kadın prototipi yaratmaktır.⁷⁸ İşte tam da bu düşünceden hareketle klasik masallarda kadının öteki konumunu daha iyi açıklayabilmek için masallarda tekrar

⁷⁵ Harries, Elizabeth Wanning, *Twice upon a Time: Women Writers and the History of the Fairy Tale*, Princeton University Press, New Jersey, 2001, s. 3.

⁷⁶ Şirin, M. Ruhi, *Masal Atlası*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 23.

⁷⁷ Zipes, Jack, *Fairy Tale as Myth / Myth as Fairy Tale*, University Press of Kentucky, Lexington, 1994, s. 5.

⁷⁸ Bacchilega, Cristina, *Postmodern Fairy Tales: Gender and Narrative Strategies*, Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997, s. 8.

tekrar üretilerek erkek egemen ideolojiye hizmet eden toplumsal cinsiyet ideolojisi üzerinde durmayı gerekli görüyoruz.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN VÜCUT BULDUĞU ALAN: KLASİK MASALLAR

Yukarıdaki bölümlerde sıkça dile getirdiğimiz gibi masallar yaratıldıkları toplumun kültürel normlarını içinde barındıran, eril dilin kodlarıyla aktarılan/yazılan ürünler olarak karşımızda durmaktadır. Klasik masallar üzerinde toplumsal cinsiyet temelli bir sorgulamaya giriştiğimizde bunun emarelerini görmek hiç de zor değildir. Kadının toplumun ötekisi olarak konumlanmasına sebep olan cinsellik, annelik, sadık eş olma, pasiflik, güzel ve alımlı olma gibi kavramlar, kadın olmaya dair düşünceler, hâkim ataerkil sistemin devamlılığını sağlayan kadınlık ve erkeklik kodları masallarda sık sık karşımıza çıkmaktadır.

*“Tarihsel olarak büyük çoğunlukla 19. yüzyıl sonunda kadın haklarını savunma hareketlerinin yükselmesi ile kadın yazarların masallardaki ataerkil imaların ve karakterlerdeki önyargıların daha çok farkına vardılar ve böylece özellikle Birleşik Krallıkta klasik masalların daha bilinçli şekilde gözden geçirip düzeltilmelerini yapmaya başladılar”.*⁷⁹

Biz de tezimizin konusu bakımından masallardaki cinsiyet rollerinin altüst edildiği yeni masallara örnek olan Pınar Selek’in masallarını incelemeye geçmeden önce, klasik masallardaki toplumsal cinsiyet sunumu ve kadın tasvirleri üzerinde durmayı gerekli görüyoruz.

4.1 Masallarda Toplumsal Cinsiyet İnşası

Masallardaki toplumsal cinsiyet inşası üzerinde durmadan önce cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları üzerinde durmamız gerektiğini düşünüyoruz.

⁷⁹ Zipes, Jack, Relentless Progress: The Reconfiguration of Children's Literature, Fairy Tales, and Storytelling, New York, 2009, s. 126.

4.1.1 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Son yıllarda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farklılığın açıklandığı birçok çalışma yapılmıştır. İngilizcede cinsiyet 'sex', toplumsal cinsiyet ise 'gender' ile ifade edilmektedir. Biz ise cinsiyet ile biyolojik olarak kadın ve erkeği ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramını toplumsal normlar tarafından belirlenmiş kadınlık ve erkeklik rolleri için kullanmaktayız.

*“Rastgele bir konuşmada iki kelime birbirinin yerine kullanılsa da, 'sex' ve 'gender' kelimelerinin farklı anlamları vardır. 'Cinsiyet' tipik olarak bir kimsenin genetik ve anatomik niteliklerinden bahsetmek için kullanılır. 'Toplumsal cinsiyet' hem kişinin toplumsal rolünden, hem de içsel tanımlamasından ve onların temsil edilmesinden bahseder. Geleneksel olarak, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin basit ve açık bir şekilde birlikte gittiği varsayılır. Kadınların dişi veya dişil (ve geleneksel olarak erkeklere ilgi duyduğu) varsayılırken, erkeklerin er ve eril oldukları (ve geleneksel olarak kadınlara ilgi duyduğu) varsayılır. Ancak geleneksel varsayımlar gerçek dünyadaki gerçek insanların çoğunu tanımlamak için yetersizdir”.*⁸⁰

*“Cinsiyet (sex), kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanırken; toplumsal cinsiyet, (gender) kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eder. Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir tanımlanır. Toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin toplumsal ve kültürel olarak belirlenen toplumsal rol ve sorumluluklarını ifade etmektedir”.*⁸¹

⁸⁰ Highleyman, Liz, Let's Talk About Gender, Boston Bisexual Woman's Network, 1997, www.uk.geocities.com.(15.04.2016)

⁸¹ Dökmen, Zehra, Toplumsal Cinsiyet, Sistem Yay., İstanbul, 2010, s.5.

Fox Genevese ise toplumsal cinsiyeti kökü biyolojide olan cinsiyetin zıddı olarak, cinsel farklılıkların toplumsal ve kültürel açıdan yorumlanması şeklinde tanımlamıştır.

*“Cinsiyete bağlı farklılıklar biyolojiktir; fakat toplumsal cinsiyet, bir kültürün kadına ve erkeğe atfettiği ve telkin ettiği tüm özellikleri kapsar. Başka bir deyişle, ‘toplumsal cinsiyet’, kadınlık ve erkeklik özelliklerinin kültürel yapılanmasını anlatır.”*⁸²

Genevese sınıf ilişkisi bağlamında yaklaştığı toplumsal cinsiyeti ‘tarihsel çözümlemenin birincil kategorileri’ arasında görür.⁸³ Toplumsal cinsiyet rolleri, feminist hareket içerisinde değerlendirilirken iki ana gruba ayrılmıştır. Bir grup feminist araştırmacı, ‘kadınlık rolü’ ve ‘erkeklik rolü’ arasındaki bağın biyolojik temelli olduğunu savlarken, bir başka grup da, rol dağılımındaki biyolojik temelleri kabul etmekle birlikte asıl olarak, bunun öğretilmiş bir ayırım olduğunu düşünmektedir.⁸⁴

Toplumsal cinsiyet kavramını üzerinde çalışmaya başladığımızda dikkatimizi çeken ilk şey, toplumsal cinsiyetin zaman, mekân ve kültüre göre farklılaştığı olacaktır. Toplumsal cinsiyet, kişinin biyolojik cinsiyetine göre farklı beklentiler sergilemektedir.

“Toplumsal cinsiyet; kültürel, toplumsal, siyasal ve iktisadi etkenlerle çeşitlenebilen esnek bir olgudur. Zamana ve mekâna göre bu çeşitlenebilirliği, onun değişmeye devam edeceğini gösterir.

⁸² Kottak, C., Antropoloji, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002, s. 443.

⁸³ Zilfi, C. Madeline, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Tarih Yurt Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 29.

⁸⁴ Connell, R,W, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 78-80.

*Cinsiyetlerin biyolojisi, insanları dar bir alanda tutan sınırlılık, üzerine çok çeşitli yapıların inşa edilebildiği bir temeldir”.*⁸⁵

Cinsiyetimiz doğal, biyolojik ve değişmez iken, toplumsal cinsiyet insan tarafından icat edilen, zamana, kültüre ve aileye göre değişebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetimizin cinsiyetimizle ilişkisi yalnızca bir yere kadardır. Örneğin bir kadın çocuk doğurur, onları besler fakat bundan başka kadınların yapıp erkeklerin yapamayacağı ya da erkeklerin yapıp kadınların yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla kadın ya da erkek olmakla özelliklerimizin, rollerimizin ya da kaderlerimizin ister istemez belirlenmesi söz konusu değildir.⁸⁶

*“Cinsiyet kelimesi sosyolojik olarak ya da kavramsal bir kategori olarak kullanılmaktadır. Yeni halinde cinsiyet, kadın ve erkeğin sosyo-kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların kadın ve erkeği birbirinden ayırt etme biçimini ve onlara verdiği toplumsal rolleri ifade etmektedir”.*⁸⁷

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları üzerine daha birçok tanım yer almaktadır. Ancak tüm bu tanımların özünde insanların biyolojik cinsiyetlerine göre doğdukları andan itibaren toplumsal cinsiyet rollerinin empoze edildiğidir. Kişiler, biyolojik cinsiyetlerine bağlı olarak farkında bile olmadan toplumsal olarak sınırlandırılmış belli davranış kalıplarına hapsedilmişlerdir. Bu hapis durumu da en çok kadın söz konusu olduğunda sancılı olmaktadır. Çünkü ataerkil düzen erkeklerden daha çok kadınların belirli kalıplara girmesini sağlamaya çalışmaktadır.

⁸⁵ Kottak, a.g.e, 2002, s. 462.

⁸⁶ Bhasin, Kamla, Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller, Çev:Ayşe Coşkun, Kadav Yay., İstanbul, 2003, s. 3.

⁸⁷ Bhasin, a.g.e, 2003, s. 3.

4.1.2 Klasik Masallarda Toplumsal Cinsiyet

Yukarıda Zipes'den alıntıladığımız gibi masallardaki toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanması on dokuzuncu yüzyılda başlamıştır. Toplumsal cinsiyet konusu irdelenmeye başlandıkça masalların ataerkil sistemin kodlarıyla örülü metinler oldukları ortaya çıkmıştır. Masallar erkek egemen toplumun devamlılığını saplayacak şekilde kadının erkeğe göre konumlanmasını pekiştirecek söyleme sahiptir. “*Edebi metinler doğrudan politiktir; ‘kadını inşa etme’ işinde görev alırlar*”⁸⁸ diyen Rooney düşüncemizi desteklemektedir.

*“Anneye bağımlılık, çalışkanlık, hamaratlık, erkek egemenliğine itaat, ilahi güçler tarafından ödüllendirilmek- bunlar bir masalda çocuğun kendi özerkliğine saygı göstermeyen ya da çocuğun kendi yaratıcı güçlerini geliştirmesini desteklemeyen baskın motifleridir”.*⁸⁹

İşte masalarda kadını erkek karşısında pasif olarak sunan motifler, kadının kahraman erkek tarafından kurtarılmalı bekleme konusunda bile algı oyunu yaparak durumu romantik olarak vermektedir.

*“Kadın için kurtuluş ya da sığınma talebi masalın işlediği hayaller üzerinden ilerler. Sanki o kurtarıcı erkekler doğal hakmış da, kadın başka türlü bir yaşamın beceriksizliğinde haddi olmayarak boş yere dolanmış gibi”.*⁹⁰

Kadın kahraman beyaz atlı prens tarafından kurtarılır ve 'mutlu son'a evlenerek ulaşır. Masallar kadını ataerkil toplumun beklentisine uygun halde tutacak pasif konumunu bu şekilde tekrar tekrar üreterek, bu sorunlu durumu 'normal'leştirmektedir. “...masal türündeki baskın olan eril söylemi yıkmak adına

⁸⁸ Rooney, Ellen, The Cambridge Companion to Feminist Literary Theory, Cambridge University Press, UK, 2006, s. 89.

⁸⁹ Zipes, a.g.e, 2002, s. 146.

⁹⁰ Sezer, a.g.e, 2014, s.13.

*kadınların bastırılmış kayguları ele alınır ve erkek egemenliğini işaret eden “mutlu son”lar sorgulanmaya başlanır”.*⁹¹

Toplumsallaşmanın en yoğun yaşandığı çocukluk döneminde masallarda kurulan cinsiyet rollerinin sorgulanmaksızın kabul edilmesi masalların ataerkil ideolojiye hizmet ettiğini çok iyi göstermektedir. “*Masallar çocukların sosyalizasyonu adına her zaman önemli bir tür olmuştur*”.⁹² İşte masallardaki bu türden cinsiyetçi mesajlar çocukluk döneminden başlayarak kadını pasif erkeği aktif olarak ikili karşıtlıklar temelinde betimleyecek ve çocuğun tüm düşünce sistemini ataerkil ideolojinin isteği doğrultusunda biçimlendirecektir. Feministler de işte masalların dolaylı ya da doğrudan üstlendikleri bu ataerkil ideolojiye ait cinsiyetçi söylemlerle pekiştirilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin erkek egemen sistemin devamlılığına hizmet ettiğini ortaya çıkarmak için dikkatlerini masallardaki kadın temsillerine çevirmişlerdir.

4.2 Kadın Temsiliyeti Açısından Klasik Masallar

*“Jack Zipes tüm masalların kadınları yumuşak başlı kızlar ve itaatkâr eşler haline getirmek yönünde disipline etmek için tasarlandığını iddia etmektedir”.*⁹³

Zipes'in da dile getirdiği gibi klasik masallar, kadınların kontrol altına alınması gerektiğini düşünen ataerkil ideolojiye adeta hizmet etmekte, kadınları pasifleştirmekte ve onlara özne olma imkânı tanımamaktadır.

*“Mutlak güç sahibi olarak erkek, her türlü iktidarı elinde bulundurup aklın ve bilginin sembolü olarak her alanda olduğu gibi masallarda da bu problem ve olay örgüsünde yerini alır”.*⁹⁴

⁹¹ Zipes, a.g.e, 2002, s. 157.

⁹² Zipes, Jack, The Oxford Companion to Fairy Tales, Oxford University Press, NY, 2000, s. 157.

⁹³ Harries, a.g.e, 2007, s. 38.

⁹⁴ Sarı, Ahmet, Akyıldız Ercan, Cemile, Masalların Psikanalizi, Salkımsöğüt Yay., Ankara, 2008, s.81.

4.2.1 Anne/Üvey Anne Olarak Kadın

Anne bir çocuğun dünyaya gelmesinde ve toplumsallaşma sürecinde ilk ve en önemli varlık olarak insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Anne ve üvey anne ikiliğini daha iyi okuyabilmek için Jung'un anne arketipi hakkında söyledikleri önemlidir:

*“Anne arketipinin özellikleri ‘annelik’ ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan”.*⁹⁵

Anne masal kahramanının dünyaya gelmesinde etkin olarak karşımıza çıkar. “Anne çocuğun hem fiziksel hem de psikik önkoşuludur”.⁹⁶ Masallardaki anne, çocuk için yapıcı konumda olmasına rağmen masallarda annelik çok sık rastladığımız bir form değildir, çoğu zaman daha masalın en başında annenin öldüğü vurgulanmaktadır. Tabii masal boyunca hayatta olan anne karakteri de vardır ki bu karakter çocuğuna merhamet, şefkat ve sevgiyi masal boyunca karşılıksız olarak vermektedir. “Tanrı ve evren, ana ve çocuk özdeşleşmiştir: Biri ötekisinde bulunur”⁹⁷ ifadesi anne ve çocuğun birbiri için zorunluluk olduğuna vurgu yaparak, ataerkil sistemin kadın için 'kutsal görev' olarak tanımladığı anneliği yücelten bir tanımlamadır. Masallarda anne ya ölmüş ya da çocuğu için saçını süpürge etmiş ve bir kadın olarak değil erkek egemen ideolojinin devamlılığını sağlayan doğurgan, merhametli ana olarak varlık göstermiştir.

Masallarda annenin karşıtı olarak yer alan üvey anne, aynı zamanda toplumsal olarak da ötekidir. Jung, üvey anne arketipini tüm kötülüklerin kaynağı olarak

⁹⁵ Jung, Carl Gustav, Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s. 22.

⁹⁶ Jung, a.g.e, 2003, s.38.

⁹⁷ Graber, Gustav Hans, Kadın Psikolojisi, Çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 225.

görmektedir.⁹⁸ Üvey anne, annenin yokluğu durumunda sahneye çocuğa korku salan kişi olarak çıkmaktadır. Üvey anne ile çocuk arasındaki bu korku dolu ilişkinin başka bir boyu da, üvey anne özelinde 'ikinci kadın' olmanın toplumsal olarak yanlışlığını vurgulamak ve ilk evliliği kutsamaktır. “*Masallarda ikinci evliliği yapan kadının kötülüğü, yani üvey anne yalnızca ilksel olanın doğruluğunu kanıtlamak için fazlasıyla veri sunar*”.⁹⁹ Ataerkil ideolojinin devamlılığı en çok da ailenin kutsanmasına bağlıdır. Üvey anne bu kutsallığı bozan bir karakter olarak karşımıza çıkar.

“*Masallardaki üvey anneler, dulların yani 'ikinci bir erkekle' birlikte olan kadınların temsilidir*”.¹⁰⁰ Dul kadınların toplumda beden işçileriyle bir tutulduğunu da göz önünde bulundurursak, üvey anneliğin sadece cinsellik anlamı içerdiğini söylemek hiç de yanlış olmaz. Üvey anne, karısını kaybetmiş eşi güzelliği ya da oynadığı hileli oyunlarla baştan çıkarmış ve anne yerine geçmiştir. Bu noktada yeni evliliğe üvey anneliğe doğurganlık nerdeyse yasaklanmıştır, o önceki evliliğinden çocuk sahibi olsa da artık doğurgan değildir, sadece cinselliğiyle vardır. Bu noktada aklımızda masalarda ikinci evlilik yapan baba figürünün hiç sorgulanmadığı gelebilir, nasıl olur da eşini, çocuğunun annesini kaybeder etmez yeni bir evlilik yapmaktadır? Bu erkek egemen kültürün bize sorgulatmadığı, normalleştirerek kabul ettirdiği bir durumdur. Çünkü ataerkil ideoloji kadınların yerini ev-içi ile sınırlamış, çocuk bakımı ve ev işleri kadının görevleri olarak öğretilmiştir.

4.2.2 Cadı'dan Peri Kızı'na Olağanüstü Kadınlar

Kadınlar ne zaman ve neden 'cadı' olarak adlandırılmıştır, sanırım öncelikle bu soruların cevabını vermeliyiz. Cadı kavramının kaynağı yine mitolojidir. Mitolojilerde geçen femme-fatale¹⁰¹ kadın tiplerini masalarda 'cadı' olarak yer almıştır. Cadıların tanrıçası olarak geçen Hekate, geceyle yani karanlıkla ilintilidir.

⁹⁸ Jung, a.g.e, 2003.

⁹⁹ Sezer, a.g.e, 2014, s.130.

¹⁰⁰ Sezer, a.g.e, 2014, s.87.

¹⁰¹ Erkeği güzelliği ve hileleriyle baştan çıkarıp, erkeği kötü sona götüren kadın.

Hekate'nin kızı Kirke de annesi gibi cadıdır, çünkü kılık değiştirebilmektedir. Kirke baştan çıkaramadığı erkeklerden kılık değiştirme özelliği sayesinde öç almaktadır. Masalarda da mitolojide olduğu gibi gizemli, korku salan ve olağanüstü özelliklere sahip bu cadı karakterler genellikle kadınlardır.

*“Masalarda kızgın olmak ve bu yüzden abesle ya da vicdansız olanla iştigal etmek, yalnızca erk sahibi ya da doğüstü, genellikle de kötü kalpli kadınların ayrıcalığıdır. Tanrılar ya da ecinniler, kızdıkları anda kolayca bir felaket hazırlayıverir”.*¹⁰²

Cadı karakterleri masalarda uzun bir süreç sonucunda oluşmuşlardır. Bunun sebebi de anaerkil dönemde ortaya çıkan masalarda tanrıça özelliklerine sahip kadınların, erkek egemen dönemde yazıya geçirilen masalarla birlikte tanrıçalık özellikleri masal dışında bırakılarak geriye korku ve nefret içeren özellikleriyle yer alması sebep olmuştur. Cadılar aynı zamanda ataerkil toplumun normlarına uygun olmayan davranışlar da göstermektedir. Onlar herhangi bir erkeğin korumasında olmayı reddetmiş bağımsız ve sorgulayan kadınlar olarak erkek egemen sistemin dayattığı rollere uygun değildirlir.

*“Masallar, anaerkillikten ataerkilliğe giden yolda ataerkil semboller açısından önemli yapı taşlarıdır. Masallardaki ataerkil doğada farklı olana “garip ve korkunç” etiketi yapıştırılır ve cadılar gibi toplumsal rollerinden bağımsız kadınlar ise, deyim yerindeyse, garipliğin ve korkunçluğun sınırları zorlanarak ötekileştirilir. Kız çocukları daha küçük yaşlardan itibaren “farklılık ve ötekiliğe karşı körleştirilerek” toplum kurallarına uymaya zorlanır”.*¹⁰³

Masalarda korku salan bu cadı kadınlar genellikle üvey annelikle bir tutulmuştur. Herhangi bir doğüstü gücü olmasa da üvey annenin çocuklarına zarar verme isteği

¹⁰² Sezer, a.g.e, 2014, s.79.

¹⁰³ Benhabib'den Akt. İçöz, Fulya, Masalda Cadı: “Ötekinin Arketipi”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2008, s.65.

cadılık olarak görülmüştür. Üvey annenin masalda çocuğu varsa genelde kız çocuk olarak karşımıza çıkar bu karakter ve aynı Hekate ile Kirke arasındaki ilişki gibidir; üvey anne ve üvey kız kardeş cadı olarak kendi mutlulukları için herkese zarar verebilirler.

*“Anne arketipinin özellikleri ‘annelikle’ ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkarıcı ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan”.*¹⁰⁴

Masal cadıları masalın gidişatı için gerekli karakterlerdendir. Masal kahramanın rakibi olarak cadı, kahramanın yolculuğunda engeller çıkarmayla görevlidir. Bu engeller sayesinde kahraman olgunlaşır ve masalın sonunda muhakkak cadıyı cezalandırır. İyi ve kötü karşı karşıya getirilerek masalda oluşturulan gerilim hattı eril ahlakın dayattığı gibi kötünün kaybetmesi ve iyinin mutluluğa ulaşması ile tekrar canlandırılmış olur. Eril ahlak, farklı olarak toplumun huzurunu ve dengelerini bozan cadılardan olmayın, düzene uyum sağlayan ideal iyi kızlardan mesajını cadı ve iyi kız ikiliğinde tekrar üretmiş olur.

Kendisinden özellikle çekinilen büyü konusundaysa bir çifte standart söz konusudur. Masalarda büyü iki şekilde belirir: İyi amaçla kullanılan ve kötü amaçla kullanılan büyü. İyi amaçla kullanılan büyülerde iyilik perilerinin payı oldukça büyüktür. Neredeyse her masum/ kötü davranılan kızın yardımcı bir perisi vardır. Sırf iyi ve güzel oldukları için hikâyelerinin başlarında olmasa da sonlarında ödüllendirilen bu saçları altın sarısı/kömür karası, teni bembeyaz ve en kötü giysiler içinde bile ışıldaayan kızlar için büyü sadece onları prenslerine götüren bir yoldur ve bu uğurda her yol mubahtır.¹⁰⁵ Masalarda geçen periler asla ana kahraman değildirler, onlar

¹⁰⁴ Jung, a.g.e, 2003, s. 22.

¹⁰⁵ İçöz, Fulya, a.g.t, 2008, s.58.

kahramana yardım eden kadın rolüyle kayıp annenin ikamesi olarak da görülebilirler. Graber'in da söylediği gibi: *"Narinlik, güzellik, letafet, şirinlik, doğadan kopmamışlık, sevimlilik, güler yüzlülük, neşe, büyüleyicilik, değişmezlik, sebat, esirgeyicilik, koruyuculuk, fedakâr, yurt yuva oluşturuculuk, barındırıcılık, annemsilik"*.¹⁰⁶

4.2.3 Ataerkil Toplumun İki Uç Noktası: Bağımlı Kadın, Bağımsız Kadın

Masalarda bağımsız kadın bağımlı kadının karşısında sunulur. Buradaki amaç ataerkil toplumun kadına ilişkin kabulünün ne olduğunu göstermektir. Kadın erkeğe bağımlı ve erkek karşısında pasif olmalıdır, kadının mutluluğu yani mutlu bir evlilik yapabilmesi için kadından beklenen özelliklerden biridir. Bağımsız kadın ise toplum tarafından dışlanmış, istenmeyen ve ötekidir. Hatta *"Bağımsız kadın tiplerine ise, olağandışının sınırlarına çekerek yer verir"*.¹⁰⁷ Bu bağımsız ve toplum tarafından olağandışı olarak tanımlanan kadınlar da işte masalda üvey anne ve cadı olarak karşımıza çıkıyor. Yani zaten normal olmayan özelliklere sahip bu kötü, büyü yapabilen kadınlar bağımsız sunularak kendilerinden beklenen özellikleri daha iyi ortaya koyabiliyorlar.

Yumuşak başlı, itaatkâr, beyaz atlı prens bekleyen 'namuslu ve iyi' kadın figürü aynı zamanda bağımlı kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Pasif konumda olan bu kadınlar, itaat etmelerinin ve sessizce kaderlerine boyun eğerek beklemelerinin karşılığı olarak genelde masalın sonunda ödüllendirilirler: Beyaz atlı prensleriyle evlenmektir bu 'mutlu son'. Kadının mutluluğu bile erkeğe bağlı ona göre konum almaktadır. Warner'ın da belirttiği gibi kadın kahramanın sessizliği olumlu olarak temsil edilmiştir. Böylece masalı dinleyenler sessizliğin beraberinde ödüle giden yolu getireceğini kabul etmiş olurlar. Çünkü tüm masalarda sessizlik mutlu sonun kapılarını aralayacak ve böylece sessizlik temize çıkarılmış olacaktır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Graber, Gutsav Hans, a.g.e, 1996, s. 6.

¹⁰⁷ Sezer, a.g.e, 2014, s. 19.

¹⁰⁸ Warner, Marina, From The Beast To The Blonde: On Fairy Tales And Their Tellers, Farrar, Straus And Giroux, New York, 1995, s. 395.

Bu iyi ve sessiz kadınların karşısında daha çok konuşan 'kötü' kadın yer almaktadır. Bu kötü kadınlar da farklı özellikleriyle yine toplumun ötekisidir; bu kadınlar ya cadı, ya büyücü, ya üvey anne, ya da üvey kız kardeştir. Hatta genel olarak masallarda konuşma erkeğe aittir, erkek özne iktidar sahibi olarak konuşurken, kadın sessizleştirilmiştir yani masallarda dahi özne olarak yer alamaz. İyi kadının karşısında konumlanmış kötü 'konuşan' kadın ise erilleşmiş kadın değildir, o sadece iyi kadına ibret olması için masalda yer alır, çünkü bu konuşan kötü kadınlar muhakkak masal içerisinde cezalandırılır. Warner en sevilen masalarda dişi şeytan karakterlerin; kötü kalpli üvey anneler, çirkin kız kardeşler, kötü periler, cadılar gibi, canavarlar, devler ve gulyabaniler gibi erkek figürlerden daha çok olduğuna vurgu yapar.¹⁰⁹

4.2.4 Fiziksel Özellikleri İle Masal Kadınları

Masallarda kadınlar 'iyi' ve 'kötü' olarak sunulmalarının yanı sıra beden özellikleriyle de yer alırlar. Bu fiziksel özellikler birbirleriyle ilişkilidir. Güzellik ve gençlik her zaman 'iyi' kadında bulunan bir özellikken çirkin ve yaşlı olmak 'kötü' kadına özgüdür. Masalların eril dil kodlarıyla yazıldığını daha önce de belirtmiştik, bu durumu göz önünde bulundurduğumuzda masallarda fiziksel özelliklerin bu şekilde dağılım göstermesi bizi şaşırtmaz. Masallardaki iyi, güzel ve genç kadın erkeğin hayalinin dile gelmesi, fantezisinin masalda canlanmasıdır. *“Erkekler güzelliğe zekâdan daha çok değer verir. Çünkü ortalama bir erkek görmeyi düşünmekten daha iyi becerir”*.¹¹⁰ İşte masalları mercek altına feminist eleştirmenler şu sorular üzerinden eril dili sorgulamışlardır:

“Birçok masalda prenses ve prens güzel ve zekidir-fakat ya öyle olmasalardı ne olurdu? Peki, ya bu güzel prenses çok aptal ve akıllı prens korkunç bir şekilde çirkin olsaydı? Ve sonra birbirleriyle

¹⁰⁹ Warner, a.g.e, 1995, s. 201.

¹¹⁰ Akt. Sezer, a.g.e, 2014, s.84.

karşılaştırmaları? Onların niyetleri masalların çoğunda baskın olan klasik “ilk görüşte aşk” fikrinden nasıl farklılık gösterirdi?”.¹¹¹

Yukarıda belirttiğimiz gibi masallardaki iyi, güzel ve genç olan kadınlar, erkek kahramanlar tarafından kurtarılır ve evlilik ile ödüllendirilir. Kadın sessizlik içinde kurtarılmayı beklediği edilgen alandan evlenerek başka bir pasif konuma geçmektedir. Kadının kendini özne olarak kurarak içinde bulunduğu durumdan kurtulması mümkün değildir. Kadın ya baba ya yakışıklı prens ya da kahraman erkek kardeş tarafından kurtarılıp pasifleştirilmiş toplumsal konumu sabitlenir. Yakışıklı prens tarafından kurtarılıp erkeğin sayesinde edindiği 'prens' ünvanı kendisinde bazı özelliklerin bulunmasına bağlıdır.

“Ancak prenses olmak için geleneksel dişil erdemlere sahip olunması gerekir. Prenses/kadın olmak; sabırlı, itaatkâr olmayı, kendini kurban etmeyi, bağımlı yaşamayı kabullenmeyi, ataerkil düzene uyumlu olmayı gerektirir. Statü ve servet, hiçbir zaman kadının kendi çabalarının sonucu olmaz, kocasının alanını pasif bir şekilde kabullenmesi ve özümsemesi sonucunda sahip olunan bir durumdur”.¹¹²

4.3 Feminist Kuramın Masal Eleştirisi

Masallarda kadınların erkeklere karşı konumlandırıldığı pasif, bağımlı, eş ve anne, peri, güzel kız ya da toplumun dışında, öteki olarak konumlandırıldığı üvey anne, cadı, kötü ve çirkin gibi temsilleri feminist kuramcıların masalları derinlemesine okumalarına sebep olmuştur. Feministlerin masal eleştirileri 1970'lerde ikinci dalga feminist hareket ile başlamıştır. “Olga Braumas'tan Fay Weldon'a kadar feminist

¹¹¹ Harries, a.g.e, 2007, s. 35.

¹¹² Rowe'dan Akt. Gün, Berna, Masallara Feminist Bakış ve Cinsiyet Meseleleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 39.

yazarlar “miras kalmış” masal geleneğini ile uğraşmış olup otoriteye itaati “reddederek” masalları tekrar gözden geçirmişlerdir”.¹¹³

Feminist kuramın eleştirilerindeki amaçları esas olarak masalların içine gizlenmiş ataerkil kültür kodlarını ve masalların eril dilini ortaya çıkararak, masalları bu türden cinsiyetçi ifadelerden kurtarmaktı.

*“1950 ve 60’ların ilk feminist yazılarında, Grimm masalları, kadınların potansiyellerini tam olarak geliştirmelerini engelleyen, onları toplumsallaştıran güçlerden biri olarak değerlendirilir. Betty Freidan ve Simone de Beauvoir kendileri adına hareket edecek prenslerini beklemektense, kendi hayatlarının sorumluluğunu kendileri alan karakterlerin gerekliliğinden bahseder; Külkedisi’ni ve Uyuyan Güzel’i artık uyanmaları için teşvik eder, masallardaki arketipleri, normları eleştirirler”.*¹¹⁴

1960’ların sonlarında başlayan masal çalışmaları 1970’lerde hız kazanacak ve masalların cinsiyet rollerini yeniden üreten metinler olduğu artık açıkça ortaya konacaktır.

“1970lerin başında feminist tartışmalar masalların çocuklar üzerindeki sosyal ve kültürel etkilerine odaklanmaya başladı. Feminist eleştirmen Maria Lieberman peri masallarının ‘evrensel hikâyeler’ olduğunu reddetti ve bu masalların kız çocuklarını pasifliğe, uysallığa ve fiziksel güzellik hastalığına ittiğini ve onları ‘en iyi’ kız yapmaya doğru bir kültürleşmeye götürdüğünü iddia etti. Benzer şekilde Karen Rowe masallarda kadınlar adına sınırlanmış toplumsal rollerinin olduğunu ve ayrıca masalların ödül ve ceza ‘fantezi’lerini daimi hale getirdiğini söylemiştir. Pasiflik, güzellik ve çaresizlik evlilik ile

¹¹³ Bacchilega, a.g.e, 1997, s. 4.

¹¹⁴ Stone’dan Akt. Gün, a.g.t, 2008, s. 19.

sonuçlanır ve bu durum zenginlik ve statü kazanma sunarken, bilinçlilik, 'atılğan' ve güçlü kadın olmak aşağılanma, toplum dışına itilme veya öldürülme ile sonuçlanmaktadır".¹¹⁵

Toplumun kadınlara biçtiği bu roller aslında kadınların hapishanesi olmuştur. Kadınlar gizliden gizliye verilen bu mesajlarla aslında toplumun kabul ettiği gibi bir kadın olmak için kendisi erkek karşısında pasif ve erkek tarafından kurtarılmaya beklentisi olan, kendi başına özne olamayan ikincil konumunu olumlamıştır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, çocukluk çağında karşılaşılan bu türden masallar aracılığıyla eril mesajlar normal olarak kabul edilecektir. İşte tam da bu sebeple feministler masallar aracılığıyla oluşturulan kadınlık algısını değiştirmek için yola çıkarlar.

"'Pamuk Prenses'in cam tabutun içindeki "uyku"su, şikâyet etmeyen fedakâr Külkedisi, 7 ya da 12 kardeşini korumak için çalışan kız kardeşlerin sabrı ve sessizliği; kalelerden, yaban gülü çitlerinden, ormanlardan ya da esaretten kurtarılmayı bekleyen prensesler... Tüm bunlar kadın pasifliğini ve eziyetini sağlamaya yönelik motifler olarak görülmektedir. Masallardaki ahlaksız üvey anneler, cadılar ve yaşlı periler tehlikeyi temsil etmektedir ki masal kültürümüzde güçlü kadının tehlikeli olduğu yönünde bir algı yaratmaktadır".¹¹⁶

Masallardaki kadın sunumları eril toplumun kültürel norm ve rollerin beklenti ile paralel giderek, kadınların bu rollerin dışına çıkmalarını engellemektedir. Aksi halde kadınlar toplum tarafından dışlanacak, öteki olacak, mutsuz ve tehlikeli bir yaşamın sonunda muhakkak cezalandırılacaklardır.

"Güzellik yarışı kadınlar için en önemli konudur. İyi huylu ve uysal olan güzeldir. Kötü huylu olan, itaatkâr olmayan çirkindir. Güzeli"

¹¹⁵ Zipes, a.g.e, 2000, s. 159.

¹¹⁶ Harries, a.g.e, 2001, s. 13.

*olmanın sonucu evlilik kişiye uygun görülür. Güzel olunursa kişi seçilir ve evlenilebilir. Evlilik, neredeyse bütün peri masallarının dayanağı ve en önemli olayıdır... Öykülerdeki yaşlı kadınlara gelince bu kadınlar genellikle eğer insan değilse –peri anne – iyidir; insan ise –cadı, büyücü – kötüdür”.*¹¹⁷

Feministler tarafından kadını bedeni üzerinden bir kalıp içinde tutmaya çalışan mesajlar en çok da küçük kız çocukları için tehlikeli bulunmaktadır. Çünkü kız çocukları güzel, iyi ve itaatkâr olmak için erkek egemen sistemin dayattığı tüm toplumsal rolleri sorgulamaksızın kabul ederler. Çocuklar için içinde yaşadıkları aile ve toplum tarafından kabul edilmek çok önemlidir. İşte aslında tam da bu noktada ataerkil sistemin nasıl sinsi bir şekilde varlığını sürdürdüğünü anlamak hiç de zor olmasa gerek. Vannicopulou da “Resimli Çocuk Kitaplarda Kadın Karakterler” adlı makalesinde aynı görüşü paylaşır:

*“Çocuk kitaplarının içerdikleri toplumsal cinsiyet biçimlerinin, onların kendi rollerini geliştirme imajına katkı sağladıkları açıkça görülmektedir. Literatürdeki bir yaklaşım okul öncesi yaştaki çocukların, cinsiyetçi tipleştirmeleri yansıtan hikâyeleri dinlemezlerse, ayrımcı bir toplumsal cinsiyet anlayışı içinde konuşmaya ve davranmaya daha az eğilimli olduklarını göstermiştir. Buna karşın, okul öncesindekiler, cinsiyetçi bir okuma programı izlediklerinde çok daha fazla cinsiyetçi konuşma ve davranış sergilemektedirler. Toplumsal cinsiyet tipleştirmeleriyle çatışan imajları içeren kitapların, çocuklara onların toplumsal cinsiyet inanışları ve kabullerini tekrar gözden geçirme fırsatını sağladığı görülür”.*¹¹⁸

¹¹⁷ Segel 1983’den Akt. Gün, a.g.t, 2008, s. 24.

¹¹⁸ Vannicopulou, Angela, Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler, Çev. Yrd. Doç. Dr. Dilek Çiftçi Yeşiltuna, Ege Eğitim Dergisi, 2004, s.69.

Masallardaki görüntülerin altındaki ideolojiler irdelenirken aynı zamanda klasik masallar Cixous ve Irigaray'ın da önerdiği gibi cinsiyetsiz bir dil ile yeniden yazılmalı hatta bu dille yeni masallar yaratılmalıdır. Kolbenschlag'ın da önerdiği gibi *“gerçeklik algısını değiştirmek adına masallardaki kalıpları döndürmeliyiz – bastıran eril unsurları ortadan kaldırmak adına geriye gitmeli, onarmalı, dişillik imajını iyileştirmeliyiz”*.¹¹⁹

¹¹⁹ Kolbenschlag, Madonna, Kiss Sleeping Beauty Good-Bye: Breaking the Spell of Feminine Myths and Models, HarperCollins Publishers, NY, 1988, s. 39.

BÖLÜM I: SU DAMLASI MASALININ FEMİNİST ANALİZİ

Su Damlası¹²⁰ adlı masal iki kız kardeşin yetişkinler dünyasından sıyrılmak için tutundukları hayallerini ve masallarını yine kendilerinin ağzından anlatan bir masal. Yani masal içinde masal anlatıyor esasında Pınar Selek. Selek, Su ve Damla özelinde kadınlara özgür özne olmanın, kadın olarak özgürleşmenin yollarını anlatırken, toplumdaki sınıf farklarına ve beden politikalarına dair eleştiri ve sorgulamalarına da masalın gidişatını zedelemeyen yer vermeyi başarmıştır. Bu masalda kullandığı dil, klasik masalların sahip olduğu ataerkil söylemin kodlarından ve cinsiyetçi ifadelerden arınmıştır. Bu sebeple diyebiliriz ki Su Damlası masalının dili 'kadının dili'dir.

Masalın anlatıcısı Damla adında bir kadındır. Masal, Selek'in masalların çocuklar üzerindeki etkisine ilişkin düşüncesiyle başlıyor. Giriş kısmında da söylediğimiz gibi, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıplar daha bireyin doğumuyla birlikte aile içinde ve yaşadığı çevrede verilmeye başlansa da masallar, cinsiyet rol kalıplarını aktarma ve pekiştirme konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Erkek egemen ideolojinin söylemiyle yaratıldığını göz önünde bulundurduğumuz masallar, özellikle kız çocuklarının toplumun istediği şekilde sınırlanmasının bir aracı olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü birey yetişkin hayatında bile aslında o masalların etkisi altındadır:

“Çok küçüktüm. Henüz okula bile gitmiyordum. Şanslıydım çünkü ablam Su, her akşam beni başka bir masal ülkesine götürürdü. Her akşam yatağıma gelir, saçlarımı okşayarak bana masal anlatırdı.

Gecelerim aydınlıktı benim. Işıklıydı. Birbirinden güzel masalları dinlerken uykuya daldardım. Sonra da rüyalar başlardı... Rengârenk rüyalar...

Evet, artık büyüdüm, ama hala çocukken dinlediğim masalların etkisindeyim. Ablamın masalının içindeyim. Hayatımı değiştiren masalın...”

¹²⁰ Su Damlası adlı masal tezin ekler kısmında yer almaktadır.

Damla'nın hayatını değiştiren bu masal, işte tam da bu bilinçle cinsiyet rol kalıplarını yerinden etmeyi amaçlamış ve başarmıştır. Masalın feminist analizini yapmak için masaldaki karakterlerin nasıl sunulduğuna bakmanın önemli ve gerekli olduğunu düşünüyoruz.

I.1 Masal Karakterleri

I.1.1 Su ya da Gece Saçlı Peri

Su ya da diğer adıyla Gece Saçlı Peri, masalın iki ana karakterinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Klasik masalarda periler genellikle kayıp annenin ikamesi olarak, asıl kahramana yardım eden, koruyup kollayan, iyi büyüler yaparak zor durumda olan 'iyi, sessiz, güzel' bir anlamda mağdur olan prensesi kurtaran olağanüstü kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Su Damlası masalında da Gece Saçlı Peri, yardıma ihtiyacı olan kişilerin kendisini çağırdığını duymaktadır, yalnız bu masalda yardım ettiği kişiler masalın ana karakteri değildir. Gece Saçlı Peri aslında Su karakterinin haksızlığa uğradığını gördüğü kişilere yardım etmeyi istediği için olmayı istediği hayali kişiliğidir. Su, peri olarak aslında kardeşi Damla'yı yetişkinlerin hiyerarşik dünyasından kurtarmakta ve onu hayal etmenin sonsuzluğuna davet etmektedir. Su'yun kaç yaşında olduğu masalda açıkça yer almasa da okula gitmesinden, anlattığı masalarda kullandığı kelimelerden, sınıfsal farkların ve ebeveyn-ocuk ilişisindeki hiyerarşik düzenin farkında olmasından dolayı onun, 10lu yaşların ortalarında olduğunu söyleyebiliriz.

Selek, Gece Saçlı Peri'yi klasik masalardaki peri tasvirinden farklı bir yere taşıyarak ataerkil ideolojinin 'kadın bedeni' üzerinden yürüttüğü söylemleri yerle bir etmiş ve kadınların bedeninin söz hakkının sadece kadınlarda olabileceğinin altını bir kez daha çizmiştir. Gece Saçlı Peri hiç de hâkim söylemin dayattığı peri imajına uymaz. Su, kıvrıcık siyah saçlı, esmer tenli ve şişko bir kızdı. Erkek egemen söylemin altın sarısı/kömür karası saçlı, bembeyaz tenli, ince ve uzun boylu yetişkin bir kadın olarak tasvir ettiği, 'güzel ' peri tanımına hiç uymuyordu.

“ 'Böyle peri mi olurmuş?..'

'Sen hiç peri gördün mü?' diye sordum.

'Resimlerini gördüm. Senin gibi şişko, esmer ve küçük bir kız olamaz... Buna eminim.'

“

Yukarıdaki örnekte de olduğu gibi yetişkin erkek, böyle 'çirkin' bir peri olmayacağına emindir, çünkü bu kişi de erkek egemen ideolojinin söylemiyle konuşmaktadır. Erkek egemen ideoloji kadınların peri bile olsalar nasıl 'güzel' sayılabileceklerinin tanımını yapmışlardır. Kadınlar zayıf, genellikle sarı ve uzun saçlı, uzun boylu ve bembeyaz tenli iseler güzel sayılabileceklerdir. Güzel olmak ise onlara iyi birer eşle evlenme imkânı sunacaktır yani 'beyaz atlı prens'e kavuşabilmek için güzel olmak ön koşuldur. Çocuk yaşta dinlediğimiz/okuduğumuz masallarda sunulan güzel tasvirleri ile kız çocukları eğer tasvirdeki kalıplara uymuyorsa kendilerinin çirkin olduğu sanısına kapılmakta ve asla yakışıklı beyaz atlı prene ve dolayısıyla mutlu sona kavuşamayacaklarına inanmaktadırlar. Masum gibi görünen bu tasvirler aslında daha küçük bir kız iken neyi hak edecekleri konusunda önyargı oluşturarak, güzel olmamanın bir suç olarak görüldüğünü normalleştirerek kadere boyun eğmelerini salık vermektedir. Çünkü güzellik, iyilikle bir aradadır ve mutlu son böylece hak edilir. Kadınlar birer yetişkin olduklarında da ya bedenlerini ataerkil ideolojinin güzellik anlayışına uydurmak için çaba harcayacaklar ya da eşleri tarafından gördükleri her türlü şiddet karşısında sessiz kalacaklardır. İşte Selek, ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak değineceğimiz erkek egemen söylemin ' kadın bedeni ' üzerindeki hâkimiyetini, Gece Saçlı Peri'nin fiziksel özellikleri üzerinden yerle bir etmeye çalışmıştır.

I.1.2 Damla

Damla henüz okul yaşı gelmemiş Su'yun küçük kız kardeşi ve Su Damlası masalının anlatıcısı... Damla ablasının anlattığı masallara inanma ihtiyacı hissediyor, çünkü onunla birlikte özgürleşiyor. Ablasının anlattığı masallar ile modern dünyanın özel alana hapsettiği bir çocuk olarak özgürleşiyor Damla. Gece Saçlı Peri'nin Zehra

özelinde anlattığı masal aslında Damla'nın ve modern zamanının ev-içine sığdırdığı çocukluğa bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. İşte Damla dış dünyaya karşı merak ve açlık içindeyken kendi ablasının peri olması fikrine bu sebeple çok çabuk inanmıştır, belki de ablasının peri olmasını o düşlemiş ve onun aracılığıyla dış dünyaya açılacaktır. Hatta masaldaki şu pasaj bu konuda çok dikkat çekicidir. Su, kardeşi Damla'yı bulutların üstüne uçurabileceğini söyler ve bulutları 'annesinin dergilerindeki resimlerden' örneklendirir. Damla'nın bulutları kendi gözleriyle görmediği fikri bize çok uçuk gelebilir ama yazarın bu noktada bilinçli bir şekilde ev-içine kapatılma konusunda ipucu vermek istediğini düşünebiliriz:

“Seni bir gün uçuracağım... Peri ülkesine götüremem, ama bulutların üstüne çıkarabilirim... Annemin okuduğu dergilerde fotoğrafı olan bulutlara... Sana yarın bulutların fotoğrafını gösteririm. Sonra bir gün gideriz. Çok heyecanlanacağına eminim. Altında uzanan büyük pamuk kümeleri göreceksin. Yumak yumak ayrılıp birleşiyorlar. İnsanın, içine atlayıp kendini bırakması geliyor.”

I.1.3 Zehra

Zehra neredeyse ev hapsi diyebileceğimiz şekilde yaşatılan küçük bir kız çocuğu. Bu küçük kız özelinde aslında teknoloji çağı çocuklarının içinde bulunduğu durumun eleştirisini sunuyor Selek. Zehra isteyip istemediği bile sorulmadan, ihtiyacı bile olmayan birçok oyuncuğa sahip olup susması istenen bir çocuk. Ailesi “mahalledeki çocuklar”la oynamasına izin vermiyor, çünkü aynı sınıftan değiller. Çocukların ırk, cinsiyet ve sınıf ayrımcılığı yapmadığını unutan yetişkin dünyasının bireyi olan annesi, Zehra'nın kendi sınıflarından görmediği, ötekileştirdiği diğer çocuklarla oynamasını gelişimini olumsuz etkileyecek bir olgu olarak görmektedir. Çocuğunun yemeğini, içeceğini, giyeceğini kontrol altında tutmasının ötesine geçerek oynayacak oyunlarına ve oynayacağı kişilere de karar verme hakkının kendisinde olduğunu savunan bu anne, masalda konuştuğu arkadaşları tarafından da onaylanmaktadır. Bu diyaloglardan anlayacağımız üzere çocukların çocuk olma haklarını elinden alan ailelerden birinin çocuğu olan Zehra, özgürleşmek için Gece Saçlı Peri'den yardım

ummaktadır. Kendi bedeni ve hayatı için karar verme hakkı elinden alınmış küçük bir kız çocuğu olarak olağanüstü bir karakterin yardımını talep etmektedir. Dışarıda, doğada, insanlarla temas halinde bir hayatın özlemine çeken Zehra, günümüz çocuklarının içinde buldukları buhranın vücut bulmuş halidir. Yetişkin kadınlar arasında talepkar ve şımarık olarak nitelendirilen Zehra'nın tek istediği içinde bulunduğu steril apartman yaşamından doğaya ayak basmaktır. Zehra, aslında Damla'dır bir yanıyla, bir yanıyla Su'dur. Bu çocuklar kendi hayatları ve bedenleri üzerinde hiçbir hakka sahip değildir, her şeyi kontrol eden yetişkinler tarafından sürekli gözetim altında tutulurlar. İşte Zehra, Su ile birlikte özgürlüğe kanat açar masalda ve artık onun için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır, özgürleşmek adına mücadele etmenin gerekliliğini öğrenecek ve kendisinden daha büyük olan 'kız kardeşi' kendisine deneyimlerini aktaracaktır. Masalın tüm dokusuna sinmiş kadın dayanışması kız çocukları üzerinden aktarılmıştır demek de yanlış olmayacaktır.

I.1.4 Anne

Masalda iki anne karakteri var, ilki Su ve Damla'nın annesi, diğeri de Zehra'nın annesi. Bir sonraki bölümde bu konuya detaylıca değinecek olsak da masaldaki iki annenin aslında tek bir anne figürünün yansıması olduğunu düşünebiliriz; Selek de bu düşüncemizi destekleyen şekilde kurgulamıştır masalını.

Masal boyunca baba/erkek kardeş/prens/eş gibi erkek karakter görmüyoruz. Ev-içinde erkek egemen sistemin devamlılığı anne üzerinden yürütülmektedir. Çünkü anne-çocuk ilişkisi de kadın-erkek, devlet-birey ilişkisi gibi hiyerarşik bir yapıdır. Ataerkil kültür anneye çocuk yetiştirmenin sorumluluğunu yüklerken aslında anneye/kadına daha önceden benimsettiği toplumsal rollerin de anne üzerinden çocuğa aktarımının gerçekleşmesini beklemektedir. Anne olan kadın artık sadece ev-içine itilmekle kalmaz çocuğun yetiştirilmesinden de sorumlu olur. Bu noktada şunu belirtmeliyiz, kadın ister kamusal alanda çalışıyor olsun ister ev-içi ücretsiz çalışan olsun bu durum ataerkil sistem için değişmez.

Masaldaki iki anne de çocuklarının hayal dünyalarının karşısında yasaklayıcı olarak yer almaktadır. Burada erkek egemen ideolojinin anne üzerinden devam ettirildiği dikkatimizi çeker, ben bu durumun Pınar Selek tarafından bilinçli yaratıldığını düşünüyorum. Bu noktada bir yandan erkek egemen söylemin ötekisi olan ve erkek karşısında ikincil konuma itilen kadın, bir yandan da ataerkil sistemin rol kalıplarının devamlılığını sağlayan kadın olarak bir kısır döngünün varlığına dikkat çekmiştir. İşte kadınların özgür birer özne olabilmeleri için de öncelikle bu döngüyü kırmaları gerekiyor. Selek, bu döngüye masal içinde çözüm aramaktadır, yalnız bu döngüyü anneler değil kız çocukları kıracaktır ve hem de kız kardeş dayanışması ile kırılacaktır bu döngü. Kadınların kurtuluşunun kadın dayanışması ile mümkün olduğu fikrini masalın kurgusunu hiç bozmadan vermiş olduğunu söyleyebiliriz.

I.1.5 Masalın Erkekleri

Masalda karşımıza çıkan ilk erkek çalıştığı fabrikada ellerini kaybetmiş, yaşlı ve fakir bir adam. Yaşlı, fakir, işçi ve ellerini kaybetmiş bir erkek olarak toplumun zaten ötekisini temsil eden bir tip aslında. Bu noktada klasik masallardaki kahraman erkekler, yakışıklı prensler, kral babalar karşısında ataerkil kültürün cinsiyet içi ötekisi bu yaşlı ve engelli erkek. Zaten ellerinin kesilmiş olması aslında eksik erkek olmasına bir gönderme olarak önemlidir. Klasik masallardaki periler genellikle kurtarılmayı bekleyen, iyi, güzel, sessiz ve mağdur kadınlarla kahramanlık yolunda ilerleyen erkeklerin yardımcısı olarak karşımıza çıkarken, Selek'in Gece Saçlı Peri'nin yardım eli uzattığı kişileri özellikle toplumun farklı sınıflarından seçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu düşüncemizi masaldaki bir diğer erkek onaylamaktadır. Zehra'nın masalında yer alan savaş gazisi, iki bacağını kaybetmiş ve dilencilik yapan yaşlı adam yine 'eksik erkek'tir. Burada 'erkek olmanın' gereklerinden biri olarak dayatılan askerlik konusuna da dikkat çekmiştir Selek. Savaşa gönderilmiş bu erkek, savaşta bacaklarını kaybedince artık ataerkil kültürün 'erkek' tanımına uygun değildir, çünkü erkek egemen kültürün erkekler için biçtiği rolleri yerine getiremeyecektir ki artık

güçlü ve sağlam bir vücuda sahip değildir, çalışma koşullarına uyum sağlayamamaktır ki bu durumu Türkiye özelinde engelli bireylerin sosyal hayat dışında çalışma hayatında da nasıl ötekileştirildiklerine dair bir eleştiri olarak okumak mümkündür. Bu engele militarist ve erkek egemen kültürü benimsemiş devlet tarafından sahip olduğunu düşününce durum aslında ironiktir. Erkek olmanın gereklerinden biri olarak dayatılan asker olmayı kabul edip savaşta gazi olduktan sonra artık sadece bacaklarını değil, erkek egemen ideolojinin bir erkek olarak kendisine sunduğu tüm ayrıcalıkları da kaybetmiş ve artık 'tam erkek'lerin karşısında ötekidir, ikincil konumdadır. Bunun yanına dilencilik yaptığı da eklenince sınıfsal olarak da toplumun ötekisidir artık.

I.2 Masalın Feminist Eleştirisi

Masal karakterlerine yer verdiğimiz bölümde yeri geldiğinde yer verdiğimiz eleştiri ve tespitlerimizi bu bölümde genişletmek, seçtiğimiz masalın neden ataerkil ideolojinin söylemini yerinden ettiği, cinsiyet rollerine ait konumlandırmaları nasıl yıktığını daha iyi anlayabilmemiz için gereklidir. Su Damlası masalında kullanılan dil de masalın yeni dili diye ifade etmeyi uygun bulduğumuz, 'kadın dili'ne uygun yazılmıştır, bu nedenle tüm bu öne sürdüklerimizi bu bölümde masaldan seçeceğimiz örneklerle açıklamayı önemli buluyoruz.

I.2.1 Su'dan Gece Saçlı Peri'ye Güzellik

Masalın genel yapısı alışık olduğumuz klasik masalların yapısından gerek karakterler gerek diyaloglar gerek sonucu bakımından farklıdır. Masalda beyaz atlı yakışıklı prens tarafından kurtarılmayı bekleyen sessiz prenses, üvey annenin/cadının mağdur ettiği güzel bir kız, padişah ya da baba tarafından kahramanlık yoluna itilen erkek çocuk gibi klasik karakter yapılanmalarına rastlamıyoruz. Masalın ana karakterleri kız çocukları olarak karşımıza çıkıyor. Masalın anlatıcıları da masalın konusu da bu kız çocukları.

Masalı tanımlarken masalda olağanüstü karakter ya da olaylar olmasının belirleyici bir özellik olarak yer aldığını aktarmıştık. Bu masalda da olağanüstü özellikler sergileyen Gece Saçlı Peri yer almaktadır. Yalnız bu peri, klasik masallardaki perilerin fiziksel görünümelerini altüst edecek şekilde betimlenmiştir. Klasik masalarda zor durumda kalmış iyi, güzel ve sessiz prensese mutlu sona ulaşabilmesi için yardım eli uzatan, kendisi de bembeyaz tenli, sarı/ya da kömür karası saçlarıyla, ince ve uzun boyuyla bir 'güzellik abidesi' olan peri -ki bu peri genelde kayıp annenin ikamesidir- yer alırken, seçtiğimiz bu masalda yer alan peri tüm peri algısını yerle bir etmiştir. Selek, yerleşik peri algısının aslında eleştirisini masalın karakterlerine yaptırarak masalın dokusunu korumuştur.

“İnsanlar, peri deyince incecik, uzun saçlı bir kız hayal ederler. Niçin bilmem... Oysa periler çok çeşitlidir. Erkeği, kadını, yaşlısı, genci, şişmanı, zayıfı, esmeri, sarışını... ’

...

'Böyle peri mi olurmuş?

'Sen hiç peri gördün mü?' diye sordum.

'Resimlerini gördüm. Senin gibi şişko, esmer ve küçük bir kız olamaz... Buna eminim.'

Masalın giriş kısmında Damla ablasının bir peri olduğunu öğrendiğinde şaşırılmaktadır, bu şaşkınlığın ilk yansımasını ise bir perinin nasıl görünmesi gerektiği konusunda ki düşüncelerinde görürüz. Klasik masalarda periler güzel olmalarının yanında kanatlara ve sihir gücüne de sahiptirler yoksa öyle olmak zorunda değil mi?

“Ablam bir peri miydi yani? Kanatları olan, sihirli bir peri miydi? Periler bizim gibi insan kılığına mı girerlerdi? Yoksa onlar da bizim gibi miydiler?”

Masal, peri karakteri özelinde erkek egemen söylemin kadın bedeni üzerindeki tahakkümünü sorgulayan ve sorgulatan bu türden örneklerle başlıyor. Klasik masalarda kahraman periyle karşılaştığında onun peri olmasına şaşırmaz, çünkü masal zaten periler ülkesinde geçmektedir. Yalnız periler ülkesinde periler hep aynı fiziksel özelliklere sahiptir, bazı masallar bu perileri betimler bazısı betimlemez, ama

biz biliriz ki periler 'güzel'dir. Gece Saçlı Peri ise sahip olduğu fiziksel özelliklerle bu betimlemelerin dışındadır ve karşılaştığı kişiler onun bu özelliklere sahip olmamasından ötürü peri olduğuna inanmazlar. Yani aslında iyi olabilmek için, güzel de olmak gerekir. İyilik güzellikle birlikte sunulur klasik masalarda. Ve daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi 'mutlu son'a sadece bu iyi, güzel ve sessiz kadınlar ulaşabilmektedir. İşte incelemeye aldığımız bu masal tüm bu algıları yerinden etmek için kurgulanmıştır demek yanlış olmayacak.

1.2.2 Zincirlerini Kıran Kızlar

Selek, masalda sadece güzellik algısını değil, klasik masalların sahip olduğu erkek egemen söylemin kadınların sessiz ve bağımlı oldukları sürece toplumsal kabul gördükleri algısını da sorunsallaştırılmış ve bu durumdan kurtulmanın yolunu da masaldaki kız çocukları aracılığıyla kurmaya çalışmıştır.

Masalda Su, Damla ve Zehra yetişkinlerin dünyasında sessizleştirilmiş kızlar olarak aslında ataeril ideolojinin erkek karşısında ikincilleştirdiği sesini yok ettiği, ona özgür özne olma yolunu kapattığı kadınlar olarak okunabilir. Bu üç kızın birey olma mücadelesi aslında kadınlara özgürleşmenin de yolunu açabilecek ipuçlarıyla doludur.

“Çok küçüktüm. Henüz okula bile gitmiyordum. Şanslıydım çünkü ablam Su, her akşam beni başka bir masal ülkesine götürürdü. Her akşam yatağıma gelir, saçlarımı okşayarak bana masal anlatırdı.

Gecelerim aydınlıktı benim. Işıklıydı. Birbirinden güzel masalları dinlerken uykuya daldardım. Sonra da rüyalar başlardı... Rengârenk rüyalar...

Evet, artık büyüdüm, ama hala çocukken dinlediğim masalların etkisindeyim. Ablamın masalının içindeyim. Hayatımı değiştiren masalın... “

Gece Saçlı Peri'nin anlattığı bu masallar nasıl değiştirmişti Damla'nın hayatını? Damla hayal etmenin sınırsızlığında kendisini özne olarak kurmanın yolunu mu

bulmuştu? Giriş kısmında bahsettiğimiz gibi klasik masallar daha çocuk yaşta karşılaştığımız metinler olarak içinde taşıdıkları cinsiyetçi mesajlarla aslında en çok da kız çocuklarını etkilemektedir. İşte yukarıda masaldan alıntıladığımız pasaj tam da bu noktaya dikkat çekmektedir. Kadınların erkek karşısında ikincil konumda tutulmasına sebep olan cinsiyet rol kalıpları daha çocuk yaşta maruz kaldığımız masallarda da yinelenerek bu algının pekiştirilmesinde rol oynamaktadırlar. O yüzden kadın diliyle yazılmış bu yeni masallar kız çocuklarına özgürleşmenin yolunu açan önemli metinler olmaktadır.

“Seni bir gün uçuracağım... Peri ülkesine götüremem, ama bulutların üstüne çıkarabilirim... Annemin okuduğu dergilerde fotoğrafı olan bulutlara... Sana yarın bulutların fotoğrafını gösteririm. Sonra bir gün gideriz.”

Damla ev-içine hapsedilmiş bir çocuktur, bulutları bile annesinin dergilerinden görmüştür. Bu bakımdan da Damla ev-içinde konumlandırılmış kadınları temsil etmektedir. Erkek egemen söylem kadınların yerinin ev-içi olduğunu farklı şekillerde sürekli tekrarlamaktadır, bunun bir yolu da masallardır. En basitinden kadınlar ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu oldukları diktesiyle özel alana hapsedilmiş ve bu durumu hapis olarak düşünmelerinin önü bile kapatılmıştır. Bu konuda en bilinen örnek kadınların anne olarak kutsanmalarıdır, kadınlar anne olduklarında ataerkil kültürün verdiği kutsiyet ile toplumda üst bir konumlandırma elde ettiklerine inandırılır. Bu kutsiyeti ve özel alandan kamusal alana çıkmanın yolunu arayan, özgürleşme ve bağımsızlaşma yolunda adım atan kadınlar da cadı olmakla, kötü kadın olmakla bir tutulmaktadır. İşte Su, Gece Saçlı Peri olarak ev-içinde sıkışıp kalmış kardeşine hayallerde de olsa özgürleşmenin yolunu açıyor, onun masallar aracılığıyla başka hayatlara dokunmasını sağlıyor. Ki masalın ilerleyen bölümlerinde Damla'nın yaşadığı değişimi bizzat okuyabiliyoruz. Damla ablasının açtığı özgürlük hayalinde dönüşüm yaşıyor ve kendisini sarmış zincirleri kırıyor. Bu zincirlerin kırılmasını sağlayan masalın içindeki Zehra masalına bakmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Su bir akşam bir kız çocuğundan yardım çağrısı alıyor, Zehra adında yetişkin tahakkümünde ev-içine hapsolmuş küçük bir kız çocuğu olarak Zehra aslında Damla'dır. İkisi de okula gidemeyecek yaşta, yaşlılarıyla istediği şekilde iletişim kurmasının önünde ebeveyn engeli olan, ailesinin kendisi adına kararlar almaktan çekinmediği hatta kızlarını kendi kararlarını alabilecek bireyler olarak bile görmeyen ailelere sahiplerdir.

“Daha ne yapalım? En güzel oyuncakları alıyoruz. Her sabah yüzmeye gidiyor. Kıyafetler, yiyecekler... Bu evin kraliçesi Zehra... Hepimiz ona hizmet ediyoruz.’

‘Çok şımartmışsınız. Her istediği olmaz canım. Biraz da 'hayır' lafına alışsın.’

‘Zaten kızgınlığı ondan. İlle de dışarı çıkmak istiyor. Benim vaktim yok... Olsa da her yere götüremem ki çocuğu... Mahalledeki çocuklarla oynamak istiyor. Ama onları tanımıyoruz. Kötü şeyler öğrenir diye izin vermiyoruz tabii...’

‘Niye dışarı çıkmak istiyor? Acaba bir şeyin eksikliğini mi hissediyor?’

‘Yok, nesi eksik olsun? Sadece çok meraklı. Her şeyi görmek, anlamak istiyor. Sürekli soru soruyor.’

‘Aaa... Fazla merak iyi değildir canım. Sakın alıştıрма. Biraz susup oturmayı öğreysin.’“

Selek, yukarıdaki pasajda sadece ebeveynlerin çocukların kendi kararlarını alabilecek bireyler olarak görmemelerini değil, günümüz ebeveynliğini de sarkastik bir şekilde eleştirmektedir. Zehra'nın dış dünyayı merak etmesi, mahalledeki çocuklarla oynaması ve merak etmesi -ki çocukların en ayırt edici özelliği sonsuz meraklarıdır- yetişkinler tarafından sorun olarak algılanıyor. Masalda bu konuşmayı gerçekleştirenler Zehra'nın annesi ve annesinin kadın arkadaşlarıdır, çünkü kadınlar ev-içindedir, onların sorumluluğudur çocuk yetiştirmek. Bu noktada sadece ebeveyn-çocuk ikiliğini değil, günümüz anneliğinin geldiği noktayı da eleştiren ipuçları vardır bu diyaloglarda. Günümüz çocuklarının dışarıdaki tehlikelerden korunması için ev-içi ya da yapılandırılmış ortamlara ihtiyacı olduğu yanılıgısı yer almaktadır, Zehra esas ihtiyacı olan sokaktan, doğadan ve yaşlılardan mahrum bırakılmaktadır. Kendisine plastik oyuncaklardan büyüdü bir dünya sunulmuştur, hatta ailesinin

lütfettiği ve sterilliğinden emin olduğu, ortak sınıftan bir ailenin çocuğuyla arkadaşlık da yapmaktadır. Yalnız bunlar Zehra'yı tatmin etmemektedir, Zehra soru soran, sorgulayan, merak eden bir çocuk olarak yetişkinler tarafından şımarık olarak görülmektedir. Burada aklımıza şu soru gelebilir: Acaba Zehra yerine bir erkek çocuk olsaydı annesi ve arkadaşları çocukluğa özgü bu özellikleri çözülmesi gereken sorunlar olarak ele alacak mıydı? Bu soruların cevabını vermek bu noktada zor olsa da yaşantılarımız ve deneyimlerimiz ataerkil toplum yapısında kız ve erkek çocuklarına farklı rol modeller vermiştir. Erkek çocuklar için olağan görülen sokakta olma, kamusala ait olma kız çocukları için uygun görülmemektedir. Kız çocukları için ev-dışı alan tehlikelidir, kız çocukları daha küçük yaştan ev-içine yani özel alana kapatılmıştır. Buradan hareketle Selek'in masalının kahramanlarının kız çocukları olmasını kadının özgürleşmesi yolunda atılacak adımların ilki olduğunu söyleyebiliriz, zincirlerini kırarak kızlar ileride özgür bir özne olmayı başarmış kadınlar olacaktır.

Selek'in Zehra'nın annesi ve arkadaşları arasında geçen diyalogda erkek egemen söylemi eleştirdiğini Gece Saçlı Peri'nin ağzından duymaktayız:

“Öfkeyle yerimden kalktım. Kadına bak! “Niye dışarı çıkmak istiyor?” diye soruyor. Sanki çocuk çok acayip bir şey istemiş gibi... İnsanın en doğal ihtiyacı değil midir dışarı çıkmak? Kim kapalı bir yerde uzun süre kalabilir? Yeşilliklere dokunmayı, toprağa basmayı, sokakları ve meydanları geçmeyi, binalara, insanlara, hayata bakmayı kim istemez? Hem niye kapatılır ki küçük insanlar?”

Evet, neden kapatılır ki küçük insanlar, özellikle de küçük kızlar? Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi erkek egemen ideoloji kadınları kamusal alanda tutarak devamlılığını sağlamaya çalışır, kadınların özgürleşmesi, birer özne olarak toplumsal, kamusal hayata karışması ataerkil sistemin işleyişini bozacak güçtedir. Bu nedenle kadınların susturulması küçük yaşta başlıyor, bu durumu içselleştiren kız çocukları suskun kadınlar oluyor ve sistem olduğu gibi işliyor.

Zehra'nın masalında dikkatimizi çeken bir diğer unsur, Zehra'nın sokakta karşılaştığı savaş gazisidir. Sokakta dilencilik yapan, bacaklarını savaşta kaybetmiş yaşlı bir adamla karşılaşır Zehra. Gece Saçlı Peri'nin bu karşılaşmayı planlamış olduğunu masalın ilerleyen kısımlarında anlıyoruz. Peki, Selek neden böyle bir karakterle karşılaşmasını istemiştir Zehra'nın? Selek'in bu masalda erkek egemen söylemin toplumun ötekileri olarak konumlandığı kişileri kahraman olarak seçtiğini düşündüğümüzde, bacaklarını kaybetmiş, yoksul, yaşlı bir savaş gazisi ile yetişkin dünyasında çocuk olarak özgür bir birey olarak görülmeyen, ev-içine hapsedilmiş bir kız çocuğunu karşılaştırması çok anlaşılabilir. Erkek egemen söylemin esas öznesinin fiziksel olarak sağlam bir vücuda sahip, batılı beyaz çalışan erkek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz, bu tanımların dışında kalan herkes bu ikili sistemde ötekidir, sadece kadın değil, ataerkil söylemin 'erkek' tanımı dışında kalan erkekler de aslında erkek karşısında ikincil konumdadır. Tezimizin konusunun dışına çıkmamak için bu konuya girmeyeceğiz. Bu savaş gazisi yaşlı amca birçok özelliği ile toplum dışındadır, görünmezdir. Bu görünmezliği ile Zehra'ya benzemektedir.

Masalın konusu gereği ataerkil ideolojinin militarist söylemlerine ilişkin detaylı bir eleştiri göremesek de savaş ve kapitalizm arasındaki güçlü birlikteliği tek bir cümle ile ortaya sermesi Selek'in anti militarist duruşunu desteklediğini söyleyebiliriz.

“Sana 'büyüyünce anlarsın...' demeyeceğim. Zeki bir çocuğa benziyorsun. Her yerde savaş var. İnsanlar para için birbirlerini kırıyorlar. Sen hep iyilikten yana ol. Kimseyi öldürme...”

Zehra'nın masalının sonunda Zehra bu kısacık yolculuk sonunda artık suskun, boyun eğen Zehra olmayacaktır. Zehra kendi özgürlüğü için mücadele etmeyi öğrenmiş olarak çıkacaktır bu yolcuktan.

“Bundan sonra da annen, baban ya da tanıdığın başka kimseler, seni çıkarmak istemezlerse onlara küstüp odana kapanma. Mücadele et, ikna et büyüklerini ve yolunu bul, çık dışarı. İnsanlara, martılara, kedilere bak, dokun onlara... Hayat,

oyuncaklardan daha zengin... Onu iyi öğrenmeye bak ve kendine güven. Sen güçlü bir çocuksun.”

Masalımızın içindeki küçük masalın hemen ardından Su ve Damla anneleriyle karşı karşıya kalıyorlar. Annesi Su'yun Damla'ya daha fazla masal anlatmasına izin vermiyor, çünkü anlattıklarının masal değil yalan olduğunu söylüyor. Her masal bir anlamda uydurma değil midir, içinde gerçeklik taşıyan uydurmalar. Su yarattığı Gece Saçlı Peri karakteriyle özgürleşiyor ve dünyadaki kötülüklerle mücadele edecek gücü buluyor kendinde.

“Annem sana peri olmadığını söylememi istedi. Ama Damlacığım, ben hayal kuruyorum. Onları gerçek yaşamdan daha çok seviyorum. Ben de bu hayallerimi paylaştım seninle. Çok inandığım için sana böyle rahat anlattım. Üstelik daha anlatmadığım çok şey var... Onları yaşadım mı yaşamadım mı, bilmiyorum. Anneme sorarsan yaşamadım. Ama gerçek gibiler... Fakat küçük Damlacığım, bu perilik maceramda ne gördüm biliyor musun? Dünyada çok kötülük, çok haksızlık var. Kanatlarım da, sihirim de olsa, tek başına fazla bir şey yapamıyorum. Sana anlatmadığım, elimi kolumu bağlayan çok masal var. Anladım ki tek başına hiçbir şey olmuyor.”

Bu yasaklama hiçbir işe yaramıyor, Su artık Damla, Damla artık Su olmuştur. Masal dünyasında çıktıkları yolculuk önünde küçük bir engeldir anne artık. Ve Damla Zehra masalındaki nasihat ile yoluna devam eder. İşte Damla artık zincirlerini kırmış ve masalın başında 'hayatımı değiştiren masallar' dediği masalların dinleyicisinden anlatıcısına dönüşmüştür.

“İki peri daha çok şey yapar. “Bir elin nesi var iki elin sesi var” diyolarlar ya... Kanatlarımız olmasa da aklımızı kullanarak çok insana faydamız olabilir. İnsanların yüzünü güldürürüz, onları mutlu ederiz. Dedem ne derdi bize?.. Çok şey olmak gerekmez Bir su damlası olun çocuklar... Bir su damlası olun, derdi. Benim adım Su,

seninki de Damla. İkimiz bir su damlası olalım mı kardeşim? Susuz insanların ağızlarına damlayalım mı ikimiz?”

Su Damlası masalı böylece 'mutlu son'a eriyor, yalnız klasik masalların ideal mutlu sonlarından çok farklı bir sona eriyor masal. Klasik masalarda kurtarılmayı bekleyen, sessiz, güzel prenses beyaz atlı prensine kavuşarak evlenir ya da cadı/üvey anne öldürülerek genç güzel kız mutlu sona ulaşır ve gökten üç elma düşer. Bu masalın en dikkat çekici özelliğinin iki kız kardeş özelinde kadınların kurtuluşlarının kendilerine ait olduğunun söylenmesidir. Kadınların beyaz atlı prence ihtiyaçları yoktur, kadınlar kendi özgürleşmeleri yolunda adım atacak güce sahiptirler. Su, Damla ve Zehra ataerkil ideolojinin dayattığı rolleri hayal kurarak kırmaktadırlar, hayal kurmak ve istemek özne olma yolundaki ilk adımlardır.

BÖLÜM II: SİYAH PELERİNLİ KIZ MASALININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Siyah Pelerinli Kız¹²¹ adlı masalında Selek, kısaca bekâr bir kadının anne olmasının ataerkil toplumda nasıl karşılandığının eleştirisini yapmıştır diyebiliriz. Masalda Siyah Pelerinli Kız'ın Kara Peçeli Cadı'ya dönüşümü üzerinden Yosun adlı kızın erkek egemen sisteme başkaldırısını da okuyoruz.

Giriş bölümünde masal motiflerine ayrı bir başlık altında yer vermenin tezin gidişatı açısından uygun olmadığını düşünmüştük. Masalın incelemesine geçmeden önce masalarda orman ve ağaç motifleri üzerinde kısaca durmamız masalın analizi için gerekli olduğuna inanıyoruz. Çünkü Anadolu masallarında karşımıza 'koruyucu' olarak çıkan orman/ağaç motifi bu masalın da önemli motiflerinden biridir.

II.1 Masalarda Orman Motifi

Masal unsuru olarak motifler, sözlü gelenek içinde doğmuş masalların zihinlerde kolay yer etmesine imkân sağlayan önemli öğelerdendir. Sakaoğlu, masalların en az bir motife sahip olması gerektiğini ve genellikle aynı motifin masal içinde bir defa kullanıldığını söylemiştir.¹²² Masalarda kullanılan motiflerden biri olan ormana bırakılma/terk edilme motifini daha iyi anlayabilmek için Türk mitolojisindeki ağaç ve orman kültürü üzerinde durmalıyız.

Türkler, ormanları iyi ruhların bulunduğu aydınlık-ışıklı ormanlar ve kötü ruhların yaşadığı karanlık ormanlar olmak üzere ikiye ayırırlar. Aydınlık- ışıklı ormanlarda ataların ruhu dolaşır. Bu ruhları kızdırmamak esas olup çeşitli kurbanlar sunulur. Kötü ruhların yaşadığı ormanlar Allah'ın rahmetinden uzak yerlerdir. Masalarda orman karmaşık dünyayı temsil etmektedir. Yeraltı dünyası ile yaşadığımız dünya arasında bir sınır gibidir. Tılsımlı objeleri ve olağanüstü yaratıkları (cinler, periler,

¹²¹ Siyah Pelerinli Kız adlı masal tezin ekler kısmında yer almaktadır.

¹²² Sakaoğlu, a.g.e, 1999, s.76.

devler) ile korkunç ormanlar, yeraltı dünyasının girişini sembolize etmektedir. Bu sihirli varlıklar aslında Tanrı kutu taşıyan varlığı saklamaya çalışmaktadırlar. Ancak Tanrı kutu taşıyan, kutsal sırları bilen insanlar, bu zor şifreleri çözerek oradaki hedeflerine ulaşabilirler. Anadolu'dan derlenen masallarda orman, ya cinlerin ve devlerin mekânıdır ya da yakacak odun toplamaya gidilen sıradan bir mekândır.¹²³

Anadolu masallarında orman çoğunlukla koruyucu olarak karşımıza çıkar. Kahraman ormana bırakıldığında/terk edildiğinde ya da sığındığında ormanın iyi ruhları tarafından muhafaza edilir. Bu durumun ormanın kutsal bir mekân olarak düşünülmesinin sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Bayat, bu duruma Kazan Tatarlarının orman iyisini örnek göstermiştir. Karaurman Babay olarak adlandırılan orman iyisi, ağaçların, kuşların, hayvanların sahibidir ve bir de kızı vardır, kızı Orman İyase olarak adlandırılır. Orman İyase, ormanda zor durumda olan kişilere yardım eder, ormanı tehlikelerden korur, ormana kötülük edenleri ise cezalandırır.¹²⁴

Orman iyeleri, kutsal ormana bırakılmış ya da kutsal ormana sığınmış masal kahramanlarına yardım eder. Kutsal mekân olarak orman, içindeki bazı ağaçlara da kutsiyet vermiştir. Kavak, kayın, meşe, çam, söğüt gibi ağaçlarda kutsal görülür. Biz masamızda “Meşe Ağacı” geçtiği için sadece meşeye değinmekle yetineceğiz.

Meşe, masalarda kahramanlara hayat verme özelliğine sahip olmakla birlikte Tanrı'nın kutlu sembolü olan guguk kuşu da meşe dalına konar. Çuvaş masallarında kahramanlar yeraltı dünyasına meşe ağacıyla inerler. Bu ağaca dileklerin gerçekleşmesi için kumaş bezlerin bağlanması meşe ağacına atfedilen kutsallıkla ilgilidir.¹²⁵

¹²³ Ergun, Pervin, Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü, Milli Folklor, Ankara, S.87, 2010, s. 115.

¹²⁴ Bayat, Fuzuli, Türk Mitolojik Sistemi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s.176.

¹²⁵ Ergun, Pervin, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 237.

Masalarda ağaçlarla ilgili şu özellikleri gözlemleyebiliriz: Masal kahramanları koruma, yiyecek sağlama, buldukları zor durumdan kurtulmaları için yol gösterme, huzur ve güç vermek. Genel olarak güçsüz ve çaresiz şekilde ormana sığınan ya da bırakılan masal kişisi, ormanın kutsiyeti sayesinde gittikçe güçlenir ve masalın ana kahramanı yerine gelir.

II.2 Masal Karakterleri

II.2.1 Yosun

Masalın esas kahramanı aynı zamanda masalın anlatıcısı olan Yosun, Midye Adası'nın henüz on iki yaşında olan sakinlerinden. Selek bu masalın anlatıcısını Su Damla'sında olduğu gibi küçük bir kız çocuğu olarak kurgulamıştır, Selek'in masallarının kızları kendi seslerinin sahibidir. Yosun'un yolculuğu başlamadan önce erkek egemen söylemin dayattığı rolleri benimsemiş bir kız olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunu kendi sesinden de duyuyoruz: *“Ben nasıl bulacaktım? Üstelik erkek değilim.”* Yosun her ne kadar erkek olmadığı için bu yolculukta başarısız olacağını düşünse de maceraya atılmaktan geri durmaz ve macerası başladığında henüz dokuz yaşındadır. Onu maceraya iten abisinin Kara Peçeli Cadı tarafından kendi düğün gecesinde dayak yemesi gibi aktarılmış olsa da aslında Yosun, bu yolculuğa Kara Peçeli Cadı'nın varlığını ispatlayarak, ondan abisinin ve adasının öcünü alıp, yıllardır köyünün erkeklerinin yapamadığını yapmak ve böylece kendi rüştünü bir 'kız' olarak kanıtlamaktır. Erkeklerle göre konumlandırılmayı yüksek sesle olmasa da kararlılık ve inatçılığı ile içten içe sorgulamaktadır.

II.2.2 Siyah Pelerinli Kız ya da Kara Peçeli Cadı

Dokuz kardeşin en büyüğü, simsiyah, upuzun saçları olan, neşeli, hayat dolu bir kız Siyah Pelerinli Kız. Annesini küçük yaşta kaybettiği için kardeşlerine annelik yapan bu kız fakir bir balıkçıya âşık olur. Ama babası balıkçıyla evlenmesine izin vermez, çünkü kızın kendi hayatıyla ilgili karar vermesi mümkün değildir, çünkü erkek egemen sistem, kadınlar adına karar verme gücünü aile içinde babaya vermiştir, baba

da sahip olduğu bu iktidarla kızını para karşılığında zengin bir adama satar. Bu tablo yaşadığımız toplumda hiç de yabancı olmadığımız başlık parasını akla getiriyor. Kızlar gelir kapısı olarak görülüyor ve aynen ticari bir 'mal' olarak satılıyorlar. İşte Siyah Pelerinli Kız da para karşılığı zorla evlendirilen kızlardan biri olarak çıkıyor karşımıza. Siyah Pelerinli Kız evlendirildikten sonra yemeden içmeden kesiliyor, dünyaya küsüyor, konuşmuyor, balıkçıyı unutamıyor. Bir gün limana gidip uzaklaşan gemilerin ardından sevgilisinin adını haykırıyor ve eşi tarafından bıçaklanıyor. Masalın feminist analizi kısmında bu konuya değinecek olsak da Selek'in bu masalda kadın cinayetlerine dikkat çekmek istediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ve Siyah Pelerinli Kız'ın Kara Peçeli Cadı'ya dönüşümü bu bıçaklanma hadisesinden sonra oluyor. Midye Adası sakinlerinin ne zorla evlendirilme sırasında ne de eşi tarafından bıçaklanması sırasında kendisine yardım etmeyip büyük bir sessizlik içinde kalması, Siyah Pelerinli Kız'ı Kara Peçeli Cadı'ya dönüştürmüştür. O artık yaşadığı toplum için hiç var olmamış, isimsiz kadınlardan biridir. Siyah Pelerinli Kız ormana sığınır, orman iyesi cadı tarafından yapılan büyü onun yaşamasını sağlayacaktır ama onu iyileştirmeyecektir. Çünkü Siyah Pelerinli Kız'ın sırtındaki bıçaklar o sessiz insanların el izini taşımaktadır. Büyüyü de insanlar bozabilir sadece.

Siyah Pelerinli Kız sevdiği balıkçı ile evlilik dışı bir ilişki yaşamış ve hamile kalmıştır, bu da ataerkil ideolojinin söylemlerine ters düşmektedir: Evlilik dışı ilişki yaşamak, bekâr anne olmak ataerkil toplumun normlarına uygun değildir ve bu sebeple Kara Peçeli Cadı toplumun ötekisidir. Orman ise ötekileştirilmiş, yalnızlaştırılmış bu kızı korur, ağaçlar ve hayvanlar onun anne olma yolunda en büyük destekçileridir. Ama büyüden kurtulup çocuğunu emzirebilmesi ve bıçakların acısından kurtulması için insana ihtiyacı vardır. Selek'in feminist bir yazar olduğunu göz önünde bulundurursak Kara Peçeli Cadı'ya Yosun'un yardım edecek olması tesadüf olamaz. Selek bu birliktelikle yine kadın dayanışmasının önemine dikkat çekmek istemiştir diyebiliriz.

İşte Kara Peçeli Cadı, Yosun'un yardımıyla büyüden kurtulur ve kendini gerçekleştirmek için çocuğundan ayrılmasının gerekli olduğunu söyler. Ve periler ülkesinin olağanüstü tesadüflerinden faydalanarak çocuğunu balıkçıya bırakarak Midye Adası'nı terk eder.

II.2.3 Orman Karakterleri

İkinci bölümün başında söylediğimiz gibi anlatılarda orman (bazı ağaçlar, hayvanlar, orman perileri gibi...) mağdur durumdaki iyi kahramanların/kişilerin koruyuculuğunu yapmaktadır. Onları koruyup kollamakta, beslemekte ve yol göstermektedir. Masalımızda da işte orman tüm bu özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Siyah Pelerinli Kız bıçaklanıp ormana bırakıldıktan sonra, hayvanlar, Meşe ağacı ve Orman Cadısı ona yardım etmiş, koruyup saklamıştır. Bebeğinin doğmasına ve bakılmasına da yardım etmişlerdir.

Meşe ağacı Türk kültüründe kutsal sayılan ağaçlardan biridir, bu nedenle masalda kullanılmış olması tesadüf olamaz. Meşe ağacı Yosun'un Kara Peçeli Cadı'ya yardım etmesi için ona yol gösteren, akıl veren bilge ağaç konumunda olduğunu söyleyebiliriz. Yosun, Siyah Pelerinli Kız'ın gerçek hikâyesini de ondan öğrenmektedir. Ormanda yaşayan yırtıcı hayvanlar bile Siyah Pelerinli Kız'a ve bebeğine yardım etmektedir. Buradan hareketle Siyah Pelerinli Kız'ın masalda yaşadığı toplum tarafından ötekileştirilmiş, mağdur edilmiş iyi kız olduğunu anlayabiliyoruz. Kara Peçeli Cadı'yı yıllardır arayan köyün erkeklerinin onu bulamamasının sebebi 'Orman'ın kendisini saklamasıdır. Orman motifine değindiğimiz kısımda söylediğimiz gibi, orman iyilere yardım eder, kötülerini ise cezalandırır.

Masalda 'Orman Cadı'sı da yer almaktadır. Hatta onun ortaya çıkışı orman sakinleri tarafından şaşkınlıkla karşılanır: *“Derken bir mucize olmuş! Bizim adanın yaşadığı en büyük mucize. Orman cadılarından birinin yolu bu adaya, bizim ormana düşmüş.”* Orman Cadısı Siyah Pelerinli Kız'a yardım ediyor, bu sebeple klasik

masallardaki 'cadı' karakterlerinden farklı bir imaja sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuya ait detaylı açıklamayı masalın analizi kısmında verecek olsak da diyebiliriz ki; klasik masalarda cadılar, kötü büyüler yapmalarıyla, masal kahramanı iyi/sessiz/güzel kızı mağdur durumuna düşüren hileleriyle tanınmaktayken, bu masalda Selek 'cadı'yı 'peri'ye dönüştürmüş ve aslında kadınlar arasındaki ikiliği ortadan kaldırmıştır.

II.2.4 Ağaç Baba

Ağaç Baba, masalımızın anlatıcısı tarafından masalın esas kahramanı addediliyor. Eskiden balıkçılık yapan, uzun bir süre Midye Adası'ndan dışarıda yaşamış ve daha sonra memleketine dönmüş ama artık marangozluk yapan Ağaç Baba, aslında Siyah Pelerinli Kız'ın sevdiği balıkçıdır. Masalın sonunda zaten Yosun da bu durumun doğruluğuna ilişkin ipucunu veriyor: “ *Demek eskiden balıkçıymış... Demek eskiden balıkçıymış... Demek eskiden balıkçıymış... Hem de uzun zaman dışarıda yaşamış... Olabilir miydi? Bizim Ağaç Baba, Siyah Pelerinli Kız'ın sevdiği balıkçı olabilir miydi?*”

Midye Adası sakinleri tarafından özellikle de çocuklar tarafından çok sevilen, yalnız yaşayan ve yaşlı bir adam olan Ağaç Baba aslında klasik masalarda karşımıza 'Bilge Dede' olarak çıkan karakterlerine benzemektedir. Masal kahramanına akıl vererek içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulacağı yolu gösteren masal bilgeleri gibidir Ağaç Baba da. Bu sebeple Yosun, Siyah Pelerinli Kız'ın bebeğine kalacak yer aradığı altı aylık sürede, içinde bulunduğu çıkmazdan Ağaç Baba sayesinde kurtulur.

II.2.5 Masalda Geçen Diğer Kişiler

Masalda geçen diğer karakterler ayrı başlık altında değerlendirmeye imkân vermediği için bir başlık altında toplamanın daha faydalı olacağını düşündük.

Masaldan Yosun'un annesi, babası ve ağabeyi olduğunu biliyoruz. Ağabeyi Yosun'un maceraya atılmasını sağlayan, düğün gecesini Kara Peçeli Cadı'dan dayak yiyen kişi olarak karşımıza çıkarmakta ve masalda bu olay dışında varlık göstermemektedir. Yosun'un annesi ve babası erkek egemen söylemin dayattığı toplumsal cinsiyet rollerini olduğu gibi benimsemiş ebeveynler olarak yer alıyor masalda. Annesi ve babası Yosun'un atıldığı maceradan uzak durması konusunda yasaklamalar getirmektedir, Yosun her ne kadar bir süre bu yasaklamalara boyun eğmiş olsa da sonunda kendi kararlarını uygulamayı seçerek anne ve babasının kendisinden beklediği 'kız' imajını yıkmıştır.

Masalda Siyah Pelerinli Kız'ın ebeveynlerinden sadece babası hayattadır ki babası kendisini zorla evlendiren kişi olarak Siyah Pelerinli Kız'ın Kara Peçeli Cadı'ya dönüşümünden yani toplumun cadı olarak adlandırıp, ötekileştirdiği kadın olarak ormanda yaşamaya çalışmasına ve toplumdaki izole bir hayat sürmesine bir anlamda kendi hayatıyla ilgili aldığı kararlar sebebiyle sürgün edilmesine sebep olan kişilerin başında gelir. Babasıyla birlikte ataerkil ideolojinin erkeğin kadına hükmetmesini olanaklı kılan söylemlerinden aldığı güç ile zorla evlendirildiği kocası da Siyah Pelerinli Kız'ın yaşadıklarının sorumlusudur.

Masalda Yosun'un Kara Peçeli Cadı'yı ararken çıkacağı yolculukta ona eşlik eden arkadaşları da vardır. Ama onların birer karakter olduklarını söylemek yanlış bir iddia olur, onların masaldaki görevleri kahramanın yolculuğa cesaret etmesini sağlamak, ona bir başlangıç sunmaktır. Bir çocuk oyunu olarak başlayan macera Yosun'un kendini bulma yolculuğuna dönüştüğünde arkadaşları ortadan kaybolur.

II.3 Masalın Feminist Eleştirisi

Siyah Pelerinli Kız masalı, küçük bir kızın ataerkil sistemin kız/kadın olarak toplum içinde kabul edilmenin şartlarını dayattığı rollere başkaldırmanın konu edildiği bir masal olmanın çok ötesinde, cinsiyet rollerini eleştiren, bekâr anne olan bir kadının nasıl toplum tarafından yalnızlaştırıldığına, ötekileştirildiğine dikkat çeken, para

karşılığı zorla evlendirme hatta buradan hareketle 'çocuk gelin' meselesine çocuktan gelin olmaz diyerek göz kırpan, ya perisin ya cadı ikiliğinde gidip gelmek zorunda olan kadınlara ikilikleri yıkmanın mümkünlüğü üzerine ipuçları veren bir masal olarak bizce 'Feminist Yazın' olarak tanımlanması gereken yeni masal örneklerinden biridir.

Siyah Pelerinli Kız'ın Kara Peçeli Cadı'ya dönüşümünü masalın bütününde inceleyeceğiz, lakin öncelikle pelerin ve peçe ikilisinde kadın örtünmesi üzerinde durmamızın gerekli olduğunu düşünüyoruz. Ataerkil ideolojinin cinsiyet rollerine dair söylemlerini sorunsallaştırmış, kadınların erkek karşısında ikincil konumlandırılmasını yarattığı masal kahramanları üzerinden eleştirmiş ve belli alanlarda çözümler getirmiş olan Pınar Selek'in pelerin ve peçe kelimelerini boşuna seçmediğine inanıyoruz. Kadının bedeni üzerinden yürütülen erkek egemen politikaların bir örneği olarak en basitinden kadınların iffetli olduğunun bir göstergesi olarak bedenlerini örtmeleri dayatılmış ve kadın bedeninin çıplaklığı ayıplanmış hatta günah kabul edilmiştir. Eski dönemlerde kadınlar arasındaki evli-bekâr, namuslu-fahişe gibi kadını cinsellik üzerinden tanımlayan ataerkil ideolojinin yansıması olan peçe ya da pelerin incelediğimiz masalda da kadının sessizliğinin ötesini temsil ediyor olmalıdır diye düşünmekteyiz. İleri sürdüğümüz hipotezleri peçe konusuna açıklık getirdikten sonra ispatlayacak malzemeyi masal içinde bulabileceğimize inanıyoruz.

II.3.1 Pelerin ya da Peçe: Örtünmenin Tarihi

Giysi, bireylerin toplumsal aidiyetlerini, sosyal statülerini, ekonomik durumlarını, cinsiyet rollerini, inanışlarını kısacası kişinin kimliğine ilişkin çıkarımlar yapmamıza imkân veren bir iletişim kodu olarak okunabilir. Barnes ve Eicher, giysinin sosyal olarak okunabilmesini mümkün kılan bazı özellikler olduğunu ileri sürmektedirler. Barnes ve Eicher'e göre giysi kişinin kimliğini işaret ederek, kişinin dâhil olduğu gruba ait özellikler taşımaktadır. Aynı zamanda giysi bireyin hem ekonomik hem de politik statüsünün göstergesidir. Bireyin giysilerindeki kumaşlar ve kullandığı

mücevherler onun bireysel ya da toplumsal refahına ilişkin bilgiler içermektedir. Bir diğer özelliği ise giysilerin taşıdığı cinsiyetlilik. Biyolojik ya da toplumsal cinsiyet farklılığı giysilerin inşasında önemli bir faktördür. Öyle ki bebeklere doğumundan itibaren cinsiyetine gönderme yapan kıyafetler giydirilmektedir. Giysilerin farklı türlerinin bir araya getirilerek kullanılması bebeğin cinsiyetini tarif eden önemli bir iletişim aracı olmaktadır. Bu anlamda giysi kadın ve erkeğin ömür boyunca benimseyecekleri cinsiyet rol kalıplarının yönünü belirleyecek önemli göstergelerden biri olmaktadır. Hatta giysi öyle güçlü bir araçtır ki farklı toplumlarda sadece cinsiyet farklılığına değil yetişkinliği gençlikten ayıran, olgunluğun toplumsal ifadelerinden biri durumundadır.¹²⁶

Giysi, anlamsız, olağan, amaçsız kumaş parçaları değil, kültürün okuyuculuğunda rehberlik yapan önemli bir tanıktır. Bireylerin yaş, cinsiyet, etnik köken ve din gibi sosyal konularının görünür olduğu araçlardan biridir giysi.

Bu noktada din önemli kavramlarımızdan biri olmaktadır. Çünkü Turner'ın da dediği gibi, din toplumda beden ve bedensel denetimin rolünü üstlenmiş, ataerkil Batı Hıristiyan toplumunda bedenin disiplin altına sokulmasının ekonomik ve politik iktidarı korumaya yönelik önlemlerden biri olduğunu savunmuştur.¹²⁷ Tek tanrılı dinlerin neredeyse tamamında bedenin disiplin altına sokulmasının en belirgin nesnesi de kadın bedeni ve cinselliği olmuştur. Turner, bu durumun sebebini din, beden, aile ve mülkiyet arasındaki ilişkide aramaktadır. Ataerkil aile yapısında mülkiyetin korunması için kadın bedeninin denetlenmesi gerekliliği ve tek tanrılı dinlerin bu denetimde oynadığı rol dikkate alındığında giysinin fiziksel beden üzerinde denetim aracı olduğu açıkça görülmektedir.¹²⁸ İşte bu noktada örtünmenin tarihine bakmamız peçe ya da pelerin terimlerinin anlamlarına ilişkin daha doğru analizler yapmamızı sağlayacaktır. Öncelikle Fadwa el Guindi'nin örtünme ile ilgili referans olarak kullanılan kitaplardaki terminolojik karmaşıklığı gideren açıklamalarına yer vermeliyiz:

¹²⁶ El Guindi, Fadwa, *Veil: Modesty, Privacy and Resistance*, Oxford & New York: Berg, 1999, s. 58.

¹²⁷ Berktaş, Fatmagül, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yay., İstanbul, 2000, s.24.

¹²⁸ Berktaş, a.g.e., 2000, s. 24.

*“Batılı kaynaklarda, Ortadoğu ve Asya’nın belli bölgelerinde yaşayan kadınların geleneksel baş, yüz veya beden örtülerine atıfta bulunmak için çoğunlukla İngilizce bir terim olan “veil” kullanılmaktadır (Fransızca voile kelimesinde olduğu gibi diğer Avrupa dillerinde de türevleri geçerlidir). Batılı anlamda “veil” terimine referans gösteren çalışmalarda ona atfedilen anlamlar dört farklı boyutta ortaya çıkmaktadır: Materyal, uzamsal, iletişimsel ve dini. Materyal boyut giyim ve süslemeyi içine alır. Ör. Baş, omuzları ve yüzü örtecek şekilde bir giyim elemanı olarak ya da şapkanın üstünde gözleri örtmeye yarayacak bir süs elemanı olarak. Uzamsal olarak fiziksel mekânı bölen bir perde ya da paneli ifade ederken, iletişimsel olarak saklamayı ya da görünmezliği anlatır. Dini anlamda “veil”, rahibelerde görüldüğü gibi dünyevi yaşamdan ve cinsellikten çekilmeyi anlatır. Örtünme pratiği Arap kültürünün dışında da uzun süre boyunca var olduğu halde çoğunlukla Arap kadınlarıyla ve İslamla ilişkilendirilir. Arapçada kullanımda olan ve bu terimi karşılayan sayısız farklı terim vardır. İslam Ansiklopedisi çoğu “örtünme” amacıyla kullanılan sayıları yüzün üzerinde giysi elemanı tanımlamaktadır. Bunlardan birkaçı, 'burqu, abayah, tarhah, burnus, jilbab, jellabah, hayik, milayah, gallabiyyah, dishdasha, gargush, gina, mungub, lithma, yashmik, habarah, izar' olarak sayılabilir. Bu terimlerin birkaçı sadece yüz örtülerini ifade ederken diğerleri duruma göre yüzü örtmek için de kullanılabilen başörtülerini tanımlamaktadır. Arap diline yansımış olan bu çoklu ifade şekli, İngilizcede tek bir kelime “veil” ile karşılanmaktadır; bu fark gözetmeyen, yüzeysel ve belirsiz bir ifadedir”.*¹²⁹

Türkiye’de örtünme ise farklı adlar almıştır: Başörtüsü, çarşaf, ferace, tesettür ve türban. Örtünmenin farklı politik görüşler ya da toplumsal oluşumlara paralel olarak

¹²⁹ El Guindi, a.g.e, 1999, s. 6.

farklı adlandırmaları olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin John Norton, Türk Dil Kurumunun 1955 tarihli Türkçe Sözlüğünde “başörtüsünün, muslin ya da ipek gibi başka bir kumaştan yapılmış, kadınların geleneksel olarak saçlarını kapatmak için kullandıkları boyun kısmından bağlanan bir örtü olarak tanımlandığını saptamıştır. Norton, başörtüsünün geleneksel olan ile ilişkili olduğunu ve dinsel bir anlam içermediğini öne sürmekte, hatta başörtüsünün ‘ev işlerine yardım eden kadınlar veya kırsal kesim kadınları’ gibi toplumsal statüdeki düşüklüğü imlediğini belirtmektedir. Ancak 1980'lere gelindiğinde geleneksel bir giyinme tarzı olan başörtüsüne dinsel bir anlam yüklenmiş, başörtüsü İslami kurallara uygun, bedeni örtme ediminin parçası olarak tanımlanmıştır. Bu anlamı ile başörtüsü takmak, kadının başını, boynunu, omuzlarını ve yüzünün bir kısmını kapaması şeklinde açıklanır olmuştur. Norton “türban” sözcüğünün ne 1955 ne de 1974 tarihli Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde yer almadığını, bu sözcüğün 1980'li yılların ortalarından itibaren örtünmeyi tanımlamak için kullanılmaya başladığını belirtmektedir. Türban sözcüğü ilk önceleri, merkezde yer alan seçkinler tarafından üstüne siyasal bir anlam yüklenen başörtüsünün yerine çağdaş örtü/örtünme anlamında dolaşıma sokulmuştur. Ancak sözcük, anlamlar ve imgeler üzerindeki merkez-çevrenin mücadelesinde çevre tarafından İslami giyinme tarzı, yani başın ve omuzların tamamen kapatılması şeklinde yeniden tanımlanmıştır.¹³⁰

Başta Batı olmak üzere birçok kültürde kadınların örtünmesi, harem ve kadınların eve kapatılması Müslüman Doğu'ya özgü bir gelenek değildir. Örtünme pratiği kökeni ataerkil kültür kaynaklıdır Doğu Akdeniz yöresindeki tüm kültürleri etkilemiş bir geleneğin uzantısıdır.¹³¹

Mezopotamya'da İ.Ö 3500 ile 3000 yılları arasına tarihlenen dönemde ilk kentsel toplulukların ortaya çıkmasıyla eş döneme denk gelir yazının keşfi. Kent devletlerinin gelişmesi ve egemenlik mücadelelerinin daha önemli hale gelmesi askeri

¹³⁰ Binark, Mutlu, Kılıçbay, Barış, Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye’de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2000, s. 23.

¹³¹ Ahmed, Leila, Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate, Yale University Press, New Heaven & London, 1992, s. 18.

rekabetin artmasına sebep olmuştur. Bu durum erkek egemenliğinin güçlenmesine ve askerlerle birlikte tapınak rahiplerinin mülk sahibi olarak güçlü olduğu sınıflı toplumun doğmasına sebep oldu. Mülkiyetin babadan oğula geçmesine güvence altına alarak kadının tüm denetimini erkeklere veren ataerkil aile yapısı devlet güvencesiyle kurumlaştı. Bu bilgilerden hareketle kadın önce babanın, sonra kocanın malı olarak konumlandırıldı, bu da kadın bedeni ve cinselliği üzerinden pazarlık yapılmasını mümkün hale getirdi. Kadının cinselliğinin pazarlık konusu olması sonucunda cinselliği tek bir erkeğe ait olan 'saygın kadın' ile cinselliği herkes tarafından paylaşılan 'fahişe'lik arasında kesin bir ayrım doğdu. Mezopotamya'da sıradan fahişelerle birlikte tapınak fahişeleri olarak iki ayrı sınıf vardı ki, tapınak fahişelerine 'kötü göz'le bakılmıyordu:

“Şehir beylerinin eşleri, prensesler mabetlerde başrahibe görevi yaparak mabetlerin bütün işlerini idare ediyorlardı. Mabetlerde çalışan kadınlar 20'ye yakın sınıfa ayrılmıştı. Bunların başında mabet fahişeliği geliyordu. Bunlara fena gözle bakılmazdı. Yalnız diğer kadınlardan ayrılmaları için başlarını örtmeleri gerekirdi. Bu baş örtme geleneği, Orta Asur devrinde bir Asur Kralı'nın yaptığı kanunla dul ve evli kadınlara da uygulanmıştır. Böylece yasal seks yaptıkları gerekçesiyle bu kadınları da mabet fahişeleri gibi kutsallaştırmışlardır. Buna karşın kızlar, köleler ve sokak fahişelerinin örtünmesi yasaklanmıştır”.¹³²

Yukarıdaki alıntıdan da hareketle kadınların örtünmesinin sadece üst sınıfı işaret etmediğini aynı zamanda 'saygın/iffetli' ile 'aşağı ya da kolay av' olarak kadınları cinselliklerine göre de ayırıyor, erkeklere de hangi kadının 'erkek himayesi'nde olup olmadığını gösteriyordu. İşte ataerkil toplum düzeninin kadın cinselliği üzerine kurduğu bu temel sınıfsal hiyerarşide kadının konumunu anlamak açısından önemlidir, kadınlar erkeklerin haklarını ellerinde tuttıkları üretim alanı yani kamusal

¹³² Çığ, Muazzez İlmiye, Ortadoğu Uygarlık Mirası, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.180.

alan dışında konumlandırılarak, erkeklerle olan ilişki ve cinsel etkinliklerine bağlı olarak belirleniyorlardı.

Dikkatimizi Mezopotamya'dan Antik Yunan'a çevirdiğimizde Aristoteles'in Politika adlı yapıtında söyledikleri önem kazanıyor. Ona göre, kadın-erkek karakter olarak birbirinden çok farklıdır; erkeğin cesaretli olması kadına hükmetmesine ve kadının da erkeğe boyun eğmesinin sebebidir. Erkekler, köleler dışında, eksiksiz bir muhakeme gücüne sahiptir, yani akıl erkekle birlikte, kadın ise duygusal olmaları ve mükemmel olmayan yani erkek gibi tam olmayan varoluşları sebebiyle akıl yoksunu, eksik muhakeme yeteneğine sahiptirler. Tezimizin başından beri iddia ettiğimiz ataerkil ideoloji kadını erkek karşısında ikincil konumda tanımlamıştır ifadesi Aristoteles'in iddiaları ile bir üst kademeye ulaşmış ve kadınların doğuştan zihnen ve fikren erkeklere göre aşağı kapasitede olduğunu savunmuştur. Aristoteles ile gelişen bu kabul edilemez ikilik, Hıristiyan teolojisinin kadına dair dogmatik anlayışın da temeli olmuş ve Batı düşüncesi bugün bile bu etkilerin izlerinin takip edilebileceği biçimde gelişmiştir.¹³³

Antik Yunan'da kölelerin hemen hemen hiçbir hakka sahip olmadığını düşünürsek, sınıflı toplum yapısında özgür kadınların yakın akrabaları dışındaki erkekler tarafından görülmemek üzere tecrit edilmeleri bizi şaşırtmaz. Hatta bazı özgür kadınlar o kadar 'iffetli'dir ki akraba olduğu erkekler tarafından bile görülmek istemezler.¹³⁴

Antik Yunan'da erkekler ve kadınlar ayrı hayatlar sürer, konumlandıkları mekânlar da günümüzdeki özel alan / kamusal alanı temsil eden mekânlardı. Erkekler agora gibi kamusal mekânlarda bulunurken 'saygın' kadınlar neredeyse ev dışına çıkmazlardı. Kadınlar ev-içinde konumlandırılarak, ev işleri, çocuk ve köle yönetimi gibi işlerle ilgilenmekle yükümlüydü. Şayet kamusal alana çıkacak olsalar da erkeklerin bakışından korunacak şekilde örtünmek zorundaydılar, hatta ne kadar sessiz olurlarsa

¹³³ El Guindi, a.g.e, 1999, s. 17.

¹³⁴ Ahmed, a.g.e, 1992, s. 28.

o kadar takdir görürlerdi. Aslında fiziksel olarak kamusal alana çıkmış olsalar da aslında özel alanın duvarlarını yüzlerindeki örtüde taşımaktaydılar. Onların örtünmesi aynı zamanda sessizlikle eş zamanlıydı, kadının başını ve yüzünü örtmesi sesini de örtmesi anlamındaydı.

İşte Antik Yunan'da gördüğümüz ataerkil toplum yapısı Bizans'ın toplumsal cinsiyet algısının kökenlerini oluşturmaktadır. Ortodoks Hıristiyan Bizans'ta erkek çocuklarının doğumu kutlanırken kız çocuklarının doğumu hüsrarla karşılanır. Daha bebekliklerinde kiminle evleneceklerine karar verilen kız çocukları daha on üç yaşına geldiklerinde evlendirilirlerdi. Erkek çocuklarının aldıkları eğitim ile karşılaştırıldığında üst sınıfa mensup kız çocukları bile okuma-yazma ve ses eğitimi gibi temel bir eğitim alırlardı. Antik Yunan'da gördüğümüz gibi kadınların ev dışında görülmesi uygunsuz karşılanırdı. 'Kadın işi' olarak tanımlanan doğum, düğün, hamam gibi aktiviteler dışında kamusal alana katılmaları beklenmezdi. Bizans'ta rastlanan cinsiyetler arasındaki bu eşitsiz toplumsal yapı mimariye kadar yansımış, cinsiyetler birbirlerinden harem aracılığıyla tecrit edilmişler, haremlerde kadınlar haremağaları tarafından korunarak hadım edilmiş olsalar da erkekler tarafından korunmaya muhtaç varlıklar olarak görülmüşlerdir. Ve Antik Yunan'da karşımıza çıkan peçe bir örtünme pratiği olarak yine yüksek sınıftan kadınların ev-dışı alanda görünür olmalarını engelleyen kumaş duvar olarak yer alıyordu. Bizans'ta omuz üstünde kullanılan şal ya da pelerin dışarıda peçe olarak baş ve yüzün kapanmasında da görev gören ' maphorion' adlı bir örtüydü.

Psellos bazı kadınların kamusal alanda sadece baş ve yüzlerini değil ellerini dahi örtecek kadar titizlendiklerini aktarmaktadır. Bu el kapama günümüz Müslüman kadınlarının eldiven kullanmalarının temelini oluşturuyor olabilir.¹³⁵ Francesco Filelfo adlı İstanbul'da bir İtalyan 1420li yıllarda aristokrat kadınların şehir içinde münzevi bir hayat sürdürdüklerini, yakın arkadaşları dışında kimseyle

¹³⁵ Türkoğlu, Sabahattin, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, 2002, s. 115.

görüşmediklerini, sadece karanlıkta ve yüzlerine peçe takarak dışarıya çıktıklarını anlatmıştır.¹³⁶

Kısaca Mezopotamya, Antik Yunan ve Bizans'ta örtünme pratiği olarak peçenin kadınlar tarafından ataerkil toplum yapısının kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetinin bir göstergesi olarak yer aldığını, kadınların kamusal alandan mahrum edildiğini olur da ev-dışına çıkmaları gerekirse de yüzleri ve başlarını örterek aslında yine kamusal alandan dışlanmış şekilde çıktıklarına değindikten sonra Osmanlı ve Türkiye'de örtünme edimi olarak peçeye bakmak gereği duyuyoruz.

İbn-i Batuta'nın belirttiği gibi Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun yabancı erkekleri misafir ederek onlarla görüştüğü ve ikramlarda bulunduğu göz önünde bulundurulursa Osmanlı'nın ilk dönemlerinde kadınların diğer medeniyetlere göre daha hür yaşadıklarını söyleyebiliriz. Ahmet Refik Altay 'Kadınlar Saltanatı' adlı eserinde Fatih Sultan Mehmet zamanına dek kadınlar yüzlerini örtmüyor, sadece başlarını örterek göğüslerini bütün mücevherlerini gösterecek şekilde açıkta bırakıyorlardı.¹³⁷

Saray çevresi dışındaki şehir, kasaba ve köylerde ailelerdeki kadın-erkek ilişkilerinin daha doğal olduğunu harem ve selamlık dairelerinin olmaması üzerinden söyleyebiliriz. Özellikle köyde yaşayan kadınların ataerkil devlet ideolojisinden daha uzak kaldıklarını, kadın ve erkeğin köy yaşamında devam ettirdikleri birlikte çalışma durumundan dolayı iddia edebiliriz. Yine de şehirdeki kadınlar gibi sıkı sıkıya olmasa da göçebe hayatının getirdiği alışkanlıkla köyde yaşayan kadınlarda da örtünme edimi dikkat çekicidir. Pars Tuğlacı'nın ifade ettiği gibi: “...*Osmanlı tarihinde ilk sultanlar ne harem, ne harem ağası, ne de mükellef saray merasimi bilmezlerdi. Bu adetler Türklere, birçok başka adetler arasında, Bizanslılardan geçmiştir...*”¹³⁸

¹³⁶ Türkoğlu, a.g.e, 2002, s. 117.

¹³⁷ Tuğlacı, Pars, Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 11.

¹³⁸ Tuğlacı, a.g.e., 1984, s. 11.

Alexander Moore, Tuğlacı'nın ifadesini genişletmiş ve cinsiyetleri birbirinden ayıran, kadınları harem ağaları tarafından korunacak muhtaç cinsiyet olarak konumlayan harem sisteminin iç kaynaklı olmadığını Osmanlılar geldiğinde Bizans'ta tamamen yerleşmiş bir kurum olduğunu söylemiştir.¹³⁹ Gözden kaçırmamız gereken nokta ise harem kadınlar, cinsel hayat ve kapatılmayla ilgili bir kurum olmayıp, yönetim ve cinsler arası ilişkisel tamamlayıcılık konularında uzlaşmayı ifade eden bir kurumdur.

XVI. yüzyıl sokak giyimine baktığımızda kadınlar, 'ferace' adıyla bilinen yanda cepleri, ön kısmında göbeğe dek düğmeli, uzun etekli kıyafetler kullanırdı. Saçlar uzun, omuz üstüne dökük bırakılırdı ve saç tepesinde 'hotoz' isimli sert, işlemeli, gözlere dek indirilebilecek ince bir örtüsü bulunan başlıklar kullanılırdı. Başörtüsü ise ağza dek çekilen, işlemeli ince kumaşlardan dokunmuş örtüler olarak kullanılırdı. XVII. Yüzyıldan itibaren şalvar üstüne kısa entari giyme geleneği görülürdü. Üstlerinde ise en az iki düğmeli ferace bulunurdu. Bu dönemde başa kalpak denilen başlık giymek moda olmuştu. XIX. yüzyılda Avrupa modasının etkisi görülürken, yüzyılın sonlarına doğru kadınlar çarşaf giymeye başladı. Farklı isimlerle anılan çarşaflar yüze siyah renkli tül bent şeklindeki peçelerle tamamlanırdı. Zamanla peçe yüzü değil başı kapatan bir örtü işlevi edindi. Kimi kaynakların 'kapalı devir' dedikleri XVI. Yüzyıl ile Tanzimat devri arası dönemde kadınlar için çıkarılan tüm emirler kadınların kapanmasını emretmiştir. Şeriat ve ahlak adına kadın kıyafetleri ayrıntılı şekilde ele alınmış, feracelerin yakası, yaşmak kalınlığı bile devlet eliyle düzenlenmiştir. 'Kıyafet Devrimi'ne dek birçok değişikliğe uğramış olan kadın giyimi, bu tarihten sonra nasıl şekillenmiştir?

Şeriat kanunlarının geçerli olduğu bir imparatorluk olan Osmanlı'da laik bir devlete geçiş sadece devlet yapı ve işleyişinin ötesinde aile yaşamına değin nüfuz eden medeniyet değişikliğini ifade etmektedir. Medeniyetin inşasında ise cinsiyetler arasındaki ilişkinin yapılandırılması özellikle de kadının konumu çok önemlidir. Batıcılar için kadının örtünmesi 'asrileşme' önündeki büyük engel, İslamcıların gözünde ise 'yobazlaşmanın' önündeki engel olarak görülmekteydi. Yani kadın

¹³⁹ El Guindi, a.g.e., 1999, s. 58.

bedeni tekrar ataerkil devlet ideolojisinin nesnesi konuma gelmiştir. Kadın bedeni üzerinden yürütülen devlet ideolojisinin önemli örneklerinden biri olan 'Şapka İhdası Hakkında Kanun'un 1925 yılının Kasım ayında yürürlüğe girmesiyle birlikte Osmanlılıktan yani 'doğululuktan' 'İslamcılıktan' arınmış yüzü 'Batı'ya dönük bir toplum yaratmanın simgesel yönü çok kuvvetli adımı atılmıştı. Kadınlar açısından üstlerindeki örtüyü atabilmiş olmaları bazı çevrelerde kadınlar açısından önemli bir özgürlük olarak görülse de yeri gelmişken belirtmeliyiz ki; kadınlar peçelerini atarak Avrupalı hemcinslerinin moda anlayışlarına göre giyinmiş olsalar da özgür birer özne olamamışlar, erkek egemen sistemin kadın bedeni üzerindeki denetimi kadını peçenin ardına gizlemiş onu erkek karşısında ikincil konumlamış, özel alana hapsedmişti yine 'Batılı Devlet' olma yolunda kadın bedeni üzerinde hâkimiyetini konuşturan ataerkil devlet ideolojisi işe koyulmuş bu sefer de kadınları bir gecede peçeden kurtaran yasa çıkarmıştır. Burada peçeyi savunuyor olarak anlaşılmaktan endişe duyarak ekliyoruz ki, Atatürk önderliğinde gerçekleşen devrim ve inkılapların kadınlara özgürleşme yolunda önemli açılımlar getirdiğinin farkında olarak yine de diyoruz ki kadınlar kendi bedenleri üzerinde tek gerçek söz sahibi olarak sahneye çıkıp, özgür iradeleri ile peçelerinden kurtulmamışlardır.

Türkiye'de 1980'lerden itibaren dinci akımın politikleşmesi ile 1990'lara ulaştığımızda artık kendisini sadece siyasal alanda değil toplumsal alanda da giyim kuşamla göstermeye başlamıştı. Köyden kente göçün yoğun olduğu bu dönemde dinsel çağrılar kültür çatışması yaşayan topluluklarda etkisini gösterdi ve İslami giyim 'tesettür' yaygınlaşmaya başladı. 1983 sonrası dönemde özellikle türbanlı üniversite öğrencilerinin karşılaştığı yasaklar, İslamcı hareketin radikalleşmesine sebep olmuş, türbanlı öğrenciler örgütlenmiş ve eylemlilikleri arttırmış, örtünme edimi toplumsal bir harekete dönüşmüştür. Bu hareket, laiklerle İslamcılar arasındaki siyasal çatışma ortamını alevlendirmiş, kutuplaşmalar başlamıştır, yalnız bu siyasal durumun ötesinde toplumsal kutuplaşma kadınlar arasındaki kültürel bölünmeyi tırmandırmıştır. Bu tırmanma ve kutuplaşma döneminde geleneksel kodlara sahip örtünme politik bir sembole dönüşmüştür.

Kadınlar arasında sınıf, eğitim, kültür ve politik duruş gibi farklılıkların okunabildiği önemli bir gösterge haline gelen başörtü giderek yerini tesettüre bıraktı. Arık sadece baş, saç ve omuzların örtünmesi değil, genel bir giyim tarzı olarak örtünme yeni bir sektörün İslami giyim sektörünün doğuşuna ve hızlıca büyümesine de sebep olmuştur.

Örtünmenin coğrafi olarak nerede doğduğuna nasıl bir gelişimle yayıldığına ve hangi anlamlara denk düştüğüne ilişkin aslında konuyla bağlantılı olarak gayet kısa bir bilgilendirmeden sonra biraz da tek tanrılı dinler ve örtünme üzerinde durmamız gerektiğine inanıyoruz.

İlk tek tanrılı din olan Yahudilik, kendisinden sonra gelen dinlerin kökenini oluşturmaktadır. Yaratılış bölümünde belirtilen Âdem ve Havva'nın yasak ağaçtan yedikleri meyveden önce utanma nedir bilmezken, meyveyi yedikten sonra çıplaklıklarından utanır olmaları, giyinmenin maddi olarak görüldüğü ilk yerdir. Ortodoks Yahudiliğinde önemli yeri olan Tzniut hem karakter hem de cinsiyetler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasaları tanımlayan kavramdır.¹⁴⁰ Tevazu olarak tanımlayabileceğimiz bu kavram Yahudiliğin en önemli ideallerindendir ve Tevrat'ta Yahudi toplumunun önemli karakter özelliği olarak görülür. Tzniut sadece cinsiyetler arası ilişkiyi değil kişilerin giyim ve davranış biçimlerini de açıklayan bir grup yasayı içerir. Örtünme edimi Ortodoks Yahudilikte erkekler ve kadınlar için geçerlidir. Kolların bileklere kadar eteklerin dizlere kadar kapalı olması, köprücük kemiğinin görünmemesi gibi pratikler yer almaktadır. Kadınlar, erkeklerin yanında pantolon giyemez, kırmızı gibi renklerden kaçınırlar.

Halakha yasasına göre evli kadınlar saçlarını örtmelidir ve bunun üç farklı biçimi vardır: Saç filesi, yarım peruk ve şapka. Çoğunlukla eşarp ve peruk tercih edilse de şapka ve bere kullanımı da görülmektedir.¹⁴¹ Ataerkil söylemin izlerini yoğun bir biçimde izleyebildiğimiz Tekvin, Yahudi ya da Hıristiyan kadınlara baskı kurulması

¹⁴⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut>

¹⁴¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut#Hair_covering

ve zulüm yapılması konusunda emsal sunmayarak dikkat çekmektedir. Kadınlar bazı hikâyelerde halkların kurtarıcısı ve rehberi olarak aktarılır. Bu hikâye ve ifadelere rağmen Tekvin'de yer alan kadınların sinagogun uzak bir köşesine itildikleri, baştan çıkarıcı olmakla itham edildiği, toplu ibadet için yeter sayı olan minyan açısından kadınların insan sayılmadığı gibi ifadeler onun erkek egemen söylemi benimsediğini ve kadınları erkek karşısında ikincil konumlandığını söyleyebiliriz. Yahudi dini hukukunda kadınlar, çocuklar ve kölelerle birlikte kamusal alandan dışlanan varlıklardır. Bir Yahudi feministin ifade ettiği gibi, kadın 'Orada olmayan Yahudi'dir.¹⁴²

Yahudiliğin devamı niteliğinde Roma İmparatorluğu topraklarında doğan Hıristiyanlık öncelikle köleler ve kadınlar arasında yayıldı. Bireye değer atfedilmeyen hele ki kadınlar ve köleler söz konusu olduğunda birey kavramı bile düşünülmemen bir dünyada kadın-erkek, köle-özgür ayrımı yapılmaksızın herkesin değerli olduğuna ilişkin öğretileri olan İsa'nın kadınlar ve köleler arasında neden önem kazanmaya başladığı anlaşılır olmaktadır. Bu öğretilerin içine doğduğu dünya o kadar hiyerarşik bir yapıdaydı ki, insan sırf insan olduğu için değerlidir fikri Hıristiyanlık içinde bile kabul görmedi. Hatta öyle ki kilisenin kurumsallaşmasıyla birlikte var olan eşitsizlikleri kabul etme ve onaylama yönü ağır basmaya başladı.

Hıristiyanlığın cinsiyet eşitliği konusunda çelişkili bir tutumu benimsediğini söyleyebiliriz. İsa'dan sonra dinin kurumsallık kazanmasıyla 'baştan çıkarıcı Havva' imgesi cinsiyet ayrımcılığının sürdürülmesinin en önemli söylemi haline geldi. Baştan çıkarıcı kadın ile sadık ve fedakâr eş arasında sıkışmış kadınlara 'İsa'nın nişanlısı' olarak bekâretini muhafaza edip kendilerini tanrıya adayabilecekleri yeni bir alan açılmış oldu. Böylece kadınlar var olan erkek egemen sistem içerisinde sadece biyolojik bir varlık olarak tanımlanmalarına bir anlamda başkaldıracak ve hatta değerlilik iddiasında bulunabilecekleri bir alana sahip olmuş oldular. İsa'nın nişanlısı olmak bu anlamda kadınların özerkliğe kavuştukları alandı. Duruma bu

¹⁴² Armstrong, Karen, "İbrahim'in Kızları", Çev. Tansel Demirel, Amy Spangler, Pazartesi, Temmuz-Ağustos- Eylül S.113, 2007, s. 68.

açından baktığımızda Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde aziz mertebesine ulaşanların birçoğunun neden kadın olduğu daha anlaşılır olmaktadır.

Yahudiliğin Mezopotamya'da gelişen ataerkil düşünce yapısından aldığı etkiler, Hıristiyanlıkta da dogmatik dini hikâyelerle birlikte kadınların aşağı statüsünü devam ettirdi, bunun en iyi örneği Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu anlatan yaratılış hikâyesidir. Yine de Hıristiyanlığın erkeğin çokeşliliği uygulamasını reddetmesi, erkeğin ayrıcalığı olan boşanmayı zorlaştırması kadınlar için önemli adımlardandır. Yahudilikten ayrılan önemli yanlarından biri de zina konusundadır: 'Bir kadına şehvetle bakan her adam onunla zina etmiştir' diyen Hıristiyan öğretisinde olayın sorumluluğu erkeğindir, bu bakış Yahudiliğin her suçun kadında aranmasından farklılık gösterir. Yalnız Yahudiliğin bu düşüncesi Hıristiyanlığa değil İslamiyet'e miras kalmıştır.¹⁴³

Hıristiyanlık, kadınlara var olan cinsiyet rolleri dışında bazı ayrıcalıklar kazandırdığı söylenebilirse de kadın bedeni ve cinselliğini olumsuzlayan ahlakı pekiştiren öğreti ve söylemlerini göz ardı etmemeliyiz. Cinselliğin utanç verici bir eylem olmasına ilişkin tüm yük kadın bedeni üzerine yıkıldı ve bu durum kadının erkek karşısında aşağı konumlandırılmasının meşru sebebi sayıldı. İşte kadının Hıristiyan öğretisi içinde ayrıcalıklar kazandığını düşünülse de aslında kadının erkeğe göre konumlandırılması ve bedeni ve cinselliği üzerinden suçlanması devam etmekteydi. Bu öğretilerin yaşam içindeki yansımaları yine kadınların örtünme edimi üzerinden açıklayabiliriz. Öyle ki Roma Katolik Kilisesi kadınların kilisede başlarını örtmesi gerektiğine ilişkin kanunu 1983 tarihinde kaldırmıştır.

İslamiyet'e göre Âdem ve Havva giysili olarak ortaya çıkmıştır, Tanrı'ya itaatsizliklerinin sonucu olarak bedenlerinin bir kısmı görünür hale gelmiştir. Burada sözü edilen bedenlerinin belli kısımlarının görünmesi onların cinselliklerinden ya da vücutlarından utandıkları anlamında düşünülmemelidir. Yaşadıkları mahcubiyet onların açıklıklarını yaprakla örtmelerine sebep olur.

¹⁴³ Berktaş, a.g.e., 2000, s.102.

Hıristiyanlıkta 'ilk günah' olarak geçen suçluluk duygusunun temellendiği ifade İslamiyet'te yer almaz çünkü İslamiyet cinselliği tek başına kötü olarak görmez, zina sorununu da mekânı sıkı denetleyerek çözüme ulaştırır. Mekânın denetlenmesi şu anlama gelir, cinsler birbirlerinden tümüyle ayrılmış bir şekilde konumlanır yani kadınlar tümüyle eve hapsedilmiş, şayet dışarıya çıkmak zorunda kalırlarsa peçe aracılığıyla özel alanlarını kamusal taşımak zorunda kalır. Kadınlar İslamiyet'e göre mahrem dünyaya yani ev-içine aittir ve dışarıda mahrem olabilmelerinin tek yolu örtünmeleridir, yoksa harama düşeceklerdir.

Mernissi'ye göre örtünme kavramının üç boyutu vardır: Birinci boyut görseldir ve bakıştan saklanma işlevi vardır. İkinci boyut mekânsaldır, cinsler arası ayrımı koruyacak bir sınır olma işlevi görecektir. Üçüncü boyut ise ahlaksaldır ve haram olan alana işaret etmektedir.¹⁴⁴

Örtünme edimi İslami öğretiyeye tam olarak nerden gelmiştir, bilmiyoruz. Birçok kaynak Arabistan'da Muhammed'den önce de örtünmenin var olduğunu belirtmektedir. Ve bu coğrafyadaki örtünmenin de Yunan, Mezopotamya ve Asur'daki gibi sosyal statü ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kuran'da örtünmeyle ilişkili açık ifadeler yer almaz, sadece kadınların mahrem yerlerini ve göğüslerini bir örtüyle örtmeleri söylenir.¹⁴⁵

Nilüfer Göle'nin Foucault'dan aktardığı gibi 'itiraf' üzerine kurulu Batı düşüncesi yani Hıristiyan ahlakı, en zor şeyleri bile söyleme açıkça ifade etmeye çabalarken, İslam kültürü 'giz' üzerine kuruludur, 'söylenmeyenler' toplumdur. Kadınların örtünmesi, mahrem alan ve gizliliği ifade ettiğinden toplumsal 'ahlak' sorgulanamaz.¹⁴⁶

İslam'ın temel ilkelerinden olan herkesin ait olduğu alanda kalması ile tüm bireylerin bütün alanlara girme hakkını savunan Batı demokrasisi kökten uyumsuzluk içindedir.

¹⁴⁴ Bertkay, a.g.e., 2000, s. 151.

¹⁴⁵ Ahmed, a.g.e., 1992, s. 55.

¹⁴⁶ Göle, Nilüfer, Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, Metis Yay., İstanbul, 2004, s. 76.

Batılı bakışa göre 'Örtünme' ile 'Doğu' iç içedir. Edward Said'in ifade ettiği gibi, Batı için Doğu 'öteki'nin en derin ve yinelenen imgelerindedir. Örtünmenin belirli şekilleri o kadar çok üretilmiş ve önümüze sunulmuştur ki İslam'ı temsil etmek için örtünmeyi kullanmamak imkânsız hale gelmiştir. Müslüman kadının bedeni, ötekilik ve röntgencilik açısından oryantalist betimlerin merkezindedir. Bu noktada peçe, kültürel, dini ve siyasal bir amblem işlevi görmektedir. Fantezi ve gizem içeren ideolojik bir objedir, peçe. Örtüsüz kadın medeni bir birey olarak görülürken, kültürel olarak inşa edilmiş örtülü kadın pasif, anonim ve egzotik sayılır. Yani Batılı zihin İslam dünyasında cinsiyet inşasını çoktan belirlemiştir.¹⁴⁷

Peçe ya da pelerin kısaca örtünme tarih boyunca farklı şekil ve isimlerde karşımıza çıkmış, farklı sebeplerle kullanılmış ve hala kullanılmaktadır yani anlamsal, simgesel ve biçimsel olarak farklı şekillere bürünmektedir. Değişmeyen tek şey ise örtünme pratiğinin ataerkil ideoloji ile olan ilişkisidir. Örtünme, hangi amaçla kullanıldığı düşünülmeden kadın bedeni, kadın kimliği ve kadın cinselliği üzerinde erkek egemen sistemin kurduğu hâkimiyeti göstermektedir.

II.3.2 Siyah Pelerinli Kız'dan Kara Peçeli Cadı'ya: Toplumun Ötekisi Kadın

Siyah Pelerinli Kız annesini kaybedince kardeşlerine annelik yaparak bir anlamda kayıp annenin yerini almıştır. Klasik masalarda eşini kaybeden erkek hemen evlenmektedir ve çocuklar üvey anne ile tanışmaktadır. Üvey anne klasik masalarda cadıyla aynı konumlandırılırlar ve masal kahramanını olan 'iyi kız' karşısında 'kötü kadın' olarak yer alır, masalın sonunda da mutlaka cezalandırılır. Bu masalda masal kahramanı Siyah Pelerinli Kız da annesini kaybetmektedir, yalnız bu masalda klasik masalarda annenin yokluğunda hemen beliren üvey anneyi görmeyiz, onun yerine en büyük kız olan çocuk anne yerine geçerek kardeşleriyle ve ev-işleriyle ilgilenmeye başlar, erkek egemen sistemin aile yapısında ev-içine ait tüm işler 'kadın'a ait görülmekte ve kadın 'anne'liği yüceltilerek 'kutsanmış' aile içinde hapis olduğunu fark etmeden kamusal alanın dışında tutulmaktadır. Pınar Selek iyi kadın / kötü kadın

¹⁴⁷ Ed. Bailey, David A., Tawadros, Gilane, Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art, inIVA, London, 2003, s. 70.

arasında sıkıştırılmış kadın figürü kullanmayarak aslında klasik masallara başkaldırmış ve erkek egemen sistemin dayattığı rollerden biri olan çocuk bakımının ister üvey anne ister aile büyüğü bir kadın ya da büyük kız kardeş olsun fark etmeksizin sadece ‘kadın’ ait bir görev olarak görülmesini gözler önüne sermiştir. Bu durumda şunu da düşünebiliriz: Baba hala hayattayken neden çocukların bakımıyla ilgilenmiyor da en büyük kız çocuk bakımından sorumlu tutuluyor? Pınar Selek'in bu anlatımıyla ataerkil sistemin kadın/erkek ikililiğine ait toplumumuzda halihazırda geçerliliğini koruyan gerçeği masalın doğasına da uygun bir şekilde gözler önüne sermek istediğini iddia edebiliriz.

Siyah Pelerinli Kız, her ne kadar erkek egemen söylemin dayattığı annelik görevlerini yerine getirme rolünü üstlenmiş olsa da aslında bu cinsiyet rollerine başkaldıran taraflarıyla öne çıkmaktadır:

“Yaşından büyük sorumluluklar almasına rağmen, delidolu, haylaz ve çok sevimliymiş. Denize girdi mi çıkmak bilmezmiş. Komşu adalara kadar yüzdüğü söylenirmiş. Bazen babasıyla balığa çıkar, geceleri denizin ortasında suya atlar, karanlık sularda yüzermiş...”

Buradaki tanımlamalardan yaşının çok da büyük olmadığını anladığımız Siyah Pelerinli Kız bir balıkçıya âşık olur. Masalın tamamından bu aşkın karşılıklı bir aşk olduğunu anlıyoruz. Siyah Pelerinli Kız, âşık olmasıyla birlikte erkek egemen sistemin elinde bulundurduğu kadın adına karar verme gücüyle evleneceği kişiyi bile seçme hakkının olmadığını görüyor ve Pınar Selek ataerkil ideolojinin kadını ticaret malı olarak gördüğünün en büyük kanıtlarından biri olan ‘başlık parası’ni karşımıza çıkarıyor.

Siyah Pelerinli Kız'ın babası gibi bir balıkçıya âşık olması babası tarafından kabul edilmiyor, bu noktada birçok etmenin rol oynadığını söyleyebiliriz. Babası Siyah Pelerinli Kız'ın 'fakir balıkçı'yla evlenmesine izin veremeyerek, kızını gelir kapısı olarak gördüğünü belirtmektedir. Siyah Pelerinli Kız, babasının gözünde sadece paradır ve yaşının çok büyük olmadığını da belirtildiğini düşünürsek bir başka önemli sorun çıkıyor karşımıza, 'çocuk gelinler'. Pınar Selek'in amaçsız bir şekilde Siyah Pelerinli Kız'ın yaşının çok büyük olmadığına değindiğine inanmıyoruz, onun amacı 'çocuk gelin'lere dikkat çekmektir diye düşünüyoruz. Her ne kadar çocuk ve gelin kelimelerinin yan yana gelmesini bile kabul edemiyor olsak da bu isimle kullanımı yaygınlaşmış ve galat-ı meşhur hale gelmiş olan bu tanımlamayı kullanmayı anlaşılır olmak adına tercih ediyoruz. İşte bu masalı klasik masallardan ayıran en önemli noktalardan biri de budur: Klasik masalarda masal kahramanı sessiz, iyi ve güzel kız, ya padişah ya da kral babasının karar verdiği kişiyle evlenir, ya bu karara karşı çıkarak kendisini bir macerada bulur ve onu kurtaran yakışıklı bir prensle evlenerek mutlu sona ulaşır ki genelde ilk baştaki kararda da aslında aynı kişidir evleneceği kişi ama ya bir cadının büyüünün etkisindedir ya da prens kızın kendisine uygun olup olmadığını, sadakatini ve iyiliğini sınamak için bir oyun düzenlemiştir. Yani klasik masalarda yer alan kadınlar aslında kendi hayatlarında figürandır, kendilerine ait sesleri yoktur, onlar masalın esas kahramanı olan kurtarıcı erkeklerin masalda erkekliklerini kuracakları yardımcı figürlerden öteye geçmezler. Bizim incelediğimiz bu yeni masal ise klasik masalların hülyalı perdesine kocaman bir çizik atmış ve erkek egemen sistemi tüm gerçekliğiyle gözler önüne sermiştir. Kadınların kurtuluşunu beyaz atlı prensin varlığına bağlamamış aslında beyaz atlı prens söylemini yerle bir etmiştir.

Ataerkil sistem Siyah Pelerinli Kız'ın sevmediği, istemediği bir erkeğe babası tarafından satılması karşısında sessizliğini korumuştur, bu klasik masalların 'mutlu son' öğretisine büyük bir darbedir. İşte yine bu noktada Pınar Selek'in Siyah Pelerinli Kız'ı istemediği kişiyle zorla evlendirilmesine direnemesi de aslında ataerkil aile yapısının beklediği 'sadık eş', 'sessiz eş', 'anlayışlı eş', 'kocasının bir dediğini iki

etmeyen eş' türünden tüm öğretilerine baş kaldırmıştır. Bu başkaldırı pasif direniş örneği olarak çok anlamlıdır. Siyah Pelerinli Kız, kaderine boyun eğmiş gibi görünse de aslında sonsuz bir sessizlikle kendisinden beklenen 'iyi, sadık, boyun eğen eş' rollerinin hepsini yıkıp geçmiştir.

“Siyah Pelerinli Kız saçlarını kısacık kesmiş ve dilini düğümlemiş. Yeni evinde kimse onun sesini duymamış. Aylarca yatağında kıpırtısız yatmış. Sonra bir gün bakmışlar ki yatak boş. Kocasını hemen aramaya çıkmış. Çok geçmeden, onu deniz kenarında, teknelere el sallarken bulmuş. Evlendiğinden beri ağzından en küçük bir ses bile çıkmayan kız, hiç durmadan balıkçının adını haykırıyormuş... Bunu gören kocası hem gözlerine ve kulaklarına inanmamış hem de çok öfkelenmiş. Hiç düşünmeden, elindeki bıçakları kızcağzın sırtına saplamış... Sonra da öldü zannedip onu ormana taşımış ve üstüne biraz toprak atmış. Vahşi hayvanlara terk etmiş yani... Ne konuşan ne de hareket eden bu asık suratlı, kırpık saçlı kızdan böylece kurtulmuş.”

Yukarıda masaldan alıntıladığımız bölümde anlatıldığı gibi aslında Siyah Pelerinli Kız 'kendi ölümü'nün yasını tutmaktadır. Yas ritüellerinden olduğunu bildiğimiz 'saçını kısacık kesme' ve 'dilini bağlama' ifadeleri Siyah Pelerinli Kız'ın aslında öldüğünü anlamamıza yardım eden ifadelerdir. O kendisiyle birlikte, istemedikleri insanlarla zorla evlendirilen, satılan tüm kadınların da yasını tutmaktadır. Klasik masalların aksine bu masalda evlilik 'mutlu son' değil, masalın başlangıcını temsil etmektedir.

Yukarıda manevi ölümüne yas tutan Siyah Pelerinli Kız, ölümü fiziksel olarak da yaşayacaktır. Deniz kıyısında sevdiğinin adını durmadan haykıran kız, kocası tarafından bıçaklanacak ve onu götürüp ormana atacaktır. Toplum için zaten adı olmayan bu kadının ölümü hiçbir şekilde ses bulamayacaktır, çünkü ataerkil sistem kadını erkeğin 'namusu' olarak görmektedir, eğer erkek kadının namusuna halel getirdiğini düşünüyorsa bu durumda istediği şekilde cezalandırabilir ve

koca/sevgili/erkek yine aynı ataerkil toplum tarafından korunur, haklı görülür, erkekliğini korumuş olarak yüceltilir. İşte Pınar Selek bu anlatıda açıkça kadın cinayetlerine gönderme yapmış ve erkeğin 'namusunu temizlemek' adına işlediği cinayetlerin erkek egemen ideoloji tarafından nasıl doğal karşılandığını da eleştirmiştir.

Kadınlar yüzyıllardır erkek şiddetinin her türlüsüne maruz kalmışlardır, sevgilisinden ayrılmak isteyen kadınlar, kocasından boşanmak isteyen kadınlar, zorla evlendirilmeye karşı çıkan kadınlar, zorla evlendirildiği erkekle cinsellik yaşamayı reddeden kadınlar, eşinin ya da babasının istediği gibi giyinmeyen kadınlar, sokağa hatta pencere önüne çıkan kadınlar, kürtaj olmak isteyen kadınlar, çocuk doğurmak isteyen kadınlar, sebebi öğrenilmeye bile çalışılmadan çocuk sahibi olamayan kadınlar, evden kaçan kadınlar, çalışan kadınlar, okuyan kadınlar... Bu listeyi sayfalarca uzatabiliriz, yalnız erkek egemen sistemin erkek şiddetini 'haklı' göstermek için kullandığı bahanelere örnek veriyormuş gibi görünmek bizi gerçekten rahatsız ediyor, bu nedenle yukarıda sıraladığımız söylemlerin kesinlikle karşısında olduğumuzu da belirtmek istiyoruz. Kısacası kadınlar yüzyıllardır sistematik bir şekilde her türlü erkek şiddetine maruz kalıyorlar. Siyah Pelerinli Kız da erkek egemen sistemin koruduğu erkek şiddetine maruz kalan isimsiz kadınlarından biri olarak ormanlık alanda ölüme terk ediliyor ve Midye Adası'nda yaşayan hiç kimse bu duruma sesini çıkarmıyor, çünkü evli bir kadın olan Siyah Pelerinli Kız, sevdiği adamın ismini haykırarak, kocasının namusunu kirletiyor ve ölümü 'hak etmiş' olarak görülüyor. Pınar Selek'in kadın cinayetlerinin ardındaki suçluyu bir kişi olarak değil ataerkil sistemin erkeği yücelten, koruyan söylemlerini benimseyip, şiddet karşısında dilsiz olan tüm toplum olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Siyah Pelerinli Kız kocası tarafından öldüğü sanılarak ormana terk ediliyor, fakat masalın mucizesi bu ya, orman iyisi tarafından ya da masalda geçtiği şekliyle 'orman cadı'sı tarafından kurtarılıyor ya da sadece hayatta kalıyor demek daha doğru olacaktır.

“Siyah Pelerinli Kız, ormanda yapayalnız kalmış. Yaralıymış, yattığı yerden kalkamıyormuş. Derken bir mucize olmuş! Bizim adanın yaşadığı en büyük mucize. Orman cadularından birinin yolu bu adaya, bizim ormana düşmüş. Onu hemen ayağa kaldırmış, genç kızı büyüsiyle iyileştirmiş ama sırtındaki bıçakları çıkarmamış.”

Siyah Pelerinli Kız’ın Kara Peçeli Cadı’ya dönüşümü de böylece başlamış oluyor. Siyah Pelerinli Kız masalını incelemeye geçmeden önce örtünmenin tarihine ilişkin bilgileri verdiğimiz bölümde peçenin erkek egemen sistemin kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetinin bir göstergesi olduğunu söylemiştik. Peçe, kadının ait olduğu alanın göstergesidir, kadın ev-içine aittir, kadının mekânı evinin içi, eşinin/babasının dizinin dibidir. Eğer kadın ‘zorunlu’ bir durumda kamusal alana çıkacaksa kendisini bir örtünün arkasına gizlemeli, aslında özel alanını kamusal alana taşımalı, aynı görünmezliği sürdürmelidir. Bu noktadan hareketle Siyah Pelerinli Kız’ın Kara Peçeli Cadı’ya dönüşümünün birden fazla okumasını yapmak mümkündür.

Pelerin ya da peçenin aslında aynı işlev için kullanıldığını biliyoruz. Masalda Siyah Pelerinli Kız henüz evli değilken pelerin kullanmaktadır, yalnız pelerinini başını ve yüzünü örtmek için kullandığına ilişkin açık bir ifadeye rastlamıyoruz. Yine de biliyoruz ki pelerin ile peçe aslında aynı amaca hizmet etmektedir. Özel alanda kadınlar genellikle omuzlarında tuttıkları örtüleri kamusal alana çıktıklarında ya da eşleri ve babaları dışındaki erkekler ev-içi alana girdiğinde başlarına ve yüzlerine çekerler, örtünürlerdi. Bu örtüler kadınların iffetli olduklarının toplumsal göstergeleriydi. Yine biliyoruz ki Antik Yunan’da iffetli kadınların fahişelerden ayırt edilmelerini sağlamak için de örtünmeleri salık verilmişti. Peki masalda Siyah Pelerinli Kız gerçekten bu amaçlarla mı pelerin kullanmaktadır? Biz Pınar Selek’in bu masalda örtünme edimine ilişkin verdiği ipuçlarını tek yönlü okumayla anlayabileceğimize inanmıyoruz. Bizce kadının kendi hayatı üzerinde söz sahibi olamadığı bir masalda pelerin ya da peçe de ataerkil kültürün kadın bedeni üzerinde kurduğu hâkimiyetin bir göstergesi olarak yer almaktadır. İşte Pınar Selek, örtünme

edimini kadının dönüşümünü göstermek için araçsallaştırdığını düşünmemizin sebebi budur.

Masalda kendi sesinin sahibi olamayan, erkek egemen kültürün ötekisi/kadını Siyah Pelerinli Kız, ölüme terk edildiği ormanda kişisel dönüşümünü gerçekleştirerek Kara Peçeli Cadı olarak Kirke'yi akla getirmektedir. Yaşadığı Midye Ada'sının isimsiz kadınlarından biri olarak ölüme terk edilen Siyah Pelerinli Kız, toplumun ötekisi olarak erkek karşısında ikincil konumlandırılmış tüm kadınların öcünü almak için pelerini omuzlarından kafasına geçirerek kendisiyle ötekileştirildiği, unutulduğu toplum arasına peçe örtüyor ve peçe Siyah Pelerinli Kız'ın görünmezlik kalkanı oluyor. Artık kara peçesinin ardında karanlığın, gecenin, korkunun timsali haline gelip, erkeklerden, ataerkil kültürün kodlarıyla sarılmış Midye Adası sakinlerinden öç almak için geri dönüyor. İşte böylece peçe erkek egemen kültürün kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetini kaybediyor, Kara Peçeli Cadı örtünme edimi ardında aslında kendi sesini, hikâyesini kazanıyor. Yıllarca Midye Adası sakinleri tarafından korkuyla anlatılacak masalların esas kahramanı olarak ses buluyor Kara Peçeli Cadı.

“ Siyah Pelerinli Kız'ın derdi insanlarla. Orman Cadısı'nın büyüünden sonra, hiç vakit geçirmemiş, kendisine bıçak sokan adamın peşine düşmüştü. Hem de öyle böyle değil. Sonunda adayı terk etti adam. Bizim kız da başkalarına saldırmaya başladı. Çünkü zaman durdu onun için. Yarası hala taze.

Kimse tam olarak suçsuz değildir. Onu bıçaklayanlara kimse dokunmadı. Kimse Siyah Pelerinli Kız'ın yarasını sarmadı...

Bu nedenle güvenmiyor köylülere. Güvenmediği için de tüm kızların kendisi gibi zorla evlendirildiğini düşünüyor. O da damatları cezalandırıyor. Böylece büyüden de kurtulacağını sanıyor. Ama olmuyor. Yara iyileşmiyor.”

Kara Peçeli Cadı Kirke gibi erkeklerin korkulu rüyası haline işte böyle geliyor. Yaşadığı tüm acıların öcünü almak için Midye Adası'nın erkeklerini cezalandırıyor, ama yaraları iyileşmiyor. Pınar Selek'in şiddetsiz ve nefretsiz dünya özleminin masala yansıdığını düşünüyoruz. Masalın gidişatına uygun kurduğu karakter Kara Peçeli Cadı nefret ve şiddetle iyileşmiyor, aksine yükü artıyor. Burada erkeklerden öç almayı denese de bir türlü iyileşemeyen Siyah Pelerinli Kız'ın esas derdinin biyolojik erkeklik değil ataerkil toplum yapısı olduğunu bir kez daha anlayabiliyoruz.

“ Bu yaralar ancak insan eliyle kapanabilir. Çünkü senin derdin insanlarla. Sırtında iki tane gibi görünen onlarca bıçak sapı var. Her birinin üstünde, sadece evlendiğin adamın değil, babanın, sevdiğinin, kardeşlerinin, komşularının ve arkadaşlarının ellerini görüyorum. Bu eller senin içine, bıçaklarla birlikte nefreti de sokmuş. Nefret dolusun sen. Kaybettiğin gücünü bu nefret sayesinde kazanacaksın. Ama bu gerçek bir güç mü? Hayır. Aslında hiç de güçlü olmayacaksın. Nefret zayıflıktan doğar ve insanı daha çok zayıflatır. Başkalarına zarar verebilirsin ana kendi yararı temizleyemezsin.”

Siyah Pelerinli Kız'ın Kara Peçeli Cadı'ya dönüştüğü bu yol hikâyesinde Pınar Selek, ataerkil ideolojinin kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetinin göstergelerinden bir olan örtünme edimini tersine çevirerek, hali hazırda geçerli olan erkek egemen sistemin araçlarını tersine çevirmenin mümkün olduğunu gözler önüne sermiştir.

II.3.3 Yosun'dan Yosun Peri'ye: Bir Yolculuk Hikayesi

Yosun'un karakterine masal karakterleri bölümünde kısaca değinmiştik. Bu bölümdeki amacımız Yosun'un kendi kararlarını vermesine ve kendisini bulmasına sebep olan yolculuk özelinde Pınar Selek'in masalları ile klasik masallarda yer alan kadın karakterlerin farklılıklarını göstermektir.

Yosun'un ataerkil aile yapısına ve erkek egemen kültürün hâkim olduğu Midye Adası'na başkaldırıp kendisini bulmasına ve Yosun Peri'ye dönüşmesini sağlayan olay Kara Peçeli Cadı'nın Yosun'un abisini düğün gecesini dövmesiyle başlamaktadır.

“ Ağabeyim evde yalnızmış. Tam çıkmaya hazırlanıyormuş ki birden cadı çıkmış karşısına. Hiçbir şey söylemeden süpürgesine sarılmış... Vurmuş, vurmuş... Ağabeyimin çılgınlıklarını önce ben duydum. Komşularla birlikte eve girdik. Damadımız, yerde yatıyordu. Adanın biricik doktoru, yaşlı kadınlar, herkes elinden geleni yaptı ama ağabeyimin acıları dinmedi. Düğünde yüzü gözü morluklar içindeydi.”

Yosun abisinin öcünü almak için mi yoksa çocukluğundan beri dinlediği Kara Peçeli Cadı masallarında geçen cadıyı görmek için mi ya da Midye Adası'nın erkeklerinin bulamadığı cadıyı bularak toplum tarafından 'kız işi' olarak görülmemeyen bir işi başararak aslında erkek egemen sisteme karşı bir başarı mı elde etmek istemiştir? *“Kendimi bildim bileli Kara Peçeli Cadı ile mücadele edilirdi. Köyün erkekleri her zaman silahlarla, sopalarla birlikte onu aramaya çıkarlar ama hiç bulamazlardı. Ben nasıl bulacaktım? Üstelik erkek değildim. Ve anlatıldığına göre bu cadı, sadece erkeklerin karşısına çıkıyor, kadınlara görünmüyordu.”*

Bizce Yosun'un Kara Peçeli Cadı'nın peşine düşmesinin esas sebebi erkek egemen sistemin kadınlara/kızlara yüklediği rollere karşı çıkarak özgür bir özne olarak kendi kararlarını vermek istemesidir. Belki de Kara Peçeli Cadı'yı Midye Adası'ndan göndermeyi başaran, yaşadığı toplumu büyük bir dertten kurtaran kahraman kız olmak istiyordur. Kadınlara atfedilen rollere karşı çıkmasının sebebi her ne olursa olsun klasik masallarda kurtuluşu erkeklerden bekleyen kadınlardan tamamen farklı bir kadın temsili görmekteyiz bu masalda. Yosun yolculuğunda zaman zaman ataerkil aile yapısının engellemeleriyle karşılaşsa da kendi yöntemleriyle engelleri aşmış ve yolculuğunu tamamlamış bir kadın olarak klasik masallardaki pasif, sessiz, kurtarılmayı bekleyen kadın sunumunu yerle bir etmiştir.

Yolculuğa tek başına çıkmaya cesaret edemeyen bir kız olarak karşımıza çıkan Yosun aslında bizi şaşırtmaz, erkek egemen kültürün dayattığı kadınlık rolleri ile büyütülmüş bir kız için aşamalı bir değişim masalının doğasına daha uygun olmaktadır.

“Ama işimiz çok zordu. Adamız küçük olduğu için, bu sırrı saklamakta zorlanıyor; sürekli yalan uydurmak zorunda kalıyorduk. Okul biter bitmez, oyun bahanesiyle buluşuyor ve aramaya başlıyorduk. Babalarımız, annelerimiz şaşkındı. Eskisi gibi denize girmiyor, midye toplamıyor, balığa çıkmıyor, sokakları sesimizle inletmiyorduk. ‘Dolaşmaya gidiyoruz,’ deyip iz sürüyorduk.

....

Kara peçesiyle rüyama giren, yani yüzünü hiç göstermeyen bu cadıyı bulmak için dolaşıyor, dolaşıyordum. Aradan haftalar geçti, aylar geçti, ben devam ettim. Hem de tek başıma.”

Yosun aslında bu maceraya atılmadan önce, bu yolculuğun kendi yolculuğu olduğunu bilse de hem yaşının küçük olması hem alışkın olduğu korunaklı yaşam biçimi hem de kız çocuğu olarak içselleştirdiği toplumsal roller onun bu maceraya arkadaşlarıyla çıkmasına sebep olmuştur. Kara Peçeli Cadı’yı arama yolculuğu Yosun’un sahip olduğu korkuları ve onu çevreleyen toplumsal öğretileri görünmez yapmış, bir süre sonra yoluna hem tek başına hem de büyük bir tutkuyla devam etmiştir. Aslında Yosun için Kara Peçeli Cadı’nın yolculuk bahanesi olduğunu öne sürebiliriz, çünkü Yosun ataerkil ideolojinin devamlılığını sağlayan araçlardan biri olan kutsal aile içinde büyütülmüş, aile büyüklerinin hâkimiyeti altında kendi özgür iradesini değil ortaya koymak, kızlara/kadınlara dayatılmış rolleri içselleştirmiş bir kız iken artık onu kendi kararlarından, tutkularından vazgeçirebilecek herhangi bir iktidar olmadığını fark ediyor ve özgür bir özne olarak kararlarını sadece kendisinin verebileceğini fark ediyor.

“Bir gün okuldan geldim. Tam çantamı bırakıp cadıyı aramaya çıkacaktım ki annem önümde dikildi:

‘Bugün çıkmayacaksın. Evde oturacaksın. Ne o öyle oğlan çocuğu gibi...’

Çok uğraştım ama annemi ikna edemedim. Sonunda sessizce bir yere oturdum. O da sakinleştiğime karar verip kardeşimle ilgilenmeye başladı. Biraz daha bekledim. Herkes işine gücüne dalınca, kapıyı açıp koşmaya başladım.

Koştum, koştum... Koştum.. Ormana varmıştım.”

Yosun’un yolculuğunun ikinci perdesi böylece başlamış oluyordu, erkek egemen sistem ile arasındaki görünmez ipleri koparıp yoluna devam eden Yosun artık gerçeklere ulaşabilecek, Yosun’dan Yosun Peri’ye dönüşecekti. Klasik masalarda masalda mağdur edilmiş, annesini kaybetmiş kızlara yardım etmek için ortaya çıkan olağanüstü güçlere sahip, iyilik için kullanabildiği sihir gücü bulunan perilerinden bir olmayacaktı Yosun Peri. Yosun kendi hayatı ve bedeni üzerinde tek söz hakkının kendinde olduğunu hâkim erkek egemen sisteme başkaldırarak öğrenmiş bir kadın/kız olarak artık sihir gücüne değil sistemle mücadele etme gücüne sahip bir peri olacaktır. Masalın doğası gereği olağanüstü özellikler sergileyen unsurlarla karşılaşsa da kendisi olağanüstü güçlere sahip değildir, onun gücü zincirlerini kırmasından, özgür bir özne olmasından kaynaklanmaktadır. Klasik masalardaki pasif ve kurtarılmayı bekleyen kadın yerine kendi hayatının iplerini elinde tutan aktif bir kadın vardır ve bu kadın hem kendi özgürlüğünü kazanacak hem de ‘kız kardeş’ olarak Kara Peçeli Cadı’nın peçesini kaldırıp peçenin ardına gizlenmiş erkek egemen sistemin kadını ötekileştiren hikâyeleriyle tanışacaktır.

“O bizim masalımızdı. İnandığımız, yaşadığımız, korktuğumuz masal... Sonra ben bu masalın içine girdim. Ve hayat değişti.”

Yukarıda masaldan alıntıladığım bu ifadeler Yosun’un erkek egemen sisteme karşı giriştiği mücadelenin onun artık eski sessiz, itaatkâr, pasif kız olmadığını en açık ifadesidir, çünkü yolculuğun sonunda artık o eski Yosun değildir. O artık ataerkil kültürün kadınlık ve erkeklik masallarına inanmıyor. Bu ifadeden çıkardığımız bir diğer sonuç ise ataerkil ideolojinin kadını ikincil konumlandırması, kadın bedeni üzerindeki hâkimiyeti, kadına dayattığı tüm cinsiyet rol kalıpları o kadar ‘normal’leşmiş ki biz kadınlar bu durumu o kadar içselleştirmişiz ki bizi kendimize getirecek, hayatımızı değiştirecek yolculuğa/mücadeleye adım atmadan bu masal aslında hepimizin kabullendiği, inandığı ve yaşadığı hayattır.

Yol hikâyelerinden de bildiğimiz gibi kişi yolculuğunu tamamladığında yolculuğun başındaki kişi değildir artık ve Yosun da yolculuğunu tamamladığında artık eski Yosun olmayacaktır. Yosun'un yolculuğunda klasik masallardaki cadı, yaratık, canavar gibi engeller görmüyoruz, Yosun'un engeli ataerkil kültürün erkek egemen ailesidir. Yosun bu engeli de aşmış yoluna devam ettikten sonra Kara Peçeli Cadı'ya Meşe ağacının da yardımıyla ulaşır. Ulaştığı kişi aslında bulmayı beklediği kişi değildir, o yaşadığı toplum tarafından unutulmuş, öldü sanılıp ormana bırakılması karşısında sessiz kalınmış bekâr, yaralı bir annedir. İşte Yosun'un esas dönüşümü de Kara Peçeli Cadı'nın gerçek hikâyesini öğrenince gerçekleşir. Pınar Selek bu masalında Su Damla'sı masalında olduğu gibi kız kardeşlik olgusuna dikkat çekmiştir. Kara Peçeli Cadı'nın yaralarını ataerkil ideolojiye başkaldırmış bir kız olan Yosun sarmaktadır. Klasik masallarda olduğu gibi mağdur kadının kurtuluşu 'beyaz atlı prens'e bağlı değildir, işte masalın yeniliklerinden bir diğeri de budur. Bu masal kadınların masalıdır, kurtaran da kurtarılan da birbirini dönüştürür, mutlu son kutsal evlilik bağı ile değil kadınların özgürleşmesiyle sağlanır. Bu sebeple de ormanda şimdiye dek Siyah Pelerinli Kız'ın gerçek hikâyesini bilen hayvanlar ve ağaçlar Yosun'u peri olarak görürler. Yosun gerçekten bir peri olmasa da yolculuğunu tamamlarken hem kendi sesini bulmuş hem de yaşadığı toplumun gerçek yüzünü ortaya çıkaran Kara Peçeli Cadı masalının aslını öğrenmiştir. Kendisiyle birlikte hem Siyah Pelerinli Kız'ı hem de onun kızını kurtarmıştır, bir kadın zincirlerinden kurtulursa diğer kadınlar da kurtulur düşüncesi bu masalda yankılanmaktadır.

“ Senin adını Yosun Perisi koyduk. Çok büyük bir şey başardın sen... İki insanın hayatını geri verdin. Nefreti sildin.

Sen bana yol gösterdin...

Ama önemli olan yol göstermek değil, o yolu yürümeğdir.”

BÖLÜM III: YEŞİL KIZ MASALININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ¹⁴⁸

Pınar Selek'in üçüncü kitabında yer alan Yeşil Kız adlı masal, hayvan masalları olarak kategorileştirilen masallara örnek teşkil etmektedir. Masalın karakterleri Yeşil Kız, Yeşil Kız'ın anneanesi ve kuşlar olsa da masalın esas kahramanı masala ismini de vermiş olan Yeşil Kız'dır. Masal, Selek'in diğer iki masalında da gözlemlediğimiz gibi bir kadının kendine doğru yaptığı yolculuğunu anlatmaktadır. Yeşil Kız, Su, Damla, Yosun ve Siyah Pelerinli Kız gibi erkek egemen sistemin ikincil konumda olan kadın/kızlarından biridir ve kuşların da yardımıyla bir yolculuk yapar ve yolculuğun sonunda zincirlerinden kurtulmuş, kendi hayatıyla ilgili kararları kendi alabilen, kendi hayatının iplerini sıkıca kavramış bir kız olarak dönüşümünü tamamlar. Yeşil Kız her ne kadar bir kızın özgürleşme yolculuğunu anlatıyor olsa da masalda kuşlar da önemli bir unsur olarak karşımızdadır. Selek bu masalında sadece insanlar arası iktidar ilişkilerini değil türler arasındaki iktidar ilişkilerini de sorunsallaştırmıştır. Bu yönüyle ele alındığında masalın eko-feminist bir duruş sergilediğini söyleyebiliriz. Bu sebeple masalın doğru ve net bir eleştirisini sunmadan önce insan-insan ve insan-doğa arasındaki hiyerarşik ilişkiyi detaylandırmak ve ataerkil sistemin kadın-doğa, erkek-kültür ikili söyleminin arka planına bakma gereği duyuyoruz. Bununla beraber tezimizde daha önce söylediğimiz gibi feminist eleştiri yöntemini benimsemiştik, şimdi bu masalın özelinde eko-feminist eleştirinin durduğu noktaya daha yakın olacağımızı da belirtmek isteriz. Bu sebeple eko-feminist eleştiri nedir, feminist eleştiriden farklılaştığı noktalar nelerdir türünden soruların cevabına da yine bu bölüm altında yer vermeyi uygun bulduk.

¹⁴⁸ Yeşil Kız adlı masal tezimizin ekler bölümünde yer almaktadır.

III.1 Eko-feminist Kuram: Kadın-Doğa, Erkek-Kültür İkiliğinin Tarihsel Planı

Antik Yunan'dan itibaren akıl, mantık ve erdem gibi kavramlar doğanın üstünde konumlanarak ataerkil düşünce sisteminin kaynağını oluşturmuş ve 'akıl' 'doğa'nın karşıtı olarak görülüp erillik ile bir tutulmuştur. Doğa ise dişil ile bir tutulup, akıldan yoksun, özgür bir özne olmayıp tahakküm altına alınan bir alan olarak konumlandırılmıştır. Bu konumlandırma sadece kadınlar üzerindeki eril hâkimiyeti değil, nesneleştirilip tahakküm altına alınan, erkek karşısında ikincil konumlandırılmış tüm yerel toplumlar, beyaz batılı erkek dışında kalan tüm insanlar, hayvanlar gibi tüm canlılar üzerinde etkisini sürdürmüştür. Bu iktidar ilişkisi rasyonalite ve insan merkezilik üzerinde yükselmektedir. Rasyonalite, eril aklı temele alarak 'ötekileri' kültür dışına itmek için araç olarak kullanılırken, insan merkezci bakış, kültürü doğanın üstünde konumlandırarak bedensel nitelikler hayvanlarla, erdem ise insana (eril) ait görülür. Eko-feminizm düşüncesinin gelişimini anlayabilmek için Antik Yunan'dan günümüze dek gelişen insan (eril) - doğa (dişil) ikiliğinin filizlenip geliştiği düşüncelere kısaca değinmek gereği duyuyoruz.

III.1.1 Antik Yunan'dan Günümüze İnsan (Eril)-Doğa(Dişil) İkiliği

Platon için doğa, insanın(eril) tahakkümü altında olan, tek tipleşmiş yani homojenleştirilmiş 'çevre'dir. Buradan da anlaşılacağı gibi Platon, doğanın insana fayda sağlayacak şekilde sömürgeleştirilmesi ve yeniden tasarlanmasından yanadır. *"Beden ve ortağı olan duyular Phaidon'da tümüyle olumsuz bir yaklaşımla gerçek benliğe yabancı ve ruh için bir 'hapis' ya da 'tuzak'mışçasına ele alınır. Ruhun hükmü altında, onun 'kulu ve kölesi'dirler."*¹⁴⁹ Platon'un düşüncesinde doğanın ve dolayısıyla bedenin aşağı konumu insanlık için yeryüzünü de önemsiz kılmaktadır.

¹⁴⁹ Platon Dialoglar I-II Akt. Plumwood, Val, Feminizm ve Doğaya Hükmetmek, Metis Yay., İstanbul, 2004, s.123.

Ona göre, doğa aslında çürümenin mekânıdır ve insanın (eril) nihai hedefi olan erdeme ulaşmak için bu çürüme mekânından kurtulmak ve göksel düzene geçmek gerekmektedir. *“Formların cansız dünyası sonsuz yaşam sağlar; doğanın canlı dünyasının adı mezardır.”*¹⁵⁰ Platona göre ölüm de doğum da insan için kurtuluştur, özgürlüktür. Bunun sebebi olarak da Platon’un kadın rahmi ile mağara arasındaki benzetmede bulabiliriz, çünkü ona göre doğadan, mağaradan/rahimden kurtulup kültüre yani göksel düzene geçmek özgürleşmektir. *“Anneyi terk etmek, ilkelikten kültürel kimliğe geçiştir.”*¹⁵¹

Platon’un doğaya bakışını kısaca özetlediğimiz bu düşünceleri bile ona göre kadının doğayla etkileşimi ve görevleri bakımından doğa gibi olduğu fikrini anlayabiliyoruz. Platon’un doğaya hükmetme düşüncesinin esas kaynağı formlar dünyasını terk etme felsefesine dayanmaktadır. Onun felsefesi semavi dinlerle benzerlik göstermektedir, dünyadaki her şey gökyüzündeki tanrı tarafından yaratılmış ve denetlenmektedir. Tanrı gökyüzünün hâkimidir, insan (eril) da yeryüzündedir ve yeryüzünde denetleyebileceği her şeyin, doğanın, kadının hâkimidir.

Platon’un öğrencisi ve selefi olarak anılan Aristoteles’e göre ise iktidar ilişkilerinin hepsi hiyerarşiktir. İnsan(eril) akıl sahibi olarak diğer bütün canlılardan üstündür.

*“... Öyleyse, bir başkasına bağlı olabilen dolayısıyla da bağlı olan ve akıl yürütme yetisinden anlayacak kadar pay alan, ama ona sahip olacak kadar pay alamayan kimse doğası gereği köledir... şurası açık ki, bazıları doğası gereği özgür bazılarıysa köledir ve bunlar için, kölelik etmek hem doğru hem uygundur.”*¹⁵²

Platon bedeni öte dünyaya ulaşma isteğiyle ve erdemlilikle aşağı konumlandırmışken Descartes, zihin-bilinç ikiliğiyle aşağısarı. Batı kültüründe çoktan var olan düalist düşünce Descartes felsefesinde belirginleşmiştir, onda zihin/doğa ikiciliği diğer tüm ikiciliklerin önüne geçmiştir. Doğa zihin yoksundur ve insan da vahşi doğa ve

¹⁵⁰ Plumwood, a.g.e., 2004, s.135.

¹⁵¹ Platon, Devlet, Akt. Plumwood, a.g.e., 2004, s.130.

¹⁵² Aristoteles, Politika, Akt. Plumwood, a.g.e., 2004, s.69.

hayvanlarla iletişim kuramaz, onda Platon'da olduğu gibi doğayı araçsallaştırma düşüncesi yer almaz, insan düşünme yetisiyle hayvanlardan üstündür

Kant'ın doğa görüşü de Platon, Aristoteles ve Descartes'ten farklı değildir. Onun akılcı felsefesine göre, kadınlar, alt sınıf erkekler, siyahlar ve hayvanlar akıl yoksunu olarak ahlaktan da yoksundurlar. Bu hiyerarşik sıralamaya göre, akıl ve ahlak azaldıkça sömürgeleştirme ve iktidar kurma artmaktadır. Onun felsefesinde kadınlar sadece annedir, bu rol dışında herhangi bir vasıfları bulunmaz.

Yukarıda çok kısa bir şekilde yer verdiğimiz tüm bu fikirlerden de anlaşılacağı üzere, tüm ataerkil düşünce tarihi boyunca doğaya, kadına ve tüm ötekileştirilenlere yaklaşım aynıdır. Akıl, mantık, erdem ve ahlak erillikle bir tutulmuş ve üstün görülmüştür. Erilin de yer aldığı üstün özelliklerin karşısına yerleştirilen her şey erkek egemen sistemin hükmü altındadır. Kültür-doğa, erkek-kadın, zihin-beden, efendi-köle, kamusal alan-özel alan gibi tüm ikicilikler günümüzde de devam etmektedir. İşte eko-feminist kuram bu ikicilik silsilesinde kadın ile doğanın erkek akıl tarafından tahakküm altına alınmasını sorunsallaştırmıştır. Şimdi eko-feminist kurama biraz daha detaylı bakmayı gerekli görüyoruz.

III.1.2 Eko-Feminizmin Doğuşu

Ekolojik feminizm olarak da anılan 'Eko-feminizm' terimini ilk kez Fransız Komünist Partisi'nin eski üyesi olan ve eşcinsel devrimci bir hareket olan FHAR'ın kuruluşunda da görev alan feminist Françoise d'Eaubonne, 1974'te yayımlanan "La Féminisme ou la Mort" (Feminizm veya Ölüm) adlı kitapta kullanmıştır.¹⁵³ d'Eaubonne söz konusu çalışmasında eko-feminizmin ekoloji ve feminizmin bir potada eritilmesinin sonucu olduğunu söylemektedir. Eko-feminizm, erkek egemen düşüncenin, doğa ile kadını bir tutarak, doğaya davrandıkları gibi kadına, kadına davrandıkları gibi doğaya davranmalarına tepki olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁵³ Ferry, Luc, Ekolojik Yeni Düzen, Çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2000, s. 161.

1974 yılında Shelia Collins'in 'A Different Heaven and Earth' (Farklı Bir Cennet ve Yeryüzü) isimli eserinde, cinsiyet ayrımcılığı ile ekolojik yıkımı aynı bağlamda değerlendirmiş, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, sınıf sömürsü ve ekolojik yıkım ataerki yapıyı taşıyan, birbirleriyle iç içe geçmiş yapılar olarak çözümlenmiştir.¹⁵⁴

Vardana Shiva, 'Ecofeminism' adlı eserinde bir vaka çalışması örneği olarak 1972'de Kuzey Hindistan'da yaşanan Chipko (Kucaklama) Hareketinden söz eder. Ormancılar ticari bir okaliptüs türü ile değiştirmek üzere yerel orman alanını yok etmek istemişler; Reni köyü insanları ve öncelikle kadınları, ağaçların katledilmesini önlemek amacıyla, ağaçlara kucaklarcasına sarılıp kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarırlar. Takip eden günlerde bu eylem yayılır ve en sonunda ormanlar kurtarılır.¹⁵⁵ Chipko hareketi, Mellor gibi eko-feministler tarafından, kadınların çevre hareketlerine ve doğaya yakınlıklarının yanı sıra toplumsal ve politik eylemdeki rollerinin güzel bir örneği olarak sunulmaktadır.¹⁵⁶

Chipko hareketinin ardından kadınların doğa ile ilişkisini gösteren bir diğer önemli eylem olan Greenham Common hareketi de bir hayli destek toplamış; Batıda eko-feminizm hareketini canlandırmıştır. 1981'de, Galler'in Cardiff kentinde, ABD'nin orta menzilli nükleer füzelerini konumlandırma amacıyla kurduğu, Greenham Common üslerinin çevresinde otuz altı kadınla başlayan protesto hareketi, kısa sürede protesto kamplarına dönüşmüştür. Kadınlar doğanın yağmalanmasına karşı direniş ve örgütlenmede, yani erkeklerin önderliğinde ve erkek egemen çevre hareketinde de temel ama büyük ölçüde görmezden gelinen bir rol oynamışlardır.¹⁵⁷ Bu durum bir yandan, eko-feminist hareketin daha yoğun tartışılmasına, yayılmasına ve ilgi alanının genişlemesine yol açmıştır. Diğer yandan ise, doğa ve kadın özdeşliği, kadın ve hayvan hakları, kalkınma ve kadın ile eko-feminizm içi benzer pek çok varsayım eko-feministler tarafından mercek altına alınarak sorgulanmasına sebep olmuştur. Böylelikle, ekoloji ve feminizm hareketlerinin yakınlaşması özellikle 1990'larda yoğunlaşarak, feminist kuram bağlamında, kadın-doğa ilişkisi daha

¹⁵⁴ Collins, Sheila D., A Different Heaven and Earth, Judson Press, Valley Forge Pa, 1974, s. 161.

¹⁵⁵ Shiva, Vandana, 'Ecofeminism' Feminist Thought, Der. Rosemarie Putnam Tong, Westview Press, USA, 1998, s. 246-347.

¹⁵⁶ Dryzek, John S., The Politics of the Earth, Oxford University Press, New York, 1997, s. 159.

¹⁵⁷ Plumwood, a.g.e., 2004, s. 18.

detaylı şekilde çeşitli yönleriyle ele alınmaya başlanır. Ekoloji, erkek egemenliği, doğal dünyanın günümüzdeki yağması arasındaki ilişkiler ile daha derin ve yoğun olarak ilgilenilmeye başlanır.¹⁵⁸ Artık, eko-feministler sosyalist, toplumsal, kültürel, liberal ve anarşist gibi feminist kökenlerine göre çeşitli bölümlere ayrılmasıyla birlikte kendilerini bu gruplaşmalar üzerinden tarif ederek çözümlenmelerini yapacaklardır.¹⁵⁹ Eko-feminizm her ne kadar farklı gruplaşmalar üzerinden çözüm üretmeye çalışsa da hepsinin ortaklaştığı belli başlı düşünceler vardır:

- Kadınların ezilmesi ve doğanın sömürülmesi arasında önemli bağlantıların olduğu,
- Kadınların ve doğanın sömürülmesi bağlantılı olduğundan, kadınların yeşil hareket içinde aktif rol oynamaları gerektiği,
- Ataerkil sistemde kadının doğaya (ve özel alana), erkeğin ise kültüre (ve kamusal alana) yakın görüldüğü, doğanın kültürden aşağı bir konumda tasavvur edildiği için, kadının da erkekten aşağı görüldüğü,
- Feminist ve yeşil hareketlerin eşitlikçi, anti-hiyerarşik sistemleri savunduğu, Eko feminizmin de, emperyalizme, heteroseksüellik dayatmasına, militarizme ve kapitalizme karşı çıktığı ve farklı ezilme biçimleriyle de ilgilendiği,
- Ve yeryüzü temelli bir bilinç yaratmak için farklı tinsellikler oluşturmak gerektiğidir.¹⁶⁰

Eko-feminizmin doğuşuna sebep olan düşüncelere ve eko-feminizmin kuruluşunda rol oynayan olay ve isimlere yer verdikten sonra, temel olarak yukarıda sıraladığımız düşüncelerden hareket eden eko-feminist kuramın edebiyat ile ilişkisine değinmemiz tezimizin bu bölümünde inceleyeceğimiz Yeşil Kız masalının eko-feminist bir arka planı olmasından dolayı anlamlı olacaktır

¹⁵⁸ Donovan, Josephine, Feminist Teori, Çev. Aksu Bora, vd., İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 352.

¹⁵⁹ Adams, Carol J., 'Ekofeminizm ve Hayvan Yeme', Çev. Ertuğrul Başer, Birikim Drg., S. 57-58, 1994, s. 94.

¹⁶⁰ Plumwood, a.g.e., 2004, s.33.

III.1.3 Eko-Feminizm ve Edebiyat

Eko-feminist eleştiri 1990lardan itibaren artan bir hızla edebiyat eleştirisi içerisinde yer almaya başlamıştır. Eko-feminist eleştiri metinlere sadece insan-doğa ikiciliği üzerinden değil, kadın-doğa ikiciliğini de odak noktası yaparak yaklaşır. Metinlerde ataerkil ideolojinin kadın ve doğayı istismarı arasındaki ilişkiyi kültür ve doğa bağlantısını da göz önünde bulundurarak inceler. Eko-feminizm kadın-doğa birlikteliğiyle gündeme gelse de, aslında var olan tüm ikiciliklere, tahakkümün her şekline karşı çıkan, iktidar ilişkilerini dönüştürmeye çalışan bir duruş sergilemektedir. Slicer'ın Ariel Salleh'ten aktarımlarına göre eko-feminizmin hareket ettiği zemin şöyledir:

“Kadınların doğaya erkeklerden daha yakın olduğunu iddia etmek saçmalaktır. Konu kadınların yeniden üretim gücü oluşları, yemek pişirme, temizlik gibi ataerkinin devrettiği işlerdir ve doğa ilişkilendirmesi patriyarkal kültürün iftirasıdır. Madencilik ya da mühendislik de doğayla birlikte yapılan işlerdir. Fark, eril kimliği güçlü, saldırgan, doğaüstü ya da doğadan ayrı olarak destekleyen ideolojinin hâkim dilinden kaynaklanır. Dil kadının deneyimlerini ve kendisini doğayla birlikte konumlandırır. Her nasılsa, kadının kendisinde bunu böyle görür. Erkek ve kadın, tarihsel biçimde üretilen kimliklerini her ikisi de giymelerine rağmen, ekolojik yıkımla birlikte açıklık daha bütünlüklü bir insan tutumu olacaktır.”¹⁶¹

Salleh'e göre, ataerkil sistemin düalist söylemlerinden biri olan doğa-kadın birlikteliği ataerkin dili aracılığıyla yeniden üretilerek patriyarkal düzenin devamlılığına katkıda bulunduğunu savunur ve bu düşüncesini eko-feminist kuramın zemini olarak değerlendirir. Salleh, dişil kimliğin eril kimliğe göre dostane olduğunu düşünse de, bu durumun biyolojik cinsiyete indirgenmesini kabul etmez, eko-feminist eleştiri teorisini de bu düşünceden kurgular.

¹⁶¹ Ariel Kay Salleh, Class, Race and Gender Discourse in the Ecofeminism/Deep Ecology Debate, 1999, s.225.

Josephine Donovan ‘Ekofeminist Edebiyat Eleştirisi: Portakalı Okumak’ adlı makalesinde Martin Buber ve Bakthin’in metinlerinde yer alan iktidarın analizi ile ‘metinde görünmeyen’ kavramını inceler. ‘Metinde görünmeyen’ kavramını Lacancı bir anlayışla yorumlayan Donovan, metinde görünmeyen kavramının iktidarın varlığını göstermek açısından faydalı olduğunu savunur ve Fransız Feministler gibi dilin kültürel olarak iktidar ile işbirliği yaptığını belirtir. Metinde gösteren, gösterilen ve kastedilen üzerinden ilerlettiği incelemesiyle kadın-doğa ikiciliğini yeniden kurgulayabilecektir.¹⁶² Aynı makalede Cixous’un şu ifadesine yer verir: “*kişi metnin satır aralarında ne söylediğini, sessizliğini, soluk alışını... metnin gerçekliğini dinlemek zorundadır... ona gerçek bir insanmış gibi davranmalıdır.*”¹⁶³

Karla Ambruster ‘Ekofeminist Edebiyat Eleştirisinde Sınırları Aşmak için Çağrı’¹⁶⁴ adlı makalesinde Ursula Le Guin’in kısa öyküsü ‘Buffalo Gals, Won’t You Come Out Tonight’ı insan ve doğa özneliği algısı yaratılabileceği örneğini vermek için post-yapısal ve eko-feminist teorileri bütünleştirerek inceler. Armbuster, eko-feminist edebiyat eleştirmenlerini, ataerkil ideolojinin düalist söylemlerinin tuzağına düşebilecekleri konusunda uyararak, etkili bir feminist (ister eko-feminist teorisyen ister farklı alanda çalışan teorisyen olsun) edebiyat eleştirisi yaratabilmek için insanın doğa ile ilişkisinin devamlılığını ya da farklılığını sorunsallaştıran düalist söylemi yıkmak gerektiğini salık verir. Eko-feminist eleştiri yaparken metin üzerinde sorgulamamız gerekenleri ise şöyle sıralar:

- Metin toplumsal ve tutarsız olarak yapılandırılan, çoklu düzenlenen ve sürekli değiştirilen bir insan öznesi algısı vermekte mi?
- Metin aynı zamanda, esasçılığa başvurmaksızın özne üzerinde insani olmayan doğa etkisi (ve insani olmayan doğa üzerinde özne etkisi) oluşturmakta mı?

¹⁶² Donovan, Josephine, ‘Ecofeminist Literary Criticism: Re-reading Orange’, Ecofeminist Literary Criticism: Theory, Interpretation, Pedagogy, Ed. Greta Gaard, Patrick D. Murphy, University of Illinois Press, 1998, s. 78.

¹⁶³ Cixous’dan Akt. Donovan, a.g.m., 1998, s.82.

¹⁶⁴ Ambruster, Karla, ‘A Call for Boundary-Crossing in Eco-feminist Literary Criticism’, Ecofeminist Literary Criticism: Theory, Interpretation, Pedagogy, Ed. Greta Gaard, Patrick D. Murphy, University of Illinois Press, 1998, s. 99.

- Metin düalizmlerin ve farklılıkların hiyerarşik kavramlarını yeniden üretmekten kaçınmakta mı?¹⁶⁵

Armbuster, eleştirmenleri, metin üzerinde yukarıdaki soruları olumlamaya yönelik çalışma konusunda zorlamak istemez, aksine iktidar ilişkilerini ve baskı dinamiklerini daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olacak, kimlik ve doğa görüntülerini altüst edecek yollar aramalarını tavsiye eder. Le Guin'in yukarıda adı geçen öyküsünde kimlik, farklılık ve ilişkiler hakkında teorik tartışmalar yaparak eko-feminist teorinin sınırlarını aşmasını sağlayacak eleştirel bir çalışma örneği olduğunu ve yazarın amacının insan olmayan diğer tüm canlıların hayatla olan bağlarını hatırlatmak olduğunu ileri sürer. Armbuster'a göre Le Guin, eşitlik ve farklılıklara dayanan insan öznelliği ve gerçekliği kurmuştur.

Eko-feminizmin edebiyat ile nasıl ilişkilendiğine kısaca baktıktan sonra diyebiliriz ki: Yüzyıllardır devam eden düalist yapı ve ataerkil tahakküm, hem insanlar hem de diğer tüm canlılar için yıkıma sebep olmuştur. Feministler ve ekolojistler bu yıkımı sorunsallaştırmış ve eko-feminizm doğmuştur. Eko-feminizm, kadın ve doğa sorunlarını birlikte ele alarak, insanlar arası tahakkümün yanı sıra insanın doğayı tahakkümünü de sorgular ve erkek egemen söylemde olumsuz anlamda kurulan kadın-doğa özdeşliği yıkılmaya ve tersine işletilmeye çalışılır. Doğanın dişil olanla bir anılmasının tesadüf olmadığını kanıtlayan düşünceleri önceki bölümlerde vermiştik. Kadınların doğaya daha yatkın olduklarını iddia eden bu söylem, kadını erkeğe ait görülen kamusal alandan dışlayarak özel alana hapseden, cinsiyet rolleri arasındaki hiyerarşik yapıyı derinleştiren ataerkil sistemin bir diğer kurgusudur. Bu kurgu doğanın üretkenliği ve doğurganlığı gibi simgelerinden yola çıkarak, kadını salt biyolojik özellikleri ve bedeni üzerinden doğayla özdeşleştirerek tahakküm altına alınmasını ve erkeğin sömürgesi haline gelmesini sağlamıştır. İşte feministler yıllardır cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, sınıf mücadelesi gibi konuların yanında gezegenin karşısında duran ekolojik tehlikelere karşı da teorik ve pratik sorgulamalara gitmiş böylece, kadının tahakkümü ile doğanın tahakkümü arasındaki sıkı bağlar dikkatlerini çekmiş ve eko-feminizm ortaya çıkmıştır. Eko-feministlere

¹⁶⁵ Armbuster, a.g.m., 1998, s.99.

göre, kadınlar ve doğa Antik Yunan'da doğan akılcılık ile birlikte değersizleştirilerek baskı altına alınmıştır. İşte eko-feminizmin en büyük feminist kurama en büyük katkısı kadınların ikincilliği ile doğanın tahakküm altına alınması arasındaki bağları kuramsallaştırmadır. Edebiyat alanında ise, metinlerde kullanılan eril dilin, doğa ve kadını, kültür ve erkek karşısında aşağı konumlandıran düalist yapının yeniden üretilmesine sebep olduğunu eleştirmiştir.

III.2 Masal Karakterleri

III.2.1 Yeşil Kız

Yeşil Kız, annesini küçük yaşta kaybetmiş, fakir bir ailenin şeftali yanaklı, yeşil gözlü kızıdır, zaten ismini, gözlerinin yeşilliğinden dolayı kuşlar tarafından Yeşil Kız olarak almıştır. Yeşil Kız zamanın birçoğunu nenesinin yanında geçirmektedir. Babası tarafından zengin bir aileye hizmetçi olarak satılana kadar nenesiyle birlikte mutlu bir hayat sürmektedir. Nenesi sayesinde 'kuş dili'ni öğrenmiş ve kuşlarla arkadaşlık yapmaya başlamıştır.

Yeşil Kız'ın esas masalı babası tarafından çalışmaya zorlanması ve para karşılığında –ki o paraya babası el koymuştur- satılması ile başlar. Kuşların yardımıyla zorla çalıştırıldığı evden kurtulur ve sadece kuşların yaşadığı Gülen Ada'ya gider. Orası yolculuğunun sonu değil, başlangıcı olur. Yeşil Kız, o adada kendi içsel yolculuğuna çıkar, zaman zaman kuşlarla yaptığı sohbetler, onlardan öğrendiği yeni bilgilerin de yardımıyla kendi gücünü keşfeder, artık uğradığı haksızlıklar ile başa çıkabileceğine inanır, artık kendi gücünün farkındadır ve Gülen Ada'dan ayrılmaya karar verir. Çünkü orada yaşadığı hayatın kaçak bir hayat olduğunun farkındadır.

III.2.2 Yeşil Kız'ın Nenesi: Toprak Nene

Şifacı, yardımsever, misafirperver yaşlı bir kadın olan bu Nene, Yeşil Kız'ın anneannesidir. Gelen gideni çok olsa da yalnız yaşayan bu kadın, bir gün bir Gökçe Güvercin'i, kendisini sapanla yaralayan çocuktan kurtararak onu tedavi eder, iyileştirir. İşte masal da bu olayla başlar, o Gökçe Güvercin'i iyileştirirken bir yandan kuşların dilini öğrenir. Diğer kuşlar onun bu kadar kısa sürede dillerini öğrenmesine inanamaz, yalnız gözden kaçırdıkları bir şey vardır; nene zaten her gün ağaçların gölgesinde oturarak kendilerini dinlemektedir, onların ötüşlerine gerçek anlamda kulak vermektedir. Kuşlara göre o diğer insanlardan farklıdır, o herhangi bir karşılık beklemeden veriyordu, o kendisi için bir şey istemiyordu. Kuşlara doktorluk yapıyor, onlarla yemeğini paylaşıyor, soğuklarda evinin kapısını açıyordu, kuşlara göre o toprak kokuyordu. Bu sebeple ismi artık Toprak Nene olmuştu.

III.2.3 Kuşlar

Dünyadaki tüm kuşlar sesleri ne kadar farklı da olsa birbirlerinin dilini anlarlar, insanlar gibi değiller, der masalın anlatıcısı Aksak Karga. Masalda onlarca kuş yer almaktadır, bazılarının ismi vardır bazılarının yalnız türü. Kuşlarla ilgili bilgileri bir başlık altında yer vermemiz gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü onlar her ne kadar farklı isimlerle yer alsa da masalda aslında hepsi doğayı temsil etmektedir. Kuşlar masalda doğanın sesidir, insan tarafından tahakküm altına alınmış ve her fırsatta sömürülen, doğadır. Kuşlar insanlara güvenmiyorlar, çünkü insanlardan akıllara sığmayacak kadar çok kötülük görmüşler. Bu yüzden Toprak Nene ve Yeşil Kız, onlar için insan değiller, onlar için doğanın bir parçası bu iki kadın.

“Ama Toprak Nene ve Yeşil Kız diğer insanlara benzemiyorlar ki! Onlar toprak ve su gibiydi. Ağaç ve kaya gibi. “

Masalda kuşlar kendi seslerinin sahibidir, bu yönüyle fabl örneği sayılacak olan Yeşil Kız masalını biz özel kategorisini göz önünde bulundurmadan feminist incelemeye

almayı uygun buluyoruz. Türü her ne olursa olsun her masal periler ülkesinde geçmektedir. Kuşlar masalda Yeşil Kız'ın yolculuğunu tamamlamasında önemli bir unsurdur, Yeşil Kız insanın insana hükmünü sorunsallaştırmasında kuşların, insanın doğaya tahakkümünü sorgulaması yatmaktadır. Aynı zamanda Selek doğanın sömürgeleştirilmesi, insanın insana hükmetmesi, sınıf çatışması ve alt sınıfın ezilmesi konularındaki eleştirileri kuşların sesiyle sorgulanmıştır.

III.2.4 Yeşil Kız'ın Babası

Yeşil Kız'ın babası, çocuk yaştaki kızını zengin bir eve hizmetçi olması için para karşılığında satmasıyla karşımıza çıkıyor ilk kez. Adam, Yeşil Kız'ın annesi ölünce başka bir kadınla evlenmiş ve o kadınla birden fazla çocuğu daha olmuştur. Masalda her ne kadar Yeşil Kız'ın üvey annesi olduğu bilgisi yer alsa da masalda üvey anneyi okumuyoruz. Babası Toprak Nene'yi Yeşil Kız'a akıl verip, yol gösterdiği için sevmiyor. Çünkü babası, Yeşil Kız'ın ne giydiğinden ne yediğine nereye gidip gidemeyeceğine her türlü kararı verme yetkisini erkek egemen sistemin de gücüyle kendisinde bulmaktadır, Yeşil Kız'ın bedeni, sesi, tüm varlığı babasına aittir, o babası için gelir elde edilecek bir maldır. Baba ile ikinci karşılaşmamız Yeşil Kız kuşlar tarafından kurtarıldıktan sonra gerçekleşir. Baba hesap sormak için soluğu Toprak Nene'nin evinde alır, çünkü kızını kesin o kaçırmıştır. Kocaman bıyıklı, iri yarı olan bu adam Toprak Nene'nin kapısını kıracak şekilde vurup, neneden hesap sormaya, ona hakaret etmeye başlamış ama bir sonuç alamayınca bir daha da görünmemiş.

III.3 Masalın Feminist Eleştirisi

Yeşil Kız'ın yolculuğunu okuduğumuz masal aslında sadece bir küçük bir kızın masalı değildir, çocuk işçiler, sınıflar arası iktidar ilişkisi, insan(eril)ın doğaya tahakkümü, doğa ve kadının özdeşliği üzerinde kendini tek güç sahibi kuran ataerkil ideolojinin eleştirisi gibi birçok konu da masalın içindedir. Masalın eko-feminist

duruşu dikkatimizi çeker ve Yeşil Kız'ın kuşlarla diyaloglarında doğa karşısında yıkıcı bir güç olan erkek egemen kültürün eleştirisini sunar.

III.3.1 Yeşil Kız'dan Toprak Nene'ye: Masalın Eko-feminist Okuması

Yeşil Kız masalının eko-feminist bir duruş sergilediğini daha önce de söylemiştik, şimdi bu düşüncelerimizi masaldan alıntılarla detaylandıracağız.

Masal kahramanlarımızın isimleri bize bu konuda ilk ipuçlarını vermektedir. Göz rengi yeşil olsa da yeşil, doğayı tasvir ederken kullandığımız sıfatlardan biridir. Ağacın, çimin, bitkilerin rengidir yeşil. Yeşil kirlenmemiş, saf doğanın rengidir. Masal kahramanımız henüz çocuktur, çocuk masumluğunu da temsil etmektedir yeşil renk. Aynı zamanda ekolojistlerin yeşil dünya özlemini ve bu konuda yaptıkları çevreci çalışmaları da anımsatmaktadır. İnsanın doğayı ekonomik çıkarlar sebebiyle sömürgeleştirmesine karşı bir başkaldırıdır 'Yeşil' renk. Masal kahramanımızın kadın olması bakımından da bu isimlendirme anlamlıdır. Kadın doğayla birlikte erkek egemen sistem tarafından sömürgeleştirilecek bir meta, gelir elde edilecek bir mal olarak görülmektedir. Yeşil Kız ise yolculuğunda kendini özgür bir özne olarak kurarak ataerkil ideolojinin kadını erkek karşısında aşağı konumlandırmasına başkaldırırken aynı zamanda doğanın da tahakküme başkaldırısını temsil etmektedir. Kadın ve doğa işbirliği ile erkek egemen iktidarı yıkmaktadır.

“Mahallede yaşayan diğer insanlar, onun evine şifa bulmak için gelirdi. Bize de şifa verirdi. Besleyicimiz, doktorumuz, arkadaşımız, koruyucumuz oldu. Kış günlerinde, büyük soğuklarda evini açtı... Ona Toprak Nene adını taktık. Çünkü toprak kokuyordu.”

Bir diğer masal kahramanı olan Toprak Nene'nin ismi ise yeterince açıktır. Bu isimlendirme ile Pınar Selek'in kadına atfedilen doğurganlık, üreme yetisi açısından doğayla özdeş sayılmasına ve ikincil konumlandırılmasına sebep olan doğa-kadın düalist yapısını tekrar ettiğini düşünmek saflık olacaktır. Selek, Toprak Nene isimlendirmesiyle kadının biyolojik olarak sahip olduğu güçlerin görünür olmasını sağlamıştır. Evet, masal kahramanlarımızdan biri olan nene kuşlara şifa vermektedir,

onlara şefkat göstermekte, sahip olduklarını onlarla paylaşmaktadır, koruyucudur, tıpkı doğa gibidir, toprak gibidir. Bu aslında erkek egemen sisteme bir başkaldırı olarak okunmalıdır. Toprak Nene gücünün farkındadır, tek başına yaşamakta ve kendi kararlarını almaktadır. Bu yüzden Toprak ismi bu masalda kadın-doğa özdeşliğini erkek egemen sistemin olumsuzlayan, aşağı konumlayan tavrını tersine çevirmedi. İnsan doğadan ayrı, üst bir varlık değildir, insan doğanın içinde onun varlığıyla var olan bir canlıdır, diğer tüm canlılarla birlikte. Selek, kadına atfedilen nitelikleri kabul ederek mevcut söylemin gücünden faydalanmış, ataerkin söylemin olumsuz gördüğü özellikleri ‘dişil’ avantaja çevirmiştir. Böylelikle mevcut söylemin içinden konuşarak, söylemin içyapısını yerinden oynatmış, kadın ve doğa özdeşliğini üst konumlayarak ataerkin elindeki sömürü kartlarını tersine çevirmiştir.

Yeşil Kız masalı kuşların masalıdır aynı zamanda. Kuşların kendi seslerine sahip oldukları, insanlar (eril) tarafından tahakküm altına alınmalarının, bu sebeple yaşadıkları acıların ve sonuç olarak insanlara güvenmemelerinin, onlardan kaçınmalarının sebeplerinin anlatıldığı masaldır. İnsan doğaya hükmetmek için akıl, emek ve güç kullanmıştır, hayvanları evcilleştirmiş, kendini soğuktan sıcaktan korumanın yollarını bulmuş, sellerden korunmuş, kısacası doğayı kendi ihtiyaçları ve kazanımları için değiştirmiş, kendi hayatına kolaylık sağlarken doğanın ölümünü hazırlayan yıkıcı etkiler bırakmıştır.

“Böylece arkadaşlığımız başladı bu dişil insanla. Tüm kuşlar aynı şeyi söylüyordu: O, diğer insanlardan çok farklıydı... Kendisi için hiçbir şey istemiyordu. Sadece seviyordu. Yani hiçbir şey beklemeden veriyordu.”

Masaldaki bu ifadeden anlaşıldığı üzere insanlar doğadan hep almışlardır, kendi çıkarları, ihtiyaçları için doğayı sömürgeleştirmiş, ona hükmetmiştir. Bunu yaparken büyük resme bakmayı unutmuştur, kendisinin de doğanın parçası olduğunu, varoluşunun sebebi olan doğanın bu sömürü sonucunda hem kendisinin hem de insanların sonu olabileceğini unutmuştur. Ama Toprak Nene insanlara benzememektedir, o kendisi için bir şey istemez ve kuşlar bu sebeple ona güvenmeye başlarlar.

“Toprak Nene ve Yeşil Kız diğer insanlara benzemiyorlar ki! Onlar toprak ve su gibiydi. Ağaç ve kaya gibi.”

Bu ifadeler ve genel olarak masalın yapısı, Plumwood’un kadınların doğanın koruyuculuğunu yapan, doğanın kız kardeşleri olduğu savunusunu aklımıza getirmektedir. Bu iki kadın doğaya benzemektedirler, aslında zaten doğanın bir parçası olduklarını, doğadan ayrı ve üst bir varlık olmalarını bilen kadınlardan ikisiydi.

Doğanın yıkımı karşısında verilecek savaşta kadınlar doğanın doğal müttefikidir, çünkü bu yıkıma karşı verilecek mücadele aynı zamanda ataerkin sisteme karşı yürütülecektir. Kadın ve doğa erkek egemen ideolojinin zincirlerini birlikte kırmalıdır ve özgürleşme topyekûn olmalıdır.

“Çünkü insan çok tehlikeli. Ayları oynatıyor, köpekleri bağlıyor, bir sürü hayvanı kapatıyor. Kuşları kafeslere hapsediyor. Eğer bizim dilimizi öğrenirse, zaten gittikçe daralan gökyüzü iyice zindan olur. Dilimizi öğrenirse, eğlence için bizi seyreder hep. Daha çok dalar hayatımıza.”

“İnsanların birçok şeyi para için sattıklarını biliyorduk. Kuşları satıyorlardı, köpekleri, kedileri, inekleri, öküzleri, eşekleri, atları... Ama birbirlerini de sattıklarını hiç duymamıştık.”

İnsan (eril) hem doğa hem kadın için tehlikelidir aslında. Pınar Selek kuşlarla kadınları aynı masalın yolcuları yaparak bir yandan kadın-doğa özdeşliğini tersine çevirmek ister, bir yandan da kadınların ataerkin zincirlerinden kurtulmak için kuşlar gibi bir araya gelmesini ve hatta kendi dillerini oluşturmalarını ister, Selek kurtuluşun bir yolunun da ‘kadın dili’ yaratmaktan geçtiğini ifade eder.

“Biz dişi insanlar, siz kuşlar kadar zor durumdayız. Üstelik bizim gizli bir dilimiz bile yok...”

III.3.2 Yeşil Kız'dan Gülen Kız'a: Özgür Bir Özne Olmak

Yeşil Kız, Toprak Nene'den kuşların dillerini öğrenir ve nenesiyle birlikte kuşlara şifa dağıtmaya, onlarla dertleşmeye başlar. Henüz küçük bir kız çocuğu olan Yeşil Kız, annesini küçük yaşta kaybetmiş, üvey annesinden olan kardeşleri ve babasıyla birlikte yoksul bir hayat yaşamaktadır ve mutlu değildir. Onun mutsuzluğu yoksul olmalarından ileri gelmez, onun mutsuzluğu aile içinde sesinin yok sayılmasındandır.

“Yeşil Kız, benim kızımın kızıdır. Kızım öldükten sonra Yeşil Kız'a hep ben baktım. Babası başkasıyla evlendi. O kadın da bir sürü çocuk doğurdu. Yeşil Kız sık sık bana geliyordu. Çünkü babasının evinde çok baskı görüyordu. 'Şunu giyme, bunu takma... Evde otur...' diyorlarmış.”

Ataerkil aile yapısı kadını erkeğin denetiminde olması gereken bir mal olarak konular, aile içinde kız çocukları babalarının hükmü altında yaşamaktadır, evli kadınlar ise eşlerinin hükümlerine uymak zorundadırlar. Çünkü 'kutsal aile'nin reisi baba/eş yani erkek egemenliğidir. Kadının görevi aile reisinin emirlerine itaat etmek, ev-içi görevlerin eksiksiz yerine getirmek, çocuk doğurmak ve bakmaktır. İşte erkek iktidarı altında 'sessiz' yaşayan bu kadınlar zamanında 'sesi' kısılmış kız çocuklarıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri daha önce de sıkça söz ettiğimiz gibi çok küçük yaşlarda içselleştirilmeye başlanıyor. Bu sebeple kadınlar özne olma yolunda birçok içselleştirilmiş rol ile de mücadele etmek zorundadırlar. Salt egemen ataerkil sisteme başkaldırarak değil kendi yerleşik 'kadınlık' algılarıyla da mücadele etmek zorundadırlar. İşte Yeşil Kız'ın içinde bulunduğu aile yapısı onun bedeni, zihni ve tüm varlığı üzerinde söz sahibi olan erkek egemen aile yapısıdır ve Yeşil Kız'ın varoluşu üzerinde tek söz sahibi kişi, özgür bir özne olması da bu sebeple uzun ve meşakkatli bir yolculuktur. İşte Yeşil Kız'ın yolculuğu böylece başlar ve kuşların yardımıyla önce hapis olduğu, zorla çalıştırıldığı evden kurtulur, daha sonra kuşların yardımıyla kendi gücünün farkına varır.

“Babası beni sevmez. Kızına yol gösteririm diye korkuyor. Farkında değil misiniz, büyüdükçe buraya daha zor geliyordu Yeşil Kız. Çünkü izin alamıyordu. Hele onu

satmaya karar verdiklerinde, tüm ilişkisini kestiler benimle. Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum.”

Toprak Nene tek başına torununa yardım edemeyeceğinin farkındadır, bu sebeple kuşlardan yardım ister. Kuşlar bir plan yaparak Yeşil Kız’ı kurtarmaya karar verirler. Öncelikle tüm kuşlara Yeşil Kız’ın satıldığını ve zor durumda olduğunu haber ederler ve Yeşil Kız’ı bulurlar.

“Ben buradan kaçamıyorum. Daha önce kaçmaya çalıştığım için şimdi evden dışarı çıkmam yasak. Kaçsam bile gideceğim yer yok. Neneme gitsem orada bulurlar beni. Yaşım küçük olduğu için yine babama teslim ederler. Ne olur, kurtarın beni. Beni getirdiklerinde ilk şey saçlarımı kısacık kestirmek oldu. Elbiselerimi aldılar, sanki çok kirliymişim gibi her şeyimi attılar. Oysa onlar daha pis. Biz olmasak hiçbir şey temizleyemezler. Ah! Sevgili kuşlar... Kaçmama yardım edin. Bu insanları sevmiyorum. Onlara hizmet etmek istemiyorum. Yapmayınca aç bırakıyorlar; dövüyorlar... Sürekli dayak yiyorum. Çok mutsuzum çok...”

Yeşil Kız satıldığı eve getirildiğinde saçları kısacık kesilmiş, sahip olduğu tek şey olan elbiselerine el konulmuştur. Masaldaki bu anlatı ‘kölelik’ olarak okunmalıdır. Aynı zamanda Yeşil Kız’ın çalışması için zorla bir eve hizmetçi olarak satılması aklımıza ‘çocuk işçi’ sorununu getirmektedir. Yeşil Kız’ın saçlarının kesilmesi evin hizmetçisi olduğunu göstermesi açısından dikkat çekici bir bilgidir. ‘Besleme’ olarak da bilinen çocuk yaşta, ailesinin para karşılığı zengin insanlara hizmet etmek için sattığı kız çocuklarına verilen isimdir ‘besleme’. Ve onları evin kızlarından ayırt etmenin yolu eski, yırtık, lekeli kıyafetler giydirmek ve saçlarını kısacık ve düzgün olmayan şekilde kesmektir. Masalda sınıflar arası iktidar ilişkilerine de değinen Selek, bizce özel olarak çocuklar üzerinden kurmuştur bu sınıf sorununu. Çünkü onun esas dikkat çekmek istediği şey çocuk işçilerdir. Yeşil Kız da bir çocuk işçidir. Onun çocukluğu elinden alınmıştır, hayalleri çalınmış, bedeni hırpalanmıştır. Kapitalist sistem doğayı para için nasıl hırpalıyorsa aynı sistem çocukları ve kadınları başta olmak üzere, beyaz batılı erkek dışında kalan tüm insanları ve canlıları da hırpalıyor, onlar üzerinde hâkimiyet kuruyor.

“Yeşil Kız balkonda ağlıyormuş, sonra bir kadın gelip kulağından tuttuğu gibi onu içeri sokmuş. Yeşil Kız sürekli çılglık atıyormuş...”

Yeşil Kız, sahiplerinin sözünü dinlemediği, onların isteklerini yapmadığında ise fiziksel şiddete de maruz kalıyordu, masalın yukarıdaki kurgusundan bunu anlamak zor değil. Özellikle bir kadın tarafından şiddete uğradığının yazılmasını ayrıca önemli buluyoruz. Ataerkil ideoloji biyolojik cinsiyet ayırt etmeden nüfuz eder insanlara. Kadınların öncelikle erkek egemen ideolojinin kendileri açısından nasıl büyük bir tehdit nasıl sömürgeleştiren bir yalan olduğunun farkına varması ve biyolojik ya da toplumsal cinsiyeti reddederek özne olmaya çalışması gerektiğinden bahsetmiştik. Pınar Selek de bizce burada özellikle ‘bir kadın’dan bahsettiğine inanıyoruz, çünkü onun esas derdinin erkeklerle değil erkeklikle, ataerkil ideolojiyle ve erkek egemen kültürle olduğunu biliyoruz.

Yeşil Kız kuşların yaptığı planla zorla çalıştırıldığı evden kurtulur ve sadece kuşların yaşadığı ada olan ‘Gülen Ada’ya götürülür. Yeşil Kız’ın Gülen Kız’a dönüşeceği içsel yolculuk işte bu adada gerçekleşir.

“Güney denizindeki o insansız adaya biz Gülen Ada deriz. Gülen Karabatak’ın adasıdır. Kırlangıçlar; sülünler; karabataklar; martılar; şahinler; leylekler ve denizin ortasına kadar uçabilen tüm kuşların buluştuğu, konuştuğu, konuştuğu ada. O günden sonra, bu müzikli söyleşiye Yeşil Kız da katılmış.”

Yeşil Kız bu adada öncelikle kurtulmanın heyecanımla mutlu görünse de aslında hiç mutlu değildir, yaşadığı bu olay onu derinden sarsmış, insanlarla ilgili tüm düşüncelerini kökünden sarsmış ve kendisini var olan sistem karşısında güçsüz hissetmiştir. Artık istediği tek bir şey vardır, kendisi gibi zorla çalıştırılan, eziyet gören tüm çocukları kurtarıp, bu adaya getirmek, yalnız unuttuğu şeyler vardır. Yeşil Kız ne kadar çocuğu kurtarabilir, tüm çocukları kurtarsa da ataerkil ideolojinin ve kapitalist sistemin hüküm sürdüğü bir dünyada bu gerçek bir çözüm olabilir mi, bu sistemle mücadele etmenin yolu kaçmak mıdır, ya da o kadar çocuğu kaçıtırıp, kuşların insanlardan azade özgürce, korkmadan yaşayabildiği tek ada olan ‘Gülen Ada’ya getirmesinin kuşlar açısından anlamı ne olacaktır? İşte Yeşil Kız Gülen Nene’nin ve diğer kuşların yardımıyla hiç düşünmediği bu sorulara yanıt alacak,

hatta insan merkezli bakışını da sorunsallaştıracak ve kendisini büyük bir sorgulamaya tutacaktır. Selek, Yeşil Kız'ın sorgulamaları ve kuşlarla olan diyaloglarında bir yandan bir kızın özne olma, kendi sesine, bedenine sahip çıkma, gücünü fark etmesinin masalını anlatırken, satır aralarında insan merkezli ataerkil sistemin doğa karşısında iktidar sahibi erk olarak durmasını da sorunsallaştırmıştır.

“Beni o eve götürdüler ya... çok kötü şeyler yaşadım. Benim yaşımda çocuklara, kocaman insanlara hizmet ettim. Onların bulaşıklarını yıkadım, yataklarını topladım, yüklerini taşıdım. Onlar ders çalışırken ben mutfakta bekledim. Onlar eğlenirken ben seyrettim. Sanki benim sahibim gibiydiler. Sonra gördüm ki ben yalnız değilim. Bazı insanlar eşek gibi yaşıyor.

Eşek gibi mi? Sen mi söylüyorsun bunu Yeşil Kız? Eşekler memnun mu, isteyerek mi taşıyorlar o yükleri?

Haklısın. Siz de acıkınca daha zayıf hayvanları yiyorsunuz. Ama insanlar aç olmasalar bile güçsüz gördüklerine sürekli kötülük yapıyorlar.

...

Oraya gidememek, saklanmak zorunda olmak zor. Ben o evde çok kötü şeyler yaşadım. Başkaları yaşamasin. Onları kurtarmak istiyorum...

...

Yeşil Kız... Nasıl bir dünyada yaşadığımızı unutuyorsun. Biz insanlara güvenmiyoruz. Çocuk ya da büyük... Sadece ikinize güvendik. O da kolay olmadı, biliyorsun. Şimdi sen, benden başka insanları kaçırmamızı ve onlara güvenmemizi istiyorsun. Hayır. Olmaz. İnsanlar, bizim çocukları kaçırdığımız duyarlarsa, hepimize savaş açarlar. O kadar güçlü değiliz biz. Gizlenerek ve kaçarak yaşıyoruz gördüğün gibi. Hem bir avuç çocuğu kaçıracağız da ne olacak?

O zaman bana uçmayı öğret. Senin büyücü olduğunu tüm kuşlar anlatıyor. Çok özel sihirlerin varmış. Denizin ve gökyüzünün perileri senin arkadaşlarınmış. Orman perileriyle sık sık buluşuyormuşsun. Bana da büyü yap... Kanatlarım olmasını,

istediğim zaman uçabilmeyi çok istiyorum. O zaman çaresizlere daha çok yardım edebilirim.

O kadar da güçlü değilim ben. İnsandan daha güçlü değilim mesela. Sadece hayatta kalmanın, gülümsemenin yollarını öğrendim.”

İşte Yeşil Kız ile Gülen Nene arasında geçen bu konuşmalardan sonra Yeşil Kız kendisini bir mağaraya kapatmış, tam bir sessizliğe gömülmüş ve bir gün gülerek çıkmış saklandığı kovuktan. Yeşil Kız, nenesinden öğrendiği şifacılığı Gülen Ada’da devam ettirmiş birçok kuşu tedavi edip, yaralarını sarmış. Yeşil Kız insan merkezli bakışının farkına varmış ve ondan kurtulmanın yolunun ne sihir ne de kanatlar olmadığını anlamış.

“Çünkü ben insanım ve hep daha fazlasını istiyorum. Hem de zayıf bir insanım. Mucizeleri hep başkalarından bekliyorum. Bir süre önce Gülen Karabatak'tan ne istedim biliyor musunuz? Benim için sihir gücünü kullanmasını... Yani beni uçurmasını. Bana ettiğiniz bunca yardımdan sonra ben ne yapıyorum? Daha fazlasını istiyorum... Dilinizi öğrenmem yetmiyor; bir kartalın kanatlarında buralara kadar gelmem, binlerce kuştan yeni hikâyeler öğrenmem yetmiyor; uçmak da istiyorum. Kim bilir, kanatlarım olsa ve gökyüzüne süzülsem başka neler isteyeceğim... Sağ ol Gülen Karabatak... Bana düşünmeyi ve sabretmeyi öğrettiğin için. Biliyor musun, biz insanlar pek sevmeyiz karabatakları... Güvercini, martıyı, turnayı severiz de karabataklardan hoşlanmayız. Kara diyeler mi artık bilmiyorum... İnsanlar “kara” sözünü kötü anlamda kullanırlar. Oysa ben siyah rengi çok seviyorum. Gökyüzü geniş, denizler engin, dünya büyük, yıldızlar çok... Kimse beni bağlayamaz. Ben eski Yeşil Kız değilim. Sizin dilinizi öğrendikten sonra, sizi tanıdıktan sonra, Dalga ile konuştuktan sonra, yabancı bir evde istemediğim işleri yaptıktan sonra ve sevgili Kartal'ın kanatlarıyla buraya geldikten sonra... Hikâyelerinizi, Gülen Karabatak'ın öğütlerini dinledikten sonra çok değiştim ben. Hep okuyamadığım için üzülürdüm ama şimdi kaç insan benim bildiklerime sahip? Kaç kadın? Kaç erkek? Sanki yüzlerce okulu bitirmiş gibiyim. Yani artık yeter. Kaçmayacağım. Kaçmayacağım. Evet, gitme vakti geldi. Beni neneme götürün. Ondan sonra da beni kendi halime...”

Yeşil Kız artık bedenine, sesine ve hayatına sahip çıkmaktan korkmuyor, gücünü fark etmesine kuşlar sebep olmuş gibi görünse de aslında buradaki kuşlar Yeşil Kız'ın kız kardeşleridir. Diğer iki masalda da gördüğümüz kız kardeşlik olgusu burada doğa özelinde kuşlarla karşımıza çıkmış durumda. Kuşlar da aynı ataerkil ideolojinin tahakkümü altında sömürgeleştiriliyor, onlar da kadınlar ve diğer ötekiler gibi yaşamak için kaçmak ve saklanmak zorunda, kadınlar nasıl nefes almak için kendilerine dayatılmış rolleri oynamak zorunda ise kuşlar da kendi rollerini oynuyorlar. Pınar Selek bu masalda bir ötekinin kurtuluşu tüm ötekileri kurtaracaktır düşüncesiyle hareket etmiştir, demek kesinlikle yanlış olmayacaktır.

“Parlayan gözlerinde gökyüzünün sakinliği ve yumuşaklığı vardı. Gülen Kız, bir ırmak gibi akıyordu. Bu ırmak zümrüt gibi parlıyordu. Sırrımızı sakladığı için büyüsü hiç bozulmuyordu. Biz ise hala onu izliyoruz. Hepimiz için hayat zor ama zorlukları kanatlarımızın altına alıyor ve uçuyoruz. Yeşil Kız da bizimle birlikte...”

SONUÇ: MASALLARIN KADINLARI, KADINLARIN MASALLARI

Masallar, sadece eğlendirme amaçlı anlatılar değildir, bilakis toplumsallaşma sürecinde cinsiyet rolleri ve davranış kalıpları konusunda çok önemlidir. Çünkü masallar, insanların sahip olmasını arzuladığı rol ve davranış kalıplarının -özellikle de kadın ve erkek ikiliğinde bakıldığında- aktarılması ve şekillendirilmesi hususunda önemli bir toplumsal-kültürel aygıt olma özelliği sergilemektedir ve bu sebeple de masal incelemeleri çok önemlidir. Yüzlerce yıllık geçmişe sahip olan masallar yazıya on dokuzuncu yüzyılda Grimm Kardeşler tarafından aktarıldığında, masalların konusu çoğunlukla yetişkinliğe ulaşma, ergenlik, ilk cinsellik ve kadınların toplumdaki konumları olmuştur. Masalın sembolik dili onun kültür aktarıcılığı yapmasına çok müsaittir, bir kültür taşıyıcısı olan masallar içinden çıktığı iktidarın dilini başat kabul ettiğinden masalların toplumun algısını yansıtma ve dönüştürme amacı güttüğünü söylemek hiç de zorlama olmamaktadır. Ataerkil toplumun kültür ve dil kodlarıyla örülmüş bir yapı olarak masalların cinsiyetçi olduğunu iddia etmek aslında hiç de zor değildir, doğru ipin ucunu yakaladığınız anda tüm kazak sökülmemektedir.

İşte klasik masallar dinleyicisine/okuyucusuna aslında hiçbir özgürlük alanı tanımadan onun ataerkil toplumun dayattığı normlara göre şekillendirir ve bunu alıcısı tarafından sorgulatmayacak kadar da kapalı şekilde yapmaktadır. Masala bu özgürlüğü sağlayan da masalın yapısı ve dilidir, masalın sembolik dili ile kurulmuş büyülü dünyası sayesinde kendisini diğer edebi türler arasında en iyi gizleyebilenidir masal. Masal dünyasını karmaşık ve zor yolla kurmuştur, onun zorlu dünyası ne olursa olsun 'mutlu' sonlanmaktadır. İşte bu mutlu sona dek okuyucu aslında bir rüyadadır, uyandığında ise yüzünde bir rahatlama görülür çünkü masal uyuttuğu okuyucuyu 'mutlu' son ile rahatlatmaktadır. Masalın bu rüyası aslında eril dil ile kurulmuş ataerkil ideolojinin görmek istediği rüyadır. Dikkatli bir okuyucu bu rüyada güzelliği ile ön plana çıkarılmış 'iyi' genç kızın erkeğe muhtaç konumunda, bağımlı olması ile tüm kötülükleri üzerinde toplayan 'üvey anne' ya da 'cadı'nın bağımsız olması aslında erkek egemen zihniyetin kadın imgeleridir ve ataerkil kültür de toplumda kadınlara bu çerçevede yer verir, ya erkeğe göre konumlanan bağımlı, fedakâr ve bu sebeple iyi ve güzel kadın ya da bağımsız ve bu sebeple kötü ve çirkin kadın. Kısacası kadınlar için toplumsal kabul erkek üzerinden şekillenir, kadın özne

olamaz ve yine bu nedendir ki aslında toplumsal yaşamın kodlarını gözler önüne seren masallarda kadınlara erkek aklın nesnesi olmak dışında yer yoktur, erkeğin özne olma durumu kadının toplumsal rolü üzerinden yeniden inşa edilir ve kadın tekrar tekrar ikincil konumda üretilir.

Masallardaki kadın imgeleri masalın cinsiyetçi söyleminin ardında yatan erkek egemen ideolojinin yarattığı dişilik algısını da ortaya koymaktadır. Diğer edebi türlere göre erkek egemen söylemin cinsiyetçi algısı masallarda kendisi için en güvenilir limanı bulmuş gözükmetedir. Çünkü *“Ne ölü olan Pamuk Prenses’in iradesi dışında öpülmesi irkilmeye karşılır, ne de Hansel ve Gratel gibi çocuğu ölümcül koşullara terk etme, yamyamlık, hırsızlık, cinayetle ilerleyen bir masal romantizm maskesinden kurtulur”*¹⁶⁶. İşte edebiyat alanında çalışan feministler de ataerkil ideolojinin kodlarıyla örölü eril dilin hâkimiyet sürdüğü masalları inceleme konusu yapmış, masalları deşerek kadınlara o büyölü dünyada özgürce dolaşabilecekleri yeni bir mekân hediye etmişlerdir. Yalnız feministlerin yarattığı bu yeni masal mekânı hâkimiyetin el değıştirdiğı cinsiyetçi söylemin nesneleştirdiğı kadını özne konumuna getirip erkeğı nesneleştirmesi gibi hiyerarşinin devamlılığına hizmet etmeyen bir alandır. Kadın ve erkeğın birbirlerine göre konumlandırılmadığı, egemen bir cinsiyetin yer almadığı, eşitlikçi masallardır. Yapı-söküm feministlerin elinde kadınların ve erkeklerin birlikte özgür özne olmaları için şekillenmiş, yeni dişilik imajları yaratmak için bir yöntem olagelmiştir.

İşte bu yöntemle dönüştürölümüş klasik masallar ya da “kadın dil’i” ile yazılan feminist masalları okuyarak/dinleyerek büyüyen çocuklar, ataerkil ideoloji tarafından şekillendirilen cinsiyet inşasına maruz kalmayacak ve özgür bir özne olacaklardır. Klasik masalların pasif, sessiz, güzelliğı ve iyiliğı ile ön plana çıkarılmış ve bir erkek tarafından kurtarılmayı bekleyen bağımlı kadınlarının yerini bağımsız, kendi hayatının iplerini kendi elinde tutan, sadece cinselliğı ya da bedeni ile orda olan bir nesne değıl, cinselliğı ve bedeni üzerinde özgür karar alabilen, sorgulayan ve başkaldıran ve bu sebeple de toplumun ötekisi olarak yaftalanmayan yeni dişilik imajları kurulacaktır. Vannicopoulou’nun da belirttiğı gibi bu yeni masallar,

¹⁶⁶ Sezer, a.g.e, 2014, s.13.

“alternatif rol modelleri sunabilir ve daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet tutumlarını benimsemelerinde esin kaynağı olabilir”¹⁶⁷.

Tezimizde incelemeye aldığımız üç masal, bizce erkek egemen cinsiyet ideolojisinin değiştirdiği için aslında toplumsal bir eylemdir. Eril dil yok denecek kadar kadın dili ile yazılmış bu üç masal, hem erkek egemen ideolojiye hem de bu ideolojinin cinsiyetçi söylemlerine topyekûn bir başkaldırıdır. Beauvoir’dan bu güne dek feministler, erkeğe göre öteki olarak konumlandırılan, erkek öznenin nesnesi olan kadın imajını reddetmiş ve her iki cinsin özgür birer özne oldukları, ikiliklerin yıkıldığı bir dil, kadın dili hayal etmişlerdir. Klasik masallar üzerinde yapılan yapı-söküm ve yeniden yazım çalışmaları ile kadın dili kurmaya başlayarak sonunda yeni dil ile yeni masallar yazmaya başlamışlardır. İşte bizim incelediğimiz bu üç masal da bu hayal ile yazılmış feminist masallardandır. Tezimizin sonunda ulaştığımız düşünce de cinsiyet eşitliğinin, özgür erkek ve kadın öznelerin kurulması için masalların büyüdü dünyasının feminist masallar ile oluşabileceğidir. Bu masallar ile ataerkil ideolojinin devamlılığı için başat olan cinsiyet rol kalıpları ile zincirlenen çocukların toplumsallaşma süreci daha en başından sekteye uğratılacak ve öznellik kurma yollarında alternatif yollar ile tanışacaklardır. Yani kadınların bağımlı oldukları prenslerin olmadığı, kadın bedeninin cinsel bir obje olmadığı, kadınların özel alana hapsedilmediği, erkeklerin kadın namusunun bekçiliğini yapmadığı, yaşama ilişkin kuralların erkekler tarafından oluşturulmadığı bu masallar ile başta kız çocukları kendi öznellik inşalarında özgürleşecektir.

Sonuç olarak biz klasik masalları erkek egemen ideolojinin kültürel kodlarının hâkim olduğu bir edebi tür olarak görmekteyiz. Masalın kullandığı dil de bu ideolojinin yarattığı eril dil olarak karşımızda açıkça durmaktadır. Bu eril dil ise cinsiyet kalıplarını oluşturan, erilin dişil üzerinde ve diğer canlılar üzerinde açıkça hâkimiyet ve üstünlük kurmasına izin veren, hatta devamlılığını sağlayan bir araçtır. Tezimizin amaçlarından biri de klasik masalların sahip olduğu bu dilin nasıl yerinden edildiğini ve kadın dili ile yazmanın mümkün olduğunu göstermektir. Bu imkân ile ataerkil sisteme karşı eyleme geçmenin yolu da örneklendirilmiş olmaktadır. Bu örneklerimiz

¹⁶⁷ Vannicopoulou, a.g.e, 2004, s.69.

bize masalların kadınlar için de gerçek bir ‘mutlu son’u olduğunu göstermiştir. Bizim kabul edebildiğimiz ‘mutlu son’, erkek egemen ideolojinin dayattığı eril üstünlüğünün bozguna uğratılıp, cinsiyetlerin eşit ve özgür birer özne olabildikleri sonudur. Tezimizde incelediğimiz üç masal da bizi mutlu sona ulaştırmayı başarmış, cinsiyetçi olamayan bir dilin hatta kadın dilinin mümkünlüğünü gözler önüne sermiştir. Kadın dili ile kadın masalları yazmanın cinsiyetçi olmayan bir toplumsal yapı için devrim olacağını göstermiştir.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında İzmir’de doğdum. 2003 senesinde İzmir Bornova Anadolu Lisesi’nden mezun olup, aynı yıl lisans eğitimime Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümde başladım. 2011 senesinde Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’nda yüksek lisans yapmaya başladım. Halen Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında doktora çalışmalarına devam ediyorum.

KAYNAKÇA

Adams, Carol J., 'Ekofeminizm ve Hayvan Yeme', Çev. Ertuğrul Başer, Birikim Dergisi, S. 57-58, 1994.

Ariel Kay Salleh, Class, Race and Gender Discourse in the Ecofeminism/Deep Ecology Debate, 1999.

Armbruster, Karla, 'A Call for Boundary-Crossing in Eco-feminist Literary Criticism', Ecofeminist Literary Criticism: Theory, Interpretation, Pedagogy, Ed. Greta Gaard, Patrick D. Murphy, University of Illinois Press, 1998.

Armstrong, Karen, "İbrahim'in Kızları", Çev. Tansel Demirel, Amy Spangler, Pazartesi, Temmuz- Ağustos- Eylül S.113, 2007.

Arslan, Hüsametdin, Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 1992.

Ahmed, Leila, Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate, Yale University Press, New Heaven & London, 1992.

Bailey, David A., Veil: Veiling, Representation, and Contemporary Art, Ed. Tawadros, Gilane, inIVA, London, 2003.

Bacchilega, Cristina, Postmodern Fairy Tales: Gender and Narrative Strategies, Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997.

Bayat, Fuzuli, Türk Mitolojik Sistemi-1, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

Berkday, Fatmagül, Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Bhasin, Kamla, Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller, Çev: Ayşe Coşkun, Kadav Yayınları, İstanbul, 2003.

Binark, Mutlu, Kılıçbay, Barış, Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye’de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2000.

Bock, Philip K., İnsan Davranışlarının Kültürel Temelleri, Çev. Serpil Altuntek, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978.

Boratav, Pertev Naili, Folklor ve Edebiyat II, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982.

Büyük Larousse, “Masal”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992, C 15.

Cixous, Helene, The Laugh of the Medusa, Çev. Keith Cohen and Paula Cohen, Signs 1, 1975.

Cixous, Helene “Extract from Sorties”, Deconstruction: Critical Concepts in Literary and Cultural Studies, by Jonathan Culler, London, 2003.

Colligwood, R.G, The Philosophy of Enchantment: Studies in Folktale, Cultural Criticism and Antropology, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Collins, Sheila D., A Different Heaven and Earth, Judson Press, Valley Forge Pa, 1974.

Connell, R,W, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Culler, Jonathan, Yazın Kuramı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Çığ, Muazzez İlmiye, Ortadoğu Uygarlık Mirası, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

Donovan, Josephine, Feminist Teori, Çev. Aksu Bora, vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Donovan, Josephine, 'Ecofeminist Literary Criticism: Re-reading Orange', Ecofeminist Literary Criticism: Theory, Interpretation, Pedagogy, Ed. Greta Gaard, Patrick D. Murphy, University of Illinois Press, 1998

Dökmen, Zehra, Toplumsal Cinsiyet, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

Dryzek, John S., The Politics of the Earth, Oxford University Press, New York, 1997.

Eagleton, Mary, Working with Feminist Criticism, Oxford, 1996.

Eflatun, Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.

El Guindi, Fadwa, Veil: Modesty, Privacy and Resistance, Oxford & Nex York: Berg, 1999.

Eliade, Mircea, Mitlerin Özellikleri, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.

Ergun, Pervin, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2004.

Ergun, Pervin, Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü, Milli Folklor, S.87, 2010.

Ferry, Luc, Ekolojik Yeni Düzen, Çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

Fromm, Erich, Rüyalar, Masallar, Mitoslar, Çev. A. Arıtan ve K.H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1990.

Ginet, Sally McConnell, Borker Ruth ve Furman Nelly, Women and Language in Literature and Society, Greenwood Publishing, NY, 1980.

Graber, Gustav Hans, Kadın Psikolojisi, Çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1996.

Göle, Nilüfer, Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

Gün, Berna, Masallara Feminist Bakış ve Cinsiyet Meseleleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Güney, Eflatun Cem, Folklor ve Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1966.

Harries, Elizabeth Wanning, Twice upon a Time: Women Writers and the History of the Fairy Tale, Princeton University Press, New Jersey, 2001.

Harrison, Beverly Wildung, "Sexism and the Language of Christian Ethics", Making the Connections: Essays in Feminist Social Ethics, Der. Carol S. Robb , Beacon Press, Boston, 1985.

Heidegger: Varlığın Çobanı, Cogito Dergisi, YKY, İstanbul, Sayı:64, 2010.

Highleyman, Liz, Let's Talk About Gender, Boston Bisexual Woman's Network, 1997, www.uk.geocities.com, (15.04.2016)

Humm, Maggie, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Haz. Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002.

Irigaray, Luce, Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru, Çev. Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tatal, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

İrzık, Sibel ve Parla, Jale (Der.), Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

İçöz, Fulya, Masalda Cadı: “Ötekinin Arketipi”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2008.

Jung, Carl Gustav, Analitik Psikoloji, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınevi, İstanbul, 1997.

Jung, Carl Gustav, Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul 2003.

Kottak, Conrad Phillip., Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002.

Kolbenschlag, Madonna, Kiss Sleeping Beauty Good-Bye: Breaking the Spell of Feminine Myths and Models, HarperCollins Publishers, NY, 1988.

Le Guin, Ursula K., Kadınlar, Rüyalarda, Ejderhalar, Çev. Ve Haz. Deniz Erksan ve Diğerleri, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Morris, Pam, Literature and Feminism: An Introduction, Blackwell, Oxford, 2000.

Naki Tezel, Türk Halk Edebiyatında Masal, Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı.

Özen, Ayça, 'Logocentric Gelenekte Feminist Felsefenin Olanaklılığı', Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2008.

Plain, Gill ve Sellers, Susan, A History of Feminist Literary Criticism, Cambridge University Press, UK., 2009.

Plumwood, Val, Feminizm ve Doğaya Hükmetmek, Metis Yayınları, İstanbul, Ağustos, 2004.

Rooney, Ellen, The Cambridge Companion to Feminist Literary Theory, Cambridge University Press, UK, 2006.

Sakaoğlu, Saim, Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Sakaoğlu, Saim, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

Sancar, Serpil, İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Sarı, Ahmet, Akyıldız Ercan, Cemile, Masalların Psikanalizi, Salkımsöğüt Yayınevi, Ankara, 2008.

Sarup, Madan, Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm, Çev. Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

Schick, İrvin Cemil, Batının Cinsel Kıyısı, Çev. Savaş Kılıç ve Gamze Sarı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Sezer, Melek Özlem, Masallar ve Toplumsal Cinsiyet, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2014.

Shiva, Vandana, 'Ecofeminism' Feminist Thought, Der. Rosemarie Putnam Tong, Westview Press, USA, 1998.

Şirin, M. Ruhi, Masal Atlası, Kök Yayıncılık, Ankara, 2007.

Tatar, Maria, The Hard Facts of the Grimm's Fairy Tales, Princeton University Press, New Jersey, 1987.

Thornham, Sue, 'Second Wave Feminism', The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism, Haz. Sarah Gamble, Routledge, London, 2004.

Tolan, Fiona, 'Feminisms', Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide, Oxford University Press, USA, 2007.

Tolkien, J.J.R, Peri Masalları Üzerine, Çev. Serap Erincin, AltıKırkbeş Basın Yayın, İstanbul, 1999.

Tuğlacı, Pars, Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, C 2.

Türkoğlu, Sabahattin, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, 2002.

Vannicopoulou, Angela, Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler, Çev. Yrd. Doç. Dr. Dilek Çiftçi Yeşiltuna, Ege Eğitim Dergisi, 2004.

Warner, Marina, From The Beast To The Blonde: On Fairy Tales And Their Tellers, Farrar, Straus And Giroux, New York, 1995.

Weedon, Chris, Feminist Practice and Poststructuralist Theory, Blackwell, USA, 1992.

Yağcıoğlu, S, Dil İdeoloji ve Sosyal Sınırlar, Edebiyat Eleştirileri, S.4., 1994.

Yakupoğlu, Mukadder, 'Özne ve Söylem', Söylem Üstüne Söylem içinde, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 1999.

Yavuz, Helimoğlu Muhsine, Masallar: Eğitimsel İşlevleri ve Dil Öğretimine Katkıları, Ürün Yayınları, Ankara 2013.

Zilfi, C. Madeline, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

Zipes, Jack, Fairy Tale as Myth / Myth as Fairy Tale, University Press of Kentucky, Lexington, 1994.

Zipes, Jack, The Oxford Companion to Fairy Tales, Oxford University Press, NY, 2000.

Zipes, Jack, Breaking The Magic Spell: Radical Theories Of Folk And Fairy Tales, University Press of Kentucky, Lexington, 2002.

Zipes, Jack, Relentless Progress: The Reconfiguration of Children's Literature, Fairy Tales, and Storytelling, NewYork, 2009.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut> (12.02.2016)

http://en.wikipedia.org/wiki/Tzniut#Hair_covering (12.02.2016)

http://www.pinarselek.com/public/page_item.aspx?id=2252 (12.03.2016)

http://www.pinarselek.com/public/page_item.aspx?id=416 (12.03.2016)

ÖZET

Bu tez çalışmasında Pınar Selek'in Su Damlası, Siyah Pelerinli Kız ve Yeşil Kız adlı 'feminist yazın' örneği olan üç masalı inceleme konusu olarak seçilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri daha ilk çocukluk yıllarında ailede edinilmeye başlanıyor ve çocuğun toplumsallaşmasının başlamasıyla cinsiyet rol kalıpları içselleştiriliyor. Bu rollerin çocuk tarafından içselleştirilmesinde çocuğa anlatılan klasik masalların işlevi daha önce birçok teze, kitaba ve makaleye konu olmuştur. Bu nedenle biz tezimizde yeniden klasik masallardaki cinsiyet rolleri sunumu, kadının konumu gibi konuların üzerinde durmak istemedik. Onun yerine 'yeni masal' olarak adlandırılan ve 'feminist yazın' örneği olan cinsiyet rollerini yerinden eden, ataerkil ideolojinin erkek karşısında ikincil konumlandığı sessiz, pasif ve kurtarılmaya muhtaç kadınlarının kendi seslerini bulduğu, kararlarında aktif konumda olan ve hikâyelerinin başkahramanı olan kadınların yer aldığı, kadınların özgür bir özne olma yolunda ilerledikleri masallar üzerinde çalışmayı önemli bulduk.

Tezimizin uzunca bir giriş bölümü olmasına karar verdik, çünkü tezimizin esas odağı klasik masallar değil, ismi geçen bu üç feminist masalın incelemesi ve onların neden 'feminist yazın' örneği ve yeni masallar olduklarını açıklayabilmektir. Bu nedenle klasik masallara ait tanımlar, klasik masalların kaynakları, klasik masalların cinsiyetli dili, bu cinsiyetli dilin feminist kuramcılar tarafından nasıl eleştirildiği, klasik masallarda cinsiyet rol kalıplarının ve kadınların nasıl temsil edildiği türünden tezimizin ana fikri olan 'feminist bir yazın mümkündür' düşüncesini karşısında temellendireceğimiz teorik bilgilerin yer almasını uygun bulduk.

Her bir masalı ayrı bölümlerde incelemek, tezimizin gidişatı açısından faydalı ve kullanışlı olmaktadır. Her bir bölüm altında sadece masalların incelemesini vermedik. Her masalın cinsiyet rollerini yerinden etmek, kadına ses vermek dışında sorunsallaştırdığı başka toplumsal normlar da masalların arka planında açıkça durmaktaydı. Bu konulardaki teorik zemine de her bir bölümde yeri geldiğinde ayrı bir başlık altında yer verdik.

Tezimizin sonuç ve kaynakça bölümünden sonra 'ekler' başlığı altında incelemeye aldığımız masalların tam metinlerine yer vermek de yeni masallar ya da feminist masallar konusunda çalışmak isteyen araştırmalara örnek olması ve tezimizi okuyacak olan ilgili kişilerin önce masal metinlerini okuması ve bizim incelememizi daha net eleştirebilmesi için önemlidir. Yine ekler başlığı altında Pınar Selek'in kısa bir biyografisi ve kendisiyle yapılmış iki röportajdan masallarına ve edebiyata dair düşüncelerini bulabileceğimiz soru-cevap kısmı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik masal, toplumsal cinsiyet, masal dili, Pınar Selek, feminist eleştiri

ABSTRACT

In this thesis, Pınar Selek's three fables -Su Damlası, Siyah Pelerinli Kız, and Yeşil Kız- are chosen as subjects to inquire for exemplifying "feminist literature". Gender roles which are obtained through family during childhood start to be internalized by the child with the beginning of the child's socialization process. The function of the classic fables, which are told to children to internalize these roles, has been the topic of many thesis, books, and articles. For that sense we didn't want to stop at topics like "presentation of gender roles in classic fables", or "women's position in classical fables". Instead of that we found it important to work on fables named as "new fables" which can be considered as an example of "feminist literature" where they displace gender roles, and we witness this displacement by seeing the silent, passive, and needy women of patriarchal ideology where they are considered as secondary against men, finding their voices, becoming active in their decisions, being the protagonist in their stories, and being on the road to become a free subject in these fables.

We decided to have a long introduction, because our study's main focus is not the classical fables, but the examination of these three fables which are mentioned and to explain why they are the examples of "feminist literature" and "new fables". In this sense we found it suitable to include theoretical information about the definitions belong to classical fables, roots of the classical fables, gendered language of the classical fables and how this gendered language is criticized by the feminist theorists, and how gender role patterns and women are represented in classical fables, to form a ground for this thesis' main idea: "feminist literature is possible".

Investigating each fable in different sections is practical and functional for the trajectory of our thesis. We didn't only give the examination of fables in those sections. Other than displacing gender roles, and giving a voice to woman, each fable has problematized social norms which can be seen clearly in the backgrounds of these fables. In each section we mentioned the theoretical ground of these issues under different headings.

Adding the whole texts of these fables we are examining to the “appendices” section after results and references, is important because it would make an example for the future studies concerning “new fables” and “feminist fables”, and it is also important for those who are concerned with the topic, since they can read the fables first and criticize our examination more clearly.

Keywords: Classical fable, gender, fable language, Pınar Selek, feminist criticism.

EKLER

EK-1: SU DAMLASI

Çok küçüktüm. Henüz okula bile gitmiyordum. Şanslıydım çünkü ablam Su, her akşam beni başka bir masal ülkesine götürürdü. Her akşam yatağıma gelir, saçlarımı okşayarak bana masal anlatırdı.

Gecelerim aydınlıktı benim. Işıklıydı. Birbirinden güzel masalları dinlerken uykuya dalardım. Sonra da rüyalar başlardı... Rengârenk rüyalar...

Evet, artık büyüdüm, ama hala çocukken dinlediğim masalların etkisindeyim. Ablamın masalının içindeyim. Hayatımı değiştiren masalın... Hangi masal mı?

Bir akşam, ablam, her zamanki gibi yatağıma geldi. Saçlarımı tatlı tatlı okşarken dedi ki:

- Kardeşim... Sana bir sır vereceğim. Ama bu sırrı gözün gibi saklayacaksın...

- Söz, abla.

- Ben aslında bir periyim.

Anlamadan baktım yüzüne. Ablam bir peri miydi yani? Kanatları olan, sihirli bir peri miydi? Periler bizim gibi insan kılığına mı girerlerdi? Yoksa onlar da bizim gibi miydiler? Ablam, yüzümde gezinen soruları görerek hınzırca güldü ve başladı anlatmaya:

- Ben hem senin ablam Su'yum hem de Gece Saçlı Peri'yim. Benim başka bir dünyada peri annem, peri babam ve peri kardeşlerim var. Hepimiz insan kılığında

dolaşırız. Zaman zaman, kimse fark etmeden kanatlanırız. Geceleri ihtiyacı olanlara yardım ettikten sonra sarayımızda buluşuruz. Dev bir ağacın tepesinde kocaman bir sarayımız var. Orada, sabaha kadar hasret giderir, güneş doğmadan ayrılırız. Ormandaki tüm hayvanlar tanır bizi. Sincaplar yardımcımız, kırlangıçlar postacımız, yılanlar ise sırdaşımızdır. Bir tek, insanlar bilmez. İnsanlara genellikle görünmeyiz. Onlar bizi göremezler, ama biz her şeyi görürüz.

Bu bir masal mıydı? Gerçek miydi?

Su ablam öyle ciddiydi ki kaşları çatılmıştı:

- Seni bir gün uçuracağım... Peri ülkesine götüremem, ama bulutların üstüne çıkarabilirim... Annemin okuduğu dergilerde fotoğrafı olan bulutlara... Sana yarın bulutların fotoğrafını gösteririm. Sonra bir gün gideriz. Çok heyecanlanacağına eminim. Altında uzanan büyük pamuk kümeleri göreceksin. Yumak yumak ayrılıp birleşiyorlar. İnsanın, içine atlayıp kendini bırakması geliyor.

- Tamam, olur... Senin kaç tane peri kardeşin var?

Su, biraz düşündükten sonra yüzünü öne eğdi:

- Bir sürü var... Yüzlerce peri kardeşiz biz.

Demek ki ablamın başka kardeşleri de vardı... Onlara da sarılıp masal anlatıyor muydu? Onların da saçını okşuyor muydu?

- Öyle mi?

- Evet, öyle. Hepimiz insanların yardımına koşarız. Dünyanın dört bir tarafına uçarız. Ben buralara bakıyorum. Tabii önce senin uyumanı bekliyorum. Gece perisiyim ben... Bazen üşüyen bir çocuğa palto, bazen yaralı bir kadına merhem oluyorum.

- Dün gece de gittin mi?

- Ah, Damlacığım, görmeliydin... Akşam sana masal okuduktan sonra hemen yatağıma yattım, gözlerimi daha kapatmamıştım ki bir küçük çocuk sesi duydum. “Gece Saçlı Peri... Gece Saçlı Peri...” Beni çağırıyordu.

- Senin adın Gece Saçlı Peri mi?

Su ablam kıvrırcık, siyah saçlarını sallayarak gülümsedi:

- Evet... İnsanlar, peri deyince incecik, uzun saçlı bir kız hayal ederler. Niçin bilmem... Oysa periler çok çeşitlidir. Erkeği, kadını, yaşlısı, genci, şişmanı, zayıfı, esmeri, sarışını... Benim adım yoksul bir amca koydu. İlk defa onun karşısına çıktım. Ellerini, çalıştığı yerdeki makine kesmişti. Parası yoktu, çaresizdi. Gece yarısı, evinin önünde oturmuş, hem ağlıyor hem dua ediyordu. Birden önüne dikildim.

Beni görünce, “Küçük kız, ne arıyorsun burada... Hemen evine git!” diye azarladı. Ben ona peri olduğumu söyleyince yüzünü buruşturdu:

“Böyle peri mi olurmuş?”

“Sen hiç peri gördün mü?” diye sordum.

“Resimlerini gördüm. Senin gibi şişko, esmer ve küçük bir kız olamaz... Buna eminim. Hadi evladım, git evine... Sen nerede oturuyorsun? Götüreyim seni...” dedi.

Kızmadım ona. Bilgisizliğine verdim. Kollarını tuttum, tenini hissettim, sonra geri çekilip sihirli ellerimle boşluğa dokundum. Amca şaşkınlıkla bana bakıyordu. Artık kızmayı bırakmış, istemese de umutlanmıştı.

Sonra ışık yayıldı her yere... Sanki tüm yıldızlar etrafımızda toplanmıştı. Yıldızlar gökyüzüne geri döndüklerinde, ortalığı büyük bir sessizlik kapladı. Mucize gerçekleşmişti. Kesilen eli yerine gelmişti. Ben, ilk işimi başarmış olduğum için çok sevinçliydim. Ama yoksul amcanın mutluluğunu anlatamam sana... Kavruk yüzünde baharlar açıyordu. Gözlerinden sevinç gözyaşları akıyordu. Yeni elleriyle ellerime uzandı ve yanağına götürdü, sonra defalarca öptü: “Gece Saçlı Peri... Gece Saçlı Peri...”

Adımı o koydu. Sonra ünüm dilden dile yayıldı. Peri sarayımızda Peri annem hep anlatır. Sadece insanlar değil, hayvanlar da bahsediyormuş benden.

- Öyle mi? Hayvanlara da mı iyilik yapıyorsun?

Peri ablam gülerek öptü beni:

- Evet, ama bu kadar yeter... Şimdi uyuyalım. Sen rüyalarına dal, ben de peri dünyama gideyim...

Rüyamda Gece Saçlı Peri'yi gördüm. Birlikte uçuyorduk...

* * *

Ertesi akşam erkenden yatağıma yattım. Gece Saçlı Peri Ablam da gecikmeden geldi. Saçlarımı okşayarak başladı anlatmaya:

- Adı Zehra'ydı. Küçük, şirin bir kız çocuğuydu. Günlerdir onun sesini duyuyordum. Geceler boyunca... Ama hep acil işler çıkıyordu. Ona gidemiyordum. Sonunda gittim. Genelde beni yoksullar çağırır. Ama Zehra'nın oturduğu bina gayet şatafatlıydı.

Dış kapıdan içeri girdiğimde, Zehra'nın annesi, arkadaşlarıyla dertleşiyordu. Beni görmedikleri için rahat rahat bir köşeye oturup kulak misafiri oldum:

“Daha ne yapalım? En güzel oyuncakları alıyoruz. Her sabah yüzmeye gidiyor. Kıyafetler, yiyecekler... Bu evin kraliçesi Zehra... Hepimiz ona hizmet ediyoruz.”

“Çok şımartmışsınız. Her istediği olmaz canım. Biraz da 'hayır' lafına alışsın.”

“Zaten kızgınlığı ondan. İlle de dışarı çıkmak istiyor. Benim vaktim yok... Olsa da her yere götüremem ki çocuğu... Mahalledeki çocuklarla oynamak istiyor. Ama onları tanımıyoruz. Kötü şeyler öğrenir diye izin vermiyoruz tabii...”

“Ondan mı kapandı odasına?”

“Küsünce odasına kapanıyor. Yemek de yemiyor...”

“ Zehra'nın arkadaşı var mı?”

“Karşı komşunun çocuğu onunla yaşıt. Bazen birlikte oynuyorlar. Var öyle üç beş arkadaşı, ama anne babalar buluşmadan onlar da buluşamıyorlar tabii.”

“ Niye dışarı çıkmak istiyor? Acaba bir şeyin eksikliğini mi hissediyor?”

“ Yok, nesi eksik olsun? Sadece çok meraklı. Her şeyi görmek, anlamak istiyor. Sürekli soru soruyor.”

“ Aaa... Fazla merak iyi değildir canım. Sakın alıştıрма. Biraz susup oturmayı öğretsin.”

Öfkeyle yerimden kalktım. Kadına bak! “Niye dışarı çıkmak istiyor?” diye soruyor. Sanki çocuk çok acayip bir şey istemiş gibi... İnsanın en doğal ihtiyacı değil midir

dışarı çıkmak? Kim kapalı bir yerde uzun süre kalabilir? Yeşilliklere dokunmayı, toprağa basmayı, sokakları ve meydanları geçmeyi, binalara, insanlara, hayata bakmayı kim istemez? Hem niye kapatılır ki küçük insanlar?

Bir iki denemeden sonra Zehra'nın yerini buldum ve kapı deliğinden içeri süzıldüm. Beni karşısından görünce heyecanla sendeledi:

“Gece... Saçlı... Peri...”

Göğsünü şişirmişti, ama heyecandan ayakta zor duruyordu. Ben de gülümseyerek elini tuttum:

“Bana ihtiyacın olduğunu duydum.”

“Evet, Gece Perisi... Pardon Gece Saçlı Peri... Haftalardır seni sayıyorum.”

Rahatlasın diye saçlarını okşadım, ağlamaya başladı:

“Kurtar beni Peri abla...”

Başka soru sormadım. Odaya varmadan her şeyi anlamıştım zaten. Eğildim, küçük çocuğu kucakladım:

“Şimdi pijamalarını giy, annene ve misafirlerine iyi geceler dile...” dedim.

Kaşları çatıldı:

“Sen de mi?”

“Hayır, korkma Zehra. Çıkacağız dışarı. Gece boyunca dolaşacağız. Ama seni uyuyor sansınlar. Odana gelmesinler ki rahatça kaçabilelim...”

Göz kırptım. O da gülümsedi.

Telaşla pijamalarını giydi, kapıyı açıp salona giderken az daha düşüyordu. Tuttum onu.

İçeri girince bütün kadınlar sustu. Annesi ayağa kalktı:

“Ne oldu bir tanem?”

Herkes Zehra'nın yüzündeki gülücüklere şaşkınlıkla bakıyordu:

“Uykum geldi. İyi geceler demek için geldim...”

Annesi atıldı, çocuğunu kucağına alıp öpmeye başladı, sonra onu odasına götürdü, yatırıp üstünü örttü ve ışığı söndürüp içeri girdi.

Ben de peşinden gittim.

Kadıncağız hala şaşkıındı:

“Aman ayağınız uğurlu geldi.”

Misafirlerden biri pek bilmiş bir edayla:

“Bak gördün mü? İsteği olmayınca önce mızıldanıyor, sonra uslanıyor. Bazen taviz vermemek lazım çocuklara...”

“Haklısın hayatım, her isteğinin olmayacağını anlayınca nasıl da söz dinledi...”

Bu konuşmalara daha fazla dayanamayarak çocuğun odasına süzıldüm. Üstünü değiştirmiş, yatağın içinde oturmuş, beni bekliyordu.

Pencereden birlikte süzıldük dışarı. Biraz uçurdum onu. Deniz kıyısına kadar gittik.

Zehra kumların üstünde yürüyor, kayalara çıkıyor, sularla oynuyordu. Martılardan bir beni tanıyıp omzuma konunca Zehra korktu. Hemen sihirimle dokunduğum martı dile geldi:

“Küçük kız... Ne güzel bir insansın sen...”

Kanatlarını Zehra'nın ellerine sürdü, sonra başını hafifçe büktü. Zehra, yavaşça martının tüyelerine dokundu. Bir süre, onları yalnız bıraktım. Sonra yanlarına gidip artık uçmamız gerektiğini söyledim. Uzun uzun vedalaştılar. Martı kanatlarını açarak gökyüzüne uçtu. Sonra biz havalandık. Zehra çok mutluydu. Yol boyu, martıyla ne kadar iyi arkadaş olduklarını anlatıyordu.

Kalabalık bir caddeye indik.

“Ben peri olduğum için senin dışında kimse beni görmüyor. Seni yalnız zannedecekler...”

Zehra yine korktu.

“Birisi bana bir şey sorarsa?”

“Rahat yürü... Böyle çekingen yürürsen insanların ilgisini çekersin.”

Işıklı caddede, çeşit çeşit insanlara, renk renk vitrinlere baka baka ilerledik.

Zehra birden durdu. Yerde bacakları olmayan, çok yaşlı bir adam oturuyordu. Önündeki çocuğun şaşkınlığını fark eden adam:

“Merhaba çocuk... Bu saatte niye yalnız dolaşıyorsun?” diye söylendi.

O ise, yola devam edip etmeme konusunda kararsızdı. Kulağına eğildim:

“ Korkma, konuş onunla...”

Küçük kız heyecanla yutkundu, sonra derin bir nefes alarak:

“Dolaşıyordum. Senin kimsen yok mu amca?”

“Kimsem olsa burada işim ne?”

“Ayaklarımı nasıl kaybettin?”

“Uzun hikâye... Savaşta kaybettim.”

“Savaş nerede ki amca?”

Şimdi yutkunma sırası yaşlı amcadaydı:

“Sana 'büyüyünce anlarsın...' demeyeceğim. Zeki bir çocuğa benziyorsun. Her yerde savaş var. İnsanlar para için birbirlerini kırıyorlar. Sen hep iyilikten yana ol. Kimseyi öldürme...”

“Karnını nasıl doyuruyorsun?”

“Gelen geçen üç beş kuruş atarsa, öyle...”

Saat çok geç olmuştu. Zehra'yı evine bırakmam, sonra da buraya dönmem gerekiyordu.

Tabii bir de planım vardı. Zehra'nın kulağına fısıldadım:

“Hadi gidiyoruz...”

Zehra yaşlı adamın elini tuttu... Hiçbir şey söylemeden ayrıldılar.

İssiz bir sokağa sapıp oradan havalandık. Çok geçmeden küçük kızı yere indirdim.

“Sevgili Zehra... Yolculuğumuz buraya kadar. Şimdi seni eve bırakacağım. Artık dışarıda neler olduğunu biliyorsun. Ama henüz tek başına dolaşmak için çok küçüksün. Bu gece kimse beni görmedi, ama hep yanımdaydım. Bundan sonra da annen, baban ya da tanıdığın başka kimseler, seni çıkarmak istemezlerse onlara küsüp odana kapanma. Mücadele et, ikna et büyüklerini ve yolunu bul, çık dışarı. İnsanlara, martılara, kedilere bak, dokun onlara... Hayat, oyuncaklardan daha zengin... Onu iyi öğrenmeye bak ve kendine güven. Sen güçlü bir çocuksun.”

Kanatlarımın arasından bir tomar para çıkardım:

“Al bu parayı... Belki küçük maceralar için ihtiyacın olur... Benim sana hediyem olsun.”

Tam yeniden havalanmıştık ki Zehra kulağıma eğilip fısıldadı:

“Gece Saçlı Peri... Tekrar o yaşlı amcanın yanına gidebilir miyiz?”

Hiçbir şey söylemeden geri döndüm. Planım yolunda gidiyordu...

Yaşlı adamcağız aynı yerdeydi. Zehra koşa koşa yanına gitti. Adamcağız kaygılanmıştı:

“Yine mi sen çocuk? Bu saatte ne geziyorsun buralarda? Hemen evine dön. Annen merak eder...”

Zehra aceleyle elindeki paraları onun kucağına bıraktı. İhtiyar şaşkındı:

“Evladım, bunlar çok para! Nerden buldun bunları?”

“Seni kaç gün doyurur?”

“Ne diyorsun? Uzun zaman rahat ederim. Çocuk, sen kimsin? İn misin, cin misin, peri misin?”

Çocuk gülümseyerek adamın sakallarını okşadı. Sonra birlikte havalandık. Adamcağız, bu mucizeye mi elindeki paraya mı bakacağını şaşırmişti. Uçarken Zehra'nın mutluluktan titrediğini hissediyordum.

Evin penceresinden süzülürken kanatlarımı öpüyor, hep aynı şeyi söylüyordu:

“Teşekkürler... Hiç unutmayacağım.”

Ablam sustu.

- Hazır mısın rüya âlemine?

Gülümseyerek uyudum.

* * *

Ertesi akşam yine aynı saatte başladı masal... Ablam kıvrıcık saçlarını tepesinde toplamış, tıpkı küçük bir cadıya benziyordu. Ona sarıldım ve gözlerimi kapadım. Sesi nasıl da yumuşacıktı:

- Gece Saçlı Peri... Gece Saçlı Peri... Bu bir hamsinin sesiydi. “ Ne olur. Acele gel” diyordu. Ben de uçtum pencereden. Neyse ki yakın bir denizden geliyordu sesi.

Kanatlarımı yüzgeç yapıp daldım suya. Yüzdüm, yüzdüm... Büyük bir ağın içinde gördüm onu.

Balıkçıların attığı ağ tıklım tıklım balıkla dolmuştu. Kimisi çırpınıp ağın dışına çıkmaya çalışıyor, kimi de umutsuzluktan titriyordu... Birazdan çekilip satılacaklardı. Bu arada susuz kalıp ölürlendi muhtemelen. Sonra birileri onları satın alırdı. Artık kızartma mı olurlar, fırına mı verilirler, bilmem. Onlara yaklaştıkça çoğunun henüz yavru olduğunu gördüm. Yenmeyecek kadar küçüklerdir. Aslında ben de balık yemeyi seviyordum, ama minnacık hayvanları böyle korkuyla çırpınırken görünce utandım kendimden.

Ben böyle düşünürken hamsinin sesini duydum:

“Geldin... Yalvarışımı duydun...”

Ağa doğru yaklaşıp onu seçmeye çalıştım. Çok küçüktü buna rağmen sık örülmüş ağların deliklerinden kaçamıyordu.

“Denizin güzelliğini yeni keşfediyorum. Daha görmek istediğin şeyler var. Ölmek için çok erken... Ölmek istemiyorum. Çok korkuyorum. Hepimiz çok korkuyoruz. Sadece beni değil, hepimizi birden kurtarır mısın?”

Böyle tatlı bir hamsiden de bu beklenirdi... Kendisi için geldiğimi bildiği halde “Beni kurtar!” dememiş, tüm balıkları kurtarmamı istemişti.

Hiçbir şey söylemeden ağın ağzını açtım. Ah... Bundan sonrasını anlatmak çok zor... Tam bir mutluluk resmiydi. Mutluluk yüzüğüdü.

Balıklar tek tek ayağıma, elime sürünüyor, kimileri de parmaklarıma dolanıyordu. Küçük hamsi ise koluma yapışmış, kıpırdamadan duruyordu. Onu yavaşça kendimden uzaklaştırdım. Bir öpücükle sudan kaparcık gönderdim ona ve hızla denizden çıktım. Uçarken, “ Bir daha hamsi yiyebilecek miyim?” diye soruyordum kendime.

Su ablam masalı bitirip beni öptü. O odadan çıkar çıkmaz hemen uykuya daldım. Rüyamda bir deniz kaplumbağasının sırtındaydım.

* * *

Sabah annemin sesiyle uyandım. Ablama kızıyordu:

- Bir daha Damla'ya o hikâyeleri anlatmayacaksın. Ne yalancı oldun sen. Periymiş de, geceleri uçuyormuş da... Kendinden küçük gördün, kandırıyorsun. Çocuğun akli karışıyor, sürekli hayallere dalıyor.

- Ben yalan söylemiyorum. Hayal kuruyorum sadece.

- Hayalmış... Düpedüz yalan.

- Ama gerçek gibi... Anlatırken ben de yaşıyorum.

- Gerçek değil kızım. Kardeşine kötülük yapıyorsun. Ona gidip gerçeği söyleyeceksin. Ondan sonra masal oku, hikâye oku, ama ben periyim yalanını unut artık.

- Ben peri olmak istiyorum.

- Olmak başka, istemek başka... Hayal kurduğun bir şeyi gerçekmiş gibi anlatma bir daha! Hele kardeşine hiç!

Ağlamaya başlayan ablam mıydı ben miydim? Onun hıçkırıklarını duyuyordum, benim ise yanaklarım ıslaktı.

Bir süre sonra ablam okula gitti, ben ise yatağımdan hiç çıkmadım. Annem kendi kendine söyleniyordu. Seslerini duyduğumun farkında değildi. Üzüntümü ablamın yalanlarına bağlıyordu. Ona göre, kim bilir hangi masalın etkisi altında kalmıştım...

Öğlene doğru annemin zoruyla yemek yedim. Ama yataktan dışarı çıkmadım. Yorganı başıma çekip bekledim.

Sonunda ablam geldi. Onun odaya yavaşça girişini hissedince hiç kıpırdamadan durdum. Uyur gibi yaptım. Geldi, saçlarımı okşadı... Sonra gitti...

Ertesi akşam, ondan sonraki akşam da aynısı oldu.

Bir süre sonra kalktım... Yıkılmıştım, hayallerim yıkılmıştı. Kendime kolay kolay gelemeyecektim. Bu nedenle ablamın yüzüne bakamıyordum.

En sonunda beni tuttu, sarıldı, yatağa oturttu:

- Annem sana söyledi, değil mi?

- Hayır, sana söylerken duydum...

Ablam sessizce başını öne eğdi, sonra saçlarıma uzandı. Ben okşamasına izin vermedim, kendimi geri çektim. Ablam konuşmaya başladı:

- Annem sana peri olmadığımı söylememi istedi. Ama Damlacığım, ben hayal kuruyorum. Onları gerçek yaşamdan daha çok seviyorum. Ben de bu hayallerimi paylaştım seninle. Çok inandığım için sana böyle rahat anlattım. Üstelik daha anlatamadığım çok şey var... Onları yaşadım mı yaşamadım mı, bilmiyorum. Anneme sorarsan yaşamadım. Ama gerçek gibiler...

İçini çekti, ellerimi tuttu:

- Fakat küçük Damlacığım, bu perilik maceramda ne gördüm biliyor musun? Dünyada çok kötülük, çok haksızlık var. Kanatlarım da, sihirim de olsa, tek başına fazla bir şey yapamıyorum. Sana anlatmadığım, elimi kolumu bağlayan çok masal var. Anladım ki tek başına hiçbir şey olmuyor.

Ellerimi iyice sıkarak:

- Biliyorum, bana kızgınsın, ama ne olur beni dinle... Sana bir teklifim var: Artık ben sana bir şey anlatmayayım. Ama sen de benim gibi peri ol... Her şeyi birlikte yaşayalım. İki peri daha çok şey yapar. “Bir elin nesi var iki elin sesi var” diyorlar ya... Kanatlarımız olmasa da aklımızı kullanarak çok insana faydamız olabilir. İnsanların yüzünü güldürürüz, onları mutlu ederiz. Dedem ne derdi bize?.. Çok şey olmak gerekmez Bir su damlası olun çocuklar... Bir su damlası olun, derdi. Benim adım Su, seninki de Damla. İkimiz bir su damlası olalım mı kardeşim? Susuz insanların ağızlarına damlayalım mı ikimiz?

Gözlerimi kapayıp uykuya daldım.

Ertesi akşam yanıma gelmedi. Ondan sonraki gün de... Uzaktan bana baktığını hissediyordum. Galiba ne diyeceğini bilemiyordu. En sonunda ben yanına gittim. Ellerimi arkama kavuşturup en ciddi yüz ifademi takındım:

- Sana bir şey anlatmam lazım...

Heyecanla baktı gözlerime:

- Tabii... Seni dinliyorum Damlacığım...

- Dün akşam... “ Damla!” diye bir ses duydum. Önce rüya sandım, ama ayağa kalktıktan sonra da ses devam ediyordu. Onu annemlerin odasında buldum. Dolabın içinde. Meğerse o ses bir karıncadan geliyormuş. Yuvasını kaybetmiş, yolunu, toprağını arıyormuş. Onu parmağıma aldım ve sessizce evden çıktım. Kapı kapanmasın diye araya ayakkabımı koyduktan sonra bahçeye çıktım ve karıncayı toprağa bıraktım. Nasıl atladı parmağımdan, nasıl yürümeye başladı hızlı hızlı. Ve ben küçücük karıncayı elimden bırakınca nasıl hafifledim...

Ablama sarıldım:

- Sen perisin ablacığım. Ben de periyim. İkimiz su damlasıyız. Hem biliyor musun, ilk başta peri kardeşlerini kıskanmıştım. Sonra da bu yüzden kendime çok kızdım. Şimdi başka su damlaları da olsa diyorum. Ve hep birlikte, karıncalara, arılara, insanlara, çiçeklere koşsak...

Gerçekten koştuk... Bu yüzden sevgimiz hep büyüdü...

Ablama, onun anlattığı masallara çok şey borçluyum. Artık masal dinlemiyorum. Onları yaşıyorum. Kanatlarım olmasa da çok mutluyum...

EK-2: SİYAH PELERİNLİ KIZ

Siz hiç cadı gördünüz mü? Ben gördüm. Üstelik dokundum ona. Kara Peçeli Cadı diyorlardı. Ben, adamızın felaketi olan bu cadının saçlarını taradım Sonra da...

Baştan anlatayım mı? En başından.

Tabii ben en başını görmedim. Kara Peçeli Cadı kabusu başladığında daha doğmamışım. Ama o kadar çok bahsedildi ki yaşamış gibi biliyorum. Çocukluğumda bu cadının kötülüklerini dinledim hep.

Başka yerlerdeki çocuklar kim bilir ne masallar dinliyordu... Büyülü, perili, mucize ve hayal dolu rengârenk masallar! Ama biz Midye Adası'nın çocuklarına tek bir masal anlatılırdı: Kara Peçeli Cadı.

O bizim masalımızdı. İnandığımız, yaşadığımız, korktuğumuz masal...

Sonra ben bu masalın içine girdim. Ve hayat değişti.

Denizler ortasındaki yemyeşil adamız, eskiden pek sakinmiş. Hayat, dalgın bir su gibi akıp gidermiş. Midye Adası adını da boşuna takmamışlar. Dört tarafımız kayalıktır bizim ve tüm kayalar, elim kadar, hatta babamın eli kadar midyelerle doludur. O midyelerle neler neler yapılır... Pilavlar, kızartmalar, yemekler... Balığımız da çoktur. Geceleri denize açılan kayıklar balıkla dolar. Akşamları balığa çıkardık. Ay ışığıyla yıkanır, denizin müziğine şarkılarımızla eşlik ederdik. Sabaha karşı ağa takılan balıkları birlikte ayıklardık.

Her şey güzeldi ama Kara Peçeli Cadı mutlu olmamıza, rahat rahat yaşamamıza izin vermiyordu. Anlatıldığına göre yerin yedi kat dibinden geliyormuş. Karanlıklar ülkesinden. Dişleri simsiyah, tırnakları birer metreymiş... İnsanları mutsuz etmiş

amacı. Aramış, taramış, en mutlu köy diye bizim köyü seçmiş, sonra da musallat olmuş.

Ben doğmadan önce çok kötülük yapmış. Kayaları devirmiş evlerin üstüne. Gece denize dalıp ağları yırtmış. Suyumuzu kesmiş. Gücü tüm pınarları kurutmaya yetmiyormuş ama limanı, köprüleri, yaptığımız suyollarını yıkmayı başarmış. Aklına estiği zamanlar, damatlara saldırıyormuş.

Ben doğduktan sonra da devam etti. Tam düğün öncesi damatları kısıtıyor, kara süpürgesiyle vuruyor, vuruyor...

Cadı, tüm kötülüklerin anasıydı. Her başarısızlığın, her acının, her hastalığın arkasında Kara Peçeli vardı. Kuraklığın, fırtınaların, kavgaların, hatta diş ağrısının bile... İnsanlar, birbirlerine beddua etmek için “Kara Peçeli musallat olsun sana...” derlerdi.

Biz çocuklar, hayalimizdeki Kara Peçeli'nin resimlerini yapar, hangisi daha çirkinse en çok onu beğenirdik. Çocuk ya da büyük, tüm adalılar gibi ben de Kara Peçeli Cadı'nın varlığına inanır, ondan korkardım ama bizim eve kadar geleceğini, ailemin canını yakacağını hiç beklemiyordum.

* * *

Ağabeyim evlenecekti. Düğün gecesinden bir gün önceydi...

Hazırlıklar nedeniyle, herkes dışarıdaymış. Ağabeyim evde yalnızmış. Tam çıkmaya hazırlanıyormuş ki birden cadı çıkmış karşısına. Hiçbir şey söylemeden süpürgesine sarılmış... Vurmuş, vurmuş...

Ağabeyimin çığlıklarını önce ben duydum. Komşularla birlikte eve girdik. Damadımız, yerde yatıyordu. Adanın biricik doktoru, yaşlı kadınlar, herkes elinden

geleni yaptı ama ağabeyimin acıları dinmedi. Düğünde yüzü gözü morluklar içindeydi.

Kimse şaşırmadı. Ama ben günlerce uyuyamadım. Ağabeyimin gözlerindeki çaresizlik beni çok etkiledi. Dinlediğimiz masal, hayatımıza, evimize girmişti. Cadı benim ağabeyime saldırmıştı... Bunu kabul edemezdim. Ve o cadıyı bulmaya, onunla hesaplaşmaya karar verdim.

Nasıl olacaktı peki?

Kendimi bildim bileli Kara Peçeli Cadı ile mücadele edilirdi. Köyün erkekleri her zaman silahlarla, sopalarla birlikte onu aramaya çıkarlar ama hiç bulamazlardı.

Ben nasıl bulacaktım? Üstelik erkek değildim. Ve anlatıldığına göre bu cadı, sadece erkeklerin karşısına çıkıyor, kadınlara görünmüyordu.

* * *

Bu arada kendimi tanıtmadım, adım Yosun. Şimdi büyüdüm, on iki yaşındayım. Ağabeyim dayak yediğinde daha dokuz yaşındaydım. Çok küçüktüm yani. Üstelik ağabeyimden başka kardeşim yoktu.

Nasıl yapacaktım?

Hemen arkadaşlarıma koştum. Onlar da heyecanlandılar ve cadıyı aramak için birlikte planlar kurduk...

Birbirimize söz verdik, “Kara Peçeli Cadı Avı” bizim en büyük sırrımız oldu. Bulana kadar, kimseye bir şey söylemeyecektik. Ama işimiz çok zordu. Adamız küçük olduğu için, bu sırrı saklamakta zorlanıyor, sürekli yalan uydurmak zorunda kalıyorduk. Okul biter bitmez, oyun bahanesiyle buluşuyor ve aramaya başlıyorduk.

Babalarımız, annelerimiz şaşkındı. Eskisi gibi denize girmiyor, midye toplamıyor, balığa çıkmıyor, sokakları sesimizle inletmiyorduk. “ Dolaşmaya gidiyoruz,” deyip iz sürüyorduk.

Aylar boyunca adayı karış karış aradık. Yaz geçti, kış geçti, bulamadık. Her eve, her kayaya, her kuytuca, her çukura tek tek baktık. Ağaçların tepesine bile çıktık. Yoktu. Kara Peçeli Cadı yoktu.

Neredeydi o zaman?

“Kesinlikle adanın içindedir... Daha dikkatli aramamız lazım...”

“Ya denizde yaşıyorsa?”

“ Bence o, göklerde oturuyor Kötülük yapacağı zaman adamıza iniyor.”

“ Yok canım, herkes biliyor yerin yedi kat dibinde olduğunu...”

“ O bir cadı... Bu küçücük halimizle onu nasıl bulacağız?”

Arkadaşlarımın bu arama işinden sıkıldıkları belliydi. İlk başta macera gibi geliyor, herkes heyecanlanıyordu ama zaman geçtikçe hevesleri kaçtı. Kimileri ise korkuyordu. Tabii evdekiler, bir zaman sonra bizim Kara Peçeli Cadı'yı aradığımızı anlamışlardı. Bu yüzden, sürekli korkunç hikâyeler anlatıyorlar ve rahat rahat dolaşmamıza izin vermiyorlardı.

Yavaş yavaş tüm arkadaşlarım cadı arama macerasını bıraktılar.

Ben de korkuyordum ama yerimde duramıyor, aramayı bırakamıyordum. Bu cadıyı bulmak, benim için her şeyden önemliydi. Kendi kendime söz vermişim bir kere. Sözümü çiğneyemezdim.

Kara peçesiyle rüyama giren, yani yüzünü hiç göstermeyen bu cadıyı bulmak için dolaşıyor, dolaşıyordum. Aradan haftalar geçti, aylar geçti, ben devam ettim. Hem de tek başıma.

* * *

Sonunda annem ve babam isyan ettiler! Bir süredir endişeyle her yaptığımı takip etmeye çalışıyor, oyalanmam için çeşitli bahaneler buluyorlardı. Ben ilgilenmiyorum, onlar üstüme geldikçe daha çok içime kapanıyordum. Ne onlar vazgeçiyordu ne de ben.

Bir gün okuldan geldim. Tam çantamı bırakıp cadıyı aramaya çıkacaktım ki annem önümde dikildi:

“ Bugün çıkmayacaksın. Evde oturacaksın. Ne o öyle oğlan çocuğu gibi...”

Çok uğraştım ama annemi ikna edemedim. Sonunda sessizce bir yere oturdum. O da sakinleştiğime karar verip kardeşimle ilgilenmeye başladı. Biraz daha bekledim. Herkes işine gücüne dalınca, kapıyı açıp koşmaya başladım.

Koştum, koştum... Koştum... Ormana varmıştım.

Korkmaya başladım. Buna rağmen istifimi bozmadan Kara Peçeli Cadı'yı arıyordum. Çalılıkların arasına, ağaç kovuklarına, küçük mağaralara bakıyordum.

Yavaş yavaş hava kararıyordu. Ne yapacaktım? Eve dönemezdim. Eğer beni yakalarlarsa, artık hiç bırakmazlardı. Oysa ben cadıyı bulmalıydım.

Ormanın ortalarına varınca, hava iyice karardı. Derken garip sesler duymaya başladım. Çıgıllıklar, homurtular, alışık olmadığım sesler... Ne ay ne yıldızlar ne gökyüzü görünüyordu. Karanlık bir ormanda, garip sesler arasında kalmıştım.

O kadar çok korktum ki ağlamaya başladım. Ellerim buz kesmişti. Sırtımda ve midemde garip bir ağırlık vardı. Eve dönmek, ormandan çıkmak için bile yürüyemiyordum.

Birden gökyüzünde, tam tepemde yırtıcı bir çıgılık duydum. Ben de çıgılık atarak yere çöktüm. Bir ağacın altındaydım. Titrememi durdurmak için, meşe ağacının gövdesine sarıldım. Ağaçtan bana garip bir sıcaklık aktı.

Ben de yüksek sesle hıçkırmaya başladım:

“ Meşe ağacı... Kurtar beni... Korum beni bu canavarlardan, ne olursun...”

Biraz zaman geçti ama sesler azalmadı. Ben ise hiç durmadan ağlıyordum.

Birdenbire, çok yumuşak bir ses duydum:

“ Korkma... Kuş onlar. Sana bir şey yapmazlar. Üzerime çıkabilir misin? Rahatlarsın...”

Bu ses, diğerlerinden farklıydı. Hiç de korkutucu değildi.

Ama yine de ürperdim:

“Kim konuşuyor?”

“ Hissetmiyor musun? Kollarının arasındayım.”

Evet! Deminden beri sarıldığım meşe ağacı konuşuyordu! Ağaçların konuştuğunu kimse anlatmamıştı bana. Diyorum ya, varsa yoksa Kara Peçeli Cadı... Kâbus görmekten hayal kuramaz olmuştuk...

Sessizce yerimden kalkıp ağaca tırmanmaya çalıştım. O kadar zor olmadı. Bir baktım, Meşe ağacının kollarındayım. Gerçekten de burası daha rahattı. En azından yüksekteydim.

“İlk defa konuşan bir ağaç gördüm.”

“ Kimseye anlatma sakın...”

“ Hayır anlatmam... Diğer ağaçlar da konuşuyor mu?”

“ İnsanın bilmediği çok şey oluyor.”

Daha fazla soru sormadım. Kalbim öyle hızlı çarpıyordu ki yerimden düşmemek için sıkı sıkıya Meşe'nin dallarına yapışmıştım.

“ Kalp atışlarını duyuyorum. Korkma artık. Rahat ol. Burada güvendesin.”

Kendimi rahatlatmaya çalıştım. Ama nafi!

“ Cadıyı arıyorsun değil mi?”

“Evet...”

“ Arkadaşlarınızla ormanda cadıyı uzun süre aradınız ya, o zaman sizi çok dinledim.”

“ Öyle mi? Evet... Burada çok aradık, doğru.”

“ Ama bulamadınız. Oysa çok yaklaştınız.”

“ Yaa...”

“ Ne yapacaktınız cadıyı?”

“ Onunla konuşacaktın.”

“ İntikam almayı düşünüyor muydun?”

Titremem geçmişti.

“ Diğer insanlar böyle düşünüyor. Ağabeyimi dövdüğünde ben de çok öfkelen dim. Onu bulacağım diye yemin ettim. Hala arıyorum ama önce konuşmak için... Adamızdan gitmesi için yalvaracağım ona.”

“ Dinlemezse ne olacak?”

“ O zaman mücadele ederim.”

“ Mücadele derken... Nasıl bir mücadele?”

“ Merak etme. Ben kimseye zarar vermem. Onun gözlerine bakacağım ve utanmasını sağlayacağım. Tabii kaçırarak gözlerini ama ben inatla bakacağım ve onun hakkında düşündüklerimi söyleyeceğim. Kızlara zarar vermiyormuş ama belli olmaz, cadı o.”

Meşe ağacı bir süre konuşmadı. Benim de kalp atışlarım biraz yavaşlamıştı sanki. Ormanın seslerine alışmaya başladım.

“ Seni görür görmez anladım. Evet, yolun açık... Birazdan seni onun yanına göndereceğim.”

“ Ne dedin? Sen ciddi misin?”

“ Ciddiyim. Ama önce bana bir söz vereceksin. Onu gördüğünü kimseye söylemeyeceksin. Bu, bizim sırrımız olacak. Bir ağaçla bir sır paylaşmaya hazır mısın?”

“ Peki ya sen, bir çocuğa güvenmeye hazır mısın?”

“ Soruyu yanlış sordun... Bir insana güvenmeye hazır mısın diye sormalıydın. Evet, herhangi birine değil ama senin gibi küçük bir insana güveneceğim.” Meşe ağacının yapraklarını okşadım.

“ Çok sağ ol sevgili Meşe...”

“ Bir şey daha var. Onu gördükten sonra hiç beklemeyeceksin, sessizlik içinde, hemen yanıma geleceksin.”

“ Tamam.”

“ Söz mü?”

“ Söz.”

“ Şimdi in aşağı. Arkamdaki söğüdün hizasından git. Biraz yürü. Büyük bir çınar ağacı göreceksin. Çevresi açıklık... Sırtını o ağaca yasla, yere bak. Yan yana konulmuş büyük taşlar göreceksin. Onları yerinden hafifçe oynat.

Heyecanla Meşe'nin gövdesinden aşağı doğru süzülürken o bana fısıldıyordu:

“ Hemen geri dön...”

* * *

Gözlerim karanlığa alışmıştı. Çınarı kolayca buldum. Önünde taşlık olan tarafa geçip sırtımı ağaca dayadım. Derin bir nefes aldım.

Demek ki yerin altında olduğu doğrudu. Yani ben, yerin yedi kat dibine mi inecektim? Ama Meşe bana “ Yerinden kıpırdamadan seyret,” demişti. Demek ki cadı, o kadar derinde değildi. Ulaşmış mıydım? Görecek miydim onu sonunda? Peki ama ne zaman görecektim?

Ses çıkarmamaya özen göstererek büyük taşlardan birini hafifçe yerinden oynattım. Taş ağırdı. Tüm gücümü kullanmışım ama fazla hareket ettirememişim. Sonunda küçücük bir delik açılmıştı işte... İçeriden hafif bir ışık yayılıyordu. Biraz zorlayınca başardım.

Ve onu gördüm.

Upuzun saçları vardı.

Nefesimi tutmuşum. Gördüklerim inanılacak gibi değildi. Bu cadı çok gençti. Annemden daha genç! Upuzun, simsiyah saçları vardı. Nasıl da parlak... gecenin karanlığında siyah bir ışık nasıl parlar, ilk defa o zaman gördüm. Hayretten donmuş olan gözlerimi açıp kapadım. Cadı ellerinde süpürge değil, bir bebek tutuyordu! Üstelik bebeği öpüyor, okşuyor, seviyordu! Birdenbire düğmelerini açtı, memeleri ortaya çıktı. Bebeği memelerinin arasına sokup ona sıkıca sarıldı, yere oturdu ve gözlerini kapadı. Artık sadece gözlerime değil, kulaklarıma da inanamıyordum.

Cadı ninni söylüyordu:

“ Sen acımın meyvesisin

Sen öfkemin beşiğisin

Sen benim yavrumsun

Bebeğimsin...”

Birdenbire, siyah saçlarının arasında başka türlü bir parlaklık gördüm. Tam sırtının üstünde...

Toka değildi bunlar. Süs de değildi... Bıçaktı... Sırtına iki bıçak saplanmış ama Kara Peçeli Cadı, hiçbir şey yokmuş gibi davranıyor, sadece bebeğiyle ilgileniyordu.

Onu seyretmeye doyamıyordum ama Meşe'nin söyledikleri de aklımdaydı. Hemen geri dönmem lazımdı. Taşı tekrar yerine yerleştirip arka arka ilerledim ve aceleyle Meşe'ye koştum.

Artık daha az korkuyordum!

* * *

Üstümde kuşlar uçuyordu hala... Ben ise hiç beklemeden, ağacın dallarına tırmandım:

“ Kimin çocuğunu kaçırmış acaba? O çocuğu hemen ailesine teslim edelim.”

Meşe'nin sesi bir uğultu gibi çıkıyordu ama yine çok yumuşaktı:

“ Bebek onun. Yani Siyah Pelerinli Kız'ın...”

“ Siyah Pelerinli Kız da kim?”

“ İŖte siz ona Kara Peçeli Cadı diyorsunuz ya...”

“ Ha, o mu? Yani bebek onun mu? Nasıl oluyor? Cadı bir anne mi?”

“ Başka bir Ŗey görmedin mi? Sadece bebeği mi gördün?”

“ Simsiyah, uzun saçları vardı. Ve çok gençti.”

“ İŖte o saçlarıyla yüzünü örtüyor. O yüzden Kara Peçeli diyorlar ona.”

“ Aaa...”

“ Saçlarının arasında bir Ŗey fark etmedin mi?”

“ İki bıçak gördüm.. Sırtına saplanmıştı.”

“ Ne anladın bu işten küçük kız?”

“ Hiçbir Ŗey anlamadım. İlk defa cadı görüyorum. Bütün cadılara bıçak mı saplıdır?”

“ Hayır. Öyle Ŗey olur mu? Vakit ilerlemeden, sana hemen anlatayım o zaman.”

“ Anlat, çok merak ediyorum.”

“ Çok eskiden... Nenen hayattaysa sor... Onun gençliğinde, bir kız yaşamış bu adada. Dokuz çocuklu ailenin en büyük kızı... Siyah Pelerinli Kız. Annesi, son çocuğunu doğururken ölmüş. Babası da köyün pek çok erkeği gibi balıkçıymış. Bacaklarına kadar uzanan siyah, parlak saçlarından dolayı herkesin ' Siyah Pelerinli Kız' dediği bu yavrucak, kardeşlerine annelik yaparmış. Yaşından büyük sorumluluklar almasına rağmen, delidolu, haylaz ve çok sevimliymiş. Denize girdi

mi çıkmak bilmezmiş. Komşu adalara kadar yüzdüğü söylenirmiş. Bazen babasıyla balığa çıkar, geceleri denizin ortasında suya atlar, karanlık sularda yüzermiş... Güzelliğinden dolayı, adada pek çok erkeğin gözü ondaymış. O ise babası gibi yoksul bir balıkçıyı severmiş. Ama duyduğuma göre, çoğu insan için para aşktan daha önemli. Babası, para karşılığı, kızını zengin bir arazi sahibine vermiş. Siyah Pelerinli Kız çok ağlamış, çok direnmiş ama gücü yetmemiş...”

“ Bu yüzden mi cadı olmuş?”

“ Öyle isteyince kimse cadı olamaz. Dinle lütfen, çok zamanımız yok. Bizim kız, sevdiğine, onu kaçırmayı için haber yollamış ama bu haber yerine ulaşmamış. Sevdiği kız, başkasıyla, üstelik bir zenginle evlenince, yoksul balıkçı tası tarağı toplayıp kayığa binmiş ve adadan ayrılmış. Bunun üzerine Siyah Pelerinli Kız saçlarını kısacık kesmiş ve dilini düğümlemiş. Yeni evinde kimse onun sesini duymamış. Aylarca yatağında kıpırtısız yatmış. Sonra bir gün bakmışlar ki yatak boş. Kocası hemen aramaya çıkmış. Çok geçmeden, onu deniz kenarında, teknelere el sallarken bulmuş. Evlendiğinden beri ağzından en küçük bir ses bile çıkmayan kız, hiç durmadan balıkçının adını haykırıyormuş... Bunu gören kocası hem gözlerine ve kulaklarına inanamamış hem de çok öfkelenmiş. Hiç düşünmeden, elindeki bıçakları kızcağızın sırtına saplamış... Sonra da öldü zannedip onu ormana taşımış ve üstüne biraz toprak atmış. Vahşi hayvanlara terk etmiş yani... Ne konuşan ne de hareket eden bu asık suratlı, kırpık saçlı kızdan böylece kurtulmuş.”

“ Ne vahşet...”

“ Siyah Pelerinli Kız, ormanda yapayalnız kalmış. Yaralıymış, yattığı yerden kalkamıyormuş. Derken bir mucize olmuş! Bizim adanın yaşadığı en büyük mucize. Orman cadılarından birinin yolu bu adaya, bizim ormana düşmüş. Onu hemen ayağa kaldırmış, genç kıızı büyüyle iyileştirmiş ama sırtındaki bıçakları çıkarmamış.”

“ Neden?”

“ Cadıların bir bildiği vardır elbet. Bir süre sonra, Siyah Pelerinli Kız'ın karnı şişmeye başlamış. Ben henüz fidanken, onunla tanışmıştım. Hamileydi ve çok korkuyordu. Çocuk nasıl doğrulur, nasıl büyütülür bilmiyordu. Her neyse, çocuk sonunda doğdu. Buradaki tüm hayvanlar yardım etti bu doğuma. Ayılar, kurtlar, kuşlar... Sonunda Siyah Pelerinli Kız, yavrusunu kucağına aldı. Ama çocuğunu besleyemiyor, ona süt veremiyordu. Hepimiz çaresizlik içindeyken, Orman Cadı'sı çıkageldi. Siyah Pelerinli Kız ona yalvarıyordu: ' Süt veremiyorum... Sırtım çok acıyor, bebeğimi rahatça kucağıma alamıyorum. Ne olur, çıkar şu bıçakları, ne olur sütümün yolunu aç...' Orman Cadısı ne dedi biliyor musun? ' Bu çocuk, büyü bozulana kadar süt emmeyecek. Bu yüzden ölmeyecek ama büyümeyecek de. Sen de süt veremeyeceksin ama hiç yaşlanmayacaksın, hep aynı kalacaksın.”

“ Demek ki bu yüzden hala bu kadar genç... Peki, büyü nasıl bozulacak?”

“ Biz de onu sorduk. Orman Cadısı, bu büyüünün ancak insan eliyle bozulabileceğini, kendisinin yapamayacağını söyledi.”

Meşe birdenbire sustu. Rüzgâr, kulağıma çok uzaklardan geldiği belli olan bir hatırayı doldurdu:

“ Bu yaralar ancak insan eliyle kapanabilir. Çünkü senin derdin insanlarla. Sırtında iki tane gibi görünen onlarca bıçak sapı var. Her birinin üstünde, sadece evlendiğin adamın değil, babanın, sevdiğinin, kardeşlerinin, komşularının ve arkadaşlarının ellerini görüyorum. Bu eller senin içine, bıçaklarla birlikte nefreti de sokmuş. Nefret dolusun sen. Kaybettiğin gücünü bu nefret sayesinde kazanacaksın. Ama bu gerçek bir güç mü? Hayır. Aslında hiç de güçlü olmayacaksın. Nefret zayıflıktan doğar ve insanı daha çok zayıflatır. Başkalarına zarar verebilirsin ana kendi yararı temizleyemezsin.”

“ Peki, ama ne yapacağım?”

“ Senin derdin de dermanın da insan...”

“ Bari süt yolunu aç. Bebeğimi büyüteyim. Belki o büyünce yaram iyileşir.”

“ Haklısın, sevgi nefreti yener. Ancak nefretin olduğu yerde, sevginin gücü azalır. Süt veremezsin sen.”

“ Bana hayatımı geri verdin. Ama nefret dolu bir hayat...”

“ Nefreti ben vermedim sana, insan verdi. Büyüyü de insan bozacak...”

Sesler kesildi. Meşe konuşmaya başladı:

“ O günden beri Siyah Pelerinli Kız, sırtındaki bıçakların acısıyla yaşıyor. Bazı akşamlar acısından yerinde duramıyor, çığlık çığlığa kendini oradan oraya savuruyor. Dayanamayacak gibi olduğunda, bebeğini hayvanlara emanet edip soluk soluğa aşağıya iniyor.”

“ Ağlarımızı yırtmak, suyollarımızı bozmak, ağabeyim gibi gençlere saldırmak için mi?”

“ Cadı öyle şeyler yapmadı. Evet, kuşlardan dinlediğime göre, sizin köyde Kara Peçeli Cadı efsanesi yaratmışsınız. Siyah dişli, uzun tırnaklı bir gudubet... Peki sen onu gördün, gerçekten öyle mi?”

“ Hayır.”

“ O halde her şeye inanma. Adalılar başlarına gelen her felaketi Kara Peçeli Cadı'dan biliyormuş. Böyle bir cadı yok. Bizim kızın ise, köprülerle, suyollarıyla, ağlarla işi olmaz. Siyah Pelerinli Kız'ın derdi insanlarla. Orman Cadısı'nın büyüsünden sonra,

hiç vakit geçirmemiş, kendisine bıçak sokan adamın peşine düşmüştü. Hem de öyle böyle değil. Sonunda adayı terk etti adam. Bizim kız da başkalarına saldırmaya başladı. Çünkü zaman durdu onun için. Yarası hala taze.”

“ Ne diye dövüyor onları? Ne istiyor suçsuz insanlardan?”

“ Kimse tam olarak suçsuz değildir. Onu bıçaklayanlara kimse dokunmadı. Kimse Siyah Pelerinli Kız'ın yarasını sarmadı...”

“ Evet... Unutuldu...”

“ Bu nedenle güvenmiyor köylülere. Güvenmediği için de tüm kızların kendisi gibi zorla evlendirildiğini düşünüyor. O da damatları cezalandırıyor. Böylece büyüden de kurtulacağını sanıyor. Ama olmuyor. Yara iyileşmiyor.”

İki elimi Meşe'nin en kalın dalına yapıştırdım:

“ Oraya bir daha gidebilir miyim?”

“ Git... Hiç bekleme.”

* * *

Tek söz etmeden aşağı indim. Çınar ağacına kadar yürüdüm, derin bir nefes alıp taşı oynattım. Sonra biraz daha... Biraz daha.

Güneş henüz doğmamıştı ama acele etmeliydim.

Evet... Kara Peçeli Cadı, yine bebeğine eğilmişti. Yavaşça çukurdan içeri süzülüp ona yaklaştım. İki elimle bıçakları tuttum ve tüm gücümle çektim.

Cadı bir çığlık attı. Ama ellerinde bebek olduğu için bir Şey yapamadı. Ben hemen konuşmaya başladım:

“ Siyah Pelerinli Cadı...” diye başlamıştım. Heyecandan ne söylediğimi bilmiyordum!

Toparlanıp hızla devam ettim:

“ Siyah Pelerinli Kız... Her Şeyi biliyorum. Meşe'nin selamını getirdim sana. Bıçakları ektim. Böylece büyü bozuldu. Artık bebeğine süt verebilirsin. Ama hemen yarayı temizlemem lazım.”

Cadı ağlıyordu. Ona cadı mı demeliydim hala?

Genç kadın, memesinin ucunu bebeğinin ağzına koydu. Süt akıyordu... O ise daha çok ağlamaya başladı. Bir süre sonra bana yarayı temizlemem için gerekli malzemelerin yerini gösterdi.

Pek anlamıyordum bu işten ama annemden gördüklerimin aynısını yaptım. Sonunda kanı durdurmayı başardım! İsteyince yapılıyormuş demek ki. Yaranın üzerini kapatıp yapıştırdım. Saçları çok güzeldi ama dağınıktı, ellerimle onları taradım, taradım...

Siyah Pelerinli Kız hala ağlıyordu. Bebeği süt emip doyana kadar bekledik. Sonra yavrusunu bir yere bıraktı ve kollarını boynuma sardı:

“ By bozuldu... Büyüyü sen bozdun. Bilsen, nasıl hafifledim.”

Siyah saçları Şimdi ikimizi de örten bir pelerin olmuştu. Göğüslerini hissettim. Islaktılar. Göğsündeki süt bana da bulaştı. O bu sefer, ellerimi, avularımı öpmeye başladı:

“Orman Cadısı'ndan sonra hayatıma düşen ikinci mucizesin. Sana çok şey borçluyum. Biliyor musun, sen bıçakları çekince acım yok oldu ama onunla beraber gücümü de kaybettim. Olsun... Nefret çok ağır bir şeymiş. Kendimi nasıl rahatlamış hissediyorum bilemezsin. Çok teşekkür ederim. Adın ne senin?”

“ Yosun... Ben de çok mutlu oldum. Ama artık gitmem lazım. Güneş doğuyor. Taşı yerine yerleştirmeliyim. Şimdi insanlar gelir buraya çünkü herkes beni arıyordu.”

“ Tamam, hemen git. Benimle buluşmak için Meşe'ye haber bırak.”

* * *

Oradan çıktım, taşı yerine oturttum. Olan biteni Meşe'ye aceleyle anlatıp eve doğru koşmaya başladım.

Ormanın girişinde bir sürü insanla karşılaştım. Herkes beni arıyordu. Üzerime çullanıp neyim var neyim yok diye baktılar.

Birden babamın kollarını hissettim. Beni sarmalayıp kucağına aldı ve hızla eve götürdü.

Annem kapının önündeydi. Yüksek sesle ağlıyordu. Beni babamdan alıp kucaklayınca sesi daha fazla çıkmaya başladı. Hiçbir şey anlatmadım onlara. “ Neredeydin?” diye sordular. Söylediğim her yere bakmışlar. Çok hırpalandım ama hiçbir şey söylemedim. Artık beni okula annem ya da babam götürüyor, çıkınca onları kapının önünde buluyordum.

* * *

Üç ay böyle geçti. Sessiz ve tutsak... Sonra yine kaçtım.. Teneffüste, okul kapısından kaçıp ormana doğru koşmaya başladım. Meşe'nin yanına gelene kadar hiç durmadım:

“ Nerede kaldın küçük peri?”

Aceleyle Meşe ağacının kollarına tırmandım:

“Neler çektim, bilemezsin sevgili Meşe...”

“ Tahmin ettik...”

“ Siyah Pelerinli Kız nasıl? Bebeği iyi mi?”

“ Bebek hızla büyüyor. Ormandaki tüm hayvanlar elbirliğiyle anneyi öyle bir besliyorlar ki memesinden şelale gibi süt akıyor...”

“ Çok sevindim...”

“ Senin adını Yosun Perisi koyduk. Çok büyük bir şey başardın sen... İki insanın hayatını geri verdin. Nefreti sildin.”

“ Sen bana yol gösterdin...”

“ Ama önemli olan yol göstermek değil, o yolu yürümeğdir. Şimdi senden bir şey daha istiyoruz.”

“ Tabii ki sevgili Meşe.”

“ Dur. O gelip anlatsın...”

İki karga Meşe'nin üzerinden havalanıp ilerideki çukura doğru uçmaya başladılar. Ben de sırtımı ağaç dostuma yaslayıp sakince habercilerin uçuşunu izlemeye başladım.

Siyah Pelerinli Kız, hemen geldi. Saçlarını iki ayrı ağaç dalıyla yukarı doğru toplamıştı. Gözlerimi ondan ayırmadan ayağa kalktım. Hiç konuşmadan sarıldık. Sonra elimi tuttu, beraberce toprağa oturduk:

“ Bu adadan gitmeliyim. Bana yardım eder misin?”

“ Seni kaçırmamı mı istiyorsun?”

“ Hayır, bebeğime sahip çıkmanı istiyorum. Bir süreliğine....”

“ Nasıl olur? Niçin gidiyorsun? Yaran da kalmadı...”

“ Sen sırtımdaki bıçakları çektiğinden beri, kudretimi de nefretimi de kaybettim. Yeniden gücümü toplamaya ihtiyacım var. Kırk yıldan fazla bir zamandır bu ormanda yaşıyorum. Hayatı tanımam lazım. Nefret olmadan güçlenmeyi öğrenmeliyim. Biliyor musun, hep nefretimin gücüyle yaşamaya alıştım. Sen bıçağı çektiğinden bu yana, karnımı bile doyuramıyorum. Hayvanlar olmazsa aç kalacağız. Hani senin yerinden oynatıp indiğin taş var ya, onu bile hareket ettiremiyorum. Bu halimle çocuğumu besleyemem. Bu ormanda herkes çok iyi ama ben, onun ormanda tek başına, insanlardan uzak büyümesini istemiyorum. Yavrum, insanlarla birlikte olmalı. Bebeğimi çok özleyeceğim ama onun iyiliği için bu fedakârlığa katlanacağım. Köye dönemem. Ben kırk yıldır nefret ettikleri cadıyım. Belki yaralar sarılır zamanla ama şimdi değil. Zaten ben de geri geleceğim... Gücümü toplayınca yavrumu alacağım...”

Siyah Pelerinli Kız'ın boynunda çok sade ama büyüleyici bir kolye vardı. Deniz minaresi çevresinde dizilmiş minik taşlar insanı çok uzaklara götürüyordu... Onu çıkarıp boynuma taktı:

“ Sana verecek başka değerli bir hediyem yok. Bu kolye sevdiğim balıkçının hediyesiydi... Onu çocuğumla birlikte sana veriyorum.”

Nefesim kesilmişti. Ne diyebilirdim? Siyah Pelerinli Kız da ağlamaya başlamıştı.

Meşe hemen araya girdi:

“ Bizim kız, sütü kesilene kadar çocuğunu besleyecek sonra da buralardan gidecek... Sana altı ay müddet. Bu sürede ormana hiç gelme. Sonra bebeğe güzel bir yuva bul ve bana gel...”

Başımı salladım ve sessizce ayrıldım oradan. Okula döndüm. Hasta numarası yapıp herkesi inandırdım. Sonra beni almaya gelen annemle evin yolunu tuttum.

* * *

O küçük yavruya nasıl bir yuva bulacaktım ben? Eve de getiremezdim. Annem de babam da, nerden geldiği belli olmayan bu bebeği kesinlikle kabul etmezlerdi.

En iyisi beklemektir...

Altı ay, altı sene gibi geçti. Ve ben her an, herkesle yakın ilişki kurdum. Komşularla sohbet ettim, koşullarını öğrendim. Sorular sordum... Kara Peçeli Cadı ve Siyah Pelerinli Kız hakkında...

Sonunda ne yapacağıma kara verdim: Ağaç baba'ya gidecektim.

Ağaç Baba, adamızda herkesin saydığı, yaşlı bir marangozdu. Kimsesi yoktu. Eskiden balıkçıymış. Bir gün adayı ter ketmiş ve uzun zaman uzaklarda yaşamış. Neden sonra çıkagelmiş ve boş duran teknesini genç bir balıkçıya hediye etmiş. Küçük kulübesini tamir etmiş ve ormanda kuru odunları toplayarak, masalar, sandalyeler, sehpa, kapılar yapmaya başlamış. Elleri o kadar hünerliymiş ki adanın

en çok aranan marangozu oluvermiş. Ama Ağaç Baba'yı en çok çocuklar severdi. Zaten adını da biz koyduk. “Ağaç Baba... Ağaç Baba...” diye peşini hiç bırakmazdık. Ağaç Baba bize hep güzel sürprizler hazırlardı. Farklı farklı, birbirin benzemeyen tahtadan oyuncaklar, küçük ve büyük bebekler, sandallar, kocaman tahta balıklar...

Bir çocuk ağlıyorsa, üzgünse Ağaç Baba hemen hisseder ve onun karşısına çıkıp ellerine güzelim oyuncağı tutuştururdu. Şimdi de benim yardıma ihtiyacım vardı. Ve ondan başka kimseye gidemezdim. Ben de Ağaç Baba'ya gittim...

Kapısını çaldım. Beni gülümseyerek karşıladı. Tahta kulübesinin içi gayet düzenliydi ama her yanda çeşit çeşit bebekler, sandallar, tahtalar vardı. Heyecanla bir yere oturdum ve anlatmaya başladım:

“Biliyorum. Daha on bir yaşındayım. Yaşım çok küçük. Bir çocuğa güvenilecek misiniz?”

“Tabii yavrum... Her derdin bir çaresi vardır elbet...”

“Cadı adadan gitti. Ben cadıyla konuştum. Siyah Pelerinli... Kara Peçeli Cadı'yla...”

“Siyah Pelerinli mi dedin?”

Gözlerimi gözlerine dikip sordum:

“Bu küçük kıza güvenilecek misiniz?”

“Dinliyorum seni Yosun.”

Nefes almadan konuşmaya başladım. Tabii Meşe Ağacı'ndan hiç bahsetmedim. Ona söz vermiştim çünkü. Siyah Pelerinli Kız'ın karşıma çıktığını ve benden yardım istediğini söyledim. Onun başına gelenleri, bıçaklanıp ormana atılışını, Orman

Perisi'ni, bebeği, bıçakların acısını ve benim o bıçakları nasıl çıkardığımı tek tek anlattım. Ama Siyah Pelerinli Kız bıçaklar çıkınca güçsüzleşmişti ve bebeğinin ormanda değil, insanların arasında büyümesini istiyordu.

“ Eğer onun çocuğuna bakarsak Kara Peçeli Cadı yani Siyah Pelerinli Kız gidecek adamızdan...”

Ağaç Baba'nın gözleri yaşlıydı:

“ Balıkçı onu bırakıp gitmiş demek...”

“ Korkmuş...”

Boynumdaki kazağı sıyrarak kolyemi gösterdim: “ Ama hala seviyor balıkçıyı. Onun kolyesini saklıyor hala. Bana çocuğunu saklayacağım için çok değerli bir hediye vermek istedi. En değerli hediyesi buymuş...”

“ Gitti mi?”

“ Geri dönecek.”

Kolyeye dokunmak ister gibi parmağını uzattı ama sonra hemen geri çekti:

“ Çocuğu bana getir.”

Başka hiçbir şey söylemedi. Ben sevinçten ağlamaya başlamıştım. Bundan sonrası çok kolay olacaktı. Çünkü herkes Ağaç Baba'ya güvenirdi. Kimse bu bebek onda ne arıyor diye düşünmezdi. Gözyaşlarımı silerek, Siyah Pelerinli Kız'ın bir gün geri geleceğini ve çocuğunu alacağını söyledim.

Ağaç Baba ayağa kalktı, sandıklar arasından tahta bir bilezik çıkardı:

“ Bunu Siyah Pelerinli Kız'a ver... Çocuğu al, bana getir. Sonra da her şeyi unut. Bu olaydan kimseye bahsetme.”

“ Tamam”, diyerek hızla ormana doğru koştum. Meşe Ağacı beni çok uzaktan gördü:

“ Altı ay geçti... Artık yolunu gözlüyordum.”

“ Yarın alabilirim çocuğu...”

“ Buldun mu? İyi bir yer mi? O, sadece Siyah Pelerinli Kız'ın değil, tüm ormanın çocuğu... Gözümüz arkada kalmayacak değil mi?”

“ Bana güvenmiyor musun? Hem merak etmeyin, sürekli haber getiririm ondan.”

“ O halde yarın gel... Bebek benim yanımda olacak.”

“ Siyah Pelerinli Kız'ı bir daha göremeyecek miyim?”

“ Bilmiyorum. Sen yarın gel hele...”

* * *

Ertesi gün, fırsatını bulup Meşe'nin yanına gittim. Bebek ağacın dibinde, bir ayıyla oynuyordu. Korktum tabii. Ama ayı beni görünce hemen kayboldu. “ Acele etmeliyim... Siyah Pelerinli Kız nerede?”

“ Gelmeyecek. Vedalaşmak istemedi. 'Merak etmesin, gözlerimi ondan ayırmayacağım, hep onu koruyacağım, hiç ayrılmayacağız,' dedi. Sevgili Yosun Perisi. Hepimiz sana teşekkür ediyoruz.”

“ Ona bir hediye getirdim...” diyerek tahta bileziği çıkardım.

“ Senin hediyen mi? Tamam... Dallarına as, ben ona veririm.”

“ Hayır, benim değil. Ağaç Baba'nın hediyesi.”

“ Ağaç Baba mı? Onu biliyorum. Hep gelir ormana, kuru odunları toplar.”

“ Bebeği ona bırakacağım.”

“ İyi tanıyor musun onu?”

“ Adanın en güvenilir insanıdır. Eskiden balıkçıymış ama sonra marangoz olmuş. Siyah Pelerinli Kız'dan bahsedince ağlamaya başladı çocuk gibi. Sonra da bu bileziği verdi. Ağaç Baba, çocukları çok sever. Kimseye bir şey anlatmayacak. Zaten ona senden hiç bahsetmedim. Sırrımız ikimizin arasında.”

“ Demek eskiden balıkçıymış...”

“ Evet.”

“ Hadi. Vakit geçirme. Henüz yürümeye yeni başladı. Ama tam beceremiyor. Al onu kucağına.”

Aldım ve koşmaya başladım. Yol boyunca Meşe'nin sözleri aklımı kurcalıyordu:

“ Demek eskiden balıkçıymış... Demek eskiden balıkçıymış... Demek eskiden balıkçıymış... Hem de uzun zaman dışarıda yaşamış...”

Olabilir miydi? Bizim Ağaç Baba, Siyah Pelerinli Kız'ın sevdiği balıkçı olabilir miydi?

Bu soruya hiç açık bir yanıt alamadım ama ben Ağaç Baba'yı, masalımın kahramanı yapmıştım bile. Kahramanım, beni köyün çıkışında bekliyordu.

Bebeği kucakladı ve ona şöyle dedi: “ Senin adın Mucize olsun. Adamızın Mucize'si...”

Köye vardığımızda kuş gibi hafiflemiştim. Sanki üzerimden dağ gibi bir yük kalkmıştı. Evet... Mucize olmuştu!

* * *

Böylece güzel günler başladı... Neşeli günler. Herkes Ağaç Baba'nın sahip çıktığı bebeği çok sevdi. Mucize, adamızın uğuru oldu. Her şey değişti. Köyümüz şenlendi. Kara Peçeli Cadı da ortadan kaybolmuştu. Herkes bunu Mucize bebeğin uğuruna bağladı.

Bazı günler, kimse fark etmeden, gizlice ormana gidiyor, Meşe ağacıyla sohbet ediyorum. İkimiz de çok iyi biliyoruz ki Siyah Pelerinli Kız geri dönecek... Yavrusunu ve dostlarını bulacak. Ve belki de balıkçısını...

Yakınımızda olduğunu evin önünde bulduğumuz hediyelerden anlıyoruz. Bilmediğimiz yiyecekler, güzel oyuncaklar, elbiseler... Özellikle bebek kıyafetleri ve marangoz aletleri.

Akşamları gözlerimi kapattığımda içimi bir serinlik kaplıyor. İyi ki inat etmişim diyorum. İyi ki erken yorulmamış, sözümü tutmuşum.

İşte böyle bitiyor benim masalım. Ben içine girdikten sonra gülümseyen masalım...

Şimdi artık, Midye Adası'nda çocuklar yepyeni masallar dinliyorlar.

Allı pullu, yeşilli sonu mutlu biten masallar...

EK-3: YEŞİL KIZ

Yeşil Kız'ın masalı göklerin masalıdır. Güvercinler flamingolara, kartallar leyleklere, turnalar kumrulara, kazlar kuğulara anlatır... Uçamayan kuşlar da bilir... Tavuklar, hindiler, devekuşları hep Yeşil Kız ve nenesini konuşur. Ama aklınızdan çıkarmayın, göklerin masalları gerçektir. İnsanlar hayal kurarlar ama biz masalları gerçekten yaşarız.

Şimdi size bitmemiş bir masal anlatacağım... Bu masalı yaşayan, gören kuşlar hala hayatta...

Gökler âlemi ilk defa bu kadar karışmıştı. Yaşlı kuşların söylediğine göre, daha önce hiç böyle bir şey olmamış.

Şahinlerin kanatları titriyordu. Papağanlardan ses çıkmıyordu. Bülbüller şakıyordu. Ağaçkakanlar ağaçtan inmişti. Martılar ormana dolmuştu. Yarasalar bile karanlıktan çıkmışlardı. Baykuşlar, sülünler, kırlangıçlar telaşla oradan oraya uçuyordu... Gagalarımızdan hep aynı söz dökülüyordu:

“ İnsanlar kuşdilini öğrenmiş... İnsanlar kuşdilini öğrenmiş... İnsanlar kuşdilini öğrenmiş... Artık yüksek sesle ötemeyeceğiz, cikleyemeyeceğiz, ağaçlarda rahat rahat şakıyamayacağız, kanatlarımızı açıp içimizden geldiği gibi bağıramayacağız...”

Bu haber önce herkesi çok üzdü, hatta diyorum ya, gökyüzünü altüst etti ama sonra binlerce kuşun içine girdiği bir masala dönüştü.

En iyisi hikâyeyi baştan anlatayım... Ben, Aksak Karga, her şeyi başından itibaren biliyorum... Sesim kötüdür ama kuşlar benden dinlemeyi çok seviyorlar bu masalı. Siz de dinleyin...

Her şey bir güvercinin sapanla vurulup ağaçtan düşmesiyle başladı... Sapanla vurulan yeni yetme bir gökçe güvercin... Bağırmadı bile. Bağıramadı. Gözyaşları dondu, sesi dondu... Biz de donduk. Kanatlarımız dondu. Ne yapabiliirdik ki? Genç bir çocuk elindeki sapanı sallayarak güvercine doğru yürüyordu. Bir arada uçsak sapanı kapabiliirdik, hatta yaralı güvercini de oradan uzaklaştırabiliirdik. Hep birlikte, onunla başa çıkardık ama korkuyorduk. Çok korkuyorduk.

İşte biz korkumuzla boğuşurken bir mucize oldu... Yaşlı bir kadın, çığlıklar atarak ortaya çıktı, güvercini çocuğun elinden kaptı.

Biz kanatlılar, yani serçeler, güvercinler ve kargalar iyi tanıyorduk bu kadını. Misafiri çoktu ama yalnız başına yaşardı. Sık sık kapısının önünde, ağaçların altında sessizce otururdu. Her sabah kuşlara yem atardı. Bu nedenle severdik onu.

Yaşlı kadın, avcı çocuğu iyice azarladıktan sonra avucundaki güvercinin yarasını incelemeye başladı. Sonra onu yavaşça göğsünün içine soktu ve daha fazla beklemeden koşar adımlarla evine girdi.

Uzun süre içerde kaldılar. Biz ise dışarıda bekleştik... Genç güvercini de, yaşlı kadını da çok merak ediyorduk.

Güneş çok doğdu battı. Horozlar çok öttü. Tam biz gökçe güvercinden umudu kesmiştik ki evin bahçesine çıktılar birlikte. Güvercin avuçlarındaydı kadının. Ben de oradaydım. Pencerenin önüne tünemiştım. Sesimizi duyan kuşlar bahçedeki ağaçlara üşüşüp olan biteni izlemeye başladılar.

Yaşlı kadın güvercinin kanatlarını öptü, kuş da yavaş yavaş kanatlandı, uzaklara uçtu. Sonra yanımıza gelip dallara kondu. Çok mutluydu. Olup bitenleri neşeyle anlattı. Ev sahibi, misafirinın başından hiç ayrılmamış, onu şefkatle beslemiş. Elleriyle sarmış yarasını. İlaçlar sürmüş, iyileşinceye kadar başında beklemiş. Gökçe güvercin, yaşlı

kadının diğer insanlara benzemediğini, ona gvenebileceğimizi söyledi. Sonra muzip muzip Őakıyarak uçup gitti.

Ertesi gün yine geldi. Ondan sonraki gün de... Artık güvercin, yeni arkadaŐını her gün ziyaret etmeye başladı. Bir gün gelemese kadıncağız meraklanır, içeri girmek bilmez, gökyüzüne bakarak dolanır ha dolanırdı.

* * *

Bir gün, güvercin ortadan kayboldu. Yaşlı kadın günlerce içeri girmedi, gözünü gökyüzüne dikti, bekledi.

Bekledi. Bekledi. Ama güvercin gelmedi.

Günler geętikęe kadıncağız yerinde duramaz oldu. Sürekli ağlıyor, yürüyor, dolaşıyor, her yere bakıyordu. Ama yaşlı olduğu için fazla uzağa gidemiyordu...

En sonunda kadının gözyaşları tükendi, saatlerce heykel gibi bekledi. Biz onun yakınındaki ağaçlara doluŐmuŐ, merakla izliyorduk.

Birden ciklemeye başladı.

Yanlış duymadınız... Evet, geręekten cikliyordu... Kuş gibi ötüyordu. Kulak kabarttık: “Yardım edin!” diyordu. nce kulaklarımıza inanamadık. Öyle ya, belki tesadüfen ęıkmıŐtı o ses.

Ama devam etti: “Güvercin... Kayboldu... Nerede?”

Hepimizin gagası açık kaldı. Kadın cikliyordu. Yani bizim dilimizi konuşuyordu:

“Yardım edin...”

Şaşkınlığımız, bir ala karganın alaycı çığılığıyla dağılıverdi:

“ Bunun sesi benden de kötüyümüş Ama nereden öğrendi bizim dilimiz?”

Dalın üstünde herkes aynı anda ciklemeye başladı:

“ Güvercin öğretmiştir.”

“ O kadar kısa zamanda mı?”

“ Aylardır her gün birlikteydiler.”

“ Nasıl öğretti ki?”

“ Daha önce de oturur dinlerdi bizi.”

“ Bizi mi dinliyordu?”

“ Demek ki gerçekten dinliyormuş...”

* * *

Güvercin dönmedi. Kaz sürüsüne takıldığı söyleniyordu. Uzak yerlere gitmiş, oradan da dönememiş...

Yaşlı kadını rahatlatmak için biz de konuşmaya başladık. Bazen kanatlarımızı tutamadığımızı, yolların, rüzgârların bizi büyülediğini, kimi zaman bir kokunun, bir sesin peşine takıldığımızı, sonra da geri dönmeye gücümüzün yetmediğini anlatmaya çalıştık. Her söylediğimizi anlamadı ama güvercinin iyi olduğu haberi onu rahatlattı.

Biz ise hiç rahat değildik:

“ Ciklemeyi nereden öğrendin sen?”

“ Bizi nasıl dinliyordun?”

“ İnsanlar bazen bize kulak verir ama hiç dinlemezler.”

“ Müziğimize kapılır başka şeyler düşünürler.”

“ Bizim konuştuğumuzun farkında bile olmazlar...”

“ Sadece insanlar konuşur sanırlar...”

“ Sana güvercin mi öğretti dilimizi?”

“ Nasıl öğretti?”

“ Bu kadar kısa zamanda olur mu hiç?”

“ İlk defa dilimizi konuşan bir insanla karşılaşıyoruz...”

“ Sen nasıl bir insansın?”

Yaşlı kadın, sorularımızı gülümseyerek dinledikten sonra yine ciklemeye başladı. Ve yavaş yavaş açıldı. Her gün evinin önünde oturup bizi nasıl dinlediğini, seslerimizi ezberlediğini, giderek farklı sesleri ayırt ettiğini, sonra da güvercinin öğrencisi olduğunu anlattı.

Böylece arkadaşlığımız başladı bu dişi insanla. Tüm kuşlar aynı şeyi söylüyordu: O, diğer insanlardan çok farklıydı... Kendisi için hiçbir şey istemiyordu. Sadece seviyordu. Yani hiçbir şey beklemeden veriyordu.

Zamanla, biz de çok sevdik onu. Mahallede yaşayan diğer insanlar, onun evine şifa bulmak için gelirdi. Bize de şifa verirdi. Besleyicimiz, doktorumuz, arkadaşımız, koruyucumuz oldu. Kış günlerinde, büyük soğuklarda evini açtı... Ona Toprak Nene adını taktık. Çünkü toprak kokuyordu.

* * *

Bir genç kız gelirdi onu ziyarete. Şeftali yanaklı, şeker bir kız.. Bazen kısa bazen uzun kalırdı. Torunuymuş. Dediklerine göre, çok benziyorlarmış. İnsanlar birbirine çok benziyor zaten. Tüyleri, renkleri pek yok.

Çok güzel gözleri vardı. Yeşil... Ona gözlerinden dolayı Yeşil Kız adını verdik. Yeşil Kız yavaş yavaş girdi dünyamıza ama hiç çıkmadı

Önce Toprak Nene'ye bakarak bizi beslemeyi, okşamayı, hastalıklarımıza çare bulmayı öğrendi. Sonra da dilimizi... Bir baktık ki yaşlı kadından daha iyi konuşuyor.

Akşamları buluşurduk. Söğüt bülbüllerinin güzel şarkıları eşliğinde, Toprak Nene ile yaşlı kargalar, sırayla masal anlatırlardı bize. Leylekler geldiğinde başka yerlerin hikâyelerini dinlerdik. Denizler ötesindeki dünyalara uçardık sanki. Kalbimiz hop hop atardı. Yeşil Kız ise okuduğu kitapları anlatırdı. Anlatış biçimi çok hoşumuza giderdi. Ciklemek için ağzını bir bükerdi bir bükerdi, ona bakıp gülerdik...

* * *

İki insanın dilimizi öğrendiği haberi kısa zamanda tüm gökyüzüne yayıldı. Nene, dünyada insanların farklı diller konuştuklarını ve birbirlerini anlamadıklarını

söylemişti. Biz öyle değiliz. Dünyadaki tüm kuşlar birbirimizi anlarız. Baykuşlar ibibiklerle, kelaynaklar bıldırcınlarla, kargalar bülbüllerle konuşur. Bazılarımız cikler, bazılarımız gıklar, değişik kuşların farklı sesleri vardır. Denizde ya da ormanda yeni sesler ediniriz. Martıların sesinde dalga sesleri vardır, bülbülde ise ormanın cümbüşü... Ama anlarız birbirimizi. Bu nedenle haberler hızla yayılır gökyüzünde. Birkaç güneş battı mı, dünyanın öbür ucundaki haber yetişir bize.

Bu da yetişti... İki insanın kuşdilini öğrendiği, tüm dünya göklerine yayıldı. Tabii onları tanımayan kuşlar çok endişelendiler. İnsanların dilimizi öğrenmesi herkesi çok korkuttu. Nenemize ciklemeyi öğreten güvercine çok kızdılar. Tecrübeli ve bilge kuşlar insanların her şeye sahip olmaya çalıştığını, onlara sır vermemek gerektiğini söylüyorlardı.

Ama Toprak Nene ve Yeşil Kız diğer insanlara benzemiyorlar ki! Onlar toprak ve su gibiydi. Ağaç ve kaya gibi. Bunu anlatmak çok zordu. Gökyüzünü ağır bir endişe kapladı.

* * *

Sonunda güney denizlerden çok bilge bir martı çıkageldi. Ona Dalga diyorlardı. Kuş âleminin en bilgelerindendi. Biz de adını çok duymuştuk.

Bilge martıyı hemen iki insan arkadaşımızla buluşturduk.

Dalga, lafı dolandırmadan konuya girdi:

“ Uzak yollardan geldim. Çok genç değilim. Kanatlarımın eski gücü yok. Fakat dünyadaki bazı bilge kuşlar arasında size en yakın olan benim. Bu yüzden hepsi adına buraya kadar uçtum.”

Yeşil Kız ayağa kalkarak elini uzattı. Dalga, başını kaldırıp gagasını araladı. Yeşil Kız, Dalga'nın tüyelerine dokundu. Dalga, kızın korkusuzluğundan hoşlanmıştı. Kanatlarını açıp kapayarak cevap verdi selamına. Sonra devam etti:

“Aslında biz kuşlar çok serbest yaratıklarız. Sizin gibi ağır kurallarımız yok. Her kuş kendine göre uçar. Aramızda yardımlaşma olur. Ölümcül kavgalar da ederiz. Ama kimse kimseye karışmaz. Gelin görün ki söz konusu insan oldu mu, her şey değişiyor. Hepimiz insandan çok çektik çünkü... İnsan tehlikesine karşı bazı kurallar koyuyoruz. Bakın, dünyanın denizlerinde, ormanlarında, göklerinde yaşayan milyonlarca kuş haberleşti ve beni size gönderdi...”

Toprak Nene dayanamadı:

“ Peki derdiniz nedir?”

Dalga, ağır ağır konuşmaya devam etti:

“ Derdimiz sizin insan olmanız ve bizim dilimizi öğrenmeniz. Sonra da başka bir insana öğretmeniz.”

“ Bu neden sorun oluyor?”

“ Çünkü insan çok tehlikeli. Ayıları oynatıyor, köpekleri bağlıyor, bir sürü hayvanı kapatıyor. Kuşları kafeslere hapsediyor. Eğer bizim dilimizi öğrenirse, zaten gittikçe daralan gökyüzü iyice zindan olur. Dilimizi öğrenirse, eğlence için bizi seyreder hep. Daha çok dalar hayatımıza.”

Bizim bu bölgenin en yaşlı kumrusu:

“ Haklısın Dalga. Çok haklısın. Ama bu iki insan çok farklı. Onlar bize dost...” diye atıldı.

Saka kuşu da dayanamadı:

“ Ben kimseye kolay güvenmem, bilirsin... Fakat nenemiz ve Yeşil Kız benim bile güvenimi kazandılar.”

Bülbül'ün sesi hepimizin içine doldu:

“İnsanlar benim peşimden çok koşarlar. Ben de kafese girmemek için hep onlardan kaçırım. Gördüğün gibi buradayım ve korkmuyorum.”

Dalga'nın kanatları titredi. Biraz düşündükten sonra:

“ Tamam. Yolda gelirken, başka kuşlar da benzer şeyler söylediler. Anladığım kadarıyla, artık yapacak bir şey yok. Tek bir yol var. O da sizin elinizde. İkinizden bir şey istiyorum. Eğer kabul ederseniz, içimiz biraz olsun ferahlar.”

Hepimiz sessizlik içinde bekliyorduk. Dalga daha çok nefes almak için gagasını açıp kapadı. Ve tok bir sesle, şartını söyledi:

“ Dilimizi kimseye öğretmeyin. Tek bir kişiye bile. İnsanlar sizin kuşdilini bildiğinizi bilmesinler.”

Toprak Nene anlayışla gülümsedi:

“ İsminiz Dalga imiş. Sevgili Dalga... Öncelikle hoş geldiniz memleketimize. Uzun yoldan geldiniz. Yorulmanıza neden olduğum için çok üzgünüm. Ama sizi çok iyi anlıyorum. Bizi tanımayan kuşları bu kadar korkutacağını bilseydim, öğrenmezdim dilinizi. Torunuma da öğretmezdim. Fakat oldu işte... Söz size, sevgili Dalga, kimse bilmeyecek sırrımızı. Kuşlarla konuşurken hiçbir insan duymayacak bizi.”

Fazla uzamadı bu konuşma. Dalga biraz dinlendi, sonra güzel güzel sohbet ettik. Yeşil Kız Dalga'ya bir sürü soru sordu. Dalga konuştuğu o konuştu. Yeşil Kız ona insanların kelimelerin başına “ aga niği” gibi sesler koyarak oluşturdukları dile “ kuşdili” dediklerini anlattı. Hepimiz çok güldük.

Sonunda Dalga'nın gitme vakti geldi.

Dalga'yı yolcularken Yeşil Kız ağlıyordu:

“ Keşke ben de kuş olsaydım. Gökyüzüne uçsaydım. Neneme geldiğimde rahatlıyorum ama aslında çok mutsuzum. Kendimi zincirlenmiş hissediyorum. Çok sıkılıyorum. Dolaşmak istiyorum; keşfetmek, yalnız başıma yürümek... Ya da uçmak... Ah! Dalga, seninle uçmayı ne kadar çok isterdim!”

Dalga, kanatlarını Yeşil Kız'ın yüzüne sürdü:

“ Yine görüşeceğiz Yeşil Kız. Kanatların yok ama siz insanların arabaları, uçakları var. Sen daha rahat gelirsin bizim oralara.”

Böyle ayrıldılar. Her kesin içi rahatlamıştı.

* * *

Dünya döndü, Ay onu takip etti ve nenenin ünü tüm maviliklere yayıldı. Yaptığı ilaçları kanatlarımızın arasında koyup başka yerlere taşıyorduk. Bize anlattığı hikâyeler dilden dile yayılıyordu. Dağ bülbülleri onların şarkılarını söylüyordu.

* * *

Zaman böyle geçti. Yeşil Kız bize daha çok alıştı, biz de ona... Ama bir süre sonra yanımıza daha az gelir oldu. Geldiğinde de hep ağlıyordu. Yeşil gözlerinin içine gri

bulutlar yerleşmişti. Kirpiklerinden aşağı, sürekli yağmur yağıyordu. Yeşil Kız'ın havası hep kapalıydı.

Derken hiç gelmemeye başladı. Nenenin de yüzü asılmıştı. Komşularına yardım ediyor, bize yine ilaç hazırlıyor, yine bizi besliyor, yine okşuyordu ama hiç gülmüyor, pek az cikliyordu.

Sonunda bir gün, feryat ederek evden fırladı. Tıpkı Gökçe Güvercin'i kaybettiği zamanki gibiydi. Hatta daha da kötü. İki gözü iki çeşmeydi. Buna rağmen, dikkatler çevresine bakıp ilk gördüğü kuşlara cikledi:

“ Ormana toplayın kuşları... Yardıma ihtiyacım var.”

Kısa zamanda yüzlerce kuş, nenemizin etrafına toplandı. Ama nenemiz ağlamaktan cikleyemiyordu. Sonunda söyledi:

“ Yeşil Kız'ı sattılar.”

Hiçbir şey anlamamıştık. İnsanların birçok şeyi para için sattıklarını biliyorduk. Kuşları satıyorlardı, köpekleri, kedileri, inekleri, öküzleri, eşekleri, atları... Ama birbirlerini de sattıklarını hiç duymamıştık.

Genç bir kumru atıldı:

“ Kim alacak ki Yeşil Kız'ı? Niye alacak? Sütü için mi, yumurtası için mi, gücü için mi?”

İpek kuyruk en yumuşak sesiyle sordu:

“ O tatlı kızdan ne isterler ki?”

Toprak Nene gözlerini ovuşturarak:

“ Hizmetçi olacak.”

“ Hizmetçi? Hizmetçi ne demek?”

“ Hizmet edecek işte. Çocuk bakacak, bulaşık yıkayacak, etrafı temizleyecek...”

“ İnsanlar yapmıyor mu zaten bu işleri? Kötü işler mi bunlar?”

“ Anlamadınız. Tabii ki bu işler kötü değil. Ben de evimde yapıyorum. Kötü olan başka bir şey... Bazı insanlar hiç iş yapmazlar. Sadece yemek yer, eğlenir hatta yatarlar. Onların işlerini de başka insanlar yaparlar. Hizmetçiler, uşaklar... İşte Yeşil Kız da artık sadece hizmet edecek. Üstelik babasının zoruyla. Yaşı küçük olduğu için babası almış parayı. Çocuğu satmış.”

“ Atlar gibi mi?”

“ Köpekler... İnekler... Tavuklar...”

“ Eşekler...”

“ Onu da bağlıyorlar mı acaba?”

“ Belki tasma takıyorlardır...”

Toprak Nene başını salladı:

“ Evet, aynı eşekler gibi. Parası olmayanlar böyle yaşamaya mahkûm... Yoksulsan bir hiçsin. Biz insanlar, sizden daha güçlüyüz, hatta daha akıllı olduğumuzu

düşünüyoruz ama kendi aramızda çok kötü şeyler oluyor. Hayal bile edemeyeceğiniz şeyler...”

“ İnsanın yapabileceği her şeyi hayal edebiliriz...”

“ Bize kötülük yapan niye birbirine yapmasın?”

“ Yapıyorlarmış bak...”

Kanatlarımızı bile oynatamıyorduk. Şaşırmıştık. Nene, bir süre sustuktan sonra devam etti:

“ Yeşil Kız, benim kızımın kızıdır. Kızım öldükten sonra Yeşil Kız'a hep ben baktım. Babası başkasıyla evlendi. O kadın da bir sürü çocuk doğurdu. Yeşil Kız sık sık bana geliyordu. Çünkü babasının evinde çok baskı görüyordu. 'Şunu giyme, bunu takma... Evde otur...' diyorlarmış. Yaa... Biz dişi insanlar, siz kuşlar kadar zor durumdayız. Üstelik bizim gizli bir dilimiz bile yok...”

“ Kanatlarınız da yok...”

“ Evet... Yeşil Kız'ın kanatları olsa kaçardı nenesine. Ama bir şey yapamamış. Ağlaya ağlaya götürmüşler torunumu. Biliyorum, hala ağlıyor...”

Yeşil Kız daha önce de ağlamıştı. Dalga'yı yolcularken. Demek ki o zamandan beri mutsuzdu.

Çok üzülmüştük. Kendimize de çok kızdık. Hiç ilgilenmemiştik onunla. Neden kederli olduğunu sormamıştık. Çünkü Yeşil Kız, kendi dertlerinden hiç bahsetmezdi. Hep başkalarının derdini konuşurduk:

Nenemiz umutsuzlukla:

“ Yavrucağımız kurtarır mısınız?”

Hep birlikte hareketlendik:

“ Kurtaracağız tabii..”

“ Kaçıralım onu...”

“ Hemen harekete geçelim.”

“ Ama nasıl?”

“ Yeşil Kız nerede?”

Nenemiz hala ağlıyordu:

“ Bana söylemiyorlar. Babası beni sevmez. Kızına yol gösteririm diye korkuyor. Farkında değil misiniz, büyüdükçe buraya daha zor geliyordu Yeşil Kız. Çünkü izin alamıyordu. Hele onu satmaya karar verdiklerinde, tüm ilişkisini kestiler benimle. Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum. Siz bulacaksınız. Tek bir ipucu var. Güneye doğru gitmişler.”

Hemen ağaç ağaç, dam dam, kaya kaya, dağ tepe aramaya başladık. Gördüğümüz tüm kuşlara anlattık. Kuşlardan kuşlara haberimiz çok geniş bir coğrafyaya yayıldı. Zaten hepsi Yeşil Kız'ı duymuşlardı. Dilimizi bilen kaç insan vardı ki başka?

Tüm kuşlar gökyüzüne uçarken “ Yeşil Kız... Yeşil Kız...” diye bağırmaya başladılar. Köylerde, kentlerde, apartman önlerinde, açık pencerelerde, arka sokaklarda, meydanlarda bütün kuşlar aynı şekilde bağırıyordu: “ Yeşil Kız... Yeşil Kız...”

Tavuklar, kazlar, hindiler, horozlar da katıldı bize. Her sabah horozlar “ Yeşil Kızı... Yeşil Kızı!” diye ötüyorlardı artık. Puhu kuşları, kumrular, sakalar, herkes Yeşil Kız'ı arıyordu.

Haber Dalga'ya da ulaşmıştı. Onun da yollara düştüğü söyleniyordu.

Nene hep kapının önünde oturuyor, gözünü gökyüzüne dikip torunundan haber bekliyordu.

Günler, haftalar ısrarlı aramalarımızla geçti. Ama çığlıklarımıza hiçbir karşılık gelmiyordu. Sanki yer yarılmış, Yeşil Kız içine girmişti...

* * *

Biz kuşların kanatlarından kurtulamazdı kimse. Dostumuzu kaçıramazlardı. Biz boy boyuz... Renk rengiz... Yerdeyiz, ağaçlardayız, şehirlerde, denizlerdeyiz. Yeşil Kız'ı çok sevdik. İnsanlar bilmiyor ama Yeşil Kız bizim dilimizi biliyor. Ve bunu kimseye söylemedi. Sırrımız sayesinde daha güçlüyüz. “ Yeşil Kız...” diye bağırdığımızda kimse anlamıyor. Yeşil Kız dışında...

Sonunda ses verdi Yeşil Kız. Uzaktaki şehirlerden birinden... Evin balkonuna konan güvercinlere fısıldamış:

“ Yardım edin... Ben buradan kaçamıyorum. Daha önce kaçırmaya çalıştığım için şimdi evden dışarı çıkmam yasak. Kaçsam bile gideceğim yer yok. Neneme gitsem orada bulurlar beni. Yaşım küçük olduğu için yine babama teslim ederler. Ne olur, kurtarın beni. Beni getirdiklerinde ilk şey saçlarımı kısacık kestirmek oldu. Elbiselerimi aldılar, sanki çok kirliymişim gibi her şeyimi attılar. Oysa onlar daha pis. Biz olmasak hiçbir şey temizleyemezler. Ah! Sevgili kuşlar... Kaçmama yardım edin. Bu insanları sevmiyorum. Onlara hizmet etmek istemiyorum. Yapmayınca aç bırakıyorlar, dövüyorlar... Sürekli dayak yiyorum. Çok mutsuzum çok...”

Bu sözler, şehirlerden ormanlara, denizlerden dağlara, kayalardan ağaçlara her yeri dolaştı.

“ Çok mutsuzum çok...” Bütün kuşlar ezberledi Yeşil Kız'dan gelen mesajı.

Nenemiz haberi duyunca sevindi biraz. En azından bir haber aldığı için rahatladı. Ama asıl iş bundan sonra başlıyordu...

“ Kurtarın beni...” diyordu. “ Çok mutsuzum...” diyordu. Ne yapacaktık şimdi? Onu nasıl kaçıracaktık? Nereye kaçıracaktık?

* * *

Ertesi gün başka bir haber geldi. Yeşil Kız balkonda ağlıyormuş, sonra bir kadın gelip kulağından tuttuğu gibi onu içeri sokmuş. Yeşil Kız sürekli çılglık atıyormuş...

Hiç vakit geçirmemeliydik... Ağaçlarda, damlarda, kayalarda toplaşıp yeni yeni kaçırma planları yapıyorduk. Güvercinler, turnalar, martılar, kargalar birlik olsak onu kaldıracaktık. Ama bu kadar kuşun oraya doluşması dikkat çekmişti. Yeşil Kız'ı uçururken de hızlı olamayabilirdik. Kanatlarımızı hızlı hızlı çırpacak da başaramayabilirdik.

Çok geçmeden güzel haber geldi. Dalga, kartallardan rica etmiş. Yeşil Kız'ı onlar uçuracaktı. Hem de Kama Kuyruklu Kartal üstlenmiş bu işi. Nereye? Dalga ona da çözüm bulmuş. Denizler ortasında sadece kuşların yaşadığı bir ada vardı. Şimdilik oraya götürecekti Yeşil Kız'ı.

Planlarımızı serçeler aracılığıyla Yeşil Kız'a ilettik. Duyduğumuza göre, Yeşil Kız sevinçten uçuyormuş. Ah! Keşke uçabilseydi... Ama serçeler güzel arkadaşımızın ayaklarının yerden kesildiğini, gözlerinin yeşil yeşil parladığını anlattılar.

Kaçış zamanı çok iyi seçilmeliydi. Evde akşam da, gündüz de bir sürü insan vardı. Yeşil Kız sabahleyin kaçmak istiyordu. Ama evlerinin olduğu yer gündüz vakti çok kalabalıktı. Onları gören insanlardan biri çok rahat silah alıp kartalı ve Yeşil Kız'ı öldürebilirdi. Düşünsenize, şehrin ortasında bir kartal ve pençelerinde bir kız çocuğu... Kama Kuyruklu Kartal hızlı uçardı ama kurşun da yavaş uçmuyordu. Bu kötülük bizim başımıza çok gelmişti.

Sonunda Yeşil Kız, sabaha karşı kaçmaya karar verdi.

Biz de toplanıp planımızı yaptık. Birkaç gün sonra Kama Kuyruklu Kartal onun mahallesine yakın bir tepeye saklandı. Gece olunca, evin önündeki çınar ağacının dallarına gizlendi. Serçeler dallarda ve Yeşil Kız'ın balkonunda nöbet tutuyorlardı. Yeşil Kız, sabaha karşı, tuvalet bahanesiyle yataktan kalktı. Tuvaletin ışığı yanınca serçeler, kartala haber verdiler. Yeşil Kız balkona çıkar çıkmaz Kama Kuyruklu Kartal yakaladı onu.

Dönerek havalandılar... Döndüler, döndüler... Ve uçmaya başladılar...

Yeşil Kız çığlık atmamak için kendini zor tutuyordu. En büyük hayaliydi uçmak. Aşağı bakınca kalbi duracak gibi oluyordu. Ne kadar da yüksekteydiler. Geceliği vardı üstünde hala... Kartalın sert pençeleri biraz canını acıtıyordu ama hiç önemsemiyordu. Kurtulmuştu... Kurtulmuştu... Kurtulmuştu...

Uzun süre uçtular. Akşama doğru deniz kıyısına vardılar. Kumların üzerine indiklerinde Yeşil Kız mutluluktan ağlıyordu.

* * *

Yeşil Kız'ı bir süre insanlardan saklamamız gerektiğini biliyorduk. Öyle de yaptık.

Kama Kuyruklu Kartal, onu Dalga'nın söylediği adaya bırakmış. Yeşil Kız'ı güney denizlerinin en yaşlı kuşu Gülen Karabatak karşılamış. Bizim ölümsüz meleğimiz. Büyücü nenemiz.

Biz bu haberi duyunca çok heyecanlandık: Evet, öyle olmuş... Bizim Yeşil Kız, kuşların cenneti saydığımız Gülen Ada'ya inmiş.

Güney denizindeki o insansız adaya biz Gülen Ada deriz. Gülen Karabatak'ın adasıdır. Kırlangıçlar, sülünler, karabataklar, martılar, şahinler, leylekler ve denizin ortasına kadar uçabilen tüm kuşların buluştuğu, söyleştiği ada. O günden sonra, bu müzikli söyleşiyeye Yeşil Kız da katılmış.

Bu kolay olmamış tabii. Çünkü Yeşil Kız, uzun süre kendine gelememiş. Hep ağlıyor, hiç ciklemiyormuş. Gülen Karabatak onunla özel olarak ilgilenmiş. Birlikte denizde saatlerce oynamışlar, dalgaların içine gömülmüşler, balık tutup birlikte yemişler. Gümüş martılar Yeşil Kız'a, ateş yakması için çeşitli malzemeler getirdikten sonra her şey daha kolay olmuş. Yeşil Kız, kendisi için balıkları pişirirken Gülen Karabatak ve diğer kuşlar hemen başlıyorlarmış yemeğe. Sonra kayaların üzerinde saatlerce konuşuyorlarmış birlikte. Yavaş yavaş saçları da uzamış. Lüle lüle dağılmış omuzlarında.

Gülen Karabatak'la geçirdiği günlerden sonra, bizim Yeşil Kız, Gülen Kız olmuş. Nenesini hiç unutmamış ama bizim bilge nenemizi de çok sevmiş.

* * *

Biz ise Toprak Nene'nin yanında, kendi memleketimizdeydik. Diğer kuşlardan aldığımız güzel haberleri duyunca nenemizin yüzünde güller açıyordu. Onu mutlu etmek için hepimiz yarışuyorduk. Her birimiz Yeşil Kız'dan ayrı bir selam getiriyorduk...

Bir sabah, kocaman bıyıklı, iri yarı bir adam vurdu kapısını... Sanki kıracak gibi vuruyordu. Toprak Nene kapıyı açınca adam bağırmaya başladı. Hepimiz hemen evin damına, balkonuna, pencerelerin kenarına konduk... Adamın yüksek sesi duyuluyordu ama ne dediği anlaşılıyordu. Neyse, bir süre sonra gitti. Güvercinler onu yola kadar takip ettiler. Biz de hemen açık pencereden daldık içeri. Nene koltuğun üzerine serilmiş, ağlıyordu.

“ Yeşil Kız'ın babasıydı... Bana çok hakaret etti... Onu kaçırdığımı düşünüyor. 'İlgim yok,' dedim. İnandı sonunda. Ben de ona sert sert 'Nasıl zorla çalıştırırsın, nasıl satarsın torunumu?' deyince ne cevap verdi biliyor musun? 'Ne yapayım, fakirliğin gözü kör olsun; bakamıyorum bu kadar çocuğa, sen ver parasını, sana satayım,' dedi... Yeşil Kız'ı o eve çalışsın diye teslim ederken para almış tabii... Şimdi de adamlar parayı geri istiyorlarmış. Ben de kovdum onu. 'Ne yaptınız torunuma? Nasıl kaybedersiniz? Para için kızımı nasıl bilmediğin yerlere verirsin? Bir daha gelersen şikâyet ederim seni,' dedim. Bence gelmez artık. Korkar benden...”

Biz de korktuk. Ama nenemizden değil, ona bir şey olmasından korktuk. Kötü bir durumda ne yapacaktık? Nenemizi nasıl koruyacaktık? İnsanların silahı vardı. Bu silahlar kartalların pençelerinden daha güçlüydü.

Acaba onu da mı adaya kaçırsaydık?

“ Hayır, burada kalacağım. Sabredelim. Bu adamla baş ederim ben. Korkağın tekidir aslında... Zaten bir süre sonra Yeşil Kız gelir buraya. Bir süre gizlensin, biraz büyüsün, güçlensin, kendi yolunu çizsin. Size güveniyorum yavrularım. Eninde sonunda yollarımız buluşacak, biliyorum. Ben daha hayattayım. Ama sakın Yeşil Kız'a burada olanlardan bahsetmeyin. Duyarsa hemen yanıma gelmek isteyecektir... Bu da çok yanlış olur.”

Nenemizin sözünü dinledik. Gagamızı ve dilimizi tuttuk. Ve sabırla bekledik.

Güneş doğdu, ay doğdu, yağmur yağdı. O adam nenemizin evine bir daha gelmedi. Biz de dikkatliydik.

Toprak Nene hep Yeşil Kız'a mektup yazıyordu. Bu mektupları gökyüzünde, kayalarda, dallarda gagalarımızdan geçirerek arkadaşlarımıza ulaştırıyorduk.

* * *

Ama haberler pekiyi değildi.

Yeşil Kız, zaman geçtikçe durgunlaşmaya başlamış. Neşeli şakımaları bitmiş. Eskisi gibi hikâye anlatmıyor, yeni gelen kuşları soru yağmuruna tutmuyormuş. Gülen Karabatak uzak denizlerin kuşlarını ziyarete gittikten sonra Yeşil Kız, derin düşüncelere gömülmüş. Daha az konuşur olmuş. Her zamanki tatlılığından, sevecenliğinden hiçbir şey kaybetmemiş ama sadece dinlemekle yetiniyor ve çok az cikliyormuş...

Gittikçe kötüye itmiş Yeşil Kız. Gözlerine o gri bulutlar iyice yerleşince, kuşlar telaşlanmış. Onu konuşturmak için, derdini paylaşması için ellerinden geleni yapmışlar ama olmamış... Yeşil Kız kaşlarını çatıp düşünmeye devam etmiş.

Yapılacak tek bir iş kalmış: Gülen Karabatak'ı çağırmak... Ona haber iletir iletmez, bilge nenemiz uçup gelmiş. Yeşil Kız yüzerken konuş omzuna. Önce köpüklerle biraz oynamışlar, sonra kayaların üzerine birlikte tünemişler.

“ Sıkıldın mı?”

“ Hayır. Ben mutluyum.”

“ Neneyi mi özledin?”

“ Evet... Hem de çok.”

“ Bu yüzden mi bulutlandın?”

“ Hayır.”

“ Yakında yağmur da yağarsın...”

“ Hayır. Ağlamayacağım.”

“ Neden bulutlandın o zaman?”

“ Düşünüyorum Gülen Nene...”

“ Ne düşünüyorsun?”

“ Beni o eve götürdüler ya... Çok kötü şeyler yaşadım. Benim yaşımda çocuklara, kocaman insanlara hizmet ettim. Onların bulaşıklarını yıkadım, yataklarını topladım, yüklerini taşıdım. Onlar ders çalışırken ben mutfakta bekledim. Onlar eğlenirken ben seyrettim. Sanki benim sahibim gibiydiler. Sonra gördüm ki ben yalnız değilim. Bazı insanlar eşek gibi yaşıyor.”

“ Eşek gibi mi? Sen mi söylüyorsun bunu Yeşil Kız? Eşekler memnun mu, isteyerek mi taşıyorlar o yükleri?”

Yeşil Kız bir süre dalgaların sesini dinlemiş, düşünmüş:

“ Haklısın. Siz de acıkınca daha zayıf hayvanları yiyorsunuz. Ama insanlar aç olmasalar bile güçsüz gördüklerine sürekli kötülük yapıyorlar.”

“ Biliyorum. Biliyoruz.”

“ Bir türlü serbest olamıyorsun! Küçük olduğun için, yoksul olduğun için, zayıf olduğun için başkalarına hizmet ediyorsun.”

“ Hayvan olduğun için...”

“ Evet... Ama insanlar uçamıyorlar. Kuşdili konuşamıyorlar. Kaçacak, gidecek yerleri yok.”

“ Haklısın. Birçok kuş ölüyor arka arkaya. İnsanlar yüzünden birçok hayvanın yaşayacak yeri kalmıyor. Üzülecek çok şey var...”

“ Ben cennet gibi bir adadaydım. Ama kendimi güçlü hissetmiyorum. Çünkü hep saklanıyorum...”

“ İnsanların arasında olmayı mı özledin?”

“ Oraya gidememek, saklanmak zorunda olmak zor. Ben o evde çok kötü şeyler yaşadım. Başkaları yaşamasın. Onları kurtarmak istiyorum...”

“ Dünyada kurtarmamız gereken çok şey var ama nasıl yapacağız* Seni kolay kurtarmadık...”

“ Yarın insanlar bu adaya da gelecekler. O zaman biz yine kaçacağız... Sürekli kaçarak mı yaşayacağız? Üstelik sizin kanatlarınız var. Benim o da yok.”

“ Çok şey istiyorsun Yeşil Kız...”

“ Sen sordun Gülen Nene... Ben hiç konuşmuyorum bunları. Sen ağzımdan aldın.”

“ Ama düşünüyorsun. Ve biz gözündeki bulutlardan okuyoruz zaten bunları.”

“ Öyle mi?”

“ Dostlarından bir şey gizleyemezsin.”

“ Ben hizmetçi çocukları kurtarmak istiyorum.”

“ Nasıl kurtaracaksın?”

“ Bu halimle etkili olmam. Ama kuşlarla birlikte yapacağımız bir şey var...”

“ Bizimle mi?”

“ Evet. Bu ada değil... Ama başka bir ada bulalım. Çaresiz çocukları oraya kaçıralım.”

“ Kim kaçıracak?”

“ Biz... Yani siz... Ben de yardım ederim.”

“ Bunu biz yapamayız.”

“ Neden? Biliyorum çok zor ama...”

“ Yeşil Kız... Nasıl bir dünyada yaşadığımızı unutuyorsun. Biz insanlara güvenmiyoruz. Çocuk ya da büyük... Sadece ikinize güvendik. O da kolay olmadı, biliyorsun. Şimdi sen, benden başka insanları kaçırmamızı ve onlara güvenmemizi istiyorsun. Hayır. Olmaz. İnsanlar, bizim çocukları kaçırdığımız duyarlarsa, hepimize savaş açarlar. O kadar güçlü değiliz biz. Gizlenerek ve kaçarak yaşıyoruz gördüğün gibi. Hem bir avuç çocuğu kaçıracağız da ne olacak?”

“ Haklısın...”

Susmuşlar. Yeşil Kız başını yana eğmiş:

“ O zaman bana uçmayı öğret. Senin büyücü olduğunu tüm kuşlar anlatıyor. Çok özel sihirlerin varmış. Denizin ve gökyüzünün perileri senin arkadaşlarınmış. Orman perileriyle sık sık buluşuyormuşsun. Bana da büyü yap... Kanatlarım olmasını, istediğim zaman uçabilmeyi çok istiyorum. O zaman çaresizlere daha çok yardım edebilirim.”

“ Hayır... O kadar da güçlü değilim ben. İnsandan daha güçlü değilim mesela. Sadece hayatta kalmanın, gülümsemenin yollarını öğrendim.”

“ Bana da öğret...”

Gülen Karabatak kanatlarını yavaş yavaş açarak:

“ Sen önce sabırlı olmayı öğren. Biraz daha tecrübe kazan. Daha çok dinle. Daha çok düşün. Sonra davran...” demiş ve uçup gitmiş.

* * *

Biz de haberleri alıp endişeleniyorduk ama o kadar uzak yollar için hem kanatlarımıza güvenemiyor hem de Toprak Nene'yi yalnız bırakmak istemiyorduk. Sağ olsunlar, diğer kuşlar bizi habersiz bırakmıyorlardı.

* * *

Gülen Karabatak gittikten sonra Yeşil Kız tam bir sessizliğe gömülmüş. Hiçbir şey söylemeden, kayaların kovuğuna girip dışarı çıkmamaya başlayınca tüm kanatlılar çok korkmuşlar. Sırayla içeri giriyor, onu kolaçan ediyorlarmış. Yeşil Kız, bir köşede

büzüşmüş, kıpırdamadan oturuyormuş. Gülen Karabatak'a haber salmışlar fakat gelmemiş.

Ama bu ayrılık çok sürmemiş.

Yeşil Kız, güneşli bir sabah gülümseyerek dışarı çıkmış. “ Karnım aç... Balık yok mu?” diye dalmış martıların arasına. Gri Bulut kendi yemeğini vermiş ona. Yeşil Kız ateşi yakarken şarkı söylüyormuş.

* * *

Sonra ondan yine güzel haberler yayılmaya başladı. Gülen Ada denizler ortasında bir sağlık merkezi oldu. Yeşil Kız, iki nenesinden öğrendiği bütün bilgileri geliştirdi ve birçok kuşun hayatını kurtardı. Gülen Yeşil Ada sadece yaralı ve hasta kuşların tedavi yeri değildi. Kuşların buluştuğu, hikâye anlattığı, söyleştiği bir cennetti.

* * *

Aradan bayağı zaman geçti. Bulutlar gökyüzünü kapladı, karlar yağdı, güneş açtı, bulutlar azaldı, sonra yine çoğaldı, yine güneş açtı... Bu zamanlarda dünyada pek çok kötü şey oldu. Ormanlar yandı, hava iyice kirlendi, dumanlar yükseldi. Pek çok kuş öldü, insanlar uçamayan kuşları toplu olarak yaktılar. Bir sürü tavuk, horoz, kaz çığlık çığlığa yakıldı. Hastalık bahanesiyle... Serbest bırakmıyorlar, hastalanınca da öldürüyorlar.

Yani hayata isyan edecek çok şey oldu. Ama biz, bir şekilde ayakta kalmaya, uçmaya, yumurtlamaya, sevişmeye, söyleşmeye devam ettik. Nenemiz ve Yeşil Kız'la birlikte.

* * *

Bir gün tam güneş batıyormuş ki, Yeşil Kız, martılara seslenmiş:

“ Gülen Karabatak'a haber verin. Onu beklediğimi söyleyin...”

Haber bize kadar yayıldı... Acaba bilmediğimiz bir şey mi olmuştu?

Güneş birkaç kez batıp doğduktan sonra Gülen Karabatak adaya gelmiş. Tabii onunla birlikte, havadisi duyan bütün meraklı kuşlar da... Yeşil Kız'ın gözlerinde bulut yokmuş. Sürekli gülüyormuş. Gördüğü bütün kuşların kanatlarını okşuyormuş. Herkes onu soru yağmuruna tutmuş:

“ Ne söyleyeceksin?”

“ Biz de seni dinleyebilir miyiz?”

“ Yalnız mı konuşmak istiyorsun Gülen Karabatak'la?”

Yeşil Kız gülümseyerek ciklemiş:

“ Hayır... Hepiniz dinleyin... Sözüm hepinizedir.”

Sevinçle kendilerine bir yer bulan kuşlar, hafif esen rüzgâra tüyelerini bırakmışlar. Gülen Karabatak, Yeşil Kız'a yakın bir yere tünemiş. Kendinden emin bir mutluluk varmış yüzünde.

Yeşil Kız, bir süre sessiz kalmış, sonra ciklemeye başlamış:

“ Öncelikle hepinize teşekkür etmek istiyorum. Siz benim hayatımda bir mucizesiniz. Pek az insanın başına gelecek bir mucize...”

Heyecanla beklenen bu konuşma birden hıçkırıklarla kesilmiş. Tüm kuşlar Gülen Karabatak'a bakmış, o sakin sakin yerinde oturunca kimse kıpırdamamış. Yeşil Kız titreyen dudaklarını sakinleştirmek için derin bir nefes almış:

“ Burada kaldığım süre içinde düşünmek, ne kadar şanslı olduğumu anlamak için fırsatım oldu. Bir ara ne kadar çok mutsuzdum hatırlıyor musunuz?”

Tüm kuşlar “Hatırlıyoruz...” diye küçük sesler çıkarmışlar. Yeşil Kız devam etmiş:

“ Çünkü ben insanım ve hep daha fazlasını istiyorum. Hem de zayıf bir insanım. Mucizeleri hep başkalarından bekliyorum. Bir süre önce Gülen Karabatak'tan ne istedim biliyor musunuz? Benim için sihir gücünü kullanmasını... Yani beni uçurmasını. Bana ettiğiniz bunca yardımdan sonra ben ne yapıyorum? Daha fazlasını istiyorum... Dilinizi öğrenmem yetmiyor; bir kartalın kanatlarında buralara kadar gelmem, binlerce kuştan yeni hikâyeler öğrenmem yetmiyor; uçmak da istiyorum. Kim bilir, kanatlarım olsa ve gökyüzüne süzülsem başka neler isteyeceğim...”

Yeşil Kız'ın gözlerinden gülücükler fişkırıyormuş:

“ Sağ ol Gülen Karabatak... Bana düşünmeyi ve sabretmeyi öğrettiğin için. Biliyor musun, biz insanlar pek sevmeyiz karabatakları... Güvercini, martıyı, turnayı severiz de karabataklardan hoşlanmayız. Kara diyeler mi artık bilmiyorum... İnsanlar “kara” sözünü kötü anlamda kullanırlar. Oysa ben siyah rengi çok seviyorum.”

Gülen Karabatak gerçekten gülüyormuş... Kuşlar ise Yeşil Kız'ın ne söyleyeceğini heyecanla bekliyorlarmış Yeşil Kız, dostlarını fazla bekletmemiş:

“ Ben eve döneceğim...” demiş.

Herkes çok şaşırılmış.

Yeşil Kız güneşten esmer olan vücuduna bakmış ve sürdürmüş konuşmayı:

“ Gökyüzü geniş, denizler engin, dünya büyük, yıldızlar çok... Kimse beni bağlayamaz. Ben eski Yeşil Kız değilim. Sizin dilinizi öğrendikten sonra, sizi tanıdıktan sonra, Dalga ile konuştuktan sonra, yabancı bir evde istemediğim işleri yaptıktan sonra ve sevgili Kartal'ın kanatlarıyla buraya geldikten sonra... Hikâyelerinizi, Gülen Karabatak'ın öğütlerini dinledikten sonra çok değiştim ben. Hep okuyamadığım için üzülürdüm ama şimdi kaç insan benim bildiklerime sahip? Kaç kadın? Kaç erkek? Sanki yüzlerce okulu bitirmiş gibiyim. Yani artık yeter. Kaçmayacağım. Kaçmayacağım. Evet, gitme vakti geldi. Beni neneme götürün. Ondan sonra da beni kendi halime...”

Yeşil Kız susmuş. Günlerinde bulutlar yokmuş ama yüzü ıslakmış. Gülen Karabatak, şimdiye kadar hiç yapmadığı bir şeyi yapmış. Ağzından büyük bir çığlık fırlatarak Yeşil Kız'ın omzuna konmuş.

Yeşil Kız yine ağlıyormuş.

Bilge nenemiz başını eğip ona bakınca, Yeşil Kız ıslak gözlerini onun kanatlarına sürmüştü: “ Mutluluktan... Mutluluktan ağlıyorum... Haklıymışsın, mutlu olmak öyle kolay değilmiş. Her şey için çok teşekkür ederim. Çok teşekkür ederim...”

O gece yıldızlar gökyüzünü doldurdu. Biz de buradan izledik...

* * *

Ertesi gün onu buraya getirmek için onlarca kuş yola çıkmış. Güvercinler, kargalar, martılar, kartalın pençeleri altındaki arkadaşımızın yanında uçuyorlar, kartalın hızına yetişmeye çalışıyorlarmış. Sürekli soru sorarak tabii...

“ Korkmuyor musun?”

“ Artık büyüdüm ben. Yapabileceklerimi, yapamayacaklarımı biliyorum. Kimse beni bir şeye zorlayamaz. “

“ Ya tekrar gelirse baban?”

“ Gelsin... Onunla baş etmek için gücüm var. Kaçmayacağım.”

Toprak Nene ile Yeşil Kız'ın birbirine sarılması çok güzeldi. Toprakla suyun buluşması gibiydi. Büyümüştü. Teni kapkara olmuştu. Arkadaşımız, bizi de saatlerce okşadı, gagalarımızı öptü...

Güneş battı, ay doğdu, onlar hala sarılmış, toprağa oturuyorlardı.

Biz de hasretimizi giderememiştik. Uykumuz gelince toprağa uzanan Yeşil Kız'ın üzerinde uyuyorduk. Sonunda Toprak Nene torununu eve götürdü. Günlerce kaldılar birlikte...

Bir süre sonra Yeşil Kız evde pek durmaz oldu... Her geldiğinde başka misafirler getiriyordu Onların yanında bizimle konuşmuyordu ama keyifli olduğunu görünce seviniyorduk. Kısa zamanda anladık ki güzel arkadaşımız insandan insana kanatsız ulaşmayı öğreniyordu.

Issız bir yerde bizi yakaladığı zaman şöyle diyordu: “ Sizi çok özledim... Gülen Karabatak'a, Dalga'ya ve tüm kuşlara selam söyleyin. Çıplak gezmek, dalgalara yüzümü sürmek, toprağa kendimi bırakıp saatlerce ciklemek istiyorum... Ama burada kalacağım.”

Yeşil Kız oradan oraya akarken onu hep takip ettik. Gülen Karabatak'ın büyüğü ona geçmiş sanki. Parlayan gözlerinde gökyüzünün sakinliği ve yumuşaklığı vardı.

Gülen Kız, bir ırmak gibi akıyordu. Bu ırmak zümrüt gibi parlıyordu.

Sırrımızı sakladığı için büyü hiç bozulmuyordu. Biz ise hala onu izliyoruz.
Hepimiz için hayat zor ama zorlukları kanatlarımızın altına alıyor ve uçuyoruz.

Yeşil Kız da bizimle birlikte...

EK-4: SÜRGÜNDEKİ KADIN: PINAR SELEK¹⁶⁸

Selek, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji bölümünü birincilikle bitirdi. Ardından aynı üniversitede sosyoloji üzerine yüksek lisans yaptı. Fransa’da bulunan Sophiantipolis UDEL Üniversitesi’nde ekonomi-politik dersleri gördü. 2013’te, Fransa’nın en prestijli eğitim kurumlarından biri olan Lyon’daki Ecole Normale Supérieure tarafından fahri doktora unvanına layık görüldü. Çok değil, bir yıl sonra da ‘Türkiye’deki Muhafız Hareketlerin Birbirleriyle Etkileşimi’ başlıklı teziyle, Strasbourg Üniversitesi’nden siyaset bilimi doktoru unvanını aldı. Feminist ve anti-militarist olan Selek, yetişkinler için kaleme aldığı Barışamadık, Sürüne Sürüne Erkek Olmak, Maskeler Süvariler Gacılar, Yolgeçen Hanı’nın yanı sıra çocuklar için Yeşil Kız ve Su Damlası isimli iki kitap çıkardı. *(Bu röportajdan sonra tezimizde yer verdiğimiz üçüncü masal kitabı olan Siyah Pelerinli Kız yayımlandı.)* Belge Yayınları tarafından yayına hazırlanan Ya Basta!-Artık Yeter! isimli kitabın çevirisini yaptı. Bunca güzel işte imzası bulunsa da Türkiye onu, 9 Temmuz 1998’de Mısır Çarşısı’nda meydana gelen ve 7 kişinin öldüğü, 127 kişinin yaralandığı patlamayla tanıdı.

Başarılarla dolu bir biyografiye sahipsin. Neden büyük ölçekli şirketlerde çalışıp, büyük paralar kazanmak yerine ayrımcılığa uğrayan gruplarla uğraşmayı tercih ettin?

Ben mutlu olmak istiyorum. Hep öyle istedim. Mutlu bir dünyada, güzel şeyler yaşamak. Dolayısıyla seçtiğim bölüm, okuduğum okul, yaptığım çalışmalar hep buna yönelik. Başarı değil mutluluk. Yani sosyolojiyi para kazanmak, rütbe kazanmak, bir şey olmak için değil, kendimi, dünyayı anlamak için seçtim. Biraz düşünmeye başlayınca gördüm ki mutluluğun önündeki en büyük engellerden biri tahakküm ilişkileri. Dolayısıyla bunların işleyişini anlamak için okula gittim, bunları değiştirmek için sokaklara çıktım. Aslında normal olan bu, öyle değil mi?

¹⁶⁸ http://www.pinarselek.com/public/page_item.aspx?id=2252 (12.03.2016),
http://www.pinarselek.com/public/page_item.aspx?id=416 (12.03.2016) röportajlar kısaltılarak alınmıştır, tam metinlere linklerden ulaşılmaktadır.

Elbette öyle... Peki, bir dönem sokaklarda, evi olmayanlarla birlikte sabahladın. Bu bir tercihti, şimdi başka bir ülkede zorunlu olarak yaşıyorsun. Hiç kendini yersiz yurtsuz hissettiğin oldu mu?

Evet. Ve hayır. Ama arada bir oturacağım, kendime geleceğim, Lévinas'ın tabiriyle, bir mültecinin topraklarındaymış gibi, evime geri çekildiğim bir yer yok daha. Hiç bir şehirde gizli kahvehanelerini, özel mekânlarını, çıkmaz sokaklarını, sır köşelerini adım adım bilecek kadar kalmadım maalesef. Bu beni çok dağıtıyor. Bu deneyim bana gösterdi ki yersiz yurtsuzluğun da bir yeri var. Göçebelerin, geçtikleri yollara ayak izlerini, dallara bağladıkları küçük bezlerini bıraktıkları gibi, ben de mekânlar arası göç ederken, kendi ritmimi yaratmaya ihtiyaç duyuyorum. Mesele yaşanan mekânları fiziksel olarak bilmek değil sadece, kendi varlığını o mekândaki dinamiklere yabancı hissetmemek, ev hissi. Hangi tahtaya basacağını, hangi sokağın çıkmaz olduğunu bilmek direniş gücünü artırıyor. Ama zaman bağları kuruyor. Daha önce tanımadığın hayatların içinde söz söylüyor, eğleniyor, ağlıyor, sevişiyor, bağlar kuruyorum. Sanırım zamanla, hangi rüzgârları arkama alacağımı yavaş yavaş öğreniyorum. Hatta diyebilirim ki, bu dünyada, misafirmiş gibi değil, kendi evindeymiş gibi, sere-serpe yayılıyorum artık. Bir farkla: Kendini güvende hissetme duygusunu kaybedince, sana şimdiye kadar güvenlik sağlayan sembollerden, bağlardan, kalıplardan, alışkanlıklardan da uzaklaşıyorsun. Ve bu uzaklık, seni boşlukta bırakıyor ama düşüncenin ufukları, görmenin sınırları da genişliyor.

Pınar Selek, entelektüel ilgisini geniş bir alana yaymış olmakla birlikte, esas itibariyle kuramsal metinlerin yazarı. Fakat son son, edebiyata da –bu kez yazar olarak adım attın. Biraz bu süreçten, seni edebi metinler yazmaya iten süreçten söz eder misin?

Nereden başlasam, bilmiyorum. Benim ilk metinlerim edebidir aslında. İlkokul son sınıflarda, şimdi okurken çok güldüğüm bir roman yazmıştım. Sonra hikâyeler, şiirler... Liseyi bitirdikten hemen sonra tarihini hatırlamıyorum, '92 ya da '93'te Varlık dergisinin düzenlediği Öykü Yarışması'nda özel ödül kazanmıştım. Üniversite yıllarında, biraz uzaklaştım edebiyattan. Aslında uzaklaşmadım, kendim için hep yazdım ama o zamanlar, yaşadığımız toplumsal ve politik çelişkileri analiz etmeye

ihtiyaç duyuyordum daha çok. Duvarın yıkılması, özgürlüğe dair politikaların bulanması, tüm hayata hâkim olan yeni değerler, hızla değişen kentler, politikalar, alışkanlıklar ve kafamda beliren onlarca, yüzlerce soru işareti... Tüm bunlar beni sosyolojiye yöneltti. Sabiha Sertel ve Behice Boran'dan çok etkilendiğimi söyleyeyim. Bu nedenle zamanında Behice Boran'ın kovulmuş olduğu Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ni yazdım. İki sene orda okuyup İstanbul'a yatay geçiş yaptım. Sosyolojinin ve felsefenin bana açtığı pencereden, sorularıma cevap aramaya başladım. Tabii çok büyük bir bulamacın içine düştüm. Daha önce hiç fark etmediğim toplumsal sorunlarla boğuşurken, yavaş yavaş önümü görebildim. Gördükçe de yaptığım analizleri yüksek sesle söylemek ve politik bir özne olarak ortaya çıkmak ihtiyacı hissettim. Ama içimdeki şeytan hiç uyumadı. Ne zaman ki bu bulamacın içindeki denklemi kavramaya başladım, o zaman şeytan beni daha çok rahatsız etmeye başladı. Yıllar önce İstanbul'daki transseksüellerin macerasına ilişkin yazdığım Maskeler, Süvariler, Gacılar kitabımın girişinde *"Buradaki deneyimlerimi ancak bir roman taşıyabilir sırtında"* dedim mesela. Analitik bir kitap yazdım çünkü önce analizlerimi netleştirme ihtiyacı içindeydim. Şimdi daha rahatım. Bu yüzden bir romana giriştim. Beni deli eden, şimdiye dek hiç olmadığı kadar heyecanlandıran bir romana! Sanırım kendi zamanımı bekledim...

Senin edebiyatın bir tesadüf değil diye düşünüyorum. Keza çocuk edebiyatına yönelmen de öyle... Neler söylersin bu konuda?

Kendi çocukluğumla ilgili sanıyorum. O zamanki düşlerimi hâlâ kaybetmedim. Bunları dillendirmek istedim öncelikle. Benim için masal sevmek, hayat karşısında çocuksu hayretimizi ve hayal gücümüzü korumak demek. Zaten onları kaybettiğinde direnemiyorsun, mücadele de edemiyorsun. Ben çocukluğumdan beri masallara tutundum. Samed Behrengi'nin kitapları hâlâ başucumdadır. Bir Şeftali Bin Şeftali, Küçük Kara Balık, Püsküllü Deve... O zamanlar Türkiye biraz farklıydı. Biz gerçekten güzel şeylerin olabileceğine inanan bir ortamda yetiştik. Okuduklarımızın gerçek olabileceğine inanırdık. Bugün beni hâlâ ayakta tutan o zamanki ruh halim. Sadece içimdeki çocuktan, masallarımdan değil, o zamanki ruh halimden de kopmamak istiyorum. Kopmadıysam, bunu en çok kız kardeşim Seyda'ya

borçluyum. İkimiz, kendi dünyamızda, birbirimizle ilişkimizde çocukluğumuzu hâlâ koruyoruz. Sanıyorum birbirimiz sayesinde çocukluğumuza dair her şey canlı, ayakta. Bebekliğinden beri ona masallar anlatırdım. Bir süre sonra iyice alıştırmışım artık, bu benim görevim oldu. Şehrazat gibi her akşam anlatacak yeni masallar buluyordum. Bildiklerim tükenince uyduruyordum. Sanırım o yüzden içimde bir sürü masal birikti zaten. Ama bir türlü zaman ayırıp içimdeki masalları çıkaramamıştım. Bu sene iki kitabım çıktı. Diğeri de yolda...

Bir 'cadı'ya bir kız çocuğu yardım ediyor; cadı bir tek erkekleri korkutuyor. Ne manidar?

"Vay feminist..." dedin değil mi okurken? Ama gerçeklik bu değil mi yaşadığımız hayatta? Hem sen de biliyorsun ki o cadı bir adamı seviyor, onun hediye ettiği kolyeyi yıllarca saklıyor. Hatta buluşuyorlar... Ben ağladım yazarken... Pamuk Prenses, Kül Kedisi'nden de beter bu topraklar kadınlar için... Aşk çok zor... Ama çok da büyük...

Doğayla ilişkiden söz eder misin? Kitapta, doğa ve insan arasında, günümüzde olduğunun aksine –ve insanoğlunun güvenilmezliğine ilişkin var olan ciddi şüphelere rağmen, bir kopukluk, bir karşıtlık yok. Tersine bir işbirliği söz konusu. Aslında bir önceki soruyla birlikte düşünüldüğünde bu bana biraz da 'eko-feminizm'i çağrıştırdı. Bu konuda neler söylersin?

Bildin! Kendimi doğrudan doğruya 'eko-feminist' diye tanımlamıyorum ama ekolojist ve feminist olduğum doğru... Böyle mesajlar vereyim diye kurgulamadım; kahramanlarım düşlerimin içinden öyle çıktılar ama nasıl baktığım, varlıklarda ne gördüğüm önemli tabii. Varlıklar ve insanlar arası eşitlik, adalet ve özgürlük penceresinden bakınca bunları görüyorsun... Benim masalım başka türlü olamaz, çünkü ben buyum. Sadece düşünen değil, hâlâ ağaçlarla konuşmayı, onlardan dilek dilemeyi, denizle aşk yaşamayı sürdüren Pınar. Bu çocukluk mu bilmiyorum. Ama bana güç veriyor.